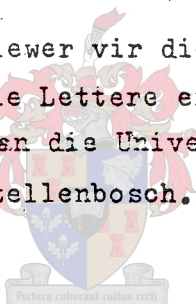

DIE VERBAND TUSSEN DIE VLAK VAN
MORELE OORDEEL EN DIE VERMOË
TOT ROL - INLEWING BY DIE KLEUR-
LING JEUGOORTREDER

DIRK JOHANNES MALAN

Skripsie ingelewer vir die graad van
Magister in die Lettere en Wysbegeerte
(Sielkunde) aan die Universiteit van
Stellenbosch.

PROMOTOR : Dr. C.A. CILLIERS

FEBRUARIE, 1977

DANKBETUIGINGS

Ek wil graag hiermee my hartlike dank betuig teenoor die doseerpersoneel van die Departement Sielkunde van die Universiteit van Stellenbosch vir die deeglike en prikkelende wyse waarop hulle hierdie vak aan my bekend gestel het. Ek wil graag dr. C. A. Cilliers, my promotor, uitsonder vir die bekwame wyse waarop hy aan my leiding gegee het en mnr. P. M. Heyns vir sy persoonlike belangstelling en samewerking.

Dankie aan die leerlinge van Porterskool vir hul samewerking en my kollegas vir hul stimulerende opmerkings en ondersteuning.

Ek wil ook dank betuig aan my ouers wat dit vir my moontlik gemaak het om hierdie opleiding te ondergaan, en laaste, maar nie die minste nie, my vrou vir haar opoffering, bystand en tikwerk verbonde aan die verhandeling.

JOHAN MALAN.

I N H O U D S O P G A W E

HOOFSTUK 1: Inleiding	Bladsy 2
HOOFSTUK 2: Die Empiriese studie van morele gedrag.	6
1. Metings van waarneembare gedrag.	7
2. Metings van affektiewe gedrag	11
3. Die Meting van kognitiewe gedrag	17
HOOFSTUK 3: Die Ontwikkelingsielkunde van Jean Piaget	22
1. Intellektuele ontwikkeling	22
2. Morele ontwikkeling	24
2.1. Bewussyn en toepassing van reëls	24
2.1.1. Die ritualistiese fase	24
2.1.2. Die egosentriese fase	24
2.1.3. Die samewerkende fase	25
2.1.4. Die kodifikasie van die reëls	25
2.2. Ontwikkeling van Morele Oordele	26
2.2.1. Die moraliteit van dwang	26
2.2.2. Die moraliteit van samewerking of wederkerigheid	28
2.3. Samevatting	30
HOOFSTUK 4: Navorsing wat deur Piaget geïnspireer is	32
1. Die opeenvolging van Morele Stadia	32
2. Intensionaliteit	33
3. Egosentrisme en die vermoë om te desentreer	35
4. Wederkerigheid	36
5. Ander aspekte van morele realisme	36
6. Die invloed van die ouers in morele ontwikkeling	37
7. Die invloed van die ouderdomsgroep	38
8. Die rol van intellektuele faktore	39
9. Die invloed van die sosiale leerproses	41
10. Genetiese ontwikkeling	42
11. Kritiek teen Piaget se metode van ondersoek	43
12. Algemene opmerkings	44
HOOFSTUK 5: Die werk van Lawrence Kohlberg	45
1. Algemene opmerkings	45
2. Kohlberg se stadiums van morele ontwikkeling	47
2.1. Premorele vlak	48
2.1.1. Stadium I: Oriëntasie tot straf en gehoorsaamheid	48
2.1.2. Stadium II: Naïwe instrumentele hedonisme	48

2.2. Moraliteit van Konvensionele rol-konformiteit	49
2.2.1. Stadium III: "Good-boy" of "Good-girl" oriëntasie	49
2.2.2. Stadium IV: Die handhawing van gesag en die sosiale orde	49
2.3. Die Moraliteit van selfaanvaarde Morele beginsels	49
2.3.1. Stadium V: Sosiale kontrak oriëntasie	50
2.3.2. Stadium VI: Moraliteit van individuele beginsels	50
3. Die Morele Beoordeling Skaal	52
3.1. Die toepassing van die skaal	52
3.2. Die nasien en verwerking van die resultate	53
3.3. Betroubaarheid	54
3.4. Geldigheid	55
3.4.1. Voorspellingsgeldigheid	56
3.4.2. Konstruktgeldigheid	59
3.5. Slotopmerkings	63
3.6. Resente pogings tot meer objektiewe meetinstrumente	64
 HOOFSTUK 6: Die vaardigheid van rol-inlewing	 71
1. Omskrywing van die begrip	71
2. Die ontwikkeling van die vaardigheid van rol-inlewing	75
3. Die verband tussen morele beradenering en rol-inlewing	80
4. Die ontwikkeling van toetse om die vaardigheid van rol-inlewing empiries vas te stel	86
 HOOFSTUK 7: Die navorsingsprojek	 92
1. Metode van Onderzoek	93
1.1. Proefpersone	93
1.2. Apparaat	94
1.3. Prosedure	96
2. Resultate van die Huidige studie	100
3. Bespreking van die Resultate	110
3.1. Die morele beoordelingskaal	110
3.2. Meting van die vaardigheid van rol-inlewing	114
3.2.1. Rol-inlewing Taak 1	114
3.2.2. Rol-inlewing Taak 2	114
3.3. Algemene opmerkings	115
4. Samevatting	116
 BYLAES	 118
BYLAAG A: Statistiese bewerkings	118
1. Die Morele Beoordelingskaal	118
1.1. Verdeelde helfte betroubaarheidsberekening	118

1.2. Kolmogorov-Smirnov ontleding van die response op elke dilemma	120
1.3. MBS en Skoolstanderds 4,5 & 6	125
1.4. MBS en kronologiese ouderdom	125
1.5. MBS en verbale intelligensie	125
2. Rol-inlewing Taak 1	131
2.1. RIL1 en skoolstanderd	131
2.2. RIL1 en kronologiese ouderdom	132
2.3. RIL1 en verbale intelligensie	133
2.4. Teoretiese verspreiding van RIL1-ontleding	133
3. Rol-inlewing Taak 2	134
3.1. RIL2 en skoolstanderd	134
3.2. RIL2 en standerd 4 & 5	135
3.3. RIL2 en kronologiese ouderdom	136
3.4. RIL2 en verbale intelligensie	136
4. RIL1 en RIL2	137
BYLAAG B : MBS	138
BYLAAG C : RIL1	149
BYLAAG D : Opsommings van proefpersone se response	151
Verwysings	200

H O O F S T U K I

I N L E I D I N G

"It is sometimes said of the psychologist that he goes to elaborate lengths to prove what we already know. This criticism is largely irrelevant for even if the psychologist shows that a commonsense assumption is correct, progress has been made; for what was once a matter of belief based upon personal experience is now knowledge based upon evidence" (Wright, 1971, p.19).

Alhoewel belangstelling in, en klagtes omtrent die morele verval van die jeug reeds uit die vroegste tye dateer, word daar in die laaste paar dekades 'n skerp toename in belangstelling in morele ontwikkeling gevind. (Kohlberg, 1964; Bull, 1969).

Kohlberg (1964) skryf die verskerpte belangstelling toe aan die wreedhede van die Nazi- en Stalinistiese sisteme asook die oppervlakkige lewensuitkyk wat kenmerkend van die Westerse oorvloedige samelewing geword het. Bull (1969) sluit hierby aan en wys op die hedonistiese doelstellings van ons samelewing, die behepthed met die versameling van materiële besittings, die gemaklike lewensinstelling en die voortdurende aftakeling van die sosiale moraliteit deur handelsbelange.

Die belangrikste rede vir die gedagte om 'n studie van morele ontwikkeling aan te pak, het egter nie uit hierdie algemene waargenome tendense voortgespruit nie, maar meer spesifiek uit die ondersoeker se kontak met die kleurling jeugoortreder. Dit het uit onderhoude dikwels duidelik geblyk dat 'n jeugoortreder wel kennis dra van die bestaande morele kodes, maar wanneer dit by die werklike gedrag kom, oefen hierdie kennis klaarblyklik geen invloed op sy gedrag uit nie. Hiermee gaan dan gewoonlik ook 'n oënskynlike gebrek aan berou of skuldgevoelens gepaard. Die hoogste vorm van berou waartoe sommige in staat is, is spyt oor die uiteindelijke resultaat van hul handeling ten opsigte van hulleself. Party verklaar sonder skroom dat hulle hul verheug het oor hul buit (by diefstal) en geen berou sou ervaar het as dit nie was dat hulle deur die geregtelike aange-

keer is nie. Dit is dikwels duidelik dat die jeugoortreder geen benul het van die wederkerigheid van sosiale verhoudinge wat die basis van moraliteit vorm nie. Hierdie wederkerigheid behels die sogenaamde goue reël wat lui dat jy aan ander moet doen soos jy graag aan jouself gedoen wil hê.

Die beswaar mag egter onmiddellik geopper word dat die sogenaamde goue reël uiters kultureel beperk is. Bull (1969, p. 92) lewer egter sterk bewys van die teendeel met 'n reeks aanhalings uit verskeie uiteenlopende godsdienstige geskrifte:

"BUDDHISM	Hurt not others with that which pains yourself. (Udanavarga, 5.18).
CHRISTIANITY	As ye would that men should do to you, do ye also to them likewise (Luke vi:31).
CONFUCIANISM	Is there any one maxim which ought to be acted upon throughout one's whole life? Surely the maxim of loving-kindness is such. Do not unto others what you would not they should do unto you. (Analects, 15.23).
JUDAISM	What is hurtful to yourself do not to your fellow man. That is the whole of the Torah and the rest is the commentary. (Rabbi Hillel, Talmud).
HINDUISM	This is the sum of duty; do naught to others which if done to thee, would cause thee pain. (Mahabharata, 5.1517).
ISLAM	No one of you is a believer until he loves for his brother what he loves for himself. (Traditions).
JAINISM	In happiness and suffering, in joy and grief, we should regard all creatures as we regard our own self, and should therefore refrain from inflicting upon others such injury as would appear undesirable to us if inflicted upon ourselves. (Yogashastra).
SIKHISM	As thou deemest thyself so deem others. (Kabir)"

Dit is dus duidelik dat die goue reël 'n universele en algemene morele beginsel is. Die beginsel leen homself egter tot 'n groot verskeidenheid van interpretasies wat strek van uitdrukkinge soos "n oog vir 'n oog, en 'n tand vir 'n tand" tot wederkerigheid gebaseer op liefde.

Jenkins (1942) beskryf die skuldgevoel as 'n pynlike emosionele ervaring wat die gevolg is van die individu se bewussyn van 'n teenstrydigheid tussen sy gedrag en die standaard wat hy vir homself stel. Die belangstelling in, en kommer oor die skuldgevoelens van die jeugoortreder, of die gebrek daaraan, spruit uit die feit dat sonder 'n skuldgevoel daar geen sprake van rehabilitasie is nie. Jenkins skryf die afwesigheid van skuldgevoelens aan die volgende toe:

- (i) 'n Gebrek aan, of swak standaard van gedrag.
- (ii) 'n Gebrek aan begrip van sosiale standaard.
- (iii) Verdraaide of verwronge standaard van gedrag.
- (iv) 'n Onvermoë om die standaard in verband te bring met werklike gedrag.
- (v) 'n Algemene emosionele vlakheid of gebrek aan gevoel.

Betke (1944) gee 'n kort oorsig van bestaande navorsing en kom tot die gevolgtrekking dat die jeugoortreder oor dieselfde etiese of morele kennis beskik as die wetsgehoorsame jeugdige. Sy het egter gevind dat daar wel sprake is van 'n verskil in die vermoë tot morele beredenering.

Healy en Bronner (1936) het ook gevind dat jeugoortreders wel hul bewuste geloof omtrent die verkeerdheid van sekere handeling verklaar, maar dat die gevoel wat daarmee gepaard gaan blykbaar onvoldoende is om soortgelyke handeling by hulleself te voorkom. Waar die gewete egter wel ontwikkel is, dek dit slegs sekere aspekte of terreine.

Net so het Kohlberg (1964) gevind dat jeugoortreders stadiger as ander jeugdige is in die ontwikkeling van die selfkritiese skuldervarings. Hy wil dit egter sien as die gevolg van die jeugoortreder se huidige morele houding en amorele ideologie eerder as 'n vasgelegde karaktertrek. Die kodes wat by die bende aangeleer word, word nie noodwendig as morele kodes ervaar nie. Daar is egter wel sprake van 'n stilstand in die ontwikkeling van hul morele oordele by die pre-morele stadiums van ontwikkeling soos beskryf deur Kohlberg.

Fodor (1972) het ook 'n beduidende verskil gevind tussen die vlak van die

morele oordele van 'n groep jeugoortreders en 'n kontrolegroep met behulp van die Kohlberg gestandaardiseerde onderhoud en skema.

Daar is dikwels in die verlede by die intellektuele vermoëns van die jeugoortreder fout gesoek ten einde sy afwykende gedrag te verklaar. Burt (1944) verklaar dat die gemiddelde I.K.-prestasië van die groep jeugmisdadigers wat deur hom ondersoek is ongeveer 89 is. Uit die betrokke monster was 82% van onder-gemiddelde intelligensie. In Suid-Afrika het Willemsse (1938) gevind dat 54,7% van sy monster 'n I.K.-prestasië van onder 90 op die Fickskaal behaal. Daar is ook gevind dat die jeugoortreder ver benede die nie-oortreder val wat verbaal-abstrakte intelligensie betref, maar by nie-verbale intelligensie is die verskil heelwat kleiner. Glueck en Glueck (1950) het die Wechsler-Bellevue Skaal gebruik om 'n groep van 500 jeugoortreders met 'n kontrolegroep van 500 nie-oortreders, afgepaar ten opsigte van globale intelligensie kwasiënt, te vergelyk. Net soos in die studie van Willemsse is ook hier gevind dat die jeugoortreders 'n beduidende laer verbale telling kry as nie-oortreders, terwyl hulle ietwat beter vaar in die take waarin die klem val op direkte fisiese verhoudinge en die gebruik van simbole tot 'n minimum beperk is.

Dit is egter nie die verskille in algemene intelligensie wat hier van belang is nie, want dit mag wel wees dat die meer intelligente oortreder nie so maklik gevang word nie of oor beter kanale tot behoeftebevrediging beskik. Wat egter wel van belang is, is die verskil tussen verbale- en nie-verbale intelligensie. (Wright 1971).

Die vraag mag dus nou gestel word of dit nie kognitiewe faktore is wat aanleiding gee tot die jeugoortreder se onvermoë om die wederkerigheid van sosiale verhoudinge in te sien nie.

H O O F S T U K   I I

DIE EMPIRIESE STUDIE VAN MORELE GEDRAG

Alhoewel daar altyd belangstelling in morele gedrag was, is die empiriese studie daarvan n redelik onlangse ontwikkeling. Alle empiriese studies word egter vanuit n spesifieke teoretiese raamwerk gedoen.

Die eerste teoretiese perspektief waarop kortliks gelet kan word, is die sosiale groepsbenadering met die klem op die sisteem met sy norme en verwagtinge wat die individu dwing tot konformiteit. Die rol wat die groep aan die individu toeken, bepaal in n groot mate sy morele gedrag.

Die tweede is die psigo-analise met die klem op die werksaamhede van die ego, die id en die superego wat as veiligheidsklep teen die drange van die id optree. Die superego ontstaan deur die proses van identifikasie met die aggressor en die terugbuiging van die aggressie gewek in die kind jeens die aggressor. Indien n impuls wel slaag om deur te breek en lei tot n verbode handeling, ervaar die persoon skuldgevoelens as gevolg van die ingekeerde aggressie van die superego.

n Derde benadering is die leerteoretiese benadering met die klem op negatiewe en positiewe beloning asook die invloed van modelle of nabootsing op gedrag. Van belang hier is ook die fisiologiese response wat geassosieer word met vrees, pyn en angs.

Die vierde benadering is die studie van kognitiewe ontwikkeling waar die klem op intellektuele of kognitiewe faktore val. Aanhangers van hierdie benadering glo dat ons in n mindere of meerdere mate onafhanklike bronne van intelligente handeling en denke is. n Handeling behels n respons van die individu tot sy omgewing sowel as n respons van die omgewing tot die individu. n Handeling, wat n funksie van n onderliggende kognitiewe struktuur is, word dus ook deels deur die omgewing gevorm. Die doel van handeling is aanpassing wat gedefinieer word as n staat van ewewig tussen die handelinge van die individu en die van die omgewing. (Wright, 1971; Kohlberg, 1964; Gergen 1974).

Terwyl n empiriese studie van morele gedrag en ontwikkeling dus gewoonlik

uit een of ander teoretiese perspektief spruit, is dit vanselfsprekend dat daar ook voorkeur verleen sal word aan sekere veranderlikes, of wyses waarop mense se morele gedrag varieer, wat inpas by die spesifieke teoretiese benadering. So is daar weerstand teen versoekinge; response wat gelewer word nadat 'n oortreding begaan is (veral emosionele reaksies) en morele insig of beredenering wat gedefinieer kan word as die wyse van beredenering wat 'n persoon gebruik om sy morele oordele te verdedig of te regverdig. (Wright, 1971)

Hierdie veranderlikes hoort egter nie elk tuis by slegs een teoretiese benadering nie maar word deur die onderskeie teoretici vanuit hul spesifieke teoretiese perspektief geïnterpreteer. Die drie genoemde groepe van veranderlikes is geensins 'n volledige lys van moontlike veranderlikes nie maar slegs die wat hieronder verder bespreek sal word.

1. METINGS VAN WAARNEEMBARE GEDRAG

Volgens Stephenson (1966) is die beste metode om die gewete te ondersoek, observasie van waarneembare gedrag wat die moontlikheid bied tot eksperimentele manipulering. Die eksperimentele situasies kan gevarieer word van persoonlik tot onpersoonlik ten einde die persoon se besorgheid oor ander na te vors.

Grinder (1961, 1962 en 1964) het veral bekendheid verwerf met die eksperimentele apparaat wat hy ontwerp het ten einde weerstand teen versoekinge te meet. Een van sy eksperimente het bestaan uit 'n situasie waar die proefpersoon met 'n "straalgeweer" moes skyfskiet na 'n roterende vuurpyl. 'n Goeie prestasie was slegs moontlik deur tydens die eksperimenteerder se doelbewuste afwesigheid te kul. Om die kullery meer aantreklik te maak, was daar 3 aantreklike medaljes op die spel in stygende orde van waarde. Die kinders het gevolglik met mekaar gekompeteer om die mees gesogte medaljes.

Ander belonings wat dikwels gebruik word, is die verkryging van 'n slaagsyfer in 'n eksamen, materiële of geldelike vergoeding en soms die genot om met 'n baie aantreklike, dog verbode, stuk speelgoed te speel. (Wright, 1971).

Van die eerste en mees omvattende reeks ondersoeke na die populêre idee

van 'n globale morele karakter is deur Hartshorne en May in 1928 tot 1930 by die Universiteit van Columbia van stapel gestuur. Die morele karakter is deur middel van 'n stel kultureel bepaalde deugde, soos eerlikheid, naastediens en selfbeheersing, gedefinieer en gemeet deur die kind se weerstand teen die versoeking om 'n reël te verbreek, vas te stel wanneer dit onwaarskynlik gelyk het dat sy oortreding ontdek sou word en straf daarop sou volg. (Kohlberg, 1964).

In die ondersoeke van Hartshorne en May is 170,000 toetse toegepas op ongeveer 11,000 leerlinge tussen die ouderdomme van 11 tot 16 jaar. Die toetse het metings van die kennis van morele kodes en vooruitsiendheid ingesluit asook metings van werklike gedrag. Reputasie, as synde 'n persoon van goeie karakter by die onderwysers en maats, het geblyk die naaste aan die idee van 'n morele karakter te kom. Die verbasende bevinding was egter dat daar nie so iets soos 'n algemene goeie karakter bestaan nie. (Bull 1969).

Die bevindinge het aan die lig gebring dat die belangrikste faktore wat weerstand teen versoeking bepaal, faktore gebonde aan die spesifieke situasie is eerder as 'n onderliggende individuele karaktertrek soos eerlikheid. (Kohlberg 1964). Gergen (1974) som die bevindinge goed op deur op te merk dat dit impliseer dat 'n morele karakter nie bestaan uit vasgelegde en algemene deugde nie maar eerder uit gedrag wat alleen verstaan kan word in terme van die individu se behoeftes, die waardes van sy of haar onmiddellike groep en die vereistes van die spesifieke situasie. Mischel en Gilligan (1964) het dan ook gevind dat die weerstand teen versoeking 'n funksie is van die vermoë om 'n kleiner onmiddellike beloning te laat vir 'n latere groter beloning asook die behoefte om te presteer.

Trasler (1962) is van mening dat die menslike ontwykingsreaksie gesien moet word as 'n vooruitskou op latere reaksies wat na 'n handeling sal volg. Die intensiteit van die oorspronklike vrees wat gestimuleer is ten tyde van die kondisionering is die oorsaak vir die angs in die hede. Indien die vermydingsreaksie nou versterk word deur angsvermindering word 'n permanente afkeer in die bepaalde vorm van gedrag verseker. As verklaring vir individuele verskille word hulle vatbaarheid vir vrees-kondisionering uitgedruk in terme van die introversie-ekstraversie skaal. Ander faktore is die individu se ervaringsdrempel en dus weerstand teen angs asook die aard van die sosiale verhoudinge wat hy

ervaar (veral verhoudinge van dissiplinêre aard).

Ten spyte van Hartshorne en May, asook hul opvolgers, se verklarings was daar wel sprake van lae positiewe korrelasies tussen die verskillende eksperimentele metings van eerlike gedrag. 'n Faktoranalise wat deur Burton in 1963 uitgevoer is op die oorspronklike gegewens van Hartshorne en May se ondersoek het ook 'n klein algemene faktor in die verskillende metings aan die lig gebring (Kohlberg, 1964; Bull, 1969). Wright (1971) kom ook tot die slotsom dat daar wel sprake is van 'n algemene disposisie tot morele selfbeheersing.

Havinghurst en Taba het in 1949 'n soortgelyke studie aangepak by die Universiteit van Chicago met Priarie City as werksveld. Karakter is deur hulle gedefinieer as bestaande uit gegroepeerde morele trekke waarvan eerlikheid, verantwoordelikeheidsin, lojaliteit, morele moed en vriendelikheid die belangrikste is. Die navorsers het gevind dat die belangrikste faktore wat 'n invloed op die ontwikkeling van die karakter uitoefen die volgende is: die huis; die samelewing se kodes en norme; godsdiens en die invloed van die eie ouderdomsgroep. Reputasie is weereens gebruik as die belangrikste aanduiding van karakter. Sekere tipes karakter is onderskei, naamlik subjekte met goeie reputasies wat verdeel is in groepe bestaande uit outonome, aanpasbare en onderdanige karakters en subjekte van swak reputasie wat verdeel is in groepe van uitdagende en wanaangepaste karakters. (Bull, 1969).

'n Verdere studie met subjekte wat gedurende 1933 in Priarie City gebore is, het hierop gevolg. Dit het verskil van die ander studies in die sin dat die klem op innerlike motivering en houdings geval het en dat dit 'n longitudinale studie was. Vir hierdie doel is onder andere gebruik gemaak van projeksietegnieke asook sosiometriese navorsing. Vier karaktertipes is onderskei wat verteenwoordigend van vier stadiums in psigo-sosiale ontwikkeling was. 'n Amorele karakter gepaardgaande met die babajare; 'n selfgesentreerde, instrumentele karakter kenmerkend van die vroeë kinderjare; 'n konformerende en irrasioneel-konsensieuse karakter kenmerkend van die laat-kinderjare en die rasioneel-onbaatsugtige karakter van adolessensie en volwassenheid. Daar is 'n enkel-dimensionele ontwikkeling deur die verskillende karaktertipes van vermeerderde ego-sterkte en van 'n sterker wordende gewete in die sin van stewige, geïnternaliseerde morele beginsels wat reageer as 'n effektiewe gids vir gedrag.

Die bevindinge rakende die rol wat die ouers speel in die morele ontwikkeling van die kind, was dat ouers wat hulle kinders verstaan, aanvaar, vertrou en 'n kans gun om hulself te wees op 'n demokratiese wyse en terselfdertyd konsekwent en matig in die toepassing van dissipline is, produseer kinders wat moreel volwasse word.

In teenstelling met vorige navorsing op hierdie gebied bevind Peck en Havinghurst (1960) met hul multidimensionele benadering dat karakter, gedefinieer in terme van kragtige emosioneel belaaide houdings asook reaksiepatrone wat as gewoontes vasgelê word, wel 'n individuele aard het en dat dit voortduur deur die jare. Inkonsekwente optrede is teenwoordig in die morele gedrag van elkeen terwyl sommige persone net meer inkonsekwent is as ander.

Hierdie studie het dus aangetoon dat die blote meting van waarneembare morele gedrag in terme van weerstand teen versoekings, onvoldoende is vir 'n sinvolle ontleding van die individuele karakter.

Die studie en meting van waarneembare morele gedrag het onder andere heelwat navorsing aangaande die rol wat modelle speel in die beïnvloeding van morele gedrag opgelewer. Dorwart, Ezerman, Lewis en Rosenham (1965) het gevind dat die aandag van die kind belangrik is indien die model enige invloed wil uitoefen. Indien die kind 'n behoefte het aan sosiale beloning is die nabootsing van die model die meeste. Hierdie verskynsel is egter ouderdomsgebonde en verdwyn met toenemende ouderdom. Bandura en McDonald (1963) meen dat modelle effektief is in die manipulerings van gedrag wanneer die model beloon word vir 'n sekere handeling en die kind nie. Grusec en Mischel (1966) vind dat die nabootsing van 'n model afhang van die sosiale eienskappe van daardie model. Rosenkoetter (1973) vind dat 'n model wat negatiewe gedrag openbaar meer effektief is as 'n positiewe model vergeleke met 'n kontrolesituasie waarin daar geen model voorkom nie.

Ander navorsers meen egter dat die invloed van modelle gewoonlik onbeduidend en van korte duur is. (Malcolm, 1971).

Sommige navorsing konsentreer op die tydstip waarop straf toegedien word (Walters, Parke en Cane, 1965) en ander tipiese leerteoretiese eksperimente. Kohlberg (1964) meen egter dat hierdie eksperimentele studies blote korttermyn omstandigheidskonformiteit tot gevolg het en nie

aanspraak kan maak op werklike gedragsverandering nie. Wat die eksperimentele metings van weerstand teen versoekinge betref en die toepasbaarheid daarvan op werklike gedrag sê Wright: "Situations of this kind are a far cry from serious, adult moral conflict, when career, family and friends may be at stake." (Wright, 1971, p.51).

2. METINGS VAN AFFEKTIEWE GEDRAG.

Ander teoretici soos Freud het meer op die ontwikkeling van die emosionele aspekte van die gewete, of superego, as die kognitiewe aspekte gekonsentreer. Volgens hom kan morele ontwikkeling vasgestel word deur die oorgang vanaf vrees vir fisiese straf na geïnternaliseerde skuldgevoelens te bestudeer as 'n wyse van inhibering van oortredings, òf deur die intensiteit van skuldgevoelens na 'n oortreding te bepaal. (Ruma en Mosher, 1967).

Wright (1971) beskryf skuldgevoelens, in die psigoanalitiese sin van die woord, as die kompensasie deur die ego om die versteurde ewewig tussen die superego en die ego na 'n oortreding te herstel. Leerteoretici konsentreer weer op die ervaring van angs wat deur kondisionering geassosieer word met die oortreding.

Volgens Hoffman (1970) ontstaan die superego, wat eintlik maar net die innerlike verteenwoordiger van die ouers is, soos volg. Die kind ervaar frustasie weens die ouers se kontrole en ingrype en gevolglik word vyandigheid opgebou. Dit word egter onderdruk weens vrees vir die verwagte straf in die vorm van verlies van sy ouers se liefde of daadwerklike verwerping. Ten einde te slaag in die onderdrukking van sy aggressie asook sy ouers se liefde te behou, neem die kind die ouers se standaarde aan en poog om die ouers se gedrag na te boots sowel as hul innerlike ervarings sy eie te maak. Die vermoë wat die ouers besit om hulself te straf wanneer 'n reël oortree word, word ook deur die kind geïnternaliseer en die vyandigheid wat die kind teenoor die ouer gevoel het, word inwaarts gekeer. Hierdie selfkritiek word as skuldgevoelens ervaar wat onwelkom is weens hul intensiteit en ooreenkoms met die angs vir verwerping. Die kind probeer dus nou handelinge vermy wat skuldgevoelens sal veroorsaak.

Die mees algemene metodes om skuldgevoelens te ondersoek is selfrapport of direkte ondervraging, projeksietegnieke en die voltooiing van stories.

In laasgenoemde geval moet die kind, op grond van 'n storie waarin die held oortree terwyl daar geen moontlikheid is dat sy oortreding ontdek sal word nie, vertel hoe die held voel en wat met hom gaan gebeur. As gevolg van die verbintenis tussen hierdie eksperimentele benadering en die psigoanalitiese teorie met die meganisme van identifikasie, het baie navorsing aangaande die verskillende ouerlike opvoedingspraktyke en die gevolge daarvan vir die kind se morele ontwikkeling, die lig gesien.

Soos die teoretiese kennis gegroei het, het dit spoedig nodig geword om te onderskei tussen verskeie reaksies op 'n oortreding soos skaamte, vrees, ang en skuldgevoelens. Kohlberg (1964) se navorsing het veral 3 tipes van reaksies aan die lig gebring. Die eerste is vrees vir straf of strafangs. Die tweede is self-blaam of selfveroordeling wat skuld in die ware sin van die woord is. Tussen hierdie twee reaksies val daar 'n tipe wat 'n mengsel van die selfkritiese respons en strafangs is. Die neiging tot skuldbekennings is volgens Kohlberg aanduidend van hierdie spesifieke tipe respons. Uit navorsing met verskillende ouderdomsgroepe wil dit voorkom asof die verskillende tipes response, soos beskryf deur Kohlberg, ouderdomsgebonde is en dat daar 'n stadige groeiproses deur die voorafgaande stadia is tot-dit die selfkritiese fase bereik word. Hierdie stadige groeiproses plaas effens van 'n vraagteken agter die klem wat op die effek van dissiplinêre tegnieke val in die ontwikkeling van skuldgevoelens.

Sears, Maccoby en Levin (1957) onderskei twee tipes innerlike kontrole, naamlik selfkontrole wat berus op vrees vir straf of hoop op beloning en afhanklik is van die waarskynlikheid van straf of beloning en tweedens, innerlike kontrole, wat uit geïnternaliseerde norme bestaan en lei tot skuldgevoelens, skaamte en selfkritiek. Die gewete is gewoonlik 'n mengsel van die twee tipes kontrole.

Hoffman en Saltzstein (1967) onderskei drie tipes dissiplinêre tegnieke waaronder daar verskeie variasies van elk val. Die eerste is magshandhawing wat alle praktyke insluit waar relatief dikwels fisiese straf toegepas word of materiële middele weerhou word. Waar die klem op hierdie tipe dissipline val, lei dit tot 'n eksterne morele oriëntasie wat gebaseer is op strafangs. Dit wek vyandigheid op by die kind, maak sy behoefte aan liefde minder opvallend en funksioneer as 'n struikelblok vir die opwekking van empatie. Die tweede tipe tegniek is die weerhouding van liefde en berus dus nie op mag nie maar op die affektiewe verhouding

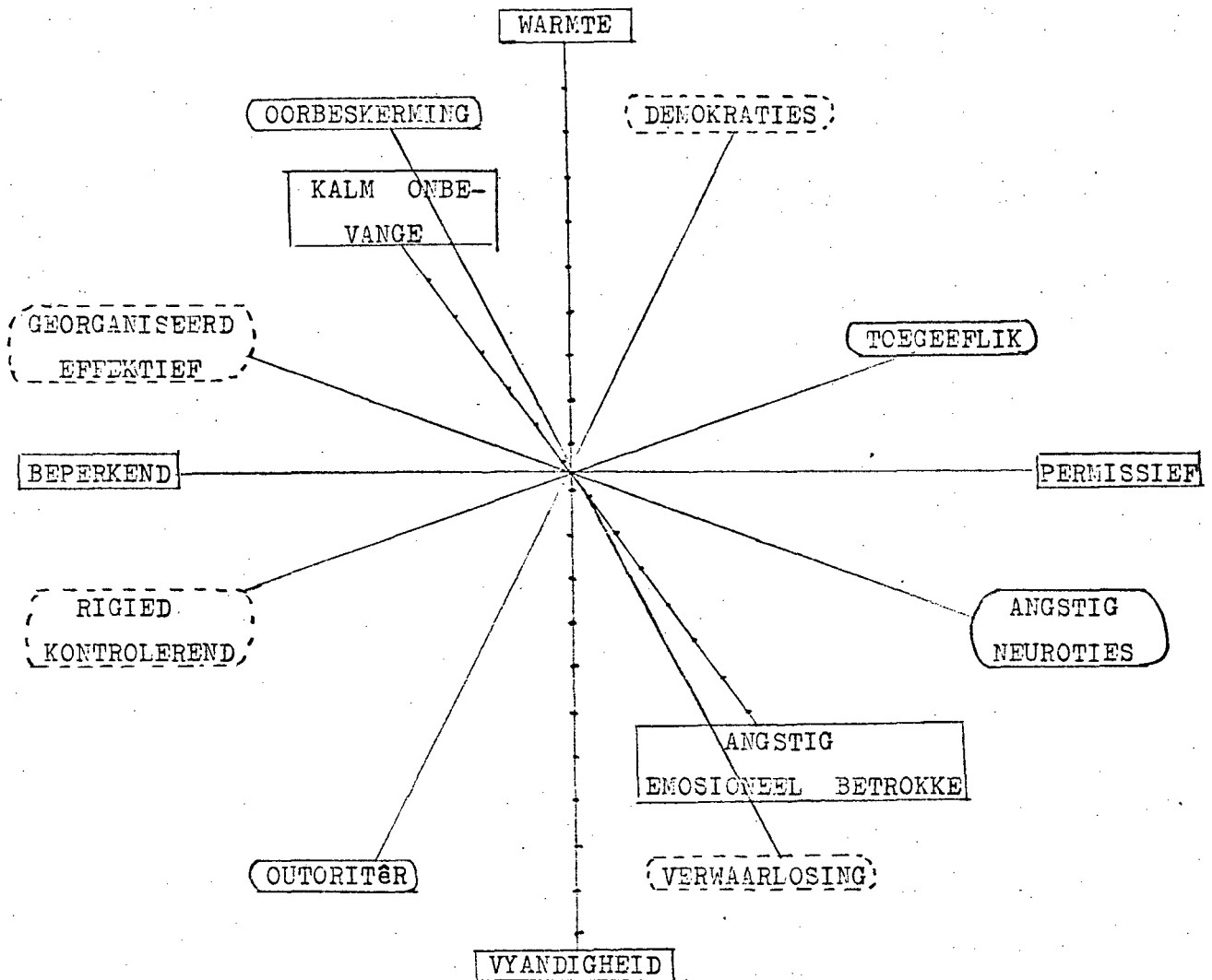
tussen die ouer en die kind. Hierdie tegniek maak egter nie van die kind se vermoë tot empatie gebruik nie en ontketen te veel angs as gevolg van die vrees vir verwerping. Dit lei ook soos magshandhawing slegs tot 'n bewussyn van die gevolge van 'n oortreding vir die kind self. Die derde tegniek is die tegniek van induksie wat daarop neerkom dat die gevolge van die kind se handeling ten opsigte van ander aan hom verduidelik word tydens dissiplinering. Hy word ook daarop gewys dat hy alleen verantwoordelik is vir die kwaad berokken aan die ander. Hierdie tegniek is die enigste wat tot ware skuldgevoelens en internalisasie van morele beginsels lei aangesien dit die affektiewe en rasionele basis van moraliteit beklemtoon. (Hoffman, 1970).

Hemming (1957) verklaar dat die voorwaardes vir vroeë morele ontwikkeling onvoorwaardelike ouerliefde, agting en 'n demokratiese instelling teen die kind is. Dekema (1963) beweer dat in die skuldgevoel die verbreking van 'n affektiewe verhouding, veral teenoor die ouers, beleef word. Hierdie beskouing onderstreep dus ook die belangrikheid van 'n liefdevolle gesinslewe en gee ook 'n verklaring vir die dinamiek agter die skuldgevoel.

MacKinnon (1938) het gevind dat liefdesgeoriënteerde tegnieke kinders skaamte, spyt en gewetenswroeging laat ervaar en hulle angstig maak om nie weer te oortree nie en hul skuld te beken. Allinsmith (1960) het gevind dat hierdie tegniek tot 'n redelike hoë mate van skuldgevoelens in die middelklas lei. Sears, Maccoby en Levin (1957) het ook gevind dat wanneer hierdie tegniek met warmte en hartlikheid gepaardgaan, kinders sterk gewetes ontwikkel. Net so verklaar Kohlberg (1964) dat identifikasie met die ouer as persoon, waar die ouer warm en hartlik is, 'n positiewe verband met die ervaring van skuldgevoelens en vermyding van jeugmisdaad toon. Na 'n oorsig van navorsing in dié verband verklaar Kohlberg dat die weerhouding van liefde lei tot die neiging om te bieg en die tegniek van induksie tot ware of geïnternaliseerde skuld.

Daar moet egter in gedagte gehou word dat bogenoemde bevindinge slegs verwys na die tegniek waarop die klem val in die toepassing van tug. 'n Enkele soort tegniek word nooit in isolasie toegepas nie.

Becker (1964) maan tereg dat die toepassing van dissipline slegs een aspek van die interaksieproses tussen die ouer en die kind is. Hy gebruik die volgende hipotetiese model vir die beskrywing van ouerlike gedrag:

Figuur 1: 'n Grafiese voorstelling van faktore in ouerlike opvoedingspraktyke.

Liefdesgeoriënteerde tegnieke word gewoonlik gebruik deur warm hartlike ouers en neig om die groei in selfverantwoordelikheid, skuldgevoelens en ander geïnternaliseerde reaksies tot oortreding te fasiliteer. Becker (1964) vat die navorsing wat reeds gedoen is rakende die wisselwerking tussen die dimensies van warmte teenoor vyandigheid en beperkend teenoor permissief (as wyses waarop ouers se gedrag teenoor hul kinders varieer) soos volg saam en wys op die besondere effek op die kind.

	BEPERKEND	PERMISSIEF
WARMTE	Onderdanig, afhanklik, netjies, hoflik, maksimum behepthheid met reëls en konformisme, minimum aggressie, onvriendelik, verbeeldingloos.	Aktief, skeppend, suksesvol aggressief, "outgoing". Minimale behepthheid met reëls, fasiliteer rol-inlewing, minimale selfaggressie. Onafhanklik, vriendelik, laag in geprojekteerde vyandigheid
VYANDIGHEID	Neurotiese probleme. Skugterheid en onenigheid met ouderdomsgroep. Teruggetrokke. Vermoë tot volwasse rol-inlewing swak ontwikkel. Maksimum self-aggressie.	Jeugmisdaad Non-konformisme Maksimum aggressie

Die gebruik van die selfkritiese respons as aanduiding van geïnternaliseerde morele waardes en die skuldgevoelens wat ervaar word sodra 'n oortreding begaan is, word deur Aronfreed (1961) bevraagteken. Volgens hom speel selfkritiek slegs 'n beperkte rol aangesien die meeste response op oortredings klaarblyklik nie die kognitiewe morele oordeel wat gepaardgaan met selfkritiek, benodig nie. Die pynlike ervaring van selfkritiek word in baie gevalle deur eksternalisasie as verdedigingsmeganisme vermy. Selfkritiek moet volgens hom beskou word as slegs een van 'n verskeidenheid aangeleerde response om die negatiewe effek te verminder wat met 'n oortreding gepaardgaan.

Aronfreed (1963) het die effek van twee verskillende sosialiseringstegnieke op selfkritiek by die subjek ondersoek en gevind dat die selfkritiese respons baie meer geredelik verskyn wanneer daar in die proses van sosialisering eksplisiet sekere standaarde van evaluasie ten opsigte van 'n handeling gestel word. Hierdie verskynsel word verklaar deur

daarop te wys dat namate 'n kind ondervinding opdoen van 'n oortreding en die daaropvolgende straf, die straf later self dien as aanwysing vir die vermindering van angs. Die kind kan nou self die evaluerende selfkritiese response maak om die angs te verminder, selfs in die afwesigheid van eksterne straf.

McKinney (1971) het gevind dat die kinders van ouers wat konsentreer op voorskrifte in terme van goeie gedrag hul ouers as belonend ervaar terwyl kinders van ouers wat konsentreer op negatiewe voorskrifte in terme van vermyding van verkeerde handeling hul ouers as bestraffend ervaar.

Hoffman (1971) verklaar dat hy nie saamstem met die psigoanalitiese skool wat identifikasie met die ouer beskryf as die belangrikste proses in die ontwikkeling van die gewete nie. Indien dit wel die geval sou wees, sou die weerhouding van liefde (wat teoreties die meganisme is waardeur identifikasie ontstaan) as opvoedingstegniek die hoogste mate van morele groei tot gevolg hê. Dit is egter nie die geval nie. Wanneer die navorsing wat reeds bespreek is in oënskyn geneem word, blyk dit dat die tegniek van induksie wat gebruik maak van rasionele beginsels sowel as die affektiewe empatiese verhouding tussen die kind en ander, die beste resultate oplewer.

Wat die verband tussen weerstand teen versoekinge en skuldgevoelens betref, het MacKinnon (1938) gevind dat diegene wat weerstand teen versoeking bied oor die algemeen sterker skuldgevoelens ervaar.

Kohlberg (1964) verklaar egter dat konformiteit in die reël nie konsekwent 'n verband toon met die intensiteit van skuldgevoelens nie. Alhoewel skuldgevoelens gewoonlik beskou word as 'n reaksie na 'n oortreding is dit heeltemal moontlik dat die verwagting van toekomstige onaangename skuldgevoelens 'n motief kan wees vir weerstand teen versoeking. Volgens die psigoanalitiese teorie behoort daar dan ook 'n sterk verband tussen skuldgevoelens en die weerstand teen versoeking te wees aangesien albei uitvloeisels van die superego is. Na 'n oorsig van ondersoeke deur verskeie navorsers kom Wright (1971) egter tot die slotsom dat daar geen noodsaaklike verband tussen weerstand teen versoekinge en skuldgevoelens bestaan nie en verklaar dat dit as twee relatief onafhanklike verskynsels beskou moet word.

3. DIE METING VAN KOGNITIEWE GEDRAG.

"According to learning theory, the child is trained into morality in much the same way as circus animals are trained to do tricks. Moral man is little more than a complete network of conditioned responses and learned habits." (Wright 1971, p.43). "Yet people are obviously moral in a broader sense than that of merely avoiding or reacting to transgressions" (Aronfreed 1963, p.437).

Wright (1971) verklaar dat die kognitiewe aspek 'n onontbeerlike deel van alle gedrag is. Die optrede van 'n persoon word deels bepaal deur sy waarneming van 'n spesifieke situasie en sy response kan dus beskou word as aanduidings van die betekenis wat dit vir hom inhou.

Enige verwysing na morele gedrag as sulks impliseer sekere standaarde waarvolgens handelinge, gedagtes en gevoelens as goed of sleg beoordeel word. Die idee, dat 'n respons tot 'n oortreding moreel is wanneer dit voortvloei uit die kind se beoordeling van sy eie gedrag en nie langer die steun van eksterne norme en sanksies benodig nie, word dikwels aangeref (Aronfreed, 1961).

Jenkins (1942) verklaar dat die skuldgevoel 'n pynlike emosionele reaksie is wat die gevolg is van 'n individu se bewussyn van 'n teenstrydigheid tussen sy gedrag en die standaarde wat hy vir homself stel. Indien die bewussyn ontbreek, ontbreek die skuldgevoel ook.

Hierdie belangrike en logiese insig veronderstel dus dat daar 'n verband sal bestaan tussen morele oordele en die ervaring van skuldgevoelens. Wright (1971) asook Kohlberg (1964) haal albei navorsing aan wat hierdie bewering staaf. So ook bevind Ruma en Mosher (1967) in 'n ondersoek met jeugoortreders onomstootlik dat die stadium van morele ontwikkeling beïndruklik korreleer met feitlik alle metings van skuldgevoelens wat deur hulle gebruik is. Aronfreed (1961) maan egter dat baie response tot oortredings klaarblyklik nie gebruik maak van die kognitiewe morele oordeel nie en dat die selfkritiese respons wat algemeen as die hoogste vorm van skuldbeleving beskou word, slegs een van 'n verskeidenheid moontlike response uitmaak.

Tussen die weerstand teen versoeking en rypheid van morele oordeel het Grinder (1964) geen verband gevind nie. Kohlberg (1964) meen weer dat

daar wel sprake van 'n verband is.

Terwyl morele gedrag sigself nie leen tot ouderdomsontwikkeling analises nie, het die studie van morele oordele geredelik basiese stadia van ontwikkeling gesuggereer. Die analise van die denkstrukture onderliggend aan verskeie stadiums maak vergelykings met ander stadiums moontlik ten einde die algemene rigting van ontwikkeling vas te stel. Morele oordele word hoofsaaklik bestudeer as die kind se gebruik en interpretasie van reëls in konfliktsituasies en sy redes vir morele handeling eerder as 'n korrekte kennis van die reëls en 'n konvensionele geloof daarin (Kohlberg, 1964).

Volgens Kohlberg (1958) moet die volgende in gedagte gehou word by enige definisie van morele oordele:

- (a) Morele handeling is georiënteer tot 'n waarde oordeel of word daardeur voorafgegaan.
- (b) Morele oordele word deur die beoordelaar 'n voorrang verleen bokant ander waardeoordele.
- (c) Morele handelinge en oordele word geassosieer met 'n beoordeling van die self as goed of sleg.
- (d) Morele oordele neig om geregverdig te word deur, òf gebaseer te wees op redes wat nie beperk is tot die gevolge van 'n spesifieke handeling in 'n spesifieke situasie nie.
- (e) Morele oordele neig om in 'n groot mate algemeen, universeel, konsekwent en omvattend te wees.
- (f) Dit word gewoonlik as objektief deur die beoordelaar beskou asof mense met verskillende persoonlikhede en belangstellings tot dieselfde slotsom sou kom.

'n Bespreking van hierdie spesifieke benadering tot die studie van morele ontwikkeling is ondenkbaar sonder om kennis te neem van die agtergrond waaruit dit ontwikkel het. Onder die eerste denkers wat latere denke en navorsing gestimuleer het, moet Durkheim, Baldwin, McDougall

en Mead beslis genoem word.

Durkheim neem Kant se standpunt dat verpligting of plig die primêre motief vir morele handeling is as sy uitgangspunt, maar wysig dit so- dat daar tog ruimte vir ander motiewe ook is (Scott 1971). Volgens Durkheim is die samelewing die enigste bron van moraliteit. Moraliteit word deur die groep op die individu afgedruk en bestaan ter wille van die groep of samelewing. Moraliteit is 'n sisteem van bevelen en die individuele gewete niks meer as die internalisasie van hierdie kollektiewe gebooe nie. In hierdie moraliteit, waar plig en die goeie gelykgestel word, probeer Durkheim nog ook die outonomie van die wil invoer. Hy sien outonomie as die begrip van die "waarom" en "waarvoor" van die wette wat die samelewing op ons lê wat ons net eenvoudig moet aanvaar op dieselfde wyse as wat ons die natuurwette as 'n gegewe aanvaar. (Piaget, 1932).

Volgens J.M. Baldwin (1906) is die belangrikste fase van morele ontwikkeling die ontwikkeling van die pligsbesef wat op 'n wisselwerking tussen die samelewing en die individu dui. Selfs die mees persoonlike, die selfkonsep, word vanuit die sosiale verklaar. Die baba is onbewus van homself as subjek en projekteer sy subjektiewe ervarings op dieselfde vlak as sy fisiese ervarings. Deur nabootsing van, en vergelykings tref met ander persone se handeling kom hy in die sogenaamde subjektiewe stadium tot die besef van sy eie subjektiwiteit wat identies met die van die ander is. Op dieselfde wyse leer hy om sy gevoelens en motiewe aan ander toe te skryf deur die proses van uitwerping. Uiteinde-lik word 'n ewewig bereik tussen selfbewussyn en bewussyn van ander. Die morele bewussyn kom eers tot stand wanneer hierdie harmonie verbreek word.

Op een of ander tydstip word die kind gedwing om die ouer te gehoorsaam. Hierdie gehoorsaamheid skep 'n nuwe self, die ideale self, wat die res oorheers. Hierdie ideale self is ondergeskik aan die diktatuur van die volwassenes. Gehoorsaamheid word dan 'n soort transendente nabootsing.

In die eerste fase van die bewussyn van die moreel goeie of wenslike, moet die kind bewus word van iets in hom wat die wetgewende persoonlikheid verteenwoordig. Die kind se besef van hierdie ideale self word voortdurend gevoed in al sy sosiale verhoudinge en die morele leerproses word alleen beperk deur sy eie vermoë tot assimilasie. Gedurende 'n tweede fase nadat die kind deur nabootsing en gehoorsaamheid geleer het,

word die beginsels uitgewerp en word reëls algemene reëls. Hy vind egter nou dat die wetgewers self in gebreke bly om by die reëls te hou en plaas dan in die derde fase die reël as 'n absolute bokant die wetgewer. Die ontwikkelde morele bewussyn het sodoende al minder 'n gesaghebbende nodig om die verpligtinge wat die gewete op hom lê, te sanksioneer. Sy eie intellektuele vermoëns stel nou die ideale self en sodoende word morele groei verby die eise van sekere gesaghebbendes moontlik gemaak. (Piaget, 1932; Baldwin, 1906).

McDougall was eintlik die eerste om die sogenaamde stadia van morele ontwikkeling te omlyn. Volgens hom is die eerste stadium die van anomie of wetteloosheid waar die kind uitgelewer is aan instinkte en impulse. Die tweede stadium, naamlik heteronomie, bestaan uit 'n mate van dwang of eksterne kontrole wat oor hom uitgeoefen word deur ander, ten einde sy impulse te kontroleer. In die derde stadium, naamlik sosionomie, begin die kind bewus word van ander en die wederkerigheid van sosiale verhoudinge. Dit is ook dan 'n oefenskool vir dit wat onder heteronomie geleer is. In die vierde stadium word outonomie en selfbeskikking bereik. (Bull, 1969).

G.H. Mead (1934) het veral bekendheid verwerf met sy teorie van rol-inlewing. Hy beweer dat, indien daar reeds 'n handeling potensieel teenwoordig is in die individu wat soortgelyk is aan die handeling van 'n ander, daar 'n situasie bestaan wat nabootsing moontlik maak. Voorts verklaar hy dat ons onself min of meer onbewustelik sien soos ander ons sien en onbewustelik plaas in 'n ander se posisie en optree soos ander optree. Die individu moet in staat wees om dieselfde respons in homself op te roep as wat sy handeling of kommunikasie in die ander oproep en dan hierdie respons gebruik om sy eie toekomstige gedrag daarvolgens te reguleer of te bepaal. Sodoende word die persoon 'n objek vir homself.

"To take a distinctively human, that is, self-conscious social attitude toward another individual, or to become aware of him as such, is to identify yourself sympathetically with him by taking his attitude toward , and his role in the given situation, and by thus responding to that situation implicitly as he does or is about to do explicitly, in essentially the same way you take his attitude towards yourself in gestural conversation with him, and are thus made self-conscious" (Mead 1934, p.300).

Deur die samelewing en die sosiale kommunikasieproses ontwikkel die mens van 'n impulsiewe tot 'n rasionele, morele wese. Die individu is in staat om sy gedrag bewustelik en krities te beheer omdat hy die houdings van ander persone asook die georganiseerde sosiale groep se houding aanneem in terme van sy verhoudinge tot sodanige individue en die groep as geheel. Sodoende word die individu nie alleen selfbewus nie maar ook selfkrities wat sosiale kontrole oor sy gedrag moontlik maak. Selfkritiek is dus in wese sosiale kritiek.

Die algemeenheid van ons morele oordele is moonlik omdat ons die houding van die samelewing as geheel van rasionele wesens aanneem. Morele hantering is intelligente, sosiaal gerigte handeling waarin 'n persoon optree met die belange van ander sowel as sy eie in gedagte. Rol-inlewing is egter nie net beperk tot goeie gedrag nie en Mead neem sy toevlug tot rasionele denke om 'n afwykende handeling as sulks te definieer. Die persoon moet slegs die beginsel van sy handeling veralgemeen en dink wat sou gebeur indien elkeen dieselfde ten opsigte van die betrokke saak sou doen indien hy op soek is na 'n morele maatstaf.

Uit die voorafgaande bespreking van die verskillende teoretici is dit duidelik dat die stadiums van morele ontwikkeling hoofsaaklik die produk is van die kind se interaksie met ander.

Die teorie wat aanleiding gegee het tot die meeste onlangse navorsing aangaande morele ontwikkeling, is dié van Piaget (1932). Piaget glo dat intellektuele groei en ondervindinge van rol-inlewinge in die kind se ouderdomsgroep natuurlikerwys en outomaties sy waarneming van die reëls verander vanaf eksterne bevels tot interne beginsels. Die sin vir regverdigheid is in 'n groot mate onafhanklik van die ouers se voorkeure en het niks meer as solidariteit en onderlinge respek tussen maats nodig om te ontwikkel nie. (Kohlberg, 1964).

In die volgende hoofstuk volg 'n meer breedvoerige bespreking van die teorie van Jean Piaget.

H O O F S T U K   I I I

DIE ONTWIKKELINGSIELKUNDE VAN JEAN PIAGET.

Die Sweedse sielkundige, Jean Piaget, het die mening gehuldig dat moraliteit uit 'n sisteem van reëls bestaan en dat die wese daarvan opgesluit is in die respek wat die individu vir hierdie reëls verwerf. (Piaget, 1932, p.1.).

In sy omvattende ondersoek "The Moral Judgment of the Child" waarin die fokus op die morele denke van Sweedse kinders tussen die ouderdomme van ongeveer 4 tot 12 jaar val, sluit hy nou aan by sy ander studies in verband met die intellektuele ontwikkeling van die kind.

1. INTELLEKTUELE ONTWIKKELING.

In sy studies van intellektuele ontwikkeling was Piaget hoofsaaklik ingestel op die vraag na die aard van kennis en het heelwat tyd en energie aan die studie van die ontwikkeling in die denke van klein kinders gewy. Volgens Piaget is die belangrikste prosesse vir die funksionering van die individu die prosesse van assimilasie en organisasie. Lewende wesens pas hulle by die omgewing aan en beskik oor organisatoriese vermoëns wat hierdie aanpassing moontlik maak. Aanpassing behels die bereiking van 'n toestand van ewewig tussen assimilasie en versoening of skikking. Intelligente handeling is die aktiewe, georganiseerde proses van die assimilasie van die nuwe tot die ouer en die versoening van die oue met die nuwe. (Nash, 1970). 'n Kognitiewe proses kan dus gedefinieer word as die verkryging en organisering van informasie omtrent die omgewing en die self in verhouding tot die omgewing. (Feffer en Gourevitch, 1960). Kognitiewe ontwikkeling is 'n proses van uitbalansering deur selfregulering wat beïnvloed word deur rypwording en leer. Affektiewe ontwikkeling kan hierdie proses slegs vertraag of versnel. (Lee, 1971.).

Piaget verklaar dat daar sekere aanduibare periodes van intellektuele ontwikkeling bestaan. Die eerste is die sensoriesmotoriese periode waarin die wêreld op fisiese wyse ondersoek word deur middel van die refleksie. Hierdie periode strek vanaf geboorte tot ongeveer 2-jarige ouderdom. Daar bestaan egter nog geen simboliese denkprosesse nie. Daar is nog geen sprake van kognitiewe behoud nie en 'n objek "verdwyn"

fisies indien dit uit die kind se gesigsveld verwyder word. (Nash, 1970; Lee, 1971).

Die tweede is die periode van konkrete funksionering (operations) wat drie fases omvat. Die eerste fase is die van vooroperasionele denke wat strek vanaf 2 tot 7 jaar. In hierdie fase ontwikkel die begrip van klasse en dus verteenwoordigende denke. Induktiewe en deduktiewe denke is nog nie moontlik nie maar slegs transduktiewe denke (A en B is dieselfde in een opsig daarom is hulle dieselfde in alle opsigte). Die tweede fase bestaan uit intuïtiewe denke. Die belangrikste eienskap van hierdie soort denke is die onomkeerbaarheid van die denkproses. Daar kan slegs op een eienskap van die omgewing gekonsentreer word. Die kind sal byvoorbeeld sê dat die hoeveelheid ertjies toeneem wanneer dit vanuit 'n bord in 'n bottel gegooi word. Gedurende die derde fase, wat strek vanaf ongeveer 7 tot 11 jaar, raak die kind in staat tot omkeerbare logiese dinke, sowel as die vermoë tot kognitiewe behoud. Hierdie nuut verworwe eienskappe is egter slegs beperk tot die konkrete en aktuele. Die gebruik van klasse, verhoudings en getalle is nou moontlik. Die vernaamste kenmerk van hierdie periode in die kind se ontwikkeling is die egosentrisme of selfgesentreerdheid van die kind wat progressief afneem. Hierdie selfgesentreerdheid veroorsaak dat die kind nie besef dat daar ander perspektiewe buiten sy eie bestaan nie. Hy is dus nie in staat tot samewerking of om die rol van 'n luisteraar aan te neem nie. Dit is 'n kognitiewe toestand waarin die wêreld vanuit 'n enkel perspektief waargeneem word. (Nash, 1970; Lee, 1971; Neale, 1966).

Die derde periode is dié van hipoteties-deduktiewe denke. Gedurende hierdie periode is dit eers werklik moontlik om met abstrakte hipoteses te werk. (Lee, 1971; Nash, 1970).

Die opeenvolging van die verskillende stadiums is onveranderlik maar die kronologiese ouderdom waarop 'n spesifieke stadium begin, mag varieer. (Nash, 1970). Onderliggend aan die groeiproses deur die stadiums is die groeiende vermoë tot verwisseling van perspektief. Piaget noem dit "decentering." (Stuart, 1967).

2. MORELE ONTWIKKELING.

2.1. BEWUSSYN EN TOEPASSING VAN REËLS:

In die eerste deel van "The Moral Judgment of the Child" het Piaget (1932) gepoog om die bewussyn en toepassing van die reëls van die spel van albasters na te vors. Sodoende het hy gehoop om die invloed van volwassenes en hulle opvoedingspogings te omseil, spontane denke van die kind te ontlok en terselfdertyd die kind se bewussyn van morele reëls te ondersoek. (Wright, 1971).

Die metode wat hy gevolg het was om albaster met een van sy subjekte te speel en voor te gee dat hy heeltemal onbewus van die reëls is sodat die subjek dit telkens aan hom moes verduidelik. Dit het hy dan opgevolg met vrae aangaande die ontstaan, bestaan en veranderbaarheid van reëls waaraan die subjek nog nooit gedink het en gepoog het om antwoorde op te vind nie.

Deur middel van hierdie ondersoek het hy sekere fases in die toepassing en bewussyn van die reëls onderskei.

2.1.1. DIE RITUALISTIESE FASE:

Gedrag in hierdie fase is hoofsaaklik individueel-motories van aard. Daar is geen sprake van 'n bewussyn van gemeenskaplike reëls nie. Hierdie rites, wat alleen maar by die individu ontstaan, maak nie die onderwerping aan iets wat bo die self verhewe is moontlik nie. Volgens Piaget word hierdie onderwerping by enige reël veronderstel.

Tussen die ouderdomme 2 tot 5 jaar tree die volgende fase te voorskyn.

2.1.2. DIE EGOSENTRIESE FASE:

Gedurende hierdie fase ontvang die kind voorbeelde van die gekodifiseerde reëls deur ander dop te hou, maar hy speel steeds alleen of parallel met ander. Deur nabootsing van, en verbale kommunikasie met die volwassene word die kind gesosialiseer en uitgelewer aan 'n veelheid van reëls en voorbeelde. Sy eie onvermoë en ongelykheid, veral weens beperkte intellektuele funksies, lei tot 'n krampagtige vasklou aan vertroude maniere van doen. Piaget beskryf hierdie egosentrisme as individualistiese spel met materiaal wat sosiaal van aard is.

Volgens Piaget is dit vanselfsprekend dat 'n elementêre kennis en toepassing van die inhoud van reëls gepaard sal gaan met 'n soort mistiese respek vir die reëls. Die reëls word nou as heilig en onveranderbaar beskou. Al sy subjekte in hierdie fase was vas oortuig daarvan dat die reëls nog altyd dieselfde was en dat hulle oorsprong by die volwassenes lê; veral by die vader as hoogste gesag in die huisgesin. Selfs nuwe speletjies is beskou asof hulle 'n eindelose verlede het. In hierdie fase is konformiteit aan die orde van die dag. Die kind onderwerp hom aan die reëls maar dit bly steeds iets ekstern tot homself.

Die besondere ingesteldheid en bewussyn van die reëls wat hierbo beskryf is, duur voort tot in die helfte van die volgende fase wat tussen ouderdom 7 tot 8 jaar verskyn.

2.1.3. DIE SAMEWERKENDE FASE:

Gedurende hierdie fase ontwikkel daar 'n behoefte aan gemeenskaplike spel. Die reëls van die spel word nagekom, maar elkeen het steeds 'n baie persoonlike siening van die toepassing van die reëls. Na gelang samewerking en samespel na vore tree, bring dit 'n verandering in die kind se houding en die mistiese gevoel teenoor gesag verdwyn. 'n Reël is nou nie meer 'n mistiese eksterne wet nie, maar 'n reëling wat deur vrye wilsbesluit en onderlinge ooreenkoms tussen gelykes tot stand gekom het. Veranderings in die reëls is nou toelaatbaar solank almal saamstem en individuele gehoorsaamheid aan die reëls volg spontaan.

Gedurende die ouderdom 11 tot 12 jaar begin die volgende fase na vore tree.

2.1.4. DIE KODIFIKASIE VAN DIE REËLS:

Elke reël word nou haarfyn beplan. Dit veronderstel die vermoë om formeel te kan redeneer en selfs hipotetiese situasies te kan hanteer. Volgens Piaget is 'n effektiewe toepassing van die reëls slegs moontlik indien dit berus op 'n rasionele en goed gefundeerde respek. Reëls word later nie eers meer as noodwendig korrek aanvaar indien dit die meerderheid se goedkeuring wegdra nie, maar slegs indien dit inpas by die wederkerige gees van die spel.

2.2 ONTWIKKELING VAN MORELE OORDELE: /

2.2 ONTWIKKELING VAN MORELE OORDELE:

In die tweede gedeelte van Piaget se omvattende ondersoek het hy die kriteria ondersoek wat die kind gebruik in die fel van sy morele oordele. Hy het hipotetiese situasies omvat in kort storiëtjies aan sy subjekte voorgelê en hulle dan gevra om te sê hoe verkeerd die handeling in die storie is en waarom dit verkeerd is. (Wright, 1971). Piaget het die metode van paarsgewyse vergelyking gebruik, aangesien meer as twee stories te veel eise stel aan die kind se beperkte aandagspan en dus 'n analise van die gegewens niksseggend sou maak. Vyf pare stories word byvoorbeeld gebruik waarin skade as gevolg van lompheid gekontrasteer word met skade as gevolg van kwade bedoelinge. Dit is dan 'n poging om uit te vind of die kind let op die gesindheid waarin 'n handeling uitgevoer is of die materiële gevolg. 'n Voorbeeld van so 'n storiëtjie is die volgende:

"I.A. A little boy who is called John is in his room. He is called to dinner. He goes into the dining room. But behind the door there was 'n chair, and on the chair there was 'n tray with fifteen cups on it. John couldn't have known that there was all this behind the door. He goes in, the door knocks against the tray, bang go the fifteen cups and they all get broken!

B. Once there was a little boy whose name was Henry. One day when his mother was out he tried to get some jam out of the cupboard. He climbed up on to a chair and stretched out his arm. But the jam was too high up and he couldn't reach it and have any. But while he was trying to get it he knocked over a cup. The cup fell down and broke." (Piaget, 1932, p.118). By elk van die stories is daar 2 vrae gevra:

1. Is beide kinders ewe skuldig?
2. Watter een is die stoutste en hoekom?

Na die verskillende studies, omvat in Piaget se omvangryke pionierswerk, kom hy tot die gevolgtrekking dat daar twee onderskeibare tipes moraliteit in die kind se morele ontwikkeling bestaan.

2.2.1. DIE MORALITEIT VAN DWANG:

Die dwang wat die ouers en ander gesagsfigure op die kind uitoefen, tesame met die kind se onderontwikkelde intellektuele vermoëns, veral sy egosentrisme en dus onvermoë om in 'n verhouding anders as een gekenmerk deur onderdanigheid en eensydige respek met sy meerderes te tree, is verantwoordelik vir hierdie moraliteit.

Volgens Piaget (1932) behels egosentrisme 'n onvermoë om te onderskei tussen die self as subjek en die impulse van buite, veral die sosiale omgewing. Die individu begin deur die self as medium sy omgewing verstaan en ervaar voordat daar onderskei word tussen die self en ander. Wright(1971) beskryf egosentrisme as 'n onvermoë om in te sien dat daar 'n verskil in gesigspunt of standpunt mag wees en derhalwe 'n onvermoë om te beseef dat hy wel oor 'n eie gesigspunt beskik. Die kind in hierdie stadium kan ook nog nie onderskei tussen denke en gebeurtenisse of die eksterne realiteit nie. Hy dink, byvoorbeeld, dat objekte emosies ervaar en dat die naam van 'n objek deel van die objek uitmaak.

Die vernaamste kenmerk van hierdie moraliteit, wat gebaseer is op heteronomie en eensydige respek, is morele realisme. Met hierdie omvattende begrip wou Piaget 'n moraliteit aandui waar dit nie die beginsel van die reël of wet is wat tel nie, maar die letter. Die kind openbaar 'n objektiewe sin vir verantwoordelikheid waarin die beginsel geld dat hoe groter die skade is wat op 'n handeling volg, hoe meer verkeerd is die handeling. Hoe verder 'n stelling se inhoud byvoorbeeld letterlik verwyderd is van die waarheid, hoe groter is die leuen. Die jong kind kan wel onderskei tussen 'n intensionele handeling en 'n ongeluk, maar maak nie gebruik daarvan nie en konsentreer eerder op werklike objektiewe skade. Morele realisme behels dus die neiging om plig en die waarde wat daaraan geheg word as selfonderhoudend en onafhanklik van die bewussyn te beskou. (Wright,1971). Wat ook al konformeer aan die voorskrifte van die volwassenes is reg en regverdig. Gehoorzaamheid is die vernaamste deug en plig, en reëls word as onveranderbaar en absoluut beskou.

Die kind in hierdie stadium het ook heel besondere idees omtrent regverdigheid en die toepassing van straf. 'n Misstap is slegs 'n misstap indien dit opgevolg word deur die toediening van straf. Hierdie straf, regverdig of onregverdig, bepaal dus wanneer dit 'n oortreding is of nie. Die doelstelling van straf kan slegs boetedoening of vergelding wees. Hoe erger die straf, hoe beter. Aangesien morele kodes gesien word as absolute wette met 'n bestaan van hul eie, word enige ongeluk of ramp wat na 'n oortreding volg, beskou as 'n strafmaatreël bewerk deur natuurkragte wat met die volwassenes saamspan om die kind se gedrag te beheer. Piaget beskryf hierdie verskynsel as immanente regverdigheid. 'n Verdere eienaardige verskynsel is die beginsel van kollektiewe verantwoordelikheid.

Die kind in hierdie stadium glo dat as 'n lid van 'n groep oortree het, geregtigheid alleen kan seëvier indien die groep as geheel gestraf word.

Die beheptheid met gesag as grond vir die bestaan van eksterne reëls verdwyn egter mettertyd en 'n klemverskuiwing ten gunste van gelykheid vind plaas.

2.2.2. DIE MORALITEIT VAN SAMEWERKING OF WEDERKERIGHEID:

Tussen 8- en 10-jarige ouderdom vind Piaget dat 'n kwalitatief anderse moraliteit by die kind ontwikkel. Dit hang saam met die algemene intellektuele ontwikkeling van die kind en die afname in egosentrisme.

Die mees basiese elemente van hierdie kwalitatief anderse moraliteit is die kind se bewussyn van ander persone se standpunte; sy besef dat morele reëls uit menslike verhoudinge ontstaan, en sy groeiende morele outonomie. (Wright, 1971).

Volgens Piaget beweeg die kind vanuit die vooroperasionele stadium van die voorskoolse jare na die operasionele stadium van die middel-kinderjare. Die verskil tussen die twee stadia is dat operasionele of omkeerbare denke in laasgenoemde stadium teenwoordig is, maar nie in die vorige nie. Die kind wat in staat is tot operasionele denke weet dat die aantal blokkies dieselfde bly as hulle ruimtelike rangskikking verander word en dat die hoeveelheid water dieselfde bly as dit in 'n ander houer gegooi word. Gedurende hierdie stadium is die kind dus in staat om te konserveer of konstant te hou. In die vooroperasionele stadium lyk dit of die kind alleen op sy waarnemings staatmaak terwyl die operasionele kind in staat is om 'n terugblik op die verlede en 'n vooruitskou op die onmiddellike toekoms te maak by 'n waarneming en bewus te wees van 'n sekere mate van logiese noodsaak. Die behels dus 'n vermoë om die situasie waar te neem sowel as dit te begryp. (Hardeman, 1972).

Hierdie ontwikkeling op intellektuele vlak vanaf egosentrisme tot operasionele denke, tesame met 'n afname in die mate van kontrole en beheer wat oor die kind uitgeoefen word, stel die kind in staat om ander se standpunte in te sien en hom in 'n ander se posisie of rol in te leef. Hierdie vermoë tot rol-inlewing kan egter alleen ten volle ontplooi in sosiale verhoudinge van die regte kwaliteit. Dit geskied veral in interaksie met sy gelykes of ouderdomsgroep waar konflikte tussen persone met verskillende

standpunte belangrik is om op te los. Die resultaat hiervan is onderlinge respek en samewerking. Kritiek groei uit besprekings wat slegs moontlik is tussen gelykes. Daarom sê Piaget (1932) dat slegs samewerking die kind kan verlos van die mistiese mag van die volwassene.

Na mate die kind ouer word, neem die ouers se gesag en aansien af; aangeleenthede word meer vrylik bespreek en hy kry geleentheid om sy denkwyses te lug. So leer hy dan ook ander se standpunte verstaan. (Havenga, 1958).

Resiprositeit, 'n wederkerige proses van gee en neem, is nou aan die orde van die dag. Aan die begin is hierdie wederkerigheid baie konkreet in interpretasie en gaan dit dikwels gepaard met 'n baie konkrete sin vir regverdigheid waar die beginsel geld van 'n "oog vir 'n oog". Later gaan dit egter oor in die meer ideale vorm van aan ander te doen soos jy graag aan jouself gedoen wil hê. (Kohlberg, 1964).

Teen die ouderdom 11 tot 12 jaar het Piaget gevind dat die klem nie meer bloot op gelykheid en gelyke behandeling val nie, maar op 'n vorm van billikheid waar elke individu se besondere omstandighede ook in aanmerking geneem word; dus 'n vorm van relativisme. (Piaget, 1932).

Die reëls van die spel is nie meer absoluut en heilig nie maar wel gefundeer op onderlinge ooreenkoms en dit mag ook langs dieselfde weg verander word. Die reëls is nou intern en nie langer ekstern tot die individu nie en die groei tot morele outonomie is nou volgens Piaget 'n byna outomatiese proses. (Bull, 1969).

Die kind, verteenwoordigend van hierdie stadium, verskuif sy klem vanaf 'n objektiewe sin vir verantwoordelikheid, waar die skade berokken deur 'n daad swaarder weeg as die bedoeling of gesindheid daaragter, na 'n verantwoordelikheid waar die gesindheid die deurslaggewende faktor is. (Kohlberg, 1964).

Terwyl die jonger kind 'n daad slegs as geheel en al reg of verkeerd beskou en daarvan oortuig is dat almal dit so beskou, raak die ouer kind bewus daarvan dat daar meer as een standpunt omtrent 'n morele waarde in 'n situasie moontlik is. (Kohlberg, 1964).

Die jonger kind beskryf die verkeerdheid van 'n handeling in terme van

die straf wat dit tot gevolg sal hê, terwyl die ouer kind dit as verkeerd beskou bloot omdat dit iemand benadeel of 'n reël oortree. Die jonger kind beskou dus enige onskuldige handeling wat foutiewelik deur straf gevolg word as noodwendig verkeerd. (Piaget, 1932).

Plig word nie meer gesien as gehoorsaamheid aan gesag nie maar word uitgedruk in terme van die verwagtinge wat deur sy gelykes of ouderdomsgroep ten opsigte van die kind gestel word. (Nass, 1966).

Voorheen is 'n hewige, vergeldende straf as nodig beskou vir enige oortreding, maar die klem verskuif egter later na 'n ligter vorm van straf wat ingestel is op die hervorming van die oortreder en die vergoeding van die slagoffer. (Kohlberg, 1964).

Die neiging om 'n ramp of ongeluk wat 'n persoon tref na 'n oortreding aan 'n soort immanente regverdigheid toe te skryf neem ook af met toenemende ouderdom waarna dit later as bloot toevallig beskou word. (Kohlberg, 1964).

2.3. SAMEVATTING:

Die kind beweeg dus vanaf morele realisme na morele relativisme; van morele heteronomie na morele outonomie; van 'n moraliteit van dwang na 'n moraliteit van samewerking.

Daar is dus twee onderskeibare tipes moraliteit. Piaget (1932) maan egter dat daar nie gepraat kan word van globale of omvattende stadia wat deur outonomie (selfbeskikking) of heteronomie (gedwonge moraliteit) gekenmerk word nie, maar slegs van fases van heteronomie of outonomie wat herhaal word vir elke nuwe stel van reëls of veld van denke. Hy verklaar voorts dat daar te veel klem gelê word op onderbroke en afgebakende stadia in studies van hierdie aard en beskryf dit as analitiese middels en nie objektiewe resultate nie.

'n Persoon mag dus die stadium van outonomie bereik ten opsigte van 'n sekere groep reëls of veld van denke en ten opsigte van 'n ander nog steeds gebonde wees aan 'n moraliteit van heteronomie (Havenga, 1958). Daar is dus altyd sprake van 'n mengsel van die twee en daar mag selfs in die denke van volwassenes spore van morele realisme voorkom. (Wright, 1971).

Volgens Piaget is 'n ander belangrike faktor om in gedagte te hou, die ver-

skynsel dat daar altyd 'n vertraging in die ontwikkeling van die teoretiese beredenering van 'n morele beginsel is in vergelyking met die praktiese toepassing daarvan. Hy beskou die teoretiese as die bewuste realisering van die reeds bestaande praktiese toepassing. (Wright, 1971).

H O O F S T U K   I VNAVORSING   WAT   DEUR   PIAGET   GEÏNSPIREER   IS1.   DIE   OPEENVOLGING   VAN   MORELE   STADIA:

Macrae (1954) het Piaget se metode van meting toegepas en ongeveer dieselfde variasie van antwoorde na gelang van kronologiese ouderdom gevind. Lee (1971) het ook dieselfde volgorde in morele ontwikkeling gevind, terwyl Bandura en McDonald (1963) 'n ontwikkeling in die subjektiewe moraliteit met toenemende ouderdom gevind het, maar geen bevestiging kon vind vir Piaget se gevolgtrekking dat daar afgebakende stadiums van morele ontwikkeling bestaan nie. Havenga (1958) se navorsing lewer ook verdere bewys van die kwalitatiewe veranderings in die morele oordele wat intree met toenemende ouderdom. Armsby (1971) het ook 'n ontwikkeling volgens ouderdom gevind na 'n stadium waar daar in morele oordele oorwegend gekonsentreer word op die gesindheid van die handeling. Hy stel dit egter pertinent dat die bevindinge rakende die ouderdom waarop veranderinge na die volgende stadium van ontwikkeling intree, grootliks afhang van die meetinstrument wat gebruik word.

Kohlberg (1964) sluit by Bandura en McDonald (1963) aan deur te verklaar dat kinders van enige ouderdom soms op die gesindheid en soms op die materiële skade klem lê. Ook Aronfreed (1961) meen dat 'n eksterne objektiewe oriëntasie nie beskou kan word as 'n blote oorgangsfase nie aangesien verskeie navorsers reeds aangedui het dat dit tot in volwassenheid kan voortduur. Sodanige volwassenes openbaar dan ook daadwerklik verskeie aspekte van morele realisme soos beskryf deur Piaget. Hatano (1970) meen dat 'n volwassene wat reeds ander persone se motivering, opregtheid en gesindheid op 'n simpatieke wyse verstaan, steeds die materiële skade van 'n handeling mag beklemtoon afhangende van sy sosiale omgewing. Lickona (1969) wys egter daarop dat bevindinge van hierdie aard heeltemal in ooreenstemming is met Piaget se teorie aangesien laasgenoemde pertinent verklaar het dat die twee tipes moraliteit mekaar oorvleuel en saam mag bestaan in dieselfde individu.

Wright (1971) is van mening dat, alhoewel daar verskeie aspekte van Piaget se teorie is wat gewysig behoort te word, die algemene neigings in die morele ontwikkeling van die kind deur 'n groot verskeidenheid navorsers

van verskillende nasionaliteite bevestig is. Net so verklaar Lickona (1969) dat daar nog geen rede bestaan om Piaget se siening van die ontwikkelingstadia as foutief te aanvaar nie aangesien die meeste navorsers nie sy begrippe werklik korrek vertolk het nie.

Nass (1966) wys op die interessante ooreenkomste tussen die teorie van Piaget en die psigoanalitiese teorie van die ontwikkeling van die superego wat ook beide affektiewe en kognitiewe komponente omvat. Die groeiproses vanaf heteronomie tot outonomie toon 'n groot ooreenkoms met die ontwikkeling van die superego en die sterker wordende ego.

2. INTENSIONALITEIT:

Die bevinding dat kinders tot op 'n sekere stadium meer op die werklike fisiese skade van 'n handeling konsentreer maar later weer op die gesindheid daaragter, is deur verskeie navorsers bevestig. Gutkin (1972) het deur middel van 'n skalogram analise gevind dat daar eintlik vier stadiums in die ontwikkeling van die vermoë is om die gesindheid agter 'n handeling in aanmerking te neem. Tydens die eerste stadium is oordele in terme van gesindheid totaal afwesig terwyl dit tydens die tweede stadium wel in ag geneem word, alhoewel skade steeds 'n belangrike rol speel. Gedurende die derde stadium word die gesindheid belangriker as die skade geag, maar laasgenoemde word steeds in ag geneem. Tydens die vierde stadium word daar slegs aandag aan die gesindheid gegee in die vel van 'n morele oordeel.

Armsby (1968) skryf Piaget se resultate toe aan die metode van ondersoek wat laasgenoemde gebruik het. Sy bevindinge het duidelik aangetoon dat morele oordele in terme van gesindheid selfs by kinders onder 6 jaar voorkom. Daar is egter wel 'n toename in die vermoë om gesindheid in ag te neem met toenemende ouderdom. Indien die skade egter te groot word val die subjek weer terug op 'n oordeel in terme van die hoeveelheid skade berokken. Hatano (1970) het ook bevind dat objektiewe verantwoordelikheid afneem met toenemende ouderdom, maar dat daar soms, waar groot materiële skade op die spel is, teruggeval word op die meer eenvoudige tipe respons. Hy het ook bevind dat dieselfde individu na gelang van omstandighede sy oordele wysig. Hy beweer dat die klemverskuiwing vanaf materiële skade na subjektiewe motief nie die belangrikste veranderlike in morele ontwikkeling is nie, maar wel die gemak waarmee 'n persoon na gelang van omstandighede van een perspektief na die ander kan oorskakel.

Daarom mag selfs volwasseenes motief of gevolg beklemtoon na gelang van hul kulturele omgewing.

Breznitz en Kugelmass (1967) verklaar dat die meeste indekse van intensionaliteit wat op Piaget (1932) se ondersoek gebaseer is, onsensitief is vir ontwikkeling bo die ouderdom van 11 jaar. Volgens hierdie navorsers is die beginsel reeds op 'n vroeë ouderdom aanwesig maar dit moet slegs herken word en deur handeling veralgemeen word na meer fasette van die lewe. Hulle bevindinge was dan ook dat daar vier opeenvolgende stadiums van ontwikkeling is in die gebruik van die gesindheid in morele oordele. Die eerste is 'n voor-verbale gebruik van die beginsel; die tweede 'n verbalisering daarvan; die derde die vermoë om spontaan daarna te verwys en die vierde die werklike suiwere en verfynde gebruik van die beginsel.

Breznitz en Kugelmass (1968) het 'n studie aangepak waarin die klem op handelinge geval het met 'n positiewe uiteinde. 'n Item wat as voorbeeld genoem kan word, is 'n situasie waarin 'n persoon 'n klein of groot bedrag geld wat hy opgetel het, of spontaan aan die eienaar terugbesorg, of eers nadat daar navraag oor gedoen is. Die bevinding was dat, anders as by negatiewe materiële skade, die subjekte groter morele waarde geheg het aan die terugbesorging van die klein onbeduidende bedrag geld.

King (1971) het ook gevind dat daar 'n merkbare ontwikkeling is tussen die ouderdomme 4 tot 9 jaar in die vermoë om te onderskei tussen 'n ongeluk en kwade bedoelinge. 'n Ander vermoë wat deur hom ondersoek is, is die herkenning van 'n onbewuste gesindheid. Alhoewel daar 'n duidelike ontwikkeling in hierdie vermoë was oor die aantal jare wat bestudeer is, was dit duidelik slegs in 'n elementêre vorm aanwesig. King stel voor dat die herkenning van gesindheid as 'n aparte konseptuele vaardigheid beskou moet word wat onderskei kan word van ander faktore wat gepaard gaan met morele en sosiale oordele.

Hebble (1971) het die gesindheid van die akteur en die hoeveelheid skade gevarieer en ook dieselfde ontwikkeling in die gebruik van intensionaliteit in morele oordele gekry. Tussen 7 tot 9 jaar was die ontwikkeling stadig maar hierna was daar 'n relatief vinnige ontwikkeling van 'n objektiewe tot 'n subjektiewe verantwoordelikheid.

3. EGOSENTRISME EN DIE VERMOË OM TE DESENTREER/

3. EGOSENTRISME EN DIE VERMOË OM TE DESENTRER:

Volgens Piaget kom die vermoë om van perspektief te verwissel normaalweg nie voor by kinders onder 11 jaar oud nie. Jonger kinders kan hulself nie inleef in 'n ander se rol nie; neem die wêreld vanuit 'n enkele gesigspunt waar; kan nie behoorlik kommunikeer nie, of ander se gesigspunte insien nie en is dus egosentries.

Vanaf 7 tot 11 jaar neem egosentrisme stelselmatig af deur die sosialisering van die kind en sy gevolglike groeiende vermoë tot rol-inlewing.

Neale (1966) het byvoorbeeld gevind dat geïnstitusioneeliseerde kinders baie meer egosentries is as ander weens swakker sosialisering. Alhoewel hy ook 'n algemene neiging in sy resultate van 'n afname in egosentrisme met toenemende ouderdom verkry het, was daar geen beduidende verband tussen die twee veranderlikes nie en wou dit lyk asof emosionele ervarings 'n belangrike rol speel.

Ugurel-Semin (1952) het ook bevind dat kinders selfsugtig optree tot op 6-jarige leeftyd waarna dit afneem en uiteindelik verdwyn na 12-jarige leeftyd.

Die vermoë om te desentreer is teoreties ook verantwoordelik vir die ontwikkeling deur die opeenvolgende morele stadia. Stuart (1967) het bevind dat die vlak van morele oordeel korreleer met die vermoë om te desentreer. Beide veranderlikes het egter met ouderdom en intelligensie 'n verband getoon. Ouer en intelligenter kinders ontwikkel dus gouer die vermoë om te desentreer. Stuart meen egter dat oefening in desentrering kinders mag aanhelp om gouer morele rypheid te bereik.

Borke (1972), wat empatie beskou as die vermoë om die gesigspunt van 'n ander in te sien, het die opspraakwekkende bevinding gemaak dat kinders onder 6 jaar en selfs so oud soos 3 jaar reeds in 'n empatiese verhouding met ander kan tree. Sy voer aan dat 'n kind reeds tussen 6 maande en 2-jarige ouderdom bewus raak van die emosies van ander persone. Volgens haar is die ontwikkeling van die empatiese aanvoeling 'n komplekse proses wat groei vanaf die blote gevoeligheid vir die emosies van ander tot werklike perspektiewiese denke in adolessensie.

Chandler en Greenspan (1972) beweer egter dat Borke se resultate verstaanbaar is indien haar navorsingsprosedure in ag geneem word. Hulle wys daarop dat sy nie by Piaget se oorspronklike definisie van desentrering

hou nie. Dit impliseer meer as net 'n akkurate sosiale oordeel van iemand se emosies. Chandler en Greenspan (1972) se resultate was in ooreenstemming met Borke se bevinding dat kinders op 'n vroeë ouderdom in staat is om ander persone se affektiewe response te antisipeer. Hulle het egter gevind dat die vermoë om werklik van perspektief te verander eers in die middel-kinderjare verskyn.

4. WEDERKERIGHEID:

Bull (1969) het bevind dat wederkerigheid in sosiale verhoudinge die sterkste voorkom tussen die ouderdomme van 9 tot 11 jaar.

Lee (1971) het gevind dat na 6-jarige ouderdom daar 'n skielike beweging weg van oordele is wat op gesag gegrond is tot 'n stadium, tussen 6 tot 10 jaar, waar wederkerige verhoudings belangrik is. Vanaf 11 jaar het hy dan weer response gevind wat dui op die bewussyn van 'n breër sosiale verband. Dit stem ooreen met Piaget se bevinding dat 'n sekere mate van relativisme in die siening van wederkerigheid na vore tree sodat elke individu se besondere omstandighede ook ter sprake kom.

Kohlberg (1964) het gevind dat kinders van 4-jarige ouderdom nie van wederkerigheid gebruik maak nie, terwyl 7-jariges en ouer kinders die beginsel dikwels gebruik. Teen die ouderdom 11 tot 13 jaar kan kinders baie duidelik gebruik maak van die meer ideale vorm van wederkerigheid in sosiale verhoudinge waar die persoon se besondere omstandighede ook in ag geneem word.

5. ANDER ASPEKTE VAN MORELE REALISME:

Volgens Kohlberg (1964) en MacRae (1954) is daar voldoende bewyse vir Piaget se bevinding dat kinders met toenemende ouderdom groter gebruik maak van relatiwiteit in hul morele oordele. 'n Ander aspek wat ook aanvaar word, is die verskynsel dat kinders bo 'n sekere ouderdom 'n handeling as verkeerd kan beoordeel sonder dat dit deur een of ander vorm van sanksie of straf gevolg word. (Kohlberg, 1964).

Die beginsel van immanente geregtigheid, wat kenmerkend van die jonger kind van 6 tot 7-jarige ouderdom is, maar later met toenemende ouderdom oorgaan in 'n meer naturalistiese beskouing van rampe en skade, word deur verskeie navorsers bevestig. (Kohlberg, 1964; MacRae, 1954).

Hoffman (1970) het ook gevind dat kinders se morele benadering saanhang met die tipe opvoeding wat hulle ontvang het. Kinders met 'n konvensionele benadering tot die reëls toon 'n groter gebruik van die beginsel van immanente geregtigheid as kinders met 'n humanistiese benadering.

Strong (1969) het 'n vergelyking getref tussen 'n groep verstandelik vertraagde kinders wat by hul ouers woon en groep geïnstitusioneeliseerde verstandelik vertraagde kinders en het gevind dat die geïnstitusioneeliseerde kinders in 'n groter mate gebruik maak van immanente geregtigheid.

Hart (1962) het dieselfde verskynsel onder sy manlike subjekte gevind maar kon nie enige bewys daarvoor onder sy vroulike subjekte vind nie.

Dit is duidelik dat ouderdom en kognitiewe faktore nie die enigste is wat hier 'n rol speel nie maar ook sosiale en emosionele faktore. Aronfreed (1961) het in dié verband bewys dat selfs volwassenes sekere aspekte van morele realisme openbaar.

Kohlberg (1964) en Harrower (1934) het gevind dat jonger kinders ten gunste is van streng en pynlike straf terwyl ouer kinders 'n vorm van straf verkies wat die skade wat berokken is, herstel en lei tot die rehabilitasie van die oortreder.

6. DIE INVLOED VAN DIE OUIERS IN MORELE ONTWIKKELING:

Harrower (1934) is van mening dat Piaget die positiewe invloed van die ouers asook die heersende atmosfeer in die huis onderskat het.

Kohlberg (1964) en MacRae (1954) het gevind dat die verskynsel van morele realisme nie afhanklik is van die gebruik van streng fisiese straf of straf wat volg op skade wat per abuis berokken is nie. Selfs kinders wat in 'n permissiewe huislike atmosfeer opgegroeï het, vertoon morele realisme. Die vorm van straf is volgens hulle bevindinge nie verantwoordelik vir die vorming van morele realisme nie maar wel vir die latere voortbestaan daarvan. Kohlberg (1964) verklaar dat hy in sy studies geen bewyse kon vind vir die verskuiwing van 'n eensydige respek vir volwassenes na 'n weder-sydse respek vir gelykes, asook die verskuiwing van 'n outoritêre etiek na 'n demokratiese etiek nie.

Bull (1969) neem ook standpunt in teenoor Piaget (1932) se gedagte dat morele outonomie uit die wederkerige verhouding tussen gelykes in 'n ouderdomsgroep geleer word. Volgens Bull is daar baie in morele ontwikkeling

wat aangeleer moet word terwyl die kind nie kognitief daartoe in staat is om die beginsels te beredeneer nie. Heteronomie is volgens hom die leerskool vir morele outonomie. Piaget (1932) se teorie maak ook nie voorsiening vir die verdieping van die ouer-kind verhouding met die jare nie. Hoffman (1970, p.112.) sluit hierby aan en verklaar: "Some power assertion may be needed for the voice of reason to be heard."

MacRae (1954) het ook die verband tussen die uitoefening van ouerlike gesag en morele ontwikkeling ondersoek, maar kon alleen 'n beduidende verband kry tussen die mate van kontrole wat oor die kind uitgeoefen word en die mate van internalisasie van ouerlike standaarde teenoor die oortreding van sekere norms. Hierdie studie het ook geen bewyse gevind vir 'n afname in die klem op gesag met toenemende ouderdom nie.

Ugurel-Semin (1952) verklaar dat, volgens sy bevindinge, die druk van die kind se skoolmaats op sy gedrag selfs sterker mag wees as die druk wat deur die ouers uitgeoefen word.

Birnbaum (1972) het wel gevind dat kinders onder toestande van angs oor verwerping deur hul ouers, regresseer tot 'n vroeëre, meer rigiede tipe van morele oordeel terwyl angs oor verwerping deur die ouderdomsgroep tot 'n groter mate van buigzaamheid lei.

Wright (1971) verklaar dat as Piaget se stelling waar is dat die praktiese denke die teoretiese denke altyd 'n stap voor is, dit onwaarskynlik is dat die ouers se opvoeding enige merkbare invloed op morele ontwikkeling kan hê. Volgens Wright fouteer die meeste navorsers wat hierdie verhouding tussen die ouer en die kind ondersoek daarin dat hulle die situasie ondersoek eerder as die kind se houding teenoor die situasie, aangesien Piaget praat van 'n verhouding van vrees, afhanklikheid en respek.

7. DIE INVLOED VAN DIE OUDERDOMSGROEP:

Die invloed wat die ouderdomsgroep uitoefen oor die kind word deur verskeie navorsers bevraagteken. (Kohlberg, 1964; Wright, 1971). Die ideale situasie vir 'n vergelyking tussen persone met 'n differensiële deelname in groepe is 'n vergelykende studie van die stadskind in Israel teenoor die kind wat op die "Kibbutz" opgroei met al sy geleenthede tot deelname in sy ouderdomsgroep. Kugelmass en Breznitz (1967) het so 'n studie aangepak, maar kon geen verskil tussen die groepe vind nie.

Merchant (1969) het egter gevind dat sielkundige deelname in die opstel van die reëls tot 'n buigsame houding teenoor die reëls lei. 'n Onverwagte resultaat van hierdie studie was egter dat daar geen definitiewe toename in buigsaamheid met toenemende ouderdom was nie. Dit mag egter toegeskryf word aan sosiale vernaderlikes soos die verandering in struktuur vanaf die substanders na die meer gevorderde standerds.

Malcolm (1971) het 'n groep kinders met objektiewe morele oordele vergelyk met 'n groep met subjektiewe morele oordele. Die objektiewe groep was vatbaar vir beide volwasse- en ouderdomsgroep modelle, maar die verkreë verandering in hul oordele was van korte duur. Die subjektiewe groep het geen vernadering getoon nie.

Dit wil dus voorkom asof die blote deelname aan en betrokkenheid by die ouderdomsgroep nie die belangrikste faktor is nie, maar eerder die deelname aan die vorming van spesifieke reëls en die bewussyn van die toepaslikheid van daardie deelname met betrekking tot die beoogde wysiging van die reël wat teengekom word.

8. DIE ROL VAN INTELLEKTUELE FAKTORE:

Lincoln en Shields (1931) het 'n korrelasie van 0,54 tussen tellings op die Stanford Binet en die Shields Moral Judgment Examination gevind. So ook het Barkley (1942) 'n Spearman korrelasie van bokant 0,5 tussen intelligensiekwasiënt tellings en tellings op die Shields Moral Judgment Examination gevind.

Bull (1969) wys daarop dat 'n morele oordeel nie net kognitief van aard is nie maar ook 'n affektiewe komponent behels. Dit is egter verstaanbaar dat daar 'n beduidende korrelasie tussen morele oordele en intelligensie bestaan.

Wright (1971) verklaar dat daar voldoende bewyse is vir die feit dat, onafhanklik van ouderdom, die meer intelligente kind ook meer volwasse in sy morele oordele is. Hy wys egter daarop dat hierdie studies gebruik maak van standaard toetse vir die meting van algemene intelligensie. Dit is egter nie wat Piaget met intellektuele ontwikkeling bedoel het nie.

Kohlberg (1964) wys daarop dat kinders binne 'n spesifieke intelligensiegroep verskil wat rypheid van morele oordele betref. Selfs 'n spesifieke

kind se morele oordele verskil van terrein tot terrein. Indien die ontwikkeling in morele oordele die gevolg is van 'n verbale leerproses, sou die ouderdomfaktor hoofsaaklik 'n geval wees van verbale intelligensie. Morele oordele korreleer egter laag met intelligensie ($r = 0,31$) maar hoog met ouderdom wanneer intelligensie as faktor statisties uitgeskakel word ($r = 0,59$). Intellektuele ontwikkeling is wel 'n vereiste vir die ontwikkeling van morele oordele maar die vlak van morele denke kan duidelik onderskei word van die vlak van algemene intelligensie. Die vlak van morele oordele blyk dus 'n persoonlike eienskap te wees wat onderskei kan word van intelligensie of 'n spesifieke subkulturele agtergrond met gepaardgaande gelowe.

Sommige navorsers beweer dat Piaget nie daarin kon slaag om die rol van intelligensie werklik in aanmerking te neem nie. Volgens Lickona (1969) is hierdie kritiek heeltemal geldig indien die begrip "intelligensie" 'n oorgeërfde vermoë tot intellektuele groei beteken wat deur ondervinding kan ontwikkel binne geneties bepaalde grense. Hierdie konsep van intelligensie is egter vreemd aan Piaget se teorie. Hy beskryf intelligensie as die ontwikkeling van 'n assimilasië aktiwiteit waarvan die funksionele wette reeds in die vroeë stadia van organiese lewe neergelê word en waarvan die opeenvolgende strukture uitgebrei word deur 'n interaksie tussen die intellek en die eksterne omgewing. Hierdie vorm van intelligensie speel nie alleen 'n rol in morele ontwikkeling nie, maar is verantwoordelik daarvoor.

Stuart (1967) het nader aan Piaget se oorspronklik konsepte gekom deur die verband tussen die vermoë tot desentrering en morele oordele te ondersoek. Sy bevindinge het aangedui dat ontwikkeling in desentrering 'n beduidende verband toon met die ontwikkeling van morele oordele. Hardeman (1972) kon geen bewys vind van 'n parallelisme tussen ontwikkeling in logiese denke, soos beskryf deur Piaget, en morele beredenering nie. Die resultate het egter aangetoon dat een van Piaget se kriteria van operasionele denke, naamlik konservering, 'n belangrike vereiste vir rypheid in morele oordele is.

Lee (1971) spreek ook kritiek uit oor die benadering van die meeste ondersoekers wat die verband tussen kognitiewe ontwikkeling en morele ontwikkeling wil ondersoek en dan gebruik maak van gestandaardiseerde intelligensietoetse. Lee het in sy studie ses van Piaget se take vir die meting van kognitiewe ontwikkeling gebruik en gevind dat beide morele en kog-

nitiewe ontwikkeling deur 'n spesifieke reeks stadia geskied en dat hierdie twee vernaderlikes wel gesamentlik groei en korreleer met kronologiese ouderdom. In hierdie studie is sosiale klas en intelligensiekwasiënt konstant gehou.

9. DIE INVLOED VAN DIE SOSIALE LEERPROSES:

Die kritiek dat kinders se morele oordele aan verandering onderworpe is sodra sekere veranderlikes rakende die sosiale leerproses gemanipuleer word, word veral deur die behaviouriste geopper.

Bandura en MacDonald (1963) het daarin geslaag om deur middel van volwasse modelle, wat 'n teenoorgestelde standpunt inneem as die kind se huidige standpunt, 'n vernadering in hul morele oordele teweeg te bring wat selfs by 'n hertoets, kort na die eerste toets, in die afwesigheid van die modelle, van krag was. Lickona (1969) beskou die vernaderings wat hulle teweeg gebring het bloot as konformiteit. Volgens hom is die oordele gevel onder 'n mate van druk en dit het niks te doen met 'n verandering in oortuiging nie.

Barkley (1942) het gevind dat die kursies wat 'n student volg sy morele oordele beïnvloed. Ander veranderlikes was faktore wat gepaardgaan met verskille in sosioekonomiese status. Jensen en Hughston (1971) het ondersoek ingestel na die moontlikheid om 'n kind te leer om 'n handeling te oordeel onafhanklik van gevolglike eksterne gebeurtenisse of sanksies deur die ouers. Hulle het daarin geslaag om 'n beduidende verandering te bewerkstellig. Ouer en ryper kinders het egter meer positief gereageer in vergelyking met die jongeres.

Hatano (1970) kom tot die gevolgtrekking dat 'n volwassene wat in staat is om gemaklik van perspektief te verander, se morele oriëntasie afhang van die kultuur waarin hy leef. Harrower (1934) het reeds die invloed van die kulturele agtergrond beklemtoon. Harrower het 'n groep kinders uit die laerklas en 'n groep uit die middelklas met mekaar vergelyk. Die morele oordele van die leerklas monster was vergelykbaar met Piaget se eksperimentele groep, maar die middelklas kinders se oordele sou glad nie aanleiding kon gee tot 'n teoretiese raamwerk soortgelyk aan dié van Piaget (1932) nie. Harrower kom gevolglik tot die gevolgtrekking dat die stadia van ontwikkeling nie universeel van aard is nie of dat die stadia in sekere omgewings soveel versnel is dat kinders van 'n relatief lae ouderdom reeds die finale

stadium bereik het.

MacRae (1954) het ook verskille in die vlak van morele oordele gevind volgens verskille in sosiale klas. Kinders uit middelklas huise vorder definitief vinniger deur die ontwikkelingstadia. Ugurel-Semin (1952) het weer gevind dat kinders uit 'n armoedige sosioekonomiese groep minder self-sugtig en meer ingesteld is op regverdige en gelyke behandeling. Wright (1971) maak ook melding van etniese verskille wat 'n rol speel. Boehm en Nass (1962) het gevind dat kinders uit Katolieke skole hoër morele oordele gevel het as kinders van staatskole, ongeag hul sosioekonomiese klas of intelligensie. Dit het hulle toegeskryf aan die groter klem wat op gesindheid in die kerkskole val. Begaafde kinders uit die boonste laag van die middelklas van beide tipes skole het morele oordele van 'n hoër vlak op 'n vroeër leeftyd gelewer as hoër-middelklas kinders van gemiddelde intelligensie asook laerklas kinders van bo-gemiddelde en gemiddelde intelligensie. Beide klas en intelligensie is dus belangrike faktore. Wat metings van onafhanklikheid van volwassenes asook wederkerigheid in die ouderdomsgroep betref, lyk dit asof dit die laerklas is wat hier koning kraai, alhoewel die rol van intelligensie steeds belangrik is. Lickona (1969) wys daarop dat hierdie sosiokulturele en sosioekonomiese verskille nie Piaget se teorie omver gooi nie aangesien dit saamhang met die rol wat die ouers en die ouderdomsgroep in die spesifieke omstandighede speel.

10. GENETIESE ONTWIKKELING:

Barkley (1942) klassifiseer Piaget se werk as verteenwoordigend van die sogenaamde genetiese 'benadering' in die sielkunde. So ook praat Bandura en McDonald (1963) van Piaget se "voorafbepaalde" stadia van ontwikkeling. Volgens Grinder (1964) kom Piaget se teorie daarop neer dat volwasse morele gedrag eers moontlik is sodra die biologiese ontwikkeling van die outonome kognitiewe prosesse voltooi is.

Lickona (1969) wys egter daarop dat Piaget wel die rol van die fisiese rypwording van die senuweebane erken in die kind se ontwikkeling maar hy beskou nie veranderings in die morele oriëntasie as die produk van 'n voorafbepaalde genetiese program nie. Morele ontwikkeling is eerder 'n proses van self-gereguleerde kognitiewe veranderings wat voorafgegaan word deur die individu se sosiaal-intellektuele groei en ondervinding. Kohlberg (1969) sluit hierby aan en verklaar dat daar niks in Piaget se teorie is wat wil voorgee dat individuele verskille in die tempo van ontwikkeling nie toegeskryf kan word aan oorerflike faktore nie.

11. KRITIEK TEEN PIAGET SE METODE VAN ONDERSOEK:

Navorsers soos Harrower (1934) het ernstige bedenkinge gehad omtrent Piaget se monster en het gevind dat slegs kinders uit 'n spesifieke sosio-ekonomiese groep wat ooreenstem met Piaget se oorspronklike monster, dieselfde verspreiding van resultate gelewer het.

Die meeste navorsers het egter sy kliniese metode van ondersoek aangeval. MacRae (1954) het gevind dat, indien die ouderdomfaktor statisties uitgeskakel word uit die variasie van antwoorde op Piaget se vrae, daar geen algemene faktor onderliggend aan al die vrae is nie. Daar is eerder drie onderskeibare faktorgroepe wat elk verteenwoordigend is van 'n afsonderlike aspek van morele ontwikkeling.

McKechie (1971) meen dat Piaget se storiepare wat 'n goedbedoelde handeling wat gevolg word deur groot materiële skade kontrasteer met 'n handeling met kwade bedoelinge wat deur geringe fisiese skade gevolg word, slegs voorsiening maak vir die twee uiterstes in morele ontwikkeling. McKechie het gevolglik in vier areas van morele ontwikkeling die stories so geplooi dat daar vier vernaderings in die struktuur van die dilemmas ontstaan het (verskillende bedoelings teenoor gelyke of klein/groot skade; verskillende materiële gevolge teenoor dieselfde of goeie/slegte bedoelinge). Beide die area en die struktuur van die storie was beduidende bronne van variasie.

Hatano (1970) het homself besig gehou met die vraag na watter aspek van 'n persoon se gedrag aanleiding gee tot 'n morele oordeel. Hy meen dat Piaget se stories nie net verskillende waardes gehad het op die toepaslike dimensie nie, maar ook op ander dimensies. Daarom het hy aan verskillende aspekte aandag gegee, naamlik, die motief (egoïsties/altruïsties); die opregtheid (opreg/vals); die intensie (opsetlik/toevallig) en die materiële gevolg (ernstig/gering). Hy het dan ook gevind dat 'n verandering in die struktuur van die storie wel die subjek se oordele beïnvloed.

Hebble (1971) het ook sy stories op vier wyses gevarieer sodat daar twee vlakke van intensie (goed/sleg) en twee vlakke van materiële gevolge was (ernstig/gering). Op hierdie wyse wou hy verseker dat hy 'n suiwerder indikatie verkry van die mate waarin intensie in morele oordele gebruik word.

Armsby(1971) meen dat Piaget se stories nie goed genoeg onderskei tussen toevallige en opsetlike gedrag nie aangesien die skade gewoonlik in beide stories toevallig is. Armsby het gevolglik die stories hersien, vereenvoudig en vier vlakke van materiële skade ingevoer. Sy resultate het onomwonde aangetoon dat kinders reeds op 'n vroeë leeftyd as wat Piaget wou suggereer hul oordele baseer op die gesindheid van die akteur. Die rypheid van hul oordele het egter in 'n groot mate afgehang van die graad van materiële skade.

Gutkin (1972) het die 2 uiterste waardes van gesindheid en skade in ses moontlike kombinasies gegroepeer. Sy bevinding was dat daar vier stadia van ontwikkeling in die herkenning van die gesindheid van die akteur is. In die eerste stadium is die gesindheid glad nie van belang nie; in die tweede word dit tog oorweeg maar nie belangriker as materiële skade geag nie; in die derde stadium word gesindheid as die belangrikste faktor beskou terwyl skade tog nog in ag geneem word, maar in die laaste stadium word materiële skade glad nie meer oorweeg nie.

12. ALGEMENE OPMERKINGS:

Alhoewel Wright (1971) erken dat Piaget se werk die belangrikste stimulus tot navorsing in hierdie veld was, beskryf hy die teorie van Piaget as spekulatief en algemeen. Die twee belangrikste tekortkomings daarin is Piaget se onvermoë om presies te omlin wat unilaterale en wedersydse respek beteken asook die feit dat hy die invloed van eksplisiete rasionele onderwys in moraliteit ignoreer.

Bull (1969) beskou Piaget ook as die belangrikste pionier in hierdie veld. Sy belangrikste kritiek is egter gemik teen Piaget se siening van moraliteit as 'n sosiale moraliteit en sy gevolglike negatiewe siening van heteronomie as 'n dwangbuis waaruit die kind moet ontsnap. Volgens Bull ontstaan outonomie juis uit heteronomie en is dit geensins die outomatiese proses met sy eie innerlike groeikrag wat Piaget wil voorgee nie.

Lickona (1969) is van mening dat daar dikwels 'n wanbegrip heers omtrent Piaget se oorspronklike idees en dat dit gevolglik ontoereikend ondersoek word. 'n Sinvolle evaluasie van sy werk moet dus uitgestel word tot meer inligting beskikbaar is wat 'n duidelike begrip van sy werk weerspieël.

H O O F S T U K   V

DIE WERK VAN LAWRENCE KOHLBERG

1. ALGEMENE OPMERKINGS:

Die belangrikste bydrae tot die studie van morele ontwikkeling na Piaget se pionierswerk is sonder enige twyfel dié van Lawrence Kohlberg.

Net soos Piaget is Kohlberg ook geïnspireer deur die teorieë van Baldwin en Mead. Hy beskou morele ontwikkeling ook as 'n ontwikkeling deur 'n onveranderlike opeenvolging van stadia. Morele beredenering raak meer verfynd soos die persoon stap vir stap deur die morele stadia vorder. Die ideale toedrag van sake sou dan ook behels dat 'n persoon voortdurend ontwikkel totdat hy in staat is om oordele te vel wat verteenwoordigend van die hoogste vlak van morele ontwikkeling is. Elke nuwe stadium van ontwikkeling is kwalitatief verskillend van die voorafgaande stadium en is 'n differensiasie en 'n integrasie van 'n versameling inhoude wat teenwoordig is in die voorafgaande stadium. Die gebruik van 'n meer gevorderde stadium van denke is afhanklik van die vroeëre bereiking van elke voorafgaande stadium en elke meer gevorderde stadium behels 'n herstrukturering en vervanging van vorige stadia van morele denke. Kohlberg verklaar verder dat daar 'n groeiende mate van integrasie van alle soorte morele gedrag onder die kontrole van die rede met toenemende ouderdom voorkom. (Kurtines en Greif, 1974; Wright, 1971).

Sommige teoretici beskou die stadia van ontwikkeling as 'n blote toename in die intensiteit van die verbale moraliteit soos vervat in die volwasse kultuur. Kohlberg beskou dit egter eerder as die spontane produkte van die kind se poging om sin te vind in die komplekse sosiale wêreld wat hom omring. Die morele stadia is in die eerste instansie die produk van die kind se interaksie met ander eerder as vasgelegde biologiese of neurologiese strukture. Anders as Piaget skryf Kohlberg nie verskille in morele ontwikkeling aan die soort sosiale groep toe waarby die kind betrokke is of waar sy lojaliteit lê nie. Volgens hom is die spesifieke maatskaplike groep nie die belangrikste faktor in morele ontwikkeling nie, maar wel die omvattendheid van die kind se sosiale deelname en vernetwoordelikhede. Hy verwerp die opvatting dat deelname in 'n verskeidenheid van groepe, konflikte in die morele ontwikkeling mag veroorsaak, aangesien dit eerder saamspan om die ontwikkeling van sekere basiese morele waardes te stimuleer.

Die kind se interpretasie van instansies wat morele gesagsdraers is (regstelsel, regering, gesin ens.) hang ten nouste saam met sy gevoel van deelname en betrokkenheid by daardie instansies. (Kohlberg, 1964; Kohlberg, 1969).

Die graad van betrokkenheid in sosiale groepe val saam met die sosio-ekonomiese status van die kind en sy ouers. So het Nevius (1972) dan ook bevind dat kinders uit die middelklas vroeër die hoër vlakke van ontwikkeling bereik as kinders uit die laerklas. In die verband kan die navorsing van MacRae (1954) en Boehm en Nass (1962) ook genoem word wat reeds in die hoofstuk oor navorsing wat deur Piaget geïnspireer is, bespreek is.

Peck en Havinghurst (1960) het gevind dat 'n beoordeling as 'n volwasse morele karakter 'n verband toon met 'n algemene deelname in die gesin, 'n gesindheid van onderlinge vertroue, deelname in die besluitneming van die gesin en die dra van sekere verantwoordelikhede deur die kind. Hoffman en Saltzstein (1967) het gevind dat induksie as dissiplinêre tegniek 'n verband toon met die internalisering van morele kodes. Hierdie tegniek, wat die gevolg van 'n verkeerde handeling in terme van die medemens se gevoelens beklemtoon, vorm klaarblyklik 'n geleentheid vir die ontwikkeling van rol-inlewing as sosiale vaardigheid.

Maitland (1974) het gevind dat deelname in 'n spesifieke soort bespreking wat gemik is op die bereiking van konsensus 'n beduidende toename in die individue se vlakke van morele oordele op 'n hertoets tot gevolg gehad het. Dit is dus heeltemal in ooreenstemming met die teorie van Kohlberg dat konflik en druk ten opsigte van een aspek van moraliteit lei tot 'n reorganisasie van die totale veld van morele oordele. Groepsdruk en kognitiewe dissonansie mag egter hier 'n rol gespeel het, alhoewel die hertoets algemeen was in vergelyking met die spesifieke saak wat bespreek is.

Hemming (1957) het reeds verklaar dat die skool heelwat kan doen om morele insig te fasiliteer deur kinders in besprekingsgroepe oor persoonlike- en groepsprobleme te groepeer en hulle aan te moedig om hul gevoel van betrokkenheid by ander uit te brei.

Kohlberg (1968) som sy werk oor verskeie nasionale kultuur en sosiale groepe op, deur te verklaar dat die volgorde van morele stadia soos hy dit omskryf het, nie beduidend beïnvloed word deur uiteenlopende sosiale, kulturele en godsdienstige toestande nie. Die enigste aspek wat wel beïn-

vloed word, is die tempo waarteen 'n persoon deur die stadia beweeg. Volgens hom lê die rede vir hierdie verskynsel in die feit dat die sosiale wêreld van alle mense uit dieselfde basiese strukture bestaan. Aangesien elke samelewing uit 'n stelsel van komplementêre rolle bestaan waarin 'n persoon sekere sosiale rolle moet speel, is dit dus ook vir hom nodig om hom in te leef in die rol van ander teenoor homself en teenoor ander in die groep. Hierdie geleenthede tot rol-inlewing vorm volgens hom die basis van alle sosiale instellings.

Volgens Kohlberg (1969) hang die tempo van morele ontwikkeling hoofsaaklik af van die graad van sosiale stimulerings. Hoe meer stimulerings in die vorm van sosiale deelname, hoe vinniger ontwikkel die kind. Deelname is deels die werklike hoeveelheid van interaksie en kommunikasie in 'n groep, wat meer geleenthede tot rol-inlewing skep, is die sentraliteit van die individu in die kommunikasie- en besluitnêmingsnetwerk.

Kohlberg (1964) verklaar dat intelligensie 'n belangrike voorwaarde vir die ontwikkeling van morele denke is, maar die vlak van morele denke kan duidelik onderskei word van die vlak van die algemene intelligensie. Morele beoordeling korreleer laag met die intelligensiekwasiënt ($r = 0,31$) maar redelik hoog ($r = 0,59$) met ouderdom wanneer intelligensie statisties gekontroleer word. Die hoë korrelasie met ouderdom dui weereens op die belangrikheid van algemene sosiale ondervinding. Kohlberg (1969) verklaar selfs dat daar nie alleen 'n nie-reglynige verband tussen die intelligensie-kwasiënt en die vlak van morele oordele is nie, maar dat hierdie verband afneem met toenemende ouderdom. Morele ontwikkeling kan selfs voortduur tot ouderdom 25 jaar terwyl intellektuele ontwikkeling heelwat vroeër staak.

2. KOHLBERG SE STADIUMS VAN MORELE ONTWIKKELING:

Kohlberg se stadia het hul oorsprong in 'n studie waarin 'n reeks morele dilemmas op 72 subjekte uit die middel- en laerklas in die voorstede van Chicago toegepas is. Die subjekte se ouderdomme het gewissel vanaf 10 tot 16 jaar. Die dilemmas is volgens Piaget se model opgestel om die subjek voor 'n konflik tussen gebruikelike konformiteit tot 'n reël of gesag en 'n nuttigheidsrespons ten opsigte van die behoeftes en welvaart van 'n individu te stel. Die subjekte se response tot hierdie morele dilemmas is dan in diepte ontleed. (Wright, 1971; Kohlberg, 1958; Kohlberg, 1964; Kurtines en Greif, 1974).

Die mees populêre dilemma is die een waarin 'n man se vrou stadig aan sterf aan 'n ongeneeslike kanker. Hy vind toe uit dat 'n apteker 'n middel ontdek het wat die soort kanker kan genees. Die apteker vra egter 'n buitensporige prys vir hierdie middel. Nadat die man elke denkbare eerlike en wettige poging sonder sukses aangepak het om die middel te bekom, steel hy dit uiteindelik. Kohlberg was nie so seer begaan oor wat die subjek se opinie omtrent die man se daad was nie, maar eerder oor watter argumente en regverdigings hy vir sy opinie aangebied het. (Kohlberg, 1958; Wright, 1971).

'n Analise van die response van die subjekte het 32 aspekte van morele denke aan die lig gebring wat deur ten minste 6 stadia van ontwikkeling gaan. In sommige studies word egter slegs van 25 aspekte melding gemaak. (Kohlberg, 1969). Hierdie 6 stadia kan onder 3 vlakke van ontwikkeling geklassifiseer word.

2.1. PREMORELE VLAK.

2.1.1. STADIUM I : ORIËNTASIE TOT STRAF EN GEHOORSAAMHEID:

Handeling is hier gerig op die vermyding van straf en die gewete is niks meer as 'n irrasionele vrees vir straf nie. Die gesindheid agter 'n handeling is glad nie van belang nie maar wel die materiële gevolg daarvan. (Ruma en Mosher, 1967; Gergen, 1974) Dit is dus hoofsaaklik 'n objektiewe sin vir verantwoordelikheid en 'n egosentriese onderwerping aan 'n hoër gesag of 'n poging om onaangenaamhede te vermy. (Turiel en Rothman, 1972; Kohlberg, 1968; Kurtines en Greif, 1974; Wright, 1971).

2.1.2. STADIUM II : NAÏWE INSTRUMENTELE HEDONISME:

Handeling is hier gerig op die verkryging van 'n beloning of om die meeste voordeel uit 'n situasie te trek. Konformiteit geskied uitsluitlik met die doel om gunsies en belonings van ander te verkry. Moontlike skuldgevoelens is glad nie ter sprake nie en straf word op 'n pragmatiese wysë geïnterpreteer. (Gergen, 1974). Die regte handeling in 'n spesifieke situasie is dit wat die self se behoeftes bevredig en by uitsondering dié van ander. Die klem val op 'n elementêre wederkerige ruilproses en 'n naïwe geloof in die gelykwaardigheid van individue (Turiel en Rothman, 1972). In hierdie sosiale uitruilproses is elke party daarop gerig om die meeste profyt te maak sonder om die ander werklik in ag te neem. (Wright, 1971;

Kohlberg, 1968; Ruma en Mosher, 1967; Kurtines en Greif, 1974; Kohlberg, 1964).

2.2. MORALITEIT VAN KONVENSIONELE ROL - KONFORMITEIT:

Die vorige twee stadia is premoreel omdat hulle prepersoonlik is. In die betrokke vlak van ontwikkeling word morele waarde geheg aan konformiteit aan ander se verwagtings en dit veronderstel dus begrip van, en aanpassing by, ander se menings. (Wright, 1971).

2.2.1. STADIUM III : "GOOD - BOY" OF "GOOD - GIRL" ORIËNTASIE:

Die regte handeling is dit wat ander se goedkeuring sal wegdra en word bepaal deur die konsensus van ander. (Kurtines en Greif, 1974; Ruma en Mosher, 1967). Die motief agter hierdie gedrag is die behoefte om aanvaarbaar vir ander te wees (Wright, 1971) en hul afkeuring te vermy. (Gergen, 1974). Hierdie afkeuring word onderskei van straf, vrees en pyn. Vir die eerste maal is die gesindheid nou van belang en die persoon gaan uit sy pad om aangenaam, "nice", op te tree ten einde ander se goedkeuring te verkry. (Kohlberg, 1968)

2.2.2. STADIUM IV : DIE HANDAWING VAN GESAG EN DIE SOSIALE ORDE:

Die klem val hier op plig, respek vir gesag en die handhawing van die sosiale orde as 'n doel in sigself. (Turiel en Rothman, 1972). Ten einde self respekwaardig te wees moet die individu groot pligsbesef aan die dag lê. (Kohlberg, 1968). Daar word 'n duidelike onderskeid getref tussen reg en verkeerd wat verhewe bo ander se goedkeuring is. (Ruma en Mosher, 1967). Die motief agter handeling is die verwagting van oneer, geïnstitusionaliseerde blaam vir pligsversuim en skuldgevoelens omtrent konkrete kwaad wat aan ander berokken is. (Gergen, 1974). Volgens Wright (1971) word morele verpligtinge in hierdie stadium gelykopgestel met sosiale en religieuse gesag.

2.3. DIE MORALITEIT VAN SELFAANVAARDE MORELE BEGINSELS:

Moraliteit is nou geïnternaliseerd en outonoom. Dit word selfs as reg beskou dat 'n persoon teen ander se verwagtinge optree indien sy gewete hom dit toelaat. (Wright, 1971)

2.3.1. STADIUM V : SOSIALE KONTRAK ORIËNTASIE/

2.3.1. STADIUM V : SOSIALE KONTRAK ORIËNTASIE:

Die korrekte handeling word gedefinieer in terme van algemene menslike regte en standaarde wat na kritiese oorweging deur die samelewing op demokratiese wyse aanvaar is. Die individu is egter bewus van die relatieweiteit van persoonlike waardes en menings en plaas gevolglik die klem op die bereiking van konsensus. Reg en verkeerd bly steeds persoonlike waardes en dit word onderskei van die wetlike gesigspunt. Die moontlikheid van 'n wysiging van wette op grond van rasionele oorwegings en sosiale bruikbaarheid word oopgelaat. Buite die wetlike sfeer vorm vrye ooreenkoms en sosiale kontrakte die basis vir verpligtinge. (Kohlberg, 1968). Die vermyding van enige miskenning van die wil en regte van ander asook die wil en welvaart van die meerderheid is ook baie belangrik. (Turiel en Rothman, 1972). Onderliggend aan hierdie stadium is die erkenning van ander se regte ongeag hul status, rol en sosiale belangrikheid. (Wright, 1971).

Gergen (1974) maak ook melding van 'n besorgdheid omtrent die behoud van die respek van gelykes asook die samelewing as geheel, met dien verstande dat hierdie respek op rasionele beginsels gegrond is. Die persoon in hierdie stadium is ook begaan oor selfrespek en probeer vermy dat hy beoordeel word as irrasioneel, inkonsekwent en sonder enige doelgerigtheid.

2.3.2. STADIUM VI : MORALITEIT VAN INDIVIDUELE BEGINSELS:

Die beginsels wat hier ter sprake is, is eintlik universele menslike beginsels. (Wright, 1971) Die belangrikheid van die sosiale aspek bestaan steeds voort, maar die klem verskuif na 'n idealistiese groep waardes wat fokus op respek vir die individuele menslike lewe. Hierdie waardes is verhef bo die situasie waarin die individu homself bevind. (Ruma en Mosher, 1967).

Kohlberg (1968) beskryf hierdie stadium as 'n oriëntasie tot selfgekoose gewetensbesluite en etiese beginsels. Hierdie etiese beginsels vereis universaliteit, konsekwentheid en algehele redelikheid. Hierdie abstrakte etiese beginsels is universele beginsels van geregtigheid, wederkerigheid en gelykheid van menseregte en respek vir die waardigheid van mense as individue.

Die individu is nou begaan oor selfveroordeling weens 'n skending van sy eie beginsels. Daar moet dus 'n onderskeid getref word tussen die respek

van die samelewing en selfrespek, asook tussen selfrespek as gevolg van rasonale optrede en selfrespek as gevolg van die handhawing van morele beginsels. (Gergen, 1974).

Ten einde sy stadia te staaf probeer Kohlberg (1969, p.377) in die volgende tabel aandui hoe sy morele stadia met dié van ander teoretici vergelyk:

Author	Amoral	1.Fearful-Dependent	2.Opportunistic	3.Conforming to Persons	4.Conforming to Rule	5,6 Principled/Autonomous
Moral Stages						
McDou-gall (1908)	1.in-stinctive		2.reward and punishment	3.anticipation of praise and blame		4.regulation by an internal ideal
Baldwin (1906)		1.Adualistic	2.intellectual		3.ideal	
Hobhouse (1906)	1.in-stinctive	2.obligation as magical taboo		3.obligation as ideals of personal virtue	4.obligation as rules of society	5.rational ethical principles
Piaget (1948)	1.pre-moral	2.heteronomous obedience to adult authority	3.autonomous/reciprocity and equality oriented			4.autonomous ideal reciprocity and equality
Peck and Havighurst (1960)	1.Amoral		2.expedient	3.conforming	4.irrational/conscientious	5.rational/altruistic
Kohlberg (1958)		1.obedience & punishment oriented	2.instrumental egoism and exchange	3.good-boy approval oriented	4.authority, rule and social order oriented	5.social contract legalist orientation 6.moral principle orientation

Alhoewel die ooreenkoms tussen Kohlberg en Piaget se stadia duidelik is, het Krahn (1971) gevind dat sy subjekte se response op 4 stories; 2 waarin gehoorsaamheid gestraf is en 2 waarin ongehoorsaamheid beloon is, meer gebaseer was op Piaget se tipe 1-moraliteit as Kohlberg se stadium 1. Die bevinding was dus dat vroeë morele oordele gebaseer word op die gesag van die volwassenes terwyl konformiteit tot hul reëls goeie gedrag bepaal.

3. DIE MORELE BEOORDELING SKAAL:

Die skaal word hoofsaaklik gebruik om ontwikkeling langs Kohlberg se stadia te bepaal deur middel van die morele oordele en beredenering van die subjek. Dit stel die ondersoeker dan ook in staat om 'n stadium van ontwikkeling aan sy subjek toe te ken. Kurtines en Greif (1974) beskryf hierdie skaal as 'n gestruktureerde projeksietegniek wat uit nege hipotetiese morele dilemmas bestaan. Klaarblyklik is dit dieselfde dilemmas waarmee die stadia oorspronklik bepaal is.

3.1. DIE TOEPASSING VAN DIE SKAAL:

Die morele dilemmas word een vir een aan die subjek voorgelê sodat hy 'n oordeel oor die situasie kan vel, daarna moet hy sy keuse regverdig. Die ondersoeker moedig die subjek gewoonlik aan om spontaan te reageer en vra peilende vrae aangaande sy keuse ten einde verdere response te verkry. Alle verbalisasies van die subjek word afgeneem. Daar bestaan verskillende stappe van vrae en die gebruik van 'n spesifieke stel word bepaal deur die subjek se oorspronklike oordeel. Daar is ook vrae wat die doel dien om die subjek onseker te maak omtrent sy oorspronklike keuse. Die ondersoeker opper dan gewoonlik 'n argument wat teenstrydig is met die subjek se oorspronklike oordeel. Die rigting van die subjek se gevolglike oordeel is egter eensins van belang nie maar slegs die argumente en redes wat geopper word ter verdediging van sy keuse (Turiel, 1966; Kohlberg, 1958; Fodor, 1972a; Kurtines en Greif, 1974).

Die toepassing van die Morele Beoordeling Skaal neem ongeveer 2 uur in beslag en gevolglik gebruik die meeste navorsers slegs 'n beperkte getal van die dilemmas. (Ruma en Mosher, 1967). Ruma en Mosher (1967) gebruik byvoorbeeld die ses dilemmas wat volgens hulle die hoogste lading op die algemene moraliteitsfaktor het.

Dit is dus duidelik dat daar groot variasie bestaan in die toepassing van die skaal. Dikwels word ook nie genoem watter dilemmas gebruik is nie, met die gevolg dat dit moeilik is om resultate te vergelyk. (Kurtines en Greif, 1974).

Kohlberg het tot dusver feitlik geen inligting gepubliseer omtrent die meet-instrument nie en die enigste informatiewe werk is sy ongepubliseerde dok-torale proefskrif. (Kohlberg, 1958).

3.2. DIE NASIEN EN VERWERKING VAN DIE RESULTATE:

Soos reeds gemeld, is dit nie die spesifieke oordeel van reg of verkeerd wat ter sake is nie maar slegs die tipe beredenering wat gebruik word ten einde die keuse te regverdig. Dit maak dit 'n komplekse en moeilike taak om die skaal na te sien. Die meeste nasieners word derhalwe deur Kohlberg persoonlik opgelei om hierdie taak na behore uit te voer.

Daar is twee metodes van nasien wat alternatiewelik gebruik word, naamlik 'n globale metode en 'n gedetailleerde prosedure. In eersgenoemde geval word die verskillende elemente van die response intuïtief oorweeg deur die nasiener wat 'n grondige kennis van die stadia en denkstrukture onderliggend daaraan moet hê. Hiervolgens word daar dan 'n stadium aan elke respons op 'n dilemma toegeken. Hierdie tellings kan dan persentasiegewys op 'n profiel aangedui word of die dominante stadium kan alleen genoem word. (Turiel, 1966; Kurtines en Greif, 1974; Kohlberg, 1958).

Die gedetailleerde metode is egter ietwat meer kompleks. Elke gedagte-eenheid wat die subjek uiter, word volgens 'n uitgebreide stelsel wat deur Kohlberg ontwikkel is, gekodifiseer. Volgens Fodor (1972a) is 'n gedagte-eenheid 'n uiting wat 'n enkele morele gedagte uitdruk. Vir die doel is daar spesiale vorms met bepaalde kategorieë vir beoordeling beskikbaar. Hierdie vorms is opgestel met behulp van die resultate wat verkry is van 'n redelike groot monster subjekte. Die kategorieë vir beoordelingsdoeleindes is op dieselfde monster gestandaardiseer. Hierdie hele stelsel is gebaseer op 30 algemene aspekte van moraliteit wat elk ontwikkel deur die reeds genoemde ses stadia.

Nadat aan elke gedagte-eenheid 'n stadium toegeken is, word die persentasie van response verteenwoordigend van elke stadium, bereken. Die verkreeë resultaat kan dan op een van drie wyses aangetoon word:

1. 'n Grafiek kan opgestel word om elke individu se tellings voor te stel.
2. Die verskillende response verteenwoordigend van stadium 1 tot 6 kan 'n gewig toegeken word wat wissel vanaf 0 tot 5. Daar word dan 'n enkele telling naamlik die "morele rypheid-telling" bereken deur die persentasie wat elke stadium gebruik is te vermenigvuldig met die gewig wat daaraan toegeken is.

3. Slegs die dominante of modus stadium kan aangegee word.

(Turiel, 1966; Kohlberg, 1958; Feder, 1972a; Kurtines en Greif, 1974).

Dit is dus duidelik dat daar altesaam 5 moontlike wyses is om die verkreë resultate voor te stel. Kurtines en Greif (1974) verklaar dat die veranderlikheid en kompleksiteit van die skaal probleme veroorsaak. Die moontlikheid van subjektiwiteit by die beoordelaars veroorsaak dat foutfaktore insluip; variasies in die nasien en puntetoekenning van die skaal bemoeilik 'n interpretasie van die resultate en die variasies in die toepassing van die skaal en nasien van die response bemoeilik vergelykings tussen groepe en selfs individue.

Kurtines en Greif (1974) is egter van mening dat daar verdere aspekte van die MBS (morele beoordeling skaal) is wat die resultate beïnvloed. Die hoofkarakters in al die stories is manlik en dit mag verskillende response by die verskillende geslagte uitlok. Geen wonder dat die vroulike geslag op Kohlberg se MBS moreel minder volwasse as mans vertoon nie. 'n Volgende tekortkoming is die feit dat die dilemmas nie altyd onafhanklik van mekaar is nie, aangesien sekere van die stories voortgesit word in die volgende dilemma. Sodoende word die spektrum van moontlike response heelwat vernou. 'n Derde tekortkoming is die feit dat alle projeksietegnieke beïnvloed word deur die intelligensie, sosiale klas en verbale vaardigheid van die subjek. Die ouderdom en geslag van die onderhoudsvoerder mag ook resultate beïnvloed.

3.3 BETROUBAARHEID:

Die betroubaarheid van 'n toets dui op die akkuraatheid en konsekwentheid waarmee dit meet. Gevolglik is 'n skatting van die betroubaarheid van die meetinstrument noodsaaklik indien daar enige logiese afleidings uit die resultate gemaak moet word. Wat hier ter sake is, is bepaalings van die intra-individuele en interindividuele akkuraatheid. (Kurtines en Greif, 1974).

Alhoewel toets-hertoetsbetroubaarheid noodsaaklik is om te bepaal of die skatting van 'n subjek se stadium van ontwikkeling 'n werklik eienskap van die subjek verteenwoordig en nie 'n funksie van die toetsituasie is nie, is daar geen betroubaarheidskoëffisiënte van hierdie aspek beskikbaar nie.

Daar moet egter onderskei word tussen twee tipes geldigheid, naamlik voorspellingsgeldigheid en konstruktgeldigheid.

3.4.1. VOORSPELLINGSGELDIGHED:

Hier moet onmiddellik gemeld word dat Kohlberg se skema geen noodsaaklike verband tussen morele beredenering en morele handeling vereis nie. Individue van verskillende stadia mag verskillend redeneer en om verskillende redes tog op dieselfde handeling besluit. Net so ook kan individue op dieselfde stadium van ontwikkeling dieselfde beredenering gebruik maar besluit op verskillende tipes handeling. (Kurtines en Greif, 1974)

Sekere navorsers het ten spyte hiervan tog die voorspellingsgeldigheid van die skaal probeer peil. Haan, Smith en Block (1968) het Kohlberg se skaal op 'n groot getal studente en "Peace Corps" vrywilligers toegepas. Die subjekte moes sekere biografiese inligting omtrent hulself verskaf asook persoonlikheidstoetse voltooi. Die paar subjekte wat wel stadium 6 - response gelever het, was onafhanklik van hul ouers; baie aktief in sosiaal-politiese protesbewegings; het hulself beskou as opstandig en was agnosties, ateiïsties of areligieus. Die meeste van die subjekte was egter verteenwoordigend van die konvensionele stadia. Hulle was polities konserwatief; relatief onaktief in sosiaal-politiese organisasies; was godsdienstig en het gekonformeer aan die verwagtinge van hul ouers en gesagsfigure. 'n Baie interessante bevinding was egter dat diegene van die laer pre-morele stadia ook opstandig, radikaal en nie-konformerend was. Die navorsers het hierdie verrassende resultaat egter toegeskryf aan hul persoonlikheidsamestelling en 'n behepthed met hul individuele regte in 'n magiskonflik.

Saltzstein, Diamond en Belenky (1972) het die verband tussen konformiteit en vlak van morele oordele deur middel van 'n Asch-situasie ondersoek. Die eksperimentele opset het gewissel van 'n interafhanklike groep wat saam 'n sekere punt moes behaal en 'n onafhanklik groep waar groepslede met mekaar gekompeteer het. Meer subjekte het in die interafhanklik groep gekonformeer aan die sogenaamde keuse van die groep as in die onafhanklike groep, alhoewel die resultaat nie statisties beduidend was nie. Subjekte van stadium 3 het die meeste gekonformeer; stadiums 2 en 1 die volgende en stadiums 4,5, en 6 die minste. Die hipotese van Saltzstein et al. dat subjekte van die hoër stadiums

van ontwikkeling meer sou konformeer in die interafhanklike groep as die subjekte op die laagste vlak van morele ontwikkeling, moes verwerp word.

Schwartz, Feldman, Brown en Heingartner (1969) het 'n studie gedoen waarin subjekte deelgeneem het in twee eksperimentele situasies met die oogmerk om morele konflik te bewerkstellig. Die eerste situasie was 'n woordeskattoets wat in 'n groep afgeneem is waar daar geleentheid vir kullery gelaat is en 'n tweede situasie wat bestaan het uit 'n probleemoplossing in die teenwoordigheid van 'n medewerker wat in verskillende grade op hulp aangedring het, waar hulp die subjek se prestasie nadelig sou beïnvloed. Subjekte wat hoër as die mediaan telling in morele oordele van die groep gepresteer het, het beduidend minder gekul as dié wat laer as die mediaan was. Volgens Kurtines en Greif (1974) verskaf hierdie bevinding egter nie voorspellingsgeldigheid aan die individuele stadiums nie maar slegs aan die uiterstes van die skaal. Fodor (1972a) kon geen verband vind tussen die vlak van morele oordeel en die neiging om te kul nie.

Ruma en Mosher (1967) het 'n beduidende verband gevind tussen die vlak van morele oordeel van 36 manlike jeugoortreders en drie van die vier metings van skuldervarings wat gebruik is. Dit impliseer dus dat hoe hoër die morele ontwikkeling is, hoe groter is die skuldervaring. Daar was egter slegs 1 subjek wat bokant stadium 3 was en die bevindinge kan dus nie summier veralgemeen word na stadia 4, 5 en 6 nie.

Fodor (1971) het gevind dat subjekte, wat die ondersoeker se pogings om hulle hul morele beoordelings te laat verander, suksesvol weerstaan het, se tellings op die Morele Beoordeling Skaal statisties beduidend hoër was as diegene wat nie hierdie beïnvloeding kon weerstaan nie. Turiel en Rothman (1972) beskryf 'n eksperiment waarin Kohlberg sy skaal op Milgram (1963) se bekende eksperiment¹ toegepas het. Die meerderheid persone in stadium 6 het geweier om die elektriese skokke toe te dien terwyl die meerderheid van die subjekte in die ander stadia die opdragte uitgevoer het.

1. In hierdie eksperiment moes subjekte op aanbeveling van die eksperimenteerder elektriese skokke van toenemende spanning as straf toedien aan 'n medewerker (wat die rol vertolk het van 'n vrywilliger) sodra hy 'n fout maak in 'n leertaak. Die medewerker moes progressief meer ongerief en pyn vertoon met skokke van toenemende intensiteit. Die veranderlike waarin Milgram (1963) belang gestel het, is die vlak van skok wat die subjek onder druk bereid is om toe te dien.

Kurtines en Greif (1974) meen dat Kohlberg se instrument wel onderskei tussen elementêre en gesofistikeerde morele beredenering (dit wil sê die eindpunte op sy skaal) maar dat daar weinig rede bestaan om te aanvaar dat elkeen van die ses stadia voorspellingsgeldigheid besit. Weinig van die studies lewer enige subjekte uit stadiums 5 en 6 op. Kohlberg (1968) is self onseker of persone wat response van stadium 6 lewer, wel deur stadium 5 gegaan het en of dit as twee alternatiewe volwasse morele stadia beskou moet word.

Kohlberg (1969) verklaar dat stadium 4 blykbaar die dominante stadium van die meeste volwassenes is en daarom is dit moontlik om stadiums 4,5 en 6 as alternatiewe volwasse morele eindpunte in die ontwikkeling te beskou. Sommige teoretici beskou konvensionele outoritêre volwasse persoonlikhede (stadium 4) en humanistiese persoonlikhede (stadium 5 en 6) as alternatiewe kanale vir persoonlikheidskristallisering.

Hoffman (1970) het ook tot die gevolgtrekking gekom dat 'n humanistiese of konvensionele morele karakter twee variante van 'n geïnternaliseerde gewete is wat nie soseer verskil wat die inhoud van hul morele standaarde betref nie, maar in die hiërargiese ordening van die standaarde en die motief wat as basis daarvan lê.

Hogan (1970) het gevind dat persone wat voorstaanders is van 'n persoonlike gewete, progressief, rebels en onkonvensioneel is met duidelike neigings tot sosiale aktivisme. Persone wat voorstaanders is van 'n sosiale gewete is daarenteen goedhartig, bedagsaam, goed opgevoed en redelik konserwatief ten opsigte van politiek. Hogan sien dus die morele oriëntasie as die resultaat van 'n persoon se onderliggende persoonlikheidsstruktuur en bepleit gevolglik 'n meer gedifferensieerde siening van morele ontwikkeling sodat dit ook persoonlikheidsveranderlikes insluit.

Kohlberg (1969) meld verder dat, alhoewel volwassenheid in morele oordele slegs een van 'n verskeidenheid van voorspellers van handeling in werklike morele konfliktsituasies is, dit 'n baie belangrike faktor is, aangesien dit bepaal hoe die individu sy regte en pligte in 'n dubbelsinnige situasie evalueer en definieer.

3.4.2. KONSTRUKTGEELDIGHEID:

Onder hierdie aspek word daar bewyse gesoek vir die onveranderlike volgorde van ontwikkeling deur die verskillende stadia asook die kwalitatiewe aard daarvan.

Turiel (1969) het eksperimentele bewyse vir die onveranderlike volgorde in die morele stadia gevind. Eers is die subjekte 'n stadium van ontwikkeling toegeken deur gebruik te maak van 6 van Kohlberg se dilemmas. In die daaropvolgende eksperimentele sessie, twee weke later, is subjekte, afhangende van die eksperimentele groep waarin hulle hulself bevind het, blootgestel aan redenering van een stadium bo, een onder en twee stadiums bokant sy eie stadium. Daar was dus 3 eksperimentele groepe en 'n kontrolegroep wat geen verdere interaksie met die eksperimenteerder gehad het nie.

In die eksperimentele sessie moes die subjek die rol speel van die held in die oorblywende drie dilemmas. Die eksperimenteerder het dan self die rol van twee vriende gespeel by wie die subjek raad kon vra. Die raad was dan in die vorm van 'n voor- of teenargument wat verteenwoordigend was van die vereiste stadium soos bepaal deur die eksperimentele ontwerp en die subjek se eie vlak van morele oordeel. Die resultate op 'n hertoets van al vier groepe met die volle skaal, het aangedui dat blootstelling aan een stadium bokant 'n individu se huidige stadium van ontwikkeling die grootste invloed uitoefen op sy daaropvolgende oordele. Dit is as afdoende bewys beskou dat die stadia 'n onveranderlike hiërargie vorm en dat ontwikkeling van een stadium na 'n volgende, gepaard gaan met 'n reorganisasie en verplasing van die voorafgaande stadium. Daar is ook gevind dat 'n subjek se oordele 'n normale verspreidingskurwe vorm rondom sy dominante stadium.

Hierdie feit is ook bevestig deur Kohlberg (1969) wat verklaar dat 50% van 'n kind se oordele binne 'n enkele stadium val, terwyl die orige response 'n klokvormige verspreiding oor die naasliggende stadia vorm.

Kurtines en Greif (1974) is van mening dat die resultate uit hierdie eksperiment van Turiel (1966), wat gewoonlik aangehaal word om die onveranderlikheid in die hiërargie van stadia te bewys, geensins oortuigend is nie. Die belangrikste korrelasies waarop die hipoteses aangeneem is, is slegs statisties beduidend wanneer dit aan die norms vir 'n tweekantige toets onderwerp word. Volgens hulle was daar ook geen van Turiel se subjekte in stadium 5 en 6 nie. Rest, Turiel en Kohlberg (1969) het hulle subjekte elkeen blootgestel aan die volle eksperimentele prosedure en vlakke van beredenering van Turiel (1966). Die subjekte is daarna getoets vir voorkeur, begrip en assimilasie van dié stellings wat gemaak is as voor- of

teenargumente ooreenkomstig die spesifieke stadium wat deur die eksperimentele prosedure vereis is. Daar is gevind dat kinders oor die algemeen dié stellings verkies wat bokant hul stadium val as dié daaronder. Om denke van twee stadiums bokant hul eie te volg, was moeiliker om te volg as een stadium onder hul eie.

Volgens Kurtines en Greif (1974) toon hierdie studie wel dat die morele stadia 'n hiërargie van teonemende kompleksiteit vorm en dat morele ontwikkeling die vermoë vereis om gaandeweg in staat te wees tot meer en meer gesofistikeerde morele oordele. Volgens hulle slaag die studie egter nie daarin om aan te toon dat die normale morele ontwikkeling wel langs die ses stadia geskied wat deur Kohlberg voorgehou word nie.

Rest (1973) het 'n soortgelyke studie aangepak en tot dieselfde gevolgtrekking as Rest, Turiel en Kohlberg (1969) gekom. Die resultate is egter ook blootgestel aan die kritiek van Kurtines en Greif (1974) op die studie van Rest et al. (1969).

Verskeie navorsers beweer dat hierdie morele stadia nie so onveranderlik is nie aangesien morele oordele geredelik beïnvloedbaar is deur spesifieke sosiale faktore. Hiervan word die studie van Bandura en McDonald (1963) as 'n goeie bewys voorgehou. Hulle het daarin geslaag om deur middel van 'n volwasse model wat 'n teenoorgestelde standpunt ingeneem het as die oorspronklike oordeel van die subjek, (op 'n Piaget-tipe meetinstrument) 'n verandering in die subjek se gevolglike morele oordele in 'n hertoets te verkry. Lickona (1969) het egter aangedui dat dit onder 'n sekere mate van druk geskied het en het dit as blote konformiteit afgemaak.

Cowan, Langner, Heavenrich en Nathanson (1969) het 'n soortgelyke eksperiment as Bandura en McDonald (1963) aangepak en dieselfde resultate gekry by 'n hertoets na 2 weke. Hulle wys egter daarop dat hulle studie sowel as dié van Bandura en McDonald 'n verskeidenheid faktore insluit wat die effek van die model op die subjek beïnvloed en gevolglik kan geeneen van die twee studies aangevoer word as bewys dat Piaget se teorie foutief is nie. Dieselfde geld dus ook vir die teorie van Kohlberg.

Die navorsing van Holstein (1972) het ook aangetoon dat die kind se vlak van morele oordeel in 'n groot mate afhang van die warmte en aanmoediging wat hy tydens sy ontwikkeling van sy ouers ontvang. Om hierdie rede bestaan daar 'n hoogs beduidende verband tussen die vlak van die kind en dié van

sy moeder terwyl die verband met die vader se vlak van morele ontwikkeling onbeduidend is maar tog in die verwagte rigting.

Lefurgy en Waloshin (1969) het die invloed van die eie ouderdomsgroep op die morele oordele van 'n groep moreel realistiese- en 'n groep moreel relativistiese subjekte ondersoek. Beide groepe subjekte het hul beduidend laat beïnvloed deur 'n groep medewerkers wat denke van een stadium onder en een stadium bo die subjek se morele stadium geopenbaar het. Die beïnvloeding se kort-termyn effek was dieselfde vir beide opwaartse en afwaartse veranderings. Die effek was selfs 100 dae later nog merkbaar alhoewel die opwaartse invloed sterker was as die afwaartse invloed.

'n Tweede tipe argument ten gunste van die konstruktgeldigheid van Kohlberg se meetinstrument is dat verskillende kulture en sosiale klasse dieselfde patroon van ontwikkeling volgens ouderdom vertoon.

Kohlberg (1968;1969) maak aanspraak op 'n oorlangse lengte studie wat oor twaalf jaar uitgevoer is beginnende met 75 manlike subjekte van 10 tot 16 jaar oud. Terselfdertyd is daar ook ondersoeke in verskeie ander kulture uitgevoer, naamlik Brittanje, Kanada, Taiwan, Mexiko en Turkye. Die enigste kwantitatiewe informasie in die artikel is 5 grafieke wat die gemiddelde persentasie morele response in die verskillende stadia volgens ouderdom (10, 13 en 16) aandui vir die V.S.A., Taiwan, Mexiko, Turkye en Yucatan. Terwyl die meeste van die subjekte afkomstig is uit die stedelike middel- en laerklas is die laasgenoemde twee grafieke verteenwoordigend van studies van ongeletterde en semi-geletterde dorpsbewoners uit afgeleë dorpieë in Turkye, Mexiko (Mayan-groep) en Taiwan (Atayal-groep).

Op ouderdom 10 jaar in elke monster is die volgorde waarin die verskillende stadia gebruik word dieselfde as die van die moeilikheidswaarde van die verskillende stadia. Op ouderdom 13 is stadium 3 die meeste gebruik. Tot op hierdie stadium lyk dit asof daar wel sprake is van 'n ouderdomsontwikkeling oor die eerste drie stadia. Dit is egter opmerklik dat slegs 7% van die 16-jariges in die V.S.A. en Mexiko se monster stadium 6 behaal het, terwyl slegs 1% of minder in die Taiwan monster hierdie stadium behaal het. Feitlik geeneen van die subjekte uit die monsters van Turkye en Yucatan het selfs stadium 5 behaal nie. 'n Duidelike gebruik van stadiums 5 en 6 kom slegs in die V.S.A. se monster voor wat dieselfde groep is wat oorspronklik deur Kohlberg gebruik is om sy morele stadia af te lei. (Kurtines en Greif, 1974).

Volgens die grafieke is dit egter duidelik dat die eerste twee stadia geleidelik afneem in gebruik met toenemende ouderdom terwyl die ander volgens die verwagte volgorde toeneem met toenemende kronologiese ouderdom, al toon die monsters uit Turkye en Yucatan feitlik nog geen ontwikkeling op stadiums 5 en 6 nie. Aangesien ouderdom 16 geensins 'n eindpunt vir ontwikkeling is nie, is daar twee alternatiewe verklarings moontlik. Ten eerste is dit moontlik dat die relatiewe onbelangrikheid van stadiums 5 en 6 in die ander monsters selfs op 'n hoër ouderdom sal bly voortbestaan en dus daarop dui dat hierdie twee stadia hoofsaaklik Amerikaanse demokratiese beginsels is en dus kulturele skeppings is. Die tweede moontlikheid is dat die Amerikaanse subjekte bloot vinniger ontwikkel het as die subjekte in die ander monsters wat dan op 'n later ouderdom morele volwassenheid sal bereik.

Fodor (1969) kon geen verskil vind tussen die vlak van morele oordeel van blanke en neger adolossente nie. Hierdie studie bevestig dus in 'n mate die transkulturele veralgemeenbaarheid van die morele stadia.

Saadatmand (1972) het egter ~~die~~ 'n studie op 392 kinders en hul ouers uit Iran, die V.S.A., Kanada en Guatemala aangepak. Die resultate het daarop gedui dat die ouers en hul kinders (van dieselfde ouderdomme) in die verskillende kulture, verskillende tipes morele oordele openbaar.

Saltzstein, Diamond en Belenky (1972) het, soos ander navorsers ook, selfs 'n hoogs beduidende verskil tussen die morele oordele van die manlike- en vroulike geslag gevind.

Kohlberg (1958) het 'n matrys opgestel van die interkorrelasies tussen die persentasie gebruik van morele oordele in elke stadium en dit volgens Guttman se bekende metode ontleed. Die argument was dat naasliggende stadia hoër met mekaar sou korreleer as die ander stadia. Die resultate het dan ook aangedui dat die algemene neiging in die regte rigting was, maar Kurtines en Greif (1974) is van mening dat hierdie resultaat ook verkry kan word al is die volgorde van die stadia nie streng 1 tot 6 nie.

'n Studie van Kohlberg en Kramer (1969) het aangedui dat morele ontwikkeling feitlik voltooid is teen ouderdom 16 jaar. Stadium 4 was vir beide die middel- en laerklas monster die mees algemene stadium. Daar is geen bewys gevind vir Kohlberg se stelling dat 'n individu in sy morele ontwikkeling by die volgorde van die morele stadia hou nie 'n Interessante bevinding was dat studente in kollegas laer

stadium response gelewer het as hoërskoolleerlinge. Dit wil dus voorkom asof die volgorde redelik buigsaam is en dat daar geen duidelike bewys vir die onveranderlike opeenvolging van stadia is nie.

3.5. SLOTOPMERKINGS:

Hemming (1957) verklaar dat morele ontwikkeling die proses is waarvolgens die samelewing poog om die egosentrisme van die baba te verander in die sosiale gedrag van die volwassene. In die voortdurend veranderde samelewing van 'n demokrasie is morele rypheid egter sinoniem met morele selfbeskikking eerder as die absorpsie van presies gedefinieerde morele kodes. Demokrasie laat 'n groot mate van afwyking van norme van gedrag en geloof toe; is permissief en pas eerder aan as om te verwerp. Die enigste onveranderlike waardes in 'n demokrasie is die waardes wat inherent aan die demokratiese leefwyse is.

Dit is duidelik dat demokratiese waardes die uitgangspunt sowel as einddoel van Kohlberg se morele stadia is. Hy beroep hom op sogenaamde universele menslike waardes wat waar is vir alle kulture en stel die vrye individuele gewete as die hoogste gesag. Dit gaan dus in hoofsaak om sekulêre humanistiese waardes wat eie is aan die sogenaamde Westerse wêreldkultuur.

Scott (1971) vergelyk sy eie teorie van morele ontwikkeling met die model van Hobbes, en Kohlberg se teorie met dié van Rousseau. Hobbes se model van die mens is dié van 'n amorele akteur wat moreel gemaak word deur die beperkings en negatiewe sanksies van die samelewing. Rousseau se model stel die mens voor wat inherent of latent goed en moreel is en die samelewing kan slegs die ontplooiing daarvan inperk. Die kwaad is 'n sosiale produk en die goeie is aangebore.

Wright (1971) is van mening dat die resultate van die beskikbare studies daarop dui dat Kohlberg se stadia ouderdomsgebonde is. Elke hoër stadium vereis 'n meer gevorderde vlak van intellektuele rypheid asook 'n groter spektrum van sosiale ervarings. Wright verklaar voorts dat 'n spesifieke soort moraliteit nie noodwendig meer rasioneel en logies samehangend is net omdat dit groter intellektuele rypheid vereis nie.

Scott (1971) sluit ook by die ouderdomsfaktor aan en verklaar dat dit wat Kohlberg morele ontwikkeling noem bloot die ouderdomsgebonde geïnstitusionele verwagtings van die kulture is wat Kohlberg bestudeer het, ten opsigte van hulle jeug. Hy hou 'n teorie van blote skynheiligheid voor as

alternatiewe verklaring en beskou dit as die rede waarom morele oordele en waarneembare gedrag so van mekaar verskil. 'n Verdere punt van kritiek is die aard van die stimulus materiaal wat Kohlberg gebruik om 'n subjek se morele oordeel te bepaal. Die hipotetiese situasies is so ver verwyderd van die daaglikse ervaringsveld van die subjekte dat geeneen van hulle so 'n situasie in die werklikheid sal teekom nie. (Hier moet egter gemeld word dat Kohlberg nie geïnteresseerd was in die oordeel van reg of verkeerd in 'n spesifieke situasie nie, maar eerder die tipe beredenering wat gebruik word). Volgens Scott regresseer die volwassene se morele oordele, in terme van Kohlberg se stadia, dikwels vanaf jeugdelike idealisme na 'n mate van volwasse realisme. Die volwassene hou egter in die opvoeding van die jeug die idealistiese sy voor.

Kurtines en Greif (1974) lewer in 'n uitstekende opsommende bespreking die volgende kritiek teenoor Kohlberg se meetinstrument en teorie: Ten eerste is die arbitêre en intuïtief bepaalde stadia se waarde nog onseker en die skaal wat ontwikkel is om die stadia te meet, benodig standaardisering in die toepassing en interpretasie daarvan.

Ten tweede moet die betroubaarheid van die skaal nog bewys word aangesien eksperimentele studies aangetoon het dat die resultate oor 'n kort tydspanne baie fluktureer.

Ten derde is die bestaande bewyse vir die voorspellingsgeldigheid van die skaal nog baie skaars. Daar is wel sprake van algemene neigings in morele ontwikkeling wat 'n verband toon met morele gedrag, maar daar is geen bewyse vir die voorspellingsgeldigheid van elk van die onderskeie stadia nie, veral nie vir die laaste drie stadiums nie.

Vierdens is dit duidelik dat die konstruktgeldigheid nog nie volledig bewys is nie. Die data verskaf geen bewys vir Kohlberg se aanname dat mense noodwendig deur die bepaalde volgorde van stadia beweeg nie. Daar is bewyse vir die teendeel en verskeie navorsers het reeds aangetoon dat die verskillende tipes morele oordele aangeleer kon word. Kurtines en Greif (1974) kom dus tot die gevolgtrekking dat die waarde van Kohlberg se teoretiese model nog bewys moet word.

3.6. RESENTE POGINGS TOT MEER OBJEKTIEWE MEETINSTRUMENTE:

Maitland en Goldman (1974) het met 'n interessante variasie van Kohlberg se meetinstrument vorendag gekom ten einde die omslagtige en tydrowende toepassing van Kohlberg se skaal vry te spring.

Die instrument bestaan uit 15 stories wat streng by Kohlberg se teoretiese model hou. Elk van die stories verteenwoordig een van die belangrikste aspekte wat ter sprake is by morele oordele. Vir elk van hierdie stories is daar 6 response uitgesoek uit Kohlberg se riglyne vir die nasien en verwerking van response. Sodoende is elke storie gepaar met 6 response wat elk kenmerkend van een van die 6 morele stadia is. Die response by elke storie word in 'n toevallige volgorde aangegee.

Een van die items is die volgende: "Your mother is near death from a special form of cancer. There is one drug that the doctors think might save her. It is a form of radium that a druggist in your town has recently discovered. The drug is expensive to make, but the druggist is charging ten times what the drug costs him to make. He pays \$200 for the radium and charges \$2000 for a small dose of the drug. You have gone to everyone you know to borrow the money, but you can only get together about \$1000, which is half of what it costs. You tell the druggist that your mother is dying and ask him to sell it to you cheaper or let you pay later. But the druggist says, "No, I discovered the drug and I'm going to make money from it." So you get desperate and break into the man's store to steal the drug for you mother.

"Why shouldn't you steal the drug?

(1) I am quite desperate in this situation and I may not truly realize I'm doing wrong when I steal the drug. But I'll certainly know I've done wrong after I'm punished and sent to jail. I'll always feel guilty about being dishonest and breaking the law.

(2) I may not get much of a jail term if I steal the drug, but my mother will probably die before I get out so it won't do me much good. If my mother dies, I shouldn't blame myself; it isn't my fault if she has cancer.

(3) I'll get caught and sent to jail if I do. If I get away my conscience will bother me thinking how the police will catch up with me any minute.

(4) It isn't just the druggist who will think I am a criminal, everyone else will too. After I steal it. I'll feel bad thinking how I've brought dishonor on my family and myself; I won't be able to face anyone again.

(5) If I stole the drug, I wouldn't be blamed by other people but I'd condemn myself because I wouldn't have lived up to my own conscience and standards of honesty.

(6) I would lose my standing and respect in the community and violate the law. I'd lose respect for myself if I'm carried away by emotion and forget the long term effects of my action." (Maitland en Goldman, 1974., p. 700).

Terwyl Kohlberg se meetinstrument beoordelings oor die gedrag van 'n derde persoon vereis, moet die subjek hierdie veelvuldigekeusevraelys beantwoord in die eerste persoon terwyl hyself betrek word as die akteur in die storie.

Tellings op Maitland en Goldman se meetinstrument wat hulle die M.J.S. noem, word bereken deur die numeriese waarde van elke respons soos aangedui deur die morele stadium wat die respons verteenwoordig (d.w.s. 1 tot 6) op te tel vir die 15 stories. 'n Persoon wat dus op al 15 stories 'n stadium 3 respons lewer sou 'n telling van 45 behaal.

Die betroubaarheid van die M.J.S. is volgens die toets - hertoets metode op 60 subjekte van 12 tot 19 jaar oud bepaal met 'n rustydperk van 10 dae. Die Pearson produk-moment korrelasie van hierdie toepassing was 0,83. Vir 'n ander monster was dit 0,60. Alhoewel verskille in die items en die aspekte wat hulle dek die interne konsekwentheid en gevolglik die betrokke betroubaarheidskorrelasie beïnvloed, is 'n gesplete helfte betroubaarheid van 0,71 verkry. 'n Kuder-Richardson 20 korrelasiekoëffisiënt van 0,67 is ook verkry. Vir elk van hierdie korrelasie berekenings is 'n monster van 125 subjekte gebruik wat wissel vanaf 12 tot 23 jaar oud. 'n Persoonlike skrywe deur Prof. Goldman aan die ondersoeker gedateer 26/9/1975, maak melding van betroubaarheidskoëffisiënte van 0,70 en beter.

In hierdie skrywe dui Prof. Goldman op die verskille tussen hierdie meetinstrument en die van Kohlberg:

1. Die vraelys berus op die subjek se vermoë om die uitkoms van die stories te aanvaar, eerder as om self 'n uitkoms te kies.
2. Die subjek moet slegs 'n regverdiging kies tussen die ses regverdigings wat aangebied word.
3. Daar is geen poging om 'n subjek se respons in diepte te ontleeë nie.

Alhoewel geldigheidskoëffisiënte nog nie beskikbaar is nie is dit moontlik om die tellings op die M.J.S. met 100/15 te vermenigvuldig en dit direk met tellings op Kohlberg se meetinstrument te vergelyk. So 'n vergelyking met 'n ooreenstemmende groep van 25 subjekte van Kohlberg het 'n gemiddelde aangepaste telling van 365 vir die subjekte waarop die M.J.S. toegepas is,

gelewer, terwyl die 25 subjekte wat met behulp van Kohlberg se skaal getoets is 'n gemiddelde telling van 364 behaal het. Goldman en Maitland kom dus tot die gevolgtrekking dat die verskillende take vervat in Kohlberg se skaal en hul eie meetinstrument nie die skatting van 'n subjek se stadium van morele ontwikkeling beïnvloed nie.

'n Ander variasie wat ontwikkel is deur Rest toon ook groot moontlikhede. Volgens Rest (1975a) gaan Kohlberg se navorsing mank aan 'n gebrek aan longitudinale bewyse vir sy aannames dat subjekte op 'n bepaalde wyse stap vir stap en koersvas deur die morele stadia vorder. Hy maak slegs uittreksels uit enkele onderhoude wat uitstekende voorbeelde bied van sy teorie van morele ontwikkeling, maar die veralgemeenbaarheid daarvan is twyfelagtig. Toetse vir statistiese beduidendheid ontbreek òf is onbeduidend. Sedertdien het Kohlberg egter 'n nuwe en skynbaar waterdigte sisteem ontwikkel vir die verwerking van die response. Die data wat egter vir hierdie nuwe sisteem aangegee word, is gebaseer op dieselfde 15 subjekte as die 15 op wie se response dit ontwikkel is.

Volgens Rest (1975a) maak dit slegs sin uit om van 'n trapsgewyse ontwikkeling deur die morele stadia te praat indien 'n subjek wel slegs in een stadium van ontwikkeling geklassifiseer kan word; klassifisering in 'n enkele stadium die beste manier is om ontwikkeling aan te dui en verandering plotseling intree. Verskeie navorsers het reeds Kohlberg se aannames bevraagteken en hyself (Kohlberg, 1969) sê dat slegs 50% van 'n kind se morele oordele in een stadium geklassifiseer kan word, terwyl die res 'n klokvormige verspreiding oor die naasliggende stadia vorm. Volgens Rest kan daar dus hoogstens gepraat word van opwaartse verskuiwings in die verspreidings van die response. Dit behels dus toenames in die hoër stadia en afnames in die laer stadia.

Rest stel dus nie soseer daarin belang om 'n spesifieke stadium aan 'n subjek toe te ken nie, maar poog eerder om ontwikkeling in die moraliteit van selfstandige beginsels vas te stel. Hierdie moraliteit van selfstandige morele beginsels beteken dat die individu sosiale instellings en strukture as beliggamings van menslike waardes sien. Dit beteken ook 'n minder verhewe siening van gesagsfigure asook 'n funksionele siening van sosiale norme. Rest beskou die ontwikkeling van denke in terme van selfstandige beginsels as besonder belangrik vir die sosiaal-politiese implikasies daarvan sowel as vir persoonlikheidsontwikkeling. Die gedrag waarmee hy morele ontwikkeling in verband wil bring, lê meer op 'n volwasse vlak en raak aspekte soos stemming by verkiesings, houdings teenoor sosiale aangeleenthede en die begrip van verskeie gesigspunte. (Rest, 1975b).

Die tipe morele oordele waarin Rest belanstel, is ook ietwat anders as dié wat Kohlberg se meetinstrument uitlok. Volgens hom is die individu in sy daaglikse bestaan meer besig om ander leiersfigure se morele oordele of stellings te beoordeel as om sy eie te formuleer, gevolglik beskou hy die beoordeling van reeds geformuleerde oordele as meer belangrik. (Rest, Cooper, Coder, Masanz en Anderson, 1974).

Rest het in die ontwerp van sy meetinstrument gebruik gemaak van Kohlberg se morele stadia en dilemmas. Vir elk van die ses dilemmas is daar twaalf stellings opgestel wat elk een van die morele stadia verteenwoordig en in werklikheid 'n morele oordeel vorm. Daar is gevolglik meer as een stelling by 'n dilemma wat een stadium van ontwikkeling verteenwoordig. Die toetsling moet dan elke stelling op 'n 5-punt Likert - Skaal beoordeel vanaf baie belangrik tot onbelangrik in terme van die waargenome belangrikheid daarvan vir die neem van 'n besluit omtrent die dilemma. Nadat al twaalf stellings op hierdie wyse afgehandel is, moet die toetsling die vier belangrikste stellings in volgorde van belangrikheid aandui. Die stellings is fyn teen mekaar opgeweeg ten opsigte van woordgebruik en kompleksiteit. (Rest et al., 1974).

Tussen hierdie stellings is stellings op 'n onopvallende wyse ingevoeg wat oppervlakkig na 'n hoë vlak van verbale beredenering klink, maar in werklikheid onsin is. Hierdie stellings, waarop die sogenaamde M-telling bereken word, se doel is om te voorkom dat toetslinge voorgee dat hulle reeds in terme van persoonlike beginsels dink terwyl hulle daardie tipe beredenering nie verstaan nie. Dan is daar ook die A-telling wat aandui in watter mate 'n persoon se oordele wel gaan om persoonlike waardes en in watter mate dit blote "anti-establishment" reaksies is. Dit wil sê enige irrasionele verwering van tradisies en die bestaande sosiale orde. Beide hierdie tellings is dus bloot vir kontrole doeleindes. (Rest, 1974).

Die eintlike telling waaragter Rest is, is die P-telling (principled thought). Hierdie P-telling verteenwoordig die relatiewe belangrikheid van die variasies van stadiums 5 en 6 as geheel. Vorige navorsers het aangedui dat stadiums 5 en 6 'n groepering vorm by faktoranalise en gevolglik word dit as een stadium of stel beskou. Aangesien Rest nie in stadium 1 geïnteresseerd is nie, word slegs stadia 2,3,4, en P gebruik. Die toetsling se vier belangrikste keuses by elke dilemma word in volgorde van belangrikheid 'n gewig van vier tot een toegeken. Die totale numeriese waarde van die gewigte wat aan die P-items toegeken word, word dan bereken ten einde die relatiewe

belangrikheid van daardie tipe moraliteit te verkry. Die telling kan van 0 tot 95 wissel. Op dieselfde wyse kan die belangrikheid van stadiums 2,3, en 4 ook bereken word.

Die meetinstrument van Kohlberg bied 'n beperkte mate van vergelykbaarheid tussen subjekte; bevorder subjektiwiteit by die beoordelaar; maak komplekse interpretasies wat ver verwyderd van die data is, moontlik; is grootliks 'n funksie van die verbale uitdrukkingsvermoë of vlotheid en is baie tydrowend. Die D.I.T. (Defining Issues Test) van Rest is daarenteen hoogs gestruktureerd met so 'n objektiewe punttoekenning dat die resultate selfs deur 'n rekenaar verwerk kan word. (Rest et al., 1974). Rest (1974) maak selfs voorsiening vir nog 'n korter weergawe.

Daar is 'n korrelasie van 0,68 tussen Kohlberg se skaal en die D.I.T. gevind, wat daarop dui dat hulle dieselfde veld dek maar nie ekwivalente toetse is nie. Volgens Rest (1974) is die vernaamste verskille tussen die D.I.T. en Kohlberg se skaal dat eersgenoemde 'n herkenningstaak vereis terwyl laasgenoemde 'n produksietaak vereis; dat eersgenoemde slegs die relatiewe belangrikheid van die P-telling probeer vasstel terwyl laasgenoemde 'n stadium van ontwikkeling in terme van 'n bepaalde volgorde van stadia probeer vasstel en derdens, dat die toetsling self sy response klassifiseer in die D.I.T. terwyl 'n beoordelaar 'n stadium aan die subjek moet toeken in Kohlberg se skaal.

Rest (1975b) beweer dat alle toetse waarin van prototipe stellings gebruik gemaak word op die aanname berus dat die eienskappe van 'n betrokke stadium wel omlin kan word; dat 'n stelling opgestel kan word wat hierdie eienskappe verteenwoordig, en dat subjekte wat ver genoeg ontwikkel het, in staat is om hierdie eienskappe in die stellings raak te sien. Die enigste addisionele aanname wat die D.I.T. maak, is dat subjekte hierdie stellings op 'n betekenisvolle wyse kan rangorden.

Rest et al (1974) het gevind dat die D.I.T. 'n toets-hertoets betroubaarheid van 0,81 (Pearson) oplewer wat redelik hoog is vir 'n toets wat 'n eienskap meet wat aan ontwikkeling onderworpe is. Daar is ook gevind dat die D.I.T. goed onderskei tussen studente van verskillende grade van ontwikkeling - junior hoërskoolleerlinge, senior hoërskoolleerlinge, studente en nagraadse studente. ($F > 48,5$). Die P-telling het verder korrelasies van bo 0,60 opgelewer met ouderdom, begrip van sosiaal-morele begrippe en ander metings van sosiale houdings. Die intelligensiekwasiënt het ook 'n beduidende korrelasie met die P-telling getoon ($r = 0,30$ tot $0,40$).

'n Longitudinale studie van Rest (1975a) wat oor twee jaar uitgevoer is en waarby 88 adolessente van 16 tot 20 jaar oud betrek is, het 'n beduidende toename in die P-telling getoon sowel as in die prekonvensionele en konvensionele tellings. Daar was egter, soos verwag is, nie tekens van 'n trapsgewyse ontwikkeling nie. Die stabiliteit van die D.I.T. vir die ouer groep kan uitgedruk word as 'n korrelasie van 0,68 tussen die twee toepassings, terwyl dit vir die jonger groep 0,54 was. Toe die subjekte se response vir individuele ontwikkeling nagegaan is, was dit duidelik dat 69% opwaartse en geen verandering getoon het nie. Volgens Rest is dit heeltemal in ooreenstemming met die ontwikkelingsteorie aangesien 'n groot persentasie van die oorblywende groep inkonsekwente ontwikkelings getoon het.

Hierdie longitudinale studie het ook metings van die begrip van sosiaal-morele begrippe en houdings teenoor wet en orde ingesluit. In beide hierdie metings is beduidende ontwikkelings gevind. 'n Beduidende toename in eersgenoemde geval en 'n beduidende afname in laasgenoemde geval. Die korrelasie tussen die P-telling en bogenoemde metings was na 2 jaar steeds beduidend. 'n Ander interessante bevinding is dat diegene wat hul ontwikkeling in denke aan formele opleiding toegeskryf het, dit ook op empiriese metings getoon het en hulle was ook die groep wat die meeste verandering getoon het. (Rest, 1975a).

Rest (1975a) beweer dat hierdie toets, ten spyte van sy voordele as gestruktureerde en objektiewe meetinstrument, die P-telling op 'n vroeër stadium aandui as Kohlberg se meetinstrument en gevolglik 'n gevoeliger instrument is. Verskeie navorsers het reeds die resultate van Rest bevestig maar ongelukkig is die bronne waarvan melding gemaak word op hierdie stadium nog ongepubliseerd.

H O O F S T U K   V I

DIE   VAARDIGHEID   VAN   ROL   -   INLEWING.

1. OMSKRYWING VAN DIE BEGRIP:

Daar is reeds met die meganisme van rol-inlewing (role-taking) kennis gemaak by die bespreking van die teorie van Piaget en Kohlberg. Die besondere plek van hierdie meganisme in die morele ontwikkeling van die individu is ook reeds aangetoon.

Gaandeweg het daar egter verwarring omtrent die oorspronklike konsep ingetree wat dan ook noodwendig die navorsing daarvan beïnvloed het.

Mead (1934) het rol-inlewing beskryf as 'n proses waardeur 'n individu 'n ander se houding tot, en rol in, 'n gegewe situasie inneem en gevolglik teenoor daardie situasie optree soos die ander stilswyend doen of van plan was om te doen. Op dieselfde wyse neem die individu ook die ander se houding tot homself in, raak bewus van homself as objek en word gevolglik selfbewus. Die individu is egter ook in staat om die houding van die sosiale groep waaraan hy behoort, tot homself in te neem en sodoende selfkrities en gekontroleerd op te tree.

Piaget (1932) se siening van rol-inlewing sluit ten nouste aan by sy siening van egosentrisme en die vermoë om te desentreer. Dit wil sê die vermoë om van perspektief te kan verwissel. Vir Piaget beteken rol-inlewing dus hoofsaaklik om jouself in 'n ander se skoene te plaas en die gegewe situasie vanuit sy gesigspunt te beskou.

Cooley (1902; 1926) praat daarenteen van simpatie en bedoel daardeur begrip of persoonlike insig, in die sin van empatie. In teenstelling met ruimtelike of materiële kennis is "simpatie" persoonlike of sosiale kennis. Hierdie kennis word verkry deur kontak met die bewussyn van ander persone in kommunikasie. Hierdeur ontstaan denke en sentimente in die individu wat ooreenstem met dié van die ander en die individu in staat stel om die ander te verstaan deur sy geestestoestande te deel. Hierdie sosiale kennis is geneig om uit visualisasies van gedrag en gepaardgaande denkbeeldige geestesprosesse te bestaan. Vir geestesgesondheid word 'n sekere mate van takt en invoeling in die sosiale situasie vereis.

Mead (1934) self beskryf simpatie as 'n opwekking van die

houding van die individu wat ondersteun word, in die self. Op hierdie wyse beskryf, wil dit voorkom asof simpatie nie onderskeibaar van empatie is nie.

Ichleiser (1966) praat van sosiale waarneming en bedoel daarby enige bewussyn of gewaarwording van die innerlike, of die innerlike sowel as die uiterlike aspekte van persone of die verhoudinge tussen hulle. Die uiterlike aspekte word slegs hierby ingesluit indien dit as 'n uitdrukking van die innerlike persoonlikheid gesien kan word en nie bloot 'n fisiese gewoonte is nie.

Van Lennep (1953) beskou rol-inlewing as 'n voorvereiste vir bevredigende sosiale aanpassing en beskryf wanaanpassing in terme van defektiewe rol-inlewing.

Sarbin en Farberow (1952) meen dat die sosiale geldigheid van rol-inlewing 'n funksie is van die geldigheid van die waarnemings omtrent die interaksiesituasie; die aanleg vir rol-inlewing en die huidige organisasie van die self.

Sarbin en Allen (1968) verklaar dat vorige navorsers reeds aangedui het dat rol-inlewing - as die vermoë om jouself in die posisie van die ander te plaas, sy gesigspunt in te sien en sy gedrag te probeer voorsien - 'n belangrike effek op 'n persoon se gedrag het. Jeugmisdaad, gedragsafwysings en asosiale gedrag word soms toegeskryf aan 'n gebrekkige vaardigheid tot rol-inlewing.

Kerchoff (1969) sluit hierby aan en meen dat daar 'n duidelike beeld van die self se verhouding tot die ander moet wees asook 'n akkurate siening van die ander se rol voordat rolspel toereikend kan wees. 'n Rol is immers betekenisloos sonder 'n teenoorgestelde of wederkerige rol. Rol-inlewing behels die proses waardeur 'n begrip van die ander se rol opgebou word. Terselfdertyd behels hierdie proses egter ook 'n opheldering van die selfbeeld. Toereikende rol-inlewing is afhanklik van 'n duidelike en akkurate konsep van die self en die ander.

Cameron en Magaret (1951) verklaar dat rol-inlewing op 'n waarneembare of nie-waarneembare simboliese wyse kan geskied. Volgens hulle moet 'n persoon in staat wees om 'n groot verskeidenheid van rolle te hanteer en vinnig van rol te verwissel ten einde volkome geestelik gesond en sosiaal ryp te

wees. Die rolle kan aangeleer word, terwyl die vaardigheid om van rol te verwissel tydens die kinderjare ontwikkel as 'n funksie van die verbeeldings-aktiwiteit. Om 'n sosiale perspektief te verkry, moet die persoon hom in 'n ander se posisie plaas, sy houdings aanneem en sodoende daarin slaag om te voorspel en te begryp wat die ander doen of gaan doen.

Coutu (1951) wys egter daarop dat Mead met die begrip van rol-inlewing niks anders as 'n simboliese of 'n nie-waarneembare kognitiewe proses bedoel het nie. Dit behels die ervaring van denke en emosies soos die individu dink dat die ander dit ervaar. Om jou in die posisie van iemand anders te stel, beteken eerder om die ander se houdings aan te neem (taking - the - attitude -- of - the - other). Dit stel hom dan in staat om die individu se gedrag te voorsien en ooreenkomstig op te tree.

Daar is egter 'n ander term "playing - at" wat 'n tipe van rolspel is en die vermoë tot rol-inlewing veronderstel. Die persoon fantaseer dat hy iemand anders is, speel daardie persoon se rol soos wat hy dink dat die persoon dit sou speel en verkry sodoende 'n goeie idee van die ander se denke en gevoelens.

Milgram (1960) definieer rol-inlewing as 'n onbewuste empatiese proses waardeur 'n individu die gedrag van 'n persoon of ander persone in 'n gegewe situasie voorspel. Rol-inlewing omvat volgens hom beide empatiese en kognitiewe elemente. Hierdie twee faktore het veral duidelik na vore gekom in sy navorsing met skisofrene en persone onderhewig aan breinbeskadiging. Beide groepe het swakker gevaar op 'n toets wat die vaardigheid van rol-inlewing meet, as 'n normale kontrolegroep.

Faris (1952) beskryf Mead se siening van rol-inlewing as die vermoë van die individu om 'n objek vir homself te word en homself in die posisie van 'n ander te plaas. Wanneer die individu, in sy omgang met die ander, voel dat hy hom verstaan, word daar van hom 'n soort simpatieke aandag vereis. Hierdie simpatieke aandag is dan wat verstaan word onder empatie.

Lindesmith en Straus (1956) verwys na rol-inlewing as 'n integrale onderdeel van die hele aspek van rolspel. Volgens hulle kan 'n persoon op denkbeeldige of waarneembare wyse 'n ander se gebare, liggaamlike houdings, gesegdes en intonasies gebruik en, tesame met kennis uit vorige interaksies met die ander, response in homself verwek wat ooreenstem met dié van die ander. Hy is hierdeur ook nou in staat om voorspellings van die ander se gedrag te maak. Lindesmith en Strauss dui egter daarop dat die simpatieke element

nie noodwendig by rol-inlewing voorkom nie aangesien die vaardigheid selfs aangewend mag word om die ander te uitoorlê of uit te buit.

Shibutani (1964) beweer dat rol-inlewing beteken dat die individu in sy verbeelding hom voorstel hoe hyself vanuit 'n ander se gesigspunt lyk. Dit behels ook die maak van gevolgtrekkings omtrent 'n ander se innerlike ervarings en 'n vooruitskatting van sy gedrag. Hy beskryf empatie as 'n proses waardeur die individu hom medelydend inleef in die gees van die ander, met hom sipatiseer en sy gevoelens in ag neem. In hierdie opsig is rol-inlewing en empatie nie dieselfde nie aangesien selfs 'n dief of 'n psigopaat in staat is tot rol-inlewing maar dit vir eie gewin gebruik. Die enigste noodwendige simpatieke element is die erkenning van die ander as 'n subjek soortgelyk aan die self.

Ainsworth en Klopfer (1954) praat van die verbeeldingsprosesse wat op 'n empatiese wyse gebruik kan word om die individu in die ander se posisie te plaas en die wêreld vanuit sy gesigspunt te beskou, sonder om daarin tuis te voel of goedkeuring daaraan te verleen.

Stark (1966) wys daarop dat rol-inlewing en empatie in 'n groot mate na dieselfde gedrag verwys en verklaar dat 'n duidelike omskrywing van beide begrippe nodig is. Kurz en Capone (1967) het in 'n empiriese studie 'n lae, maar beduidende korrelasie tussen metings van empatiese vermoë en metings van die vermoë tot rol-inlewing gevind.

Kerchoff (1969) meen selfs dat ook die proses van identifikasie 'n begrip van die ander vereis asook 'n poging om die self se gedrag in ooreenstemming te bring met hierdie begrip. Die vernaamste verskil tussen identifikasie teenoor rol-inlewing en rolspel is dat eersgenoemde normaalweg 'n poging behels om die eie gedrag in ooreenstemming te bring met die gedrag van die ander, terwyl laasgenoemde 'n poging van die individu is om op so 'n wyse op te tree dat die ander daarteenoor sal optree soos wat hy wil hê dat die ander moet.

Aronfreed (1963) beskryf selfs selfkritiek ook in terme van rol-inlewing en wys daarop dat die selfkritiese respons beteken dat die individu hom, deur middel van sy eie kognitiewe vermoëns, inleef in die rol van die ander met betrekking tot homself en dat hy sodoende 'n objek vir homself word.

Flavell, Botkin, Fry, Wright en Jarvis (1968) is van mening dat rol-inlewing meer as net die vermoë beteken om die ander se perspektief te vind. Dit be-

hels ook die vermoë om die voortdurende indringing van die eie perspektief te beheer. Dit is eerder die vermoë om die perspektief van die ander op die interaksie tussen die self en die ander te begryp. Dit vereis die vermoë om afleidings te kan maak omtrent die ander se vermoëns, eienskappe, verwagtings, gevoelens en potensiële reaksies.

Vir Selman (1971b) is rol-inlewing die vermoë om die wêreld (insluitende die self) vanuit 'n ander se gesigspunt te sien. Dit is sosiaal - interpersoonlik van aard daar dit verwys na die vermoë om die ander se vermoëns, eienskappe, verwagtings, gevoelens en potensiële reaksies af te lei. Die self moet egter sy siening van dié van die ander kan onderskei en die inkomende waarnemings en kognitiewe objekte kan hanteer en evalueer. Rol-inlewing is dus 'n sosiaal - kognitiewe vaardigheid.

Dit is dus duidelik dat, alhoewel daar hier en daar afwykende beskrywings van die begrip rol-inlewing is, die meeste teoretici dieselfde dinge daaronder verstaan. Die belangrikste twispunt is skynbaar of die vaardigheid waarneembare reaksies insluit. Uit die bespreking van die werk van die verskillende teoretici hierbo is dit egter duidelik dat dit eerder verwys na 'n nie-waarneembare simboliese proses.

DIE ONTWIKKELING VAN DIE VAARDIGHEID VAN ROL-INLEWING:

Volgens Kerchoff (1969) ontwikkel die motivering tot rol-inlewing; die kennis om toereikende rol-inlewing moontlik te maak en die vermoë tot rol-inlewing deur interaksie met ander. Aanvanklik maak die individu waarskynlik slegs 'n groep van losstaande, toevallige waarnemings omtrent die self en die ander wat geleidelik saamsmelt tot 'n samehangende selfbeeld en 'n beeld van die ander as 'n konsekwente akteur. Selfs in die kinderjare is die self geen passiewe waarnemer nie maar neem aktief deel aan die interaksieproses. Die kind leer deur te handel, veral in die verhouding met sy moeder. Die toegeneentheid van sy moeder bied die motivering om aandag te skenk aan haar verwagtings en reaksies sodat hy die vaardigheid ontwikkel om sy gedrag in ooreenstemming te bring met hierdie reaksies en verwagtinge. Die toereikendheid van hierdie proses is afhanklik van die frekwensie van interaksie, maar ook van die aard van die moeder se gedrag en die konsekwentheid daarvan. Die response van die moeder kan verduidelikend of ekspressief van aard wees. Dit is egter logies dat eersgenoemde soort respons die proses meer sal bevorder as laasgenoemde.

'n Kind wat 'n verhouding van afhanklikheid van 'n ander ervaar wat identifi-

kasies bevorder en verduidelikende terugvoer op sy response kry, verkeer in die beste posisie om sy vermoëns tot rolspel en rol-inlewing ten volle te ontwikkel.

Aronfreed (1963) wys daarop dat die ontwikkeling van die selfkritiese respons, wat rol-inlewing vereis, afhanklik is van die sosialiseringssagente se vermoë om die kind se evaluerende response ten opsigte van sy eie gedrag te versterk en verbale kognitiewe etikette te verskaf waarvolgens die gedrag getipeer kan word.

Hoffman (1971) meen dat die meganisme van identifikasie die volgende voorwaardes vereis voordat dit ten volle kan bydra tot die internalisasie morele waardes:

1. Die ouer moet die evaluasie van sy eie gedrag duidelik oordra aan die kind.
2. Die kind moet oor die nodige kognitiewe en rol-inlewing vaardighede beskik om die ouer se houding korrek af te lei uit sy woorde en daade.
3. Die kind se motief tot identifikasie moet sterk genoeg wees om die onaangenaamheid van die selfkritiese respons te oorbrug.

Dit is dus duidelik dat rol-inlewing, ongeag die spesifieke teoretiese perspektief, wel deeglik met moraliteit te maak het.

Dymond, Hughes en Raabe (1952) het 'n merkbare verandering in die vermoë om die rol-perspektief van 'n ander in te neem, gevind tussen die ouderdomme van sewe en elf jaar. Daar was egter wel opvallende individuele verskille in beide ouderdomsgroepe. Die verband tussen sosiale insig en populariteit was positief en het merkbaar toegeneem met toenemende ouderdom. 'n Moontlike verklaring hiervoor is dat kinders met toenemende ouderdom meer bewus raak van ander se gevoelens en gevolglik in staat is om dit beter te ontleed en hul eie gedrag daarvolgens te reguleer.

Borke (1971) het gevind dat selfs kinders van 3 jaar oud hul egosentriese perspektiewe opsy kan skuif maar nog nie oor die verbale vermoë beskik om dit uit te druk nie. Ten einde hierdie kinders se begrip van ander se gedagtes en gevoelens te meet, is 'n toets opgestel waarin die kinders een prent uit 'n stel prente moes kies om 'n gepaste emosionele toestand vir die karakter in die storie aan te dui.

Chandler en Greenspan (1972) wys egter daarop dat Borke (1971) se studie

die ouderdom waarop perspektivistiese denke begin, op die helfte van die ouderdom stel wat deur ander navorsers aangedui word. Volgens hulle is die rede vir hierdie verskynsel die feit dat Borke se operasionele definisie nie heeltemal ooreenstem met Piaget se oorspronklike omskrywing van nie-egosentriese denke nie. Dit behels meer as 'n blote vooruitskatting van hoe 'n persoon in 'n gegewe situasie gaan voel aangesien baie mense eenders reageer in 'n emosioneel swaar belaaide situasie.

Nie-egosentriese denke impliseer die vermoë om te skat wat iemand sal dink of ervaar wanneer daardie denke en gevoelens anders as jou eie is en nie slegs die vermoë om akkurate sosiale oordele te maak nie. Chandler en Greenspan het 'n soortgelyke instrument ontwerp as dié van Borke maar het, as 'n addisionele meting, van die subjek verwag om die storie te vertel uit die gesigspunt van 'n karkater wat as laatkommer nie die omstandighede volledig ken nie.

Hierdie studie het die resultate van Borke betreffende die vroeë ouderdom waarop kinders affektiewe response korrek kan vooruitskat gedupliseer, maar dit het aangedui dat ware perspektiwiese denke eers in die middel-kinderjare voorkom.

Piaget en Inhelder (1956) het vier stadia geskets waardeur die kind se perseptuele rol-inlewing ontwikkel en dit rofweg aan sekere ouderdomsgroepe verbind:

Stadium 2A (4 - 6 jaar):

Die kind is heeltemal onbevoeg om hom van sy egosentriese illusies te bevry, alhoewel hy oënskynlik probeer om dit te doen.

Stadium 2 B (6 - 7 jaar):

Gedurende hierdie stadium begin die kind feitlik ongemerk vanaf egosentrisme na rol-inlewing en die relatiwiteit van gesigspunte beweeg.

Stadium 3A (7 - 9 jaar):

Die kind is nou in staat om waar te neem dat die inter-item verhoudinge varieer as 'n funksie van die waarnemer se posisie en wend gedeeltelik suksesvolle pogings aan om hierdie verhoudinge te koördineer.

Stadium 3B (9 - 10 jaar of later):

Hierdie stadium vorm 'n kontinuum met die voorafgaande stadium en bestaan slegs uit die koördinasie van die verskillende verhoudings betrokke by 'n

spesifieke perspektief. Die kind besef dat daar vir 'n gegewe perspektief op 'n saak net een korresponderende posisie kan wees.

Selman (1971b) verklaar dat die werk van Piaget en Flavell duidelik aantoon dat rol-inlewing as vaardigheid eers akkuraat raak in die middel-kinderjare, maar dat dit 'n duidelike begin toon op 3- en 4-jarige leeftyd.

Borke (1972) meen dat die ontwikkeling van die empatiese bewuswording eerder 'n deurlopende proses is wat begin in 'n sensitiwiteit vir ander se emosies en uiteindelik lei tot ware perspektiwiese denke soos Chandler en Greenspan dit beskryf het. Die meganisme wat hulle beskryf as verantwoordelik vir hierdie korrekte oordele, is juis dit wat teoreties verantwoordelik is vir die ontwikkeling van perspektiwiese denke.

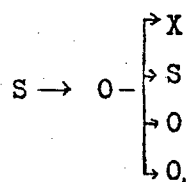
Stark (1966) maak uittreksels uit die literatuur van die vernaamste gesaghebbendes op hierdie gebied en toon sodoende dat Borke (1971; 1972) se opmerkings beslis nie vreemd is aan hierdie teoretici nie. Kinders begin in hul spel die rolle van hul ouers ens. vertolk en later ook die van denkbeeldige figure. Die gesprekke met gefantaseerde metgeselle geskied gewoonlik op 'n hoorbare en waarneembare wyse en verskaf 'n oefenskool vir die latere simboliese rol-inlewing.

Flavell et al (1968) het gevind dat daar 'n noue verband bestaan tussen die vermoë tot rol-inlewing en die volwasse kommunikasieaktiwiteit. Hierdie verband neem veral progressief toe gedurende die middelkinderjare en vroeë adolessensie. Sinvolle kommunikasie behels immers 'n sensitiwiteit vir, en begrip van, die luisteraar se eienskappe. Jonger kinders is relatief onbekwaam om ander persone se response op stimuli te voorsien wanneer daardie response genoegsaam verskil van hul eie.

In 'n studie van Flavell et al (1968) is daar drie vlakke van ontwikkeling in die aktiwiteit van rol-inlewing tydens die middel-kinderjare en adolessensie aangetoon.

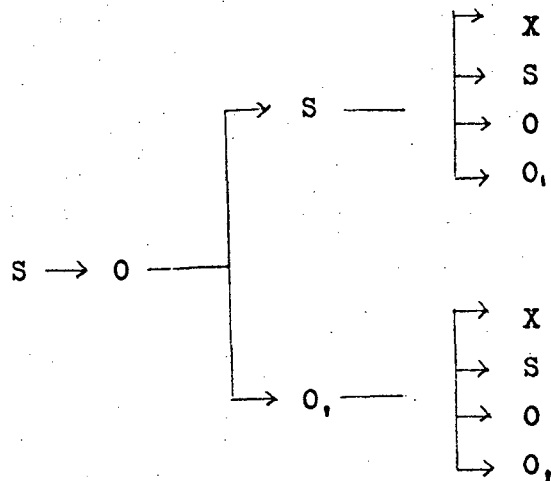
Vlak 1:

S dink dat O 'n geloof, houding of gevoel omtrent 'n saak (X), S self, O self, of omtrent enige ander individu of groep (O_i) het.

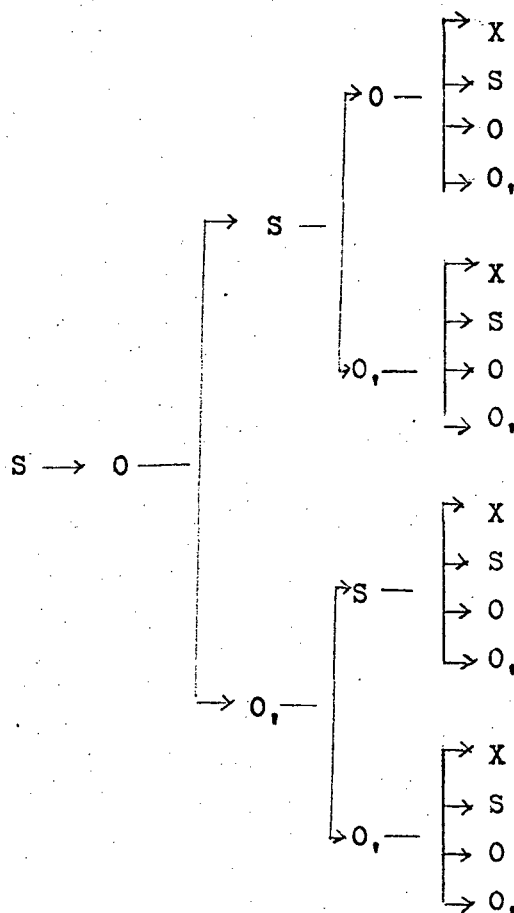
Vlak 2:

S dink dat O bewus is van S of O, se gedagtes, gevoelens en waarnemings van X, S, O of O,.

Vlak 3:

S dink dat O bewus is van S se gevoelens ens., omtrent O of O, se houding ten opsigte van X, S, O of O,; òf S dink dat O bewus is van O, se gevoelens omtrent O of S se houding ten opsigte van X, S, O of O,.

Selman (1971b) het die ontwikkeling in die vaardigheid van rol-inlewing onder 'n groep kinders van ouderdom 4 tot 6 jaar ondersoek en 'n ontwikkeling oor vier vlakke gevind.

Op die eerste vlak beskik die kind wel oor 'n bewustheid van die ander maar hy kan nog nie tussen die denke en waarnemings van die ander en die self onderskei nie.

Op die vlak wat hierop volg word daar wel tussen die verskillende perspektiewe onderskei maar die ooreenkomste in die denke van die self en die ander word nog nie opgemerk nie.

Op die derde vlak plaas die kind hom in die posisie van die ander en skryf sy eie idees aan die ander toe, maar aanvaar sonder meer dat die ander se belange ooreenstem met syne.

Op die vierde vlak raak die kind bewus daarvan dat die ander oor perspektiewe beskik wat op sy eie beredenering berus en dieselfde as, of verskillend van die self se beredenering mag wees. Selman (1971b) se navorsing het veral aangetoon dat daar 'n hoogs beduidende verband tussen die vermoë tot rol-inlewing en kronologiese ouderdom bestaan. Hierdie bevinding bevestig die vermoede dat rol-inlewing 'n sosiaal-kognitiewe vaardigheid is.

DIE VERBAND TUSSEN MORELE BEREDENERING EN ROL - INLEWING:

Die belangrikheid van die vaardigheid van rol-inlewing in die morele ontwikkeling van die individu is reeds duidelik aangetoon in die teorieë van Piaget en Kohlberg.

Ichleiser (1966) verklaar in dieselfde trant dat alle konkrete morele oordele omtrent konkrete persone en gebeurlikhede wat daarmee verband hou, gebaseer is op sekere feitlike inhoude wat deur ons sosiale waarnemings verskaf word. (Hier word sosiale waarneming in die sin van rol-inlewing bedoel). Indien hierdie onderliggende en meesal onbewustelike sosiale waarnemings, wat die feitlike aspekte moet verskaf, foutief is, is dit vanselfsprekend dat die gevolglike bewustelike evaluasie of morele oordeel foutief sal wees. Kulturele en sosiale faktore mag verwringings van die sosiale waarnemings of selektiewe sosiale blindhede veroorsaak wat die morele oordele beïnvloed.

Stuart (1967) se bevindinge het aangetoon dat die vermoë om te desentreer,

en meer spesifiek die vermoë om ten opsigte van sosiale oordele te desentreer, 'n positiewe korrelasie toon met die vermoë om ryper morele en oorsaaklike oordele te vel. Hy is van mening dat ouer en meer intelligente leerlinge die vermoë om te desentreer gouer verwerklik as jonger, minder intelligente leerlinge.

Selman (1969) meen ook dat 'n kind die vaardigheid moet ontwikkel om ander se gesigspunte te evalueer en dit in verband te bring met sy eie stelsel van waardes ten einde 'n hoër vlak van morele beredenering te bereik. Sy resultate het dan ook aangetoon dat die vaardigheid van rol-inlewing 'n beduidende verband toon met morele beredenering. Die vermoë van rol-inlewing toon egter ook 'n sterk verband met intelligensie terwyl daar nie 'n noodwendige verband tussen morele beredenering en intelligensie bestaan nie. In werklikheid geld die verband tussen rol-inlewing en morele beredenering slegs vir kinders van gemiddelde intelligensie. Slimmer en dommer kinders nag egter hierdie verband onderskeidelik op 'n vroeër of 'n later ouderdom vertoon. Selman (1969) kom gevolglik tot die gevolgtrekking dat rol-inlewing 'n noodsaaklike maar nie 'n voldoende voorwaarde vir die ontwikkeling van ryper morele beredenering is nie.

Coffman (1969) het gevind dat misdadigers, wat volgens graad van psigopatologie gerangskik is, beide kognitiewe gebreke en gebreke in die motivering tot rol-inlewing toon. Hoe meer gevorderd die graad van psigopatologie, hoe minder afwykend beskryf die misdadigers hulleself.

Hickey (1972) het deur middel van besprekingsgroepe rakende morele probleme gepoog om die vlak van jeugoortreders se morele beredenering te beïnvloed. Die resultate het aangetoon dat oortreders beduidende laer tellings lewer as nie-oortreders. Konvensionele morele oordele was afhanklik van wederkerige rol-inlewing en stadium vier (Kohlberg) was afhanklik van formele operasionele denke (soos beskryf deur Piaget) asook rol-inlewing. Meer geïntegreerde persoonlikhede het makliker van stadium verander. Die effek van die besprekingsgroepe op die individu is in verband gebring met kognitiewe dissonansie en die beligting van aangrensende stadiums se denke.

Keasey (1971) het gevind dat die kwaliteit en kwantiteit van 'n individu se sosiale deelname sy morele ontwikkeling fasiliteer. Die sentraliteit van die individu in die groep, gemeet aan sy populariteit of leiersposisie is veral van belang. Die meganisme waardeur die graad van sosiale deel-

name op morele ontwikkeling inwerk, is teoreties die voorsiening van geleentheid tot rol-inlewing asook die benutting daarvan.

Giraldo (1972) het ook 'n beduidende verband tussen die vermoë tot rol-inlewing en die vlak van morele beredenering gevind. Uit sy navorsing was dit weereens duidelik dat daar 'n beduidende verskil is in die vermoë tot rol-inlewing van persone in die pre-konvensionele en konvensionele vlak van morele beredenering. Hy bevraagteken egter die parallelisme tussen die ontwikkeling van die emosionele en kognitiewe funksies wat blyk uit die teorie van Piaget en Kohlberg. Indien hierdie parallelisme nie geldig is nie, mag dit moontlik wees dat regressies in morele beredenering toe te skryf is aan emosionele regressies.

Selman (1971a) het die verband tussen rol-inlewing en morele beredenering ondersoek en gevind dat in die middel-kinderjare (8 tot 10 jaar), die groeiende vermoë om die ander se perspektief in ag te neem beduidend korreleer met die vlak van morele oordeel. Die grootste verandering in die verband tussen rol-inlewing en morele oordele, kom voor tussen die vlak van nie-wederkerige en wederkerige rol-inlewing aan die een kant en tussen pre-konvensionele en konvensionele morele oordele aan die ander kant. Nie-wederkerige rol-inlewing en wederkerige rol-inlewing gaan dus onderskeidelik gepaard met pre-konvensionele en konvensionele morele oordele. Daar moet egter gemeld word dat hierdie verskynsel slegs gegeld het vir 'n groep bestaande uit individue van 'n gemiddelde verstandsouderdom.

In 'n tweede studie het Selman (1971a) aangetoon dat wederkerige rol-inlewing 'n noodsaaklike voorwaarde is vir die ontwikkeling van konvensionele morele denke, maar dat nie almal wat in staat is tot wederkerige rol-inlewing noodwendig op die konvensionele vlak van morele oordele val nie.

Ambron en Irwin (1975) het kinders van ouderdomme 5 en 7 jaar bestudeer en 'n beduidende verband tussen rol-inlewing en morele oordele gevind. Hulle verklaar dat baie studies teenstrydige resultate oplewer omdat morele oordele en die vermoë tot rol-inlewing as enkel dimensies beskou word in plaas van 'n versameling van spesifieke veranderlikes. Daarom is daar in hierdie studie onderskei tussen affektiewe, perseptuele en kognitiewe rol-inlewing. Laasgenoemde het die sterkste verband met morele oordele opgelewer. Die 7-jariges het beduidend hoër tellings in alle areas van rol-inlewing getoon as die 5-jariges, behalwe in perseptuele rol-inlewing.

Selman en Damon (1975) verklaar dat die vermoë om 'n ander se siening in ag te neem as onderskeibaar van jou eie en tog soortgelyk aan jou eie, die spil is waarom die sogenaamde sosiale intelligensie draai. Die mate waarin die kind die ander se sosiale perspektief kan inneem, beskryf die mate waarin die kind die verhoudings tussen die self se perspektief en dié van die ander begryp. Hierdie vermoë word deur verskeie teoretici beskou as 'n voorwaarde vir die ontwikkeling van sosiaal-morele begrippe.

Die onderstaande tabel is 'n uiteensetting van die verskillende vlakke van rol-inlewing. Die simbool "S" verwys na die subjek of self; "O" na die ander of andere; en "X" na 'n sosiale objek of persoon wat as objek van die sosiale waarnemings van die self of die ander beskou word. Die simbool $\leftrightarrow$ verteenwoordig 'n algemene oordeel van 'n sosiaal-sielkundige kennisie of 'n afleiding omtrent 'n ander se onderliggende sielkundige werklikheid. Dit vereis nie noodwendig ware rol-inlewing nie. Die simbool $\rightarrow$ dui die spesifieke soort rol-inlewing aan wat beskryf word as die vermoë om jou in iemand anders se skoene te plaas. Die simbool $\longleftrightarrow$ dui 'n onderlinge, wederkerige en gelyktydige rol-inlewing aan.

Tabel 1

'n Beskrywende en simboliese voorstelling van die vlakke van rol-inlewing (social perspective-taking).

VLAK	SIMBOLIES	BESKRYWEND	OUDERDOM
0	$S \leftrightarrow X = O \leftrightarrow X$	Egosentriese rol-inlewing. Alhoewel die kind eenvoudige emosies in ander kan identifiseer, word die ander se perspektief dikwels met sy eie verwar. Hy besef nie dat ander dinge verskillend kan waarneem nie.	4 - 6 jr
1	$S \leftrightarrow O \leftrightarrow X$	Subjektiewe rol-inlewing: Die kind begin verstaan dat ander mense se denke dieselfde of verskillend van sy eie mag wees. Hy besef dat ander verskillend voel en dink omdat hulle in anderse situasies verkeer of oor ander informasie beskik.	6 jr
2	$S \rightarrow (O \rightarrow S)$ of $S \rightarrow (S \rightarrow O)$	Reflektiewe rol-inlewing: Die kind is in staat om sy eie denke en gevoelens te oordink. Hy kan ander se perspektiewe op sy eie denke en gevoelens voorsien en besef dat dit sy perspektief op die ander beïnvloed.	8 jr

Wedersydse rol-inlewing: Die kind kan die perspektief van 'n derde persoon inneem. Hy besef dat in 'n interaksie tussen 2 persone beide hul in die ander se posisie kan plaas en homself vanuit daardie gesigspunt beskou voordat hy besluit hoe hy sal optree.

Op elke vlak is daar 'n ander beginsel werkzaam. Op vlak 0, dat die self en die ander 'n sosiale perspektief het; op vlak 1, dat die ander se subjektiewe sosiale sienings verskillend en onderskeibaar van dié van die self is; op vlak 2, dat die ander die self as 'n subjek kan beskou op dieselfde wyse dat die self dit doen; en op vlak 3, dat die self en die ander mekaar gelyktydig kan beskou as subjekte wat 'n ander se perspektief kan inneem.

Selman en Damon (1975) maak die volgende aannames in hul studie van die verband tussen rol-inlewing en die kind se siening van regverdigheid:

- 1) Die kind se siening van geregtigheid ontwikkel deur 'n ordelike op-eenvolging van stadia waar elke stadium 'n progressiewe reorganisasie van die voorafgaande stadium is.
- 2) Dat elk van die stadiums uit twee substadiums bestaan: 'n opkomende sub-stadium (A) wat 'n reorganisasie is van die kind se begrippe van sosiale en morele werklikhede en 'n gekonsolideerde sub-stadium (B) wat 'n gevolglike reorganisasie van die kind se siening van regverdigheid is.
- 3) Die toepassing van 'n nuwe vlak van rol-inlewing is 'n noodsaaklike voorwaarde vir die oorgang van die opkomende na die gekonsolideerde vorm van elke stadium.

Hieronder volg 'n skema van die vroeë stadia van die kind se siening van regverdigheid soos beskryf deur Selman en Damon (1975).

Stadium 0

Sub-stadium 0 - A:

Die keuse van 'n spesifieke oordeel spruit uit die subjek se wens vir 'n sekere handeling om te gebeur. Daar word nie onderskei tussen die redes vir keuses en die keuses self nie.

Sub-stadium 0 - B:

Die keuses spruit steeds voort uit die self se begeertes, maar die regverdigings daarvoor verwys na eksterne werklikhede. Hierdie regverdigings

word egter op 'n wisselende wyse saamgeflans.

Stadium 1

Sub-stadium 1 - A:

Die keuses spruit uit 'n oorweging van (a) sosiale werklikhede soos bv. dat 'n daad verkeerd is omdat dit gestraf word en (b) gelykheid in handeling. (Almal behoort oor dieselfde kam geskeer te word.) Hierdie oordele is konsekwent en onveranderlik.

Sub-stadium 1 - B:

Die keuse berus op (a) die subjek se bedoelinge en (b) die oorwegings van wederkerigheid. Hierdie oordele is konsekwent en onveranderlik.

Stadium 2

Sub-stadium 2 - A:

'n Morele relativiteit ontwikkel uit die besef dat verskillende persone verskillende, dog geldige, regverdigings vir dieselfde handeling mag hê. Morele keuses berus op die bereiking van 'n kwantitatiewe kompromis (letterlike middeweg) tussen kompeterende eise.

Sub-stadium 2 - B:

Die subjek se oordele word gevel op die basis van sy siening van kompeterende eise in hul verband tot mekaar. Die subjek begin sy oorwegings van gelykheid en wederkerigheid te koördineer.

In stadium 0 sentreer die probleme rondom dit wat die kind wil hê, en wat die beste wyse is om dit te verkry. In stadium 1 is die probleem dat ander eise stel en gesag uitoefen terwyl die self hierdie eise in ag moet neem. In stadium 2 is die probleem om 'n oplossing te verkry vir die teenstrydige interpretasies van die regte en eise van die self en die ander.

Selman Damon (1975) gaan verder en beweer dat die vermoë tot rol-inlewing en die beskouing van regverdigheid gesamentlik ontwikkel en wel deur 'n spesifieke volgorde van stadia. Elke stadium van ontwikkeling in die beskouing van regverdigheid sentreer rondom 'n algemene probleem, terwyl die sub-stadiums in elke stadium 'n wyse is waarop die probleem opgelos kan word. Die B-sub-stadiums verteenwoordig die oplossing van morele probleme wat gebaseer is op die kind se begrip van regverdigheid. Elke vlak van die regverdigheidsbegrip behels die bereiking van 'n nuwe vlak van rol-inlewing asook die toepassing van hierdie vermoë.

Hieronder volg 'n tabel om die verband tussen die verskillende vlakke van rol-inlewing en die begrip van regverdigheid aan te dui.

Tabel 2.

Verband in die ontwikkeling van beide rol-inlewing en die sub-stadia van die regverdigheidsbegrip.

Vlakke van rol-inlewing	Regverdigheidsbegrip sub-stadia
0 is noodsaaklik vir	0 - A 0 - B 1 - A
1 is noodsaaklik vir	1 - B 2 - A
2 is noodsaaklik vir	2 - B 3 - A
3 is noodsaaklik vir	3 - B 4 - A ens.

Die vermoë tot rol-inlewing van 'n spesifieke vlak is 'n noodsaaklike, maar nie 'n genoegsame voorwaarde vir morele ontwikkeling nie. Dit is heeltemal moontlik om op 'n gevorderde vlak van rol-inlewing 'n steeds vertraagde morele ontwikkeling te openbaar. Rol-inlewing het dus nie noodwendig 'n morele inhoud nie en hierdie vaardigheid mag vir goed en kwaad gebruik word. Dit bring geen verpligting mee om dit in die diens van die goeie te gebruik nie.

DIE ONTWIKKELING VAN TOETSE OM DIE VAARDIGHEID VAN ROL - INLEWING EMPIRIES VAS TE STEL.

Sommige studies van hierdie vaardigheid het op die subjek se vermoë gekonsentreer om die ander se kognitiewe response te voorsien. Ander het weer op 'n vooruitskatting van 'n ander se perseptuele response gelet. Dit wil sê, op die wyse waarop die ander iets op 'n letterlike perseptuele wyse sien. Sommige navorsers het hul besig gehou met die navorsing van die werklike proses van rol-inlewing, terwyl ander die akkuraatheid van die proses as kriterium gebruik het.

In die vroegste studies is 'n reeks prente gebruik waarop die subjekte die emosies wat voorgestel word akkuraat moes beskryf. Meer resente studies soos dié van Dymond, Hughes en Raabe (1952) het gepoog om die vermoë van die subjek te bepaal om sy eie sosiometries status akkuraat te skat. Die subjek se voorspelling van die ander se houding tot homself is vergelyk met dié werklike houding van die ander.

Milgram (1960) het meervoudige keuse woord-assosiasie tegnieke gebruik. By

die eerste toets moes die subjekte 'n assosiasie kies wat alternatiewelik deur 'n man of vrou gekies sou word ten opsigte van 'n spesifieke stimuluswoord. Hierdie keuses is vergelyk met empiriese gegewens wat uit vorige navorsing verkry is. In die tweede toets moes die subjek alternatiewelik 'n assosiasie kies wat deur 'n volwassene en deur 'n kind gemaak sou word ten opsigte van spesifieke stimuluswoorde. Hierdie keuses is weereens vergelyk met werklike empiriese gegewens omtrent die keuse van volwassenes en kinders.

'n Tweede toets wat deur Dymond, Hughes en Raabe (1952) aangepak is, het die aktiwiteit van rol-inlewing gemeet eerder as die akkuraatheid daarvan. In hierdie toets is 'n stel prente gebruik waarop kinders met of sonder volwassenes in 'n sekere situasie voorgestel is. Daar is dan 'n eenvoudige storie omtrent elke prent voorgelees waarna die subjek 'n standaard stel van vrae gevra is omtrent die gedagtes en emosies van die karakters in die stories. Die subjek se telling was die mate van aansporing wat nodig was voordat die subjek gereageer het.

Feffer (1959) het 'n toets ontwikkel wat gebaseer is op Schneidman se MAPS (Make a Picture Story). Hierdie toets, die RTT (Role-Taking Task), is eintlik 'n projeksietegniek. Dit bestaan uit 'n reeks prente wat sekere omgewings of agtergronde uitbeeld en 'n stel kartonfigure wat in enige posisie teen die verskillende agtergronde geplaas kan word. Van 'n subjek word verwag om 'n storie vir elk van drie van die agtergronde te vertel waarin daar ten minste drie figure gebruik word. Sodra die subjek hierdie taak afgehandel het, word sy stories aan hom voorgelees en daarna word die subjek versoek om die storie oor te vertel maar vanuit die gesigspunt van elk van die ander karakters.

Die toets is dus opgestel om die vermoë van die subjek om vanaf die onmiddellike perseptuele aspekte van sy omgewing asook die invloed van sy oorspronklike siening te desentreer, te meet. Die RTT meet egter nie alleen die vermoë om 'n verskeidenheid van rolle in te neem en gemaklik vanaf die een na die ander te verskuif nie, maar ook die vermoë om die hele stel van rolle in gedagte te hou en sodoende die inter- en intra-rol konsekwentheid in die betrokke sosiale situasie te verkry. Hoe A dus optree volgens B se waarnemings van A se gedrag moet ooreenstem met A se eie weergawe van sy gevoelens en gevolglike optrede.

Daar is veral twee aspekte wat van belang is by die evaluering van die response. Die eerste is die vlak van abstraksie waarmee die hoofkarakter beskryf word; met ander woorde, word sy handeling bloot beskrywe of word

sy emosies en innerlike geestesprosesse ook aangeraak. Die tweede is die mate van desentrering. Hieronder word verstaan die mate waarin die verskillende weergawes nie ooreenstem nie, mekaar aanvul of selfs, op die hoogste vlak van ontwikkeling, verskillende perspektiewe op dieselfde gedrag openbaar.

Uiteindelik word 'n globale telling vir die RTT verkry. Feffer (1959) het 'n Spearman rangordekorrelasie van 0,89 gevind as 'n maatstaf van die interbeoordelaar betroubaarheid. Daar is egter gevind dat die hoeveelheid woorde wat in die stories gebruik is, beduidend korreleer met die resultate op die RTT. Aangesien die RTT ook beduidend korreleer met metings van kognitiewe funksionering met behulp van die Rorschach, is hierdie genoemde verband moontlik daaraan toe te skryf. Gourevitch en Feffer (1962) se studie het gesplete helfte-betroubaarheid getoon wat wissel vanaf 0,71 tot 0,96. Hierdie studie is egter nie geloods om die aktiwiteit van rol-inlewing te meet nie maar eerder die subjekte se motiveringsraamwerk. Feffer en Gourevitch (1960) maak melding van 'n chi-kwadraattelling van 15,3 en 'n kontingensie koëffisiënt (C) van 0,42 waar die response van die eerste storie met dié van die tweede storie vergelyk is (g.v. = 1). Die hipotese van onafhanklikheid kon dus op die 0,001 vlak van sekerheid verwerp word.

Feffer en Gourevitch (1960) het 'n vergelykende studie aangepak met die RTT en Piaget se desentreringstake. Die subjekte het bestaan uit 68 kinders tussen 6 en 13 jaar oud. Beide toetse het beduidende korrelasies met kronologiese ouderdom opgelewer. Die bevinding van Feffer (1959) van 'n beduidende korrelasie tussen tellings op die RTT en verbale produktiwiteit by volwassenes is nie weer herhaal nie. Daar is wel 'n beduidende korrelasie tussen Piaget se desentreringstake en die RTT gevind, terwyl kronologiese ouderdom en verbale intelligensie as faktore statisties uitgeskakel is. Ouer kinders het ook 'n groter vaardigheid as die jongeres in desentrering getoon terwyl die grootste verbetering in prestasie tussen 8 tot 9 en 10 tot 11 jaar gelê het. Hierdie studie bevestig dus die aanname dat daar 'n verband is tussen die strukturering van die fisiese wêreld en die vermoë om verskillende sosiale perspektiewe in te neem.

Gollin (1954;1958) het 'n toets ontwikkel wat uit 'n klanklose film bestaan wat die hoofkarakter aanvanklik bloot voorstel en daarna in vier situasies aantoon. In twee van hierdie situasies vertoon die hoofkarakter afkeuringswaardige gedrag, terwyl die karakter in die laaste twee situasies prysenswaardige gedrag toon. Die subjekte moes dan 'n beskrywing verskaf van wat hulle waargeneem het en hul opinie omtrent die karakter se gedrag

gee. Die response is geëvalueer ten opsigte van die voorkoms van interpretasies van motiewe in plaas van blote beskrywings van die waarneembare gedrag, asook pogings om die skynbare teenstrydighede in die hoofkarakter se gedrag te verklaar. In Gollin (1958) se studie het beide metings 'n merkbare toename oor die ouderdomme 10,13 en 16 jaar getoon.

Elkind (1961) se studie het die klem laat val op die kind se begrip van die relativiteit van ruimtelike verhoudinge. Kinders vanaf ouderdom 5 tot 11 jaar moes konsepte van ruimtelike verhoudings, soos links en regs, vanuit 'n ander gesigspunt kon herken. Elkind het drie stadia in die begrip van hierdie konsepte gevind. Die eerste stadium (7 - 8 jaar) word gekenmerk deur die verskynsel dat 'n kind sy eie ledemate as links of regs kan aandui, maar nie dié van 'n persoon wat in 'n posisie teenoor hom verkeer nie. Die kind kan ook nie hierdie begrip aan die ruimtelike verhoudinge tussen objekte toeskryf nie. Tussen 7 tot 8 jaar en 10 tot 11 jaar slaag die kind daarin om bogenoemde probleem te oorkom, maar hy glo steeds dat hierdie begrippe inherente eienskappe van objekte is. Teen omtrent 10 tot 11 jaar bereik die kind 'n gedifferensieërde en abstrakte begrip van ruimtelike konsepte.

Hierdie drie stadia hang saam met die oorgang van egosentrisme na 'n beperkte vorm van rol-inlewing en uiteindelik die vermoë om 'n verskeidenheid van perspektiewe gelyk te kan hanteer.

Elkind (1962) het dieselfde tipe van take opgestel om die begrip van die verhoudinge tussen persone vas te stel. 'n Tipiese probleem sou wees om te bepaal hoeveel broers C het as A drie broers het, naamlik B, C en D.

Piaget en Inhelder (1956) se mees bekende studie met subjekte van 4 tot 11 jarige ouderdom het die vaardigheid om te bepaal hoe 'n gegewe objek vanuit 'n ander subjek se gesigspunt letterlik lyk gemeet. Eers is aan die subjek 'n skaalmodel van drie berge getoon en daarna is 'n pop op verskillende posisies teenoor die skaalmodel geplaas en die subjek moes, onder andere, uit 'n reeks fotos van die skaalmodel die korrekte aansig kies soos wat die pop veronderstel is om dit te "sien". Hierdie vaardigheid het 'n duidelike verband met kronologiese ouderdom, veral oor die middel-kinderjare, getoon.

Flavell et al (1968) het 'n hele reeks van toetse ontwikkel om rol-inlewing te meet. Die eerste toets (Taak 1B) is in die vorm van 'n speletjie aangebied. Die apparaat het bestaan uit twee plastiekgelase met onderskeidelik een en twee geldstukke bo-op vasgeplak om aan te dui hoeveel geld onder

hierdie glas was. Die subjekte moes in die afwesigheid van die medewerker die geld onder een van die glase verwyder om sodoende te verhoed dat die medewerker, na sy terugkeer om sy keuse van die glasies aan te dui, die glas kies waaronder die geld is en sodoende die geld wen. Hierdie taak was dus gerig op die aktiwiteit van rol-inlewing.

Taak 1C was geskoei op die lees van Piaget en Inhelder (1956) se taak om die akkuraatheid van rol-inlewing te meet. Die subjek moes na 'n stel items wat op 'n tafel uitgestal is, kyk en dan op 'n ander tafel met duplikaat van die items die model reproduseer soos dit vanaf die eksperimenteerder se gesigspunt lyk.

Taak 1D het bestaan uit 'n stel van sewe prente waaroor die subjek 'n storie moes vertel. Hierna is daar drie van die prente verwyder en die subjek se tweede taak was om 'n tweede storie te vertel soos wat iemand dit sou vertel wat slegs die oorblywende prente gesien het. Die prente is egter so saamgestel dat die hele stel 'n sekere storie suggereer terwyl die stel van vier 'n heeltemal ander storie suggereer. Hierdie toets was ook gemik op die akkuraatheid van rol-inlewing.

Taak 2A het bestaan uit 'n fabel wat aan die subjek voorgelees is. Daarna moes die subjek die fabel aan 'n fiktiewe volwasse persoon voorlees wie se foto aan hom getoon is. Na voltooiing van hierdie taak is 'n foto van 'n 4-jarige seun aan die subjek oorhandig met die opdrag dat hy die storie aan die seuntjie moet vertel sodat laasgenoemde dit kan verstaan. Die meting van die subjek se rol-inlewing aktiwiteit het bestaan uit die aantal vereenvoudigings wat aangebring is aan die storie.

In Taak 2B moes die subjek 'n visuele voorstelling so akkuraat as moontlik aan 'n medewerker beskryf sodat laasgenoemde in staat sou wees om dit ongesiens te kan teken. Hierna moes die subjek die visuele voorstelling aan 'n tweede persoon op so 'n wyse beskryf dat hy nie in staat is om dit te teken nie, maar dit slegs tussen ander visuele voorstellings kan uitken.

Flavell et al (1968) het by Taak 2C van die uitgangspunt uitgegaan dat die groeiende vermoë van die subjek om die eienskappe van die luisteraar in ag te neem nie alleen geld vir pogings om informasie oor te dra nie, maar ook vir pogings om die luisteraar te oorreed tot een of ander vorm van handeling. In hierdie eksperiment moes die subjek voorgee dat hy aan 'n program deelneem waarin hy \$ 500 sal wen indien hy daarin kan slaag om 'n das aan 'n ander persoon te verkoop. Kort hierna moes die subjek voorgee

dat hy besig is om sy vader te oorreed om 'n televisiestel vir sy kamer te koop. Die subjek se telling op beide take was die aantal argumente wat aangevoer is om die fiktiewe persoon te oorreed. Die redenasie agter hierdie tipe van taak is dat die subjek, voordat hy 'n ooredende argument kan aanvoer, eers sy moontlike spektrum van argumente opweeg teen die luisteraar se moontlike reaksie daarop.

In Taak 2D moes die subjek deur rolspel voorgee dat sy 'n baie skaam meisie is wat gedwonge oor haar uistappie na 'n dieretuin moes vertel en daarna moes dieselfde subjek voorgee dat sy 'n baie vrymoedige verteller is.

Taak 2E handel ook oor kommunikasie en in hierdie geval gebrekkige kommunikasie. Die subjek moes oordeel of die eksperimenteerder se verduideliking aan 'n fiktiewe persoon van 'n roete vanaf 'n sekere punt na 'n ander punt voldoende is om die punt met sekerheid te bereik en ooreenstem met 'n padkaart waaroor die subjek beskik.

Selman en Byrne (1974) asook Selman En Damon (1975) maak melding van 'n tegniek wat gebruik maak van stories wat konfliktsituasies bevat en die subjek se vermoë tot rol-inlewing meet. Hierdie konfliktsituasies is feitlik dieselfde as dié wat normaalweg vir morele beoordeling gebruik word.

As die veelheid van tegnieke in aanmerking geneem word, is dit duidelik dat daar geen gebrek aan vindingrykheid by hierdie groep teoretici bestaan nie.

H O O F S T U K VII

DIE NAVORSINGSPROJEK

Uit die ondersoeker se daaglikse kontak met die manlike kleurling jeugoortreder, in die vorm van individuele onderhoude met die oogmerk van 'n beter begrip van die jeugoortreder se agtergrond en sy misdaad, is dikwels gevind dat die jeugoortreder wel deeglik bewus is van die bestaande morele kodes, maar dat dit geen inhiberende invloed op sy waarneembare gedrag uitoefen nie. Hiermee gaan dan gewoonlik ook 'n werklike gebrek aan ware berou en skuldgevoelens gepaard. Die hoogste vorm van berou waartoe sommige in staat is, is berou oor die uiteindelijke resultaat van hul handeling ten opsigte van hulleself. Party verklaar sonder skroom dat hul hul verheug het oor hul buit (by diefstal) en geen berou sou ervaar het as dit nie was dat hulle deur die gereg aangekeer is nie.

Dit wil voorkom asof die jeugoortreder geen benul het van die wederkerigheid van sosiale verhoudinge wat die basis van moraliteit vorm nie. 'n Alternatiewe verklaring is egter dat die jeugoortreder wel bewus is van hierdie beginsel, maar dit om een of ander rede nie toepas nie.

Die vermoë wat 'n begrip van die wederkerigheid van sosiale verhoudinge moontlik maak, is die vaardigheid van rol-inlewing. Die werk van Kohlberg (1964; 1968; 1969) het veral die rol wat hierdie vaardigheid in die morele ontwikkeling van die individu speel, duidelik aangetoon. Die bevindinge van verskeie ander navorsers lewer ook deeglike bewyse vir die bestaan van hierdie logiese verband tussen die vaardigheid van rol-inlewing en die vlak van morele oordele. (Ambron en Irwin, 1975; Giraldo, 1972; Hickey, 1972; Maitland, 1974; Selman, 1969; Selman, 1971a; Selman en Damon, 1975).

Net so ook is daar afdoende bewyse vir die bestaan van 'n verband tussen skuldgevoelens en die vlak van morele oordele. (Kohlberg, 1964; Ruma en Mosher, 1967; Wright, 1971) asook afdoende bewyse vir die bestaan van 'n verband tussen die aanwesigheid van selfkritiese skuldgevoelens en die vermoë tot rol-inlewing. (Aronfreed, 1963). Die bestaan van genoemde verbande is geensins verrassend nie aangesien die verband tussen die vaardigheid van rol-inlewing en beide morele oordele en skuldgevoelens op 'n eenvoudige wyse logies verklaarbaar is. Die optrede, oordele en reaksies van 'n persoon word deels bepaal deur sy waarneming van 'n spesifieke situasie en sy response kan dus beskou word as aanduiding van die betekenis wat dit vir hom inhou. (Wright, 1971). Die kognitiewe vermoë van rol-

inlewing verskaf juis 'n kanaal waarlangs die individu op inter-persoonlike en intra-persoonlike vlak waarnemings van die sosiale situasie kan maak.

Dit lyk dus nie vergesog om te beweer dat 'n toereikende skuldervaring afhanklik is van 'n toereikende morele oordeel nie. Jenkins (1942) verklaar dan ook dat die skuldgevoel 'n pynlike emosionele reaksie is wat die gevolg is van 'n individu se bewussyn van 'n teenstrydigheid tussen sy gedrag en die standaarde wat hy vir homself stel.

Terwyl dit 'n feitlik onbegonne taak vir 'n sielkundige is om 'n jeugoortreder die normale skuldervarings aan te leer, is dit tog moontlik om morele groei teweeg te bring deur die jeugoortreder se vermoë tot morele beoordeling deur veral besprekingsgroepe, of ander vorms van beïnvloeding, te laat ontwikkel en wel via die meganisme van rol-inlewing. (Bandura en McDonald 1963; Cowan, Langner, Heavenrich en Nathanson, 1969; Hemming, 1957; Hickey, 1972; Lefurgy en Waloshin, 1969; Maitland, 1974; Rest, Turiel en Kohlberg, 1969; Turiel, 1966).

As gevolg van die bestaan van bogenoemde kanaal het die onderzoeker dit gerade geag om die verband tussen die vermoë tot rol-inlewing en die morele beredenering van die kleurling jeugoortreder verder te ondersoek ten einde vas te stel of die teorie ook ten opsigte van hierdie bevolkingsgroep stand hou.

1. Die Metode van Onderzoek.

1.1. Proefpersone.

Die subjekte het bestaan uit 49 manlike kleurling jeugoortreders wat leerlinge is van Porterskool, 'n verbeteringskool van die Administrasie van Kleurlingsake. Die subjekte bestaan uit al die leerlinge van st. 4, st. 5 en st. 6 en hul ouderdomme wissel vanaf 15 jaar 2 maande tot 20 jaar 11 maande met 'n gemiddelde ouderdom van 18 jaar 8 maande vir die groep. Van hierdie groep was 19 in st. 4, 14 in st. 5 en 16 in st. 6.

Die proefpersone is afkomstig van oor die hele Republiek van Suid-Afrika maar veral vanaf die groter stedelike sentra. Dit is egter haas onmoontlik om die sosiale status te kontroleer of die effek van die statusverskille deur middel van 'n seleksie van die proefpersone of deur eksperimentele ontwerp uit te skakel, aangesien die beskikbare gegewens wat op die leerlinge se agtergrond dui, baie vaag is en beoordelings deur vak-kundige beamptes nie noodwendig vanuit dieselfde standaard kriteria ge-

maak word nie.

Die leerlinge is vir 'n wisselende aantal misdade na die verbeteringskool gevonniss of oorgeplaas vanaf nywerheidskole of ander staatskole as gevolg van swak aanpassing by die betrokke inrigting/s.

Vanweë die feit dat hierdie studie nie ten doel het om oorsaaklike faktore bloot te lê nie, maar alleen die fokus te laat val op die twee vaardighede wat moontlik langs 'n groot verskeidenheid van kanale kon ontwikkel, is geen spesiale seleksie van die proefpersone uitgevoer nie.

1.2. Apparaat.

Hier moet uit die staanspoor gemeld word dat daar geen gestandaardiseerde Afrikaanse weergawes van enige van die meetinstrumente is wat normaalweg gebruik word om morele beredenering of die vermoë tot rol-inlewing te meet nie. Wat die meetinstrumente vir die meting van morele beoordeling betref, het die onderzoeker Kohlberg (1958) se gestandaardiseerde onderhoud en skema asook die meervoudige keusevraelys van Maitland en Goldman (1974) en Rest (1974) se meetinstrument tot sy beskikking gehad.

Die eerste praktiese probleem verbonde aan hierdie drie meetinstrument was eerstens dié van vertaling. Enige vertaling van so 'n meetinstrument moet noodwendig rekening hou met die begripsvermoë en eiesoortige woordeskat van die proefpersone. 'n Verdere probleem wat hieruit voortvloei, is die feit dat die vereenvoudigde vertaling steeds die presiese konnotasie en gedagte-inhoud van die oorspronklike instrument moet oordra indien dit hoegenaamd moet geld as 'n vereenvoudigde en vertaalde weergawe van die oorspronklike. Waar dit in hierdie meetinstrument gaan oor die vlak van beredenering en dus 'n abstrakte verbale vermoë, raak die korrekte bevoording van die items nog belangriker.

'n Tweede praktiese probleem is die feit dat die aard van die morele dilemmas of konfliktsituasies dikwels vreemd is aan die Suid-Afrikaanse kultuur en lewenswyse. Die onderzoeker was gevolglik genoodsaak om sekere van die konfliktsituasies weg te laat wat natuurlik die betroubaarheid van die meetinstrument as geheel nadelig beïnvloed. Ander dilemmas is slegs op strategiese plekke gewysig om dit in Suid-Afrikaanse kleur te gee.

Die onderzoeker het uiteindelik slegs dilemma 1, 3, 5, en 6 van Rest (1974) se meetinstrument; slegs dilemma 1,2,3,4,7,10,11,14 en 15 van Maitland en Goldman (1974) se meetinstrument en dilemma 1,2,3,4,7, en 8 van Kohlberg (1958) se skaal in 'n vooronderzoek gebruik.

Terwyl Rest (1974) se meetinstrument uitgestaan het as die mees betroubare en bes gestandaardiseerde toets het dit spoedig geblyk dat die proefpersone nie vertrouwd is met 'n vyfpunt-beoordelingskaal nie, wat 'n belangrike onderdeel van hierdie toets vorm. Elkeen van die morele dilemmas word gevolg deur twaalf bewerings wat op 'n vyfpuntskaal beoordeel moet word volgens die item se relatiewe belangrikheid ten opsigte van die subjek se uiteindelijke keuse van handeling. Die proefpersone het op 'n lukraakte wyse enige waarde aan 'n bewering toegeken en het oënskynlik nie begryp dat hierdie beoordelings van die bewering se relatiewe belangrikheid, veronderstel is om sy uiteindelijke keuse van die vier belangrikste bewerings en die rangordening daarvan te vergemaklik nie. Die ondersoeker het gevolglik tot die slotsom gekom dat daar nie enige waarde aan die resultate van hierdie toets geheg kan word nie.

Die keuse het dus tussen Kohlberg (1959) en Maitland en Goldman (1974) se meetinstrumente gelê. Aangesien die proefpersone dit ooglopend makliker gevind het om Kohlberg (1958) se gestandaardiseerde onderhoud te doen, het die keuse daarop geval. Die ses geselekteerde dilemmas het uitstekende response opgelewer en die toepassing daarvan het ongeveer een uur geduur. Nadat die ondersoeker egter reeds 28 proefpersone individueel getoets het met hierdie meetinstrument het hy gevind dat die interpretasie van die response nie so 'n voor die handliggende taak is as wat Kohlberg wil beweer nie. Beide die globale en gedetailleerde metode van interpretasie was uiters kompleks gewees en sonder Kohlberg se persoonlike opleiding, 'n feitlik onbegonne taak.

Die ondersoeker moes dus noodgedwonge terugval op die meetinstrument van Maitland en Goldman (1974). Hierdie instrument het homself tot groter objektiwiteit geleen en kon as 'n groeptoets afgeneem word. 'n Voorbeeld van hierdie toets, asook 'n nasiensleutel is as Bylaag B ingebind. Magowan en Lee (1970) wys daarop dat die meeste meetinstrumente wat op hierdie terrein gebruik word, in die vorm van storievoltooings aangebied word en in werklikheid projeksietegnieke is. Die toetsing se response word gevolglik aan bande gelê deur sy taalvermoë. Hy mag in werklikheid weet wat die regte antwoord is maar in stede daarvan 'n eenvoudiger respons lewer omdat hy homself nie kan uitdruk nie. Maitland en Goldman (1974) se toets verskaf egter die antwoorde en die proefpersoon hoef slegs die mees geskikte een te selekteer.

Wat die meetinstrumente vir die meting van die vaardigheid van rol-inlewing betref, het die keuse op taak 1D van Flavell et al (1968) en die R.T.T. (Role-Taking Task) van Feffer (1959) geval.

Taak 1D bestaan uit 'n stel van sewe prente en 'n tweede stel van vier prente. Die stel van sewe prente toon 'n seun of 'n man wat met 'n stok in sy hand stap en fluit. Skielik verskyn daar 'n kwaai hond, hy laat die stok val en sy gesigsuitdrukking suggereer vrees. Die volgende prent toon die persoon wat weghardloop met die hond kort op sy hakke. In die vierde prent hardloop die persoon met uitgestrekte hande na 'n vrugteboom terwyl sy gesig agter 'n tak verberg word. Die vyfde prent toon die persoon terwyl hy in die boom afklim met die hond kort op sy hakke. In die sesde prent sit hy rustig in die boom en kou aan 'n vrug terwyl die hond klein in die agtergrond aangetoon word. In die sewende prent stap hy rustig weg en eet vrugte sonder enige teken van die hond.

Die tweede stel van vier prente is eintlik presies dieselfde behalwe dat prent 2,3, en 5, wat die enigste prente is wat die kwaai hond aantoon, uitgelaat is.

Hierdie meetinstrument, waarna in die vervolg verwys sal word as Rol-inlewing Taak 1 (RIL1) het ten doel om die akkuraatheid van rol-inlewing te meet. 'n Voorbeeld van hierdie meetinstrument is ingebind as Bylaag C.

Die RTT van Feffer (1959) is in gewysigde vorm aangebied as Rol-inlewing Taak 2 (RIL2). In plaas van die stel prente en kartonfigure wat ontleen is aan Schneidman se MAPS (Make 'n Picture Story) is prent 4 van die Tematiese Appersepsie Toets gebruik. Dit was moontlik om die toets op hierdie wyse te verander aangesien die oorspronklike toets ook in werklikheid 'n projeksietegniek is. Die aard van die situasie behoort teoreties nie 'n verskil aan die uiteindelijke kwalitatiewe aard van die respons te maak nie. Die verskil tussen RTT en RIL2 lê daarin dat die subjek in die RTT drie kartonfigure met 'n prent as agtergrond moet kombineer om sodoende 'n storie te konstrueer, terwyl die gebruik van dieselfde prent as stimulusmateriaal in RIL2, die response van subjekte meer vergelykbaar maak met mekaar.

1.3. Prosedure.

Die toetsprogram het bestaan uit die Morele beoordelingskaal (MBS), Rol-inlewing Taak1(RIL1) en Rol-inlewing Taak 2 (RIL2).

Elkeen van die drie skoolklasse is afsonderlik as 'n groep met bogenoemde meetinstrumente getoets en wel in die volgorde waarin dit hierbo genoem is.

Die instruksies vir die MBS word duidelik op die dekblad van die toets

aangedui. Al die proefpersone is egter weereens daarop gewys dat daar geen regte of verkeerde antwoorde is nie. Daar is ook aan hulle verduidelik dat die rede waarom hulle eers 'n keuse uit die eerste drie bewerings moes maak en daarna 'n keuse uit die laaste drie items moes maak voordat hulle besluit watter een die belangrikste item is, bloot is om die uiteindelijke keuse makliker te maak.

Die rede waarom die ondersoeker dit gerade geag het om hierdie stap by die toets in te sluit, was om die subjek daardeur te dwing om die items werklik met erns te vergelyk met mekaar en nie die eerste item wat hom geval, te kies nie. 'n Tweede oorweging was die feit dat dit makliker is om tussen drie moontlikhede te kies as tussen ses. Hierdie benadering sou dus meebring dat die proefpersoon eers tussen drie moontlikhede moes kies, daarna tussen 'n volgende drie moontlikhede en laastens tussen twee moontlikhede moes kies. 'n Stap wat na die ondersoeker se mening noodsaaklik is as die proefpersone se beperkte aandagspan as gevolg van emosionele en kognitiewe faktore in aanmerking geneem word.

Al drie klasse is oor 'n periode van twee dae met die MBS getoets.

In die daaropvolgende week is elke klas as 'n groep afsonderlik met die RIT1 en onmiddellik daarna met die RIT2 getoets.

By die toepassing van die RIT1 is 'n vel met die eerste stel van sewe prente in die vorm van 'n strokiesverhaal, eers uitgedeel tesame met 'n blanko vel papier. Die instruksies aan die proefpersone was eenvoudig om die reeks van sewe prente in 'n paar sinne te beskryf en te verduidelik wat daarin gebeur.

Nadat al die proefpersone hierdie deel van die taak afgehandel het, is die reeks van vier prente uitgedeel. Die instruksies was dat die proefpersone hul in die plek moes stel van 'n denkbeeldige persoon wat op daardie stadium eers die klaskamer binnegekom het en nie die eerste stel van sewe prente gesien het nie. Die taak van die proefpersone was nou om die storie neer te pen wat hierdie denkbeeldige persoon sou vertel wat slegs die reeks van vier prente gesien het.

Na voltooiing van hierdie onderafdeling moes die proefpersone in 'n enkele sin die rede aanvoer waarom die persoon wat aangetoon word op die stel van vier prente, in die boom geklim het.

Die proefpersone se response op RIT1 is volgens die aanwysings van

Selman (1971) geïnterpreteer. Die response is ingedeel in een van drie kategorieë wat die kwaliteit van die vermoë tot rol-inlewing voorstel.

Onder kategorie 1 is alle response geklassifiseer wat duidelik aangetoon het dat die subjek geen verandering aan die sewe-prent-storie kon maak as hy met die stel van vier prente gekonfronteer word nie. In beide stories was die kwaai hond die primêre rede waarom die seun of man in die boom geklim het.

Onder kategorie 2 is alle response geklassifiseer waarin dit duidelik was dat die proefpersoon 'n perseptueel korrekte storie vir die vier prente kon lewer, maar waarin die proefpersoon weer in die navraag na die hond verwys het as die motiverende faktor vir die persoon se klimmery in die boom. Flavell et al (1968) het nog 'n addisionele kategorie waarin alle response wat een of ander vreesmotief aandui vir die seun se klimmery in die boom, geklassifiseer word.

Onder kategorie 3 is alle response geklassifiseer waarin dit duidelik was dat die proefpersoon hom ten volle kon losmaak van sy perspektief op die oorspronklike sewe-prent reeks om hom in die denkbeeldige laatkommer se posisie kon inleef.

Na voltooiing van RIT1 is onmiddellik voortgegaan met RIT2. Die instruksie aan die proefpersone was dat hulle die situasie op die prent moes beskryf asook die persone se gedagtes en gevoelens. Wat gebeur in hierdie prent? Wat dink hulle? Hoe voel hulle? (Laasgenoemde vrae is op die swartbord aangebring).

Hierna moes die proefpersone hulleself in die posisie van die man stel en sy weergawe van die storie vertel. Daarna moes hulle dieselfde doen ten opsigte van die vrou in die storie.

Die ontleding van die response van die proefpersone is op dieselfde wyse uitgevoer as in die oorspronklike RTT van Feffer. (1959).

Hierdie toets behels twee tipes van desentrering, naamlik die vlak van die beskrywing van die akteur en die aktiwiteit van verwisseling van perspektief. Eersgenoemde tipe desentrering word verdeel in drie vlakke abstraktheid.

Op die laagste vlak van abstraktheid word blote beskrywings gegee van die

ruimtelike handelinge van die akteurs.

Op die tweede vlak van abstraktheid word beskrywings van die interne staat van die akteurs gegee. Hulle emosies, denke en motiewe word weer-gegee.

Op die derde vlak word karakteriserings gemaak. Die akteur word beskryf in terme van algemene of standhoudende eienskappe wat toepaslik is by die betrokke storie maar nie deur die toetsmateriaal gesuggereer word nie. Hierdie karakterisering mag beskrywings wees van veralgemeende handelinge of persoonlikheidseienskappe.

Die aktiwiteit van rol-inlewing is op dieselfde wyse in drie vlakke verdeel.

Op die eerste vlak is daar geen sprake van 'n verwisseling van perspektief tussen twee akteurs se weergawe van 'n storie nie. Daar is selfs ook nie sprake van 'n konsekwente uitbreiding van die onderskeie weergawes van die akteurs nie. Die subjek is slegs daartoe in staat om op 'n eenvoudige wyse elke weergawe te herfokus op die sentrale tema.

Op die volgende vlak is elke weergawe van die storie 'n gebalanseerde en konsekwente uitbreiding van die vorige weergawe. 'n Basiese voorwaarde is dat daar kontinuïteit tussen die verskillende perspektiewe moet bestaan. Op die derde vlak moet die persoon reeds getoon het dat hy aan al die vereistes van die twee voorafgaande vlakke voldoen. Daar moet dus veranderinge tussen die perspektiewe teenwoordig wees asook 'n mate van kontinuïteit. Hierdie vlak van beskrywing vereis egter verder van die toetsling dat die perspektiewe van die verskillende akteurs so beskryf word dat een akteur se perspektief op die ander se gedrag sodanig is dat dit nie gegrond is op enige inligting omtrent die ander akteur se gedrag en interne ervarings anders as dit wat hom deur waarneming geopenbaar kon word nie.

Elke respons is dan op hierdie wyse ge-evalueer en daarna is daar 'n geweegde telling vir die globale poging toegeken. In tabel 3 volg 'n uiteensetting van die formule waarvolgens die geweegde telling bereken is.

Tabel 3

Tellings toegeken aan die ver-
skillende tipes perspektief
verwisseling op die drie vlakke
van beskrywing van akteurs.

Tipes perspektief verwisseling.	Vlak van akteur beskrywing		
	Ruimtelike handeling	Interne staat	Karakterisering
Eenvoudige herfokus	1	2	3
Konsekwente uitbreiding	2	4	6
Verwisseling van perspek- tief.	3	6	9

Ander inligting soos die kronologiese ouderdom van die proefpersone sowel as tellings op gestandaardiseerde metings van intelligensie is verkry uit die persoonlike inrigtingslêers van die subjekte.

2. Resultate van die huidige studie.

Van die proefpersone het 46 die MBS voltooi. In tabel 4 volg 'n uiteensetting van die getal proefpersone se keuse op elk van die 6 stadiums van morele ontwikkeling vir elk van die 9 morele dilemmas.

Tabel 4

Die verspreiding van die proefpersone se
keuses oor die ses morele stadia vir
elk van die nege morele dilemmas.

Dilemma	Morele Stadia						Totaal
	1	2	3	4	5	6	
1	19	0	20	2	4	1	46
2	2	6	8	5	14	11	46
3	2	6	8	14	6	10	46
4	15	2	2	8	1	18	46
5	1	10	7	12	7	9	46
6	7	9	2	1	6	21	46
7	2	0	2	6	25	11	46
8	0	1	2	7	24	12	46
9	0	2	22	9	8	5	46
Totaal	48	36	73	64	95	98	414

Met die statistiese ontleding van hierdie resultate is uitgegaan van die veronderstelling dat daar teoreties wel 'n sekere mate van 'n rangorde van meer gesofistikeerde morele beredenering veronderstel word in die keuse van die items op die MBS. Die ondersoeker het gevolglik die verkreeë verspreidings van keuses oor die 6 morele stadia op al 9 van die dilemmas asook die verspreiding van keuses vir die globale instrument aan die KOLMOGOROV - SMIRNOV toets vir een monster onderwerp. Die doel hiervan was om vas te stel of daar enige spesifieke voorkeur in die proefpersone se keuses op die 9 dilemmas is.

In tabel 5 volg 'n uiteensetting van die verkreeë D-waardes. Vir $N=46$ moes die maksimum D-waarde $\geq$ wees aan 0,2005 om beduidend te wees op die 5%-peil en $\geq$ 0,2404 om beduidend te wees op die 1%-peil van sekerheid.

Tabel 5

Die verkreeë maksimum D-waardes van elke dilemma en die totale verdeling.

Dilemma	Maksimum D	Peil van sekerheid	Bevinding.
1	0,3482	$> p(.01)$	Beduidend
2	0,2096	$> p(.05)$	Beduidend
3	0,1591	$< p(.05)$	Onbeduidend
4	0,2239	$> p(.05)$	Beduidend
5	0,1448	$< p(.05)$	Onbeduidend
6	0,2891	$> p(.01)$	Beduidend
7	0,4487	$> p(.01)$	Beduidend
8	0,4487	$> p(.01)$	Beduidend
9	0,2896	$> p(.01)$	Beduidend
Totaal	0,1329	$< p(.05)$	Onbeduidend

Uit tabel 5 is dit duidelik dat slegs dilemmas 3 en 5 nie 'n spesifieke voorkeur aantoon nie. Die D-waardes van die keuses op die oorblywende 7 dilemmas toon egter definitiewe voorkeure aan en in hierdie gevalle moet die nul-hipotese dat daar geen voorkeure in die keuses voorkom nie, verwerp word.

Alhoewel die verkreeë D-waarde vir die totale telling nie beduidende voorkeure aangetoon het nie, het 'n Chi-kwadraat ontleding van die totale verspreiding van die keuses oor die 6 morele stadia 'n $\chi^2 = 44,7536$ opgelewer ($p > .01$, g.v. = 5).

Hierdie statistiek maak nie gebruik van enige rangorde in die gesofistikeerd-

heid van die verskillende response of morele beredeneringe nie. Dit is dus geen toevallige verdeling nie.

Die betroubaarheid van die meetinstrument is volgens die verdeelde - helfte metode van Guttman beracken waar $r_{tt} = 2 \left[1 - \frac{(S_x^2 + S_y^2)}{S_{(x+y)}^2} \right]$

Hierdie toets se belangrikste eienskap is die feit dat die resultaat wat verkry word, reeds dië is wat deur twee vollengte instrumente gelewer sou word.

Die twee ekwivalente helftes is verkry deur die geweegde tellings van die dilemmas met gelyke nommers (X - tellings) en die geweegde tellings van die dilemmas met ongelyke nommers (Y - tellings) te bereken. Die verdeling was ietwat ongelyk, maar aangesien die betrokke statistiese tegniek slegs gebruik maak van standaardafwykings, is gevoel dat dit nie 'n groot uitwerking op die resultaat sou hê nie.

Die verkreeë $r_{tt} = 0,28$ is slegs beduidend op die 10% - peil van sekerheid (volgens tabel v(a) moet vir $N = 47$, $r > 0,288$ om beduidend te wees op die 5% - peil van sekerheid).

Aangesien daar 'n sterk moontlikheid bestaan dat die proefpersone se tellings op die MBS in 'n groot mate beïnvloed word deur skolastiese peil of verbale vermoëns, is die verspreiding van hoë en lae tellings op die MBS in verband gebring met die standaard waarin die proefpersoon hom bevind het. Omdat die ondersoeker die werklike numeriese waarde van die MBS-tellings as van twyfelagtige betekenis beskou, is die MBS-tellings slegs by die mediaan (36) gedichotomiseer en verdeel in lae en hoë-tellings. In die proses moes 3 van die 46 proefpersone se protokolle weggelaat word aangesien hul tellings op die mediaan geval het.

Tabel 6

Verdeling van die aantal proefpersone wat hoë en lae MBS-tellings behaal het volgens standaard.

MBS - tellings	Standaard			Totaal
	4	5	6	
Laag	11	6	5	22
Hoog	5	6	10	21
Totaal	16	12	15	43

Die empiriese verdeling is aan χ^2 - ontleding onderwerp, maar die verkree $\chi^2 = 3,879$ was onbeduidend op die 5% - peil van sekerheid g.v. = 2, $p(.05) = 5,9915$ Die nul-hipotese dat die verdeling bloot toevallig was, moes dus aanvaar word.

Die ondersoeker was egter steeds onseker omtrent die verkree statistiek omdat die verdeling op die oog af nie na 'n toevallige verdeling gelyk het nie. Die verdeling ten opsigte van standers 4 en 6 is toe verder as 'n dubbele klassifikasie aan die toepaslike χ^2 - ontleding met Yates se korreksie vir kontinuïteit asook die G-toets van Fisher onderwerp. ($ft = 7,26$). Die verkree $\chi^2 = 2,5996$ was onbeduidend op die 5% - peil van sekerheid $p(.05) = 3,841$ en so ook die G - waarde = 2,636.

Vervolgens is ook die verdeling van standers 4 en 5 aan die χ^2 - ontleding en die G-toets onderwerp. Die $\chi^2 = 0,3775$ en die G-waarde = 0,3776 was beide onbeduidend op die 5% - peil van sekerheid.

Alhoewel Kohlberg (1964) volhou dat die vlak van morele denke duidelik onderskeibaar is van die vlak van die algemene intelligensie meen verskeie navorsers tog dat dit 'n baie belangrike vernaderlike is (Boehm & Nass, 1962; Bull, 1969; Wright, 1971).

Die ondersoeker het gevolglik gebruik gemaak van die beskikbare resultate van die NB Groeptoets wat volgens standaard op kleurling skoliere gestandaardiseer is, waarvan die tellings slegs in die vorm van persentielrange en staneges beskikbaar is vir verbale, nie-verbale en totale tellings. Hiervan is slegs die verbale tellings gebruik en dit is ook gedichotomiseer by die mediaan (81) en verdeel in hoë en lae tellings. In tabel 7 word die verkree verdeling met die MBS-tellings gegee.

Tabel 7

Verdeling van aantal proefpersone van lae en hoë verbale intelligensie teenoor lae en hoë morele beredenering.

MBS - tellings	Verbale intelligensie		
	Laag	Hoog	Totaal
Laag	7	0	7
Hoog	6	6	12
Totaal	13	6	19

Uit die 22 proefpersone waarvan die metings van verbale intelligensie beskikbaar was, is 3 verloor wat op een van die twee verdelings se mediane geval het.

'n G-waarde ($ft = 2,2105$) is vir hierdie verdeling bereken maar die verkreeë G-waarde $= 3,5443$ was onbeduidend op die 5%-peil van sekerheid. Fisher se toets vir presiese waarskynlikheid het egter $n p = 0,0341$ opgelewer. Daar kon dus op die 5%-peil van sekerheid aanvaar word dat die betrokke verdeling nie toevallig is nie.

Verskeie navorsers het ook kronologiese ouderdom as 'n belangrike faktor aangedui. In tabel 8 volg 'n uiteensetting van die MBS-tellings wat deur elke ouderdomsgroep behaal is.

Tabel 8

Frekwensie van lae en hoë MBS-tellings in
elke ouderdomsgroep.

Ouderdom	MBS - telling		Totaal
	Laag	Hoog	
15	0	2	2
16	2	3	5
17	9	4	13
18	8	8	16
19	2	2	4
20	1	2	3
Totaal	22	21	43

Aangesien hierdie verdeling verskeie empiriese frekwensies onder vyf opgelewer het, moes hierdie verdeling ook hergroepeer word ten einde 'n dubbele klassifikasie te vorm. Ouderdomme 15, 16 en 17 is saamgegroepeer en ouderdomme 18, 19 en 20.

Die verkreeë verdeling het 'n $\chi^2 = 0,0268$ opgelewer wat onbeduidend op die 5% - peil van sekerheid is.

Die verbande tussen die MBS en die RILL is soos volg ondersoek. Die MBS-tellings is weereens by die mediaan gedichotomiseer en die RILL tellings is verdeel in 'n hoë en 'n lae groep. Proefpersone wat 'n telling van 1 of 2 behaal het, is aan die lae groep toegewys, terwyl diegene met 'n telling van 3 aan die hoë groep toegewys is. Die frekwensie response wat 'n telling van 1 behaal het was te min om 'n 3 x 2 tabel te vorm en van die

teoretiese χ^2 - ontleding gebruik te maak, gevolglik is die verdeling sodanig verander sodat dit as 'n dubbele klassifikasie kon geld.

Die verkreë verdelings is vir elke standaard afsonderlik ondersoek om te bepaal of die verdeling bloot toevallig is of nie. In tabel 9 word die verdeling van hoë en lae MBS - tellings teenoor hoë en lae RIL1 - tellings vir elke standaard aangegee.

Tabel 9

Verdeling van die frekwensie hoë en lae MBS - tellings teenoor die frekwensie van hoë en lae RIL1 - tellings volgens standaard.

MBS - telling	St.4		St.5		St.6		Totaal
	RIL1		RIL1		RIL1		
	Laag	Hoog	Laag	Hoog	Laag	Hoog	
Laag	2	7	4	2	1	4	20
Hoog	2	3	4	2	4	6	21
Totaal	4	10	8	4	5	10	41

Al drie die verdelings van elke standaard is aan Fisher se toets vir presiese waarskynlikheid onderwerp en alle bewerkings is gestaak nadat slegs die betrokke empiriese verdelings ondersoek is. Meer uiterste verdelings is nie ondersoek nie aangesien die verkreë waardes (St.4; $p = 0,3596$; St.5; $p = 0,4545$; St.6; $p = 0,3496$) reeds baie groter as 0,05 was.

Die verdeling van die totale monster is met behulp van die $\chi^2 = \frac{N(AD - BC)^2}{(A+B)(C+D)(A+C)B+D}$ en die G-toets ondersoek.

$$(A+B)(C+D)(A+C)B+D$$

Die $\chi^2 = 0,2527$ en die G-waarde = 0,2530 is beide onbeduidend op die 5% - peil van sekerheid en die verdeling blyk dus bloot toevallig te wees.

Wat RIL2 betref, is slegs die verdeling van die totale monster met die gedichotomiseerde MBS - tellings ondersoek. In tabel 10 volg 'n uiteensetting van die verkreë waardes.

Tabel 10

Verdeling van die frekwensie van die verskillende RIL2 - tellings teenoor die frekwensie hoë en lae MBS - tellings.

MBS - telling	RIL2 - telling					Totaal
	1	2	3	4	6	
Laag	1	9	0	8	4	22
Hoog	1	6	1	8	4	20
Totaal	2	15	1	16	8	42

Aangesien verskeie van die empiriese frekwensies in die klasse onder 5 was, moes sekere van die kategorieë saamgegroepeer word om 'n dubbele klassifikasie te vorm. RIL2 - tellings van 1,2 en 3 is gevolglik saamgevoeg en geklassifiseer as laag en 5 en 6 is saamgevoeg en geklassifiseer as hoog. Die verkreeë $\chi^2 = 0,0020$ was onbeduidend op die 5% - peil van sekerheid. Dit wil dus voorkom of die verdeling 'n bloot toevallige verdeling is.

Die RIL1 is op dieselfde wyse as die MBS met standaard, verbale intelligensie en kronologiese ouderdom in verband gebring. In tabel 11 volg 'n uiteensetting van die frekwensie van die resultate van RIL1 volgens standaard.

Tabel 11

Frekwensie van die RIL1 - tellings volgens standaard.

Standaard	RIL1 - telling			Totaal
	1	2	3	
4	0	4	12	16
5	2	6	6	14
6	1	5	10	16
Totaal	3	15	28	46

Hierdie verdeling het weereens verskeie empiriese frekwensies onder 5 opgelewer en gevolglik is RIL1 - tellings 1 en 2 saamgegroepeer sodat die verdeling 'n 2 X 3 klassifikasie vorm. Die verkreeë $\chi^2 = 3,263$ was onbeduidend op die 5% - peil van sekerheid (g.v. = 2).

In tabel 12 volg 'n 2 X 2 verdeling van die frekwensie van die resultate op die RIL1 en die gedichotomiseerde verbale intelligensietellings.

Tabel 12

Frekwensie van hoë en lae RIL1 - tellings teenoor die frekwensie laag en hoog in verbale intelligensie.

Verbale intelligensie	RILl - tellings		Totaal
	Laag	Hoog	
Laag	4	7	11
Hoog	0	9	9
Totaal	4	16	20

Die verdeling in tabel 12 is onderwerp van Fisher se toets vir presiese waarskynlikheid en die verkreeë $p = 0,0068$ dui aan dat hierdie geen toevallige verdeling is nie.

In tabel 13 volg 'n uiteensetting van die frekwensie lae en hoë RILl - tellings volgens ouderdom.

Tabel 13

Frekwensie lae en hoë RILl - tellings volgens
kronologiese ouderdom.

Kronologiese Ouderdom	RIL - tellings		Totaal
	Laag	Hoog	
15	1	1	2
16	2	3	5
17	6	7	13
18	4	12	16
19	3	2	5
20	2	2	4
Totaal	18	27	45

'n Dubbele klassifikasie is gevorm op dieselfde wyse as met die MBS - tellings en kronologiese ouderdom. Die verkreeë $\chi^2 = 0,0937$ is nie beduidend op die 5% - peil van sekerheid nie ($df = 8$). Die spesifieke verdeling is dus bloot toevallig van aard.

Volgens Flavell et al (1968) is die ontwikkeling in die besondere vaardigheid wat die RILl meet, reeds voltooid teen ongeveer 9 tot 10-jarige ouderdom. Die ondersoeker het gevolglik die frekwensie response wat 'n telling van 1 of 2 behaal het en verteenwoordigend van nie - wederkerige rol - inlewing is, en die frekwensie response wat 'n telling van 3 (wederkerige rol-inlewing) behaal het as 'n binomiale verspreiding ondersoek. Die waarskynlikheid (p) dat hierdie verdeling 'n toevallige verskynsel is, was 0,4066. 'n Teoretiese χ^2 - ontleding met die hipotese van 'n gelyk-op verdeling in die werklikheid, het 'n $\chi^2 = 2,174$ opgelewer wat onbeduidend op die 5% - peil van sekerheid is ($g.v. = 1$).

Net soos by die RIL1 is die RIL2 ook met huidige skoolstanderd, ouderdom en verbale intelligensie in verband gebring. In tabel 14 volg 'n uiteensetting van die frekwensie van die verskillende RIL2 - tellings volgens standerd.

Tabel 14

Frekwensie van die verskillende RIL2 - tellings volgens standerd.

Standerd	RIL2 - telling					Totaal
	1	2	3	4	6	
4	2	10	0	7	0	19
5	0	3	1	6	4	14
6	1	4	0	5	5	15
Totaal	3	17	1	18	9	48

Van die resultate soos aangedui in tabel 14 is 'n 3 X 2 verdeling gevorm wat onderwerp is aan 'n χ^2 - ontleding. Alle response waaraan 'n RIL2 - telling van 1,2 en 3 toegeken is, is in een klas saamgegroepeer en die response waaraan 'n 4 en 'n 6 toegeken is, is in die volgende klas saamgegroepeer. Die verkree $\chi^2 = 4,8821$ was onbeduidend op die 5% - peil (g.v. = 2). 'n 2 X 2 verdeling met slegs die resultate van st. 4 en st. 5 het 'n $\chi^2 = 2,5999$ en 'n G-waarde = 2,6438 opgelewer wat beide onbeduidend op die 5% - peil van sekerheid is. (ft = 6,7879).

Wat die kronologiese ouderdom en RIL2 - tellings betref, word die frekwensie verdeling in tabel 15 aangegee. Die RIL2 - tellings is vir die res van die berekenings op dieselfde wyse in 'n hoë (4 & 6) en ; lae (1,2 & 3) klas gegroepeer.

Tabel 15

Frekwensie van die lae en hoë tellings op die RIL2 volgens kronologiese ouderdom.

Ouderdom	RIL2 - telling		Totaal
	Laag	Hoog	
15	0	2	2
16	3	2	5
17	9	7	16
18	5	6	11
19	2	3	5
20	2	1	3
Totaal	21	27	48

Aangesien die frekwensies in 'n groot aantal van die klasse baie klein is, is ouderdomme 15,16 en 17 saamgegroepeer asook ouderdomme 18,19 en 20. 'n χ^2 - ontleding van die gevolglike 2 X 2 verdeling het 'n $\chi^2 = 0,7010$ opgelewer. (ft = 10,063)

Die frekwensie proefpersone wat die verskillende RIL2 - tellings behaal het, wat reeds in twee klasse gegroepeer is, is in verband gebring met die frekwensie van die proefpersone in die twee gedichotomiseerde verbale intelligensie-klasse. In tabel 16 word hierdie besondere verdeling aange- getref.

Tabel 16

Frekwensie lae en hoë RIL2 - tellings teenoor lae en hoë verbale intelligensie.

Verbale Intelligensie	RIL2 - tellings		Totaal
	Laag	Hoog	
Laag	5	6	11
Hoog	2	7	9
Totaal	7	13	20

Fisher se toets vir presiese waarskynlikheid is op hierdie verdeling toe- gepas en die verkreeë $p = 0,2146$ het aangetoon dat dit 'n toevallige ver- deling is. Derhalwe is meer uiterste verdelings nie verder ondersoek nie.

Beide RIL1 en RIL2 is veronderstel om rol-inlewing te meet en hulle behoort dus beduidend met mekaar te korreleer indien hulle enige geldigheid as meetinstrument besit. Gevolglik is die frekwensie-verdeling van die ver- skillende RIL1 - tellings teencor die RIL2 - tellings ondersoek.

Tabel 17 gee 'n uiteensetting van hierdie verdeling.

Tabel 17

Frekwensie-verdeling van die response in die verskillende RIL1 - kategorieë teenoor die RIL2 - kategorieë.

RIL1 - telling	RIL2 - tellings					Totaal
	1	2	3	4	6	
1	0	0	0	2	1	3
2	1	6	0	4	4	15
3	0	10	1	12	4	27
Totaal	1	16	1	18	9	45

Van tabel 17 is 'n 2 X 2 verdeling gevorm op dieselfde wyse as wat reeds

beskryf is. 'n χ^2 - ontleding is hierop uitgevoer en die verkreeë $\chi^2 = 0,0347$ was onbeduidend op die 5% - peil van sekerheid. Die betrokke verdeling was dus bloot toevallig.

3. Bespreking van die resultate:

3.1. Die Morele beoordelingskaal.

Die bevindinge rakende die gebruik van die MBS as meting van die morele beoordelings van die kleurling jeugoortreder het aangetoon dat hierdie instrument maar van twyfelagtige waarde is.

Die betroubaarheid van hierdie instrument is so laag dat die verkreeë $r_{tt} = 0,28$ wat volgens die verdeelde-helfte metode van Guttman bereken is, nie eens beduidend is op die 5% - peil van sekerheid nie, alhoewel die korrelasie die 5% - peil van sekerheid met 0,008 mis. Maitland en Goldman (1974) maak aanspraak op 'n verdeelde-helfte betroubaarheidskorrelasie van 0,71 vir die oorspronklike meetinstrument. Dit wil dus voorkom asof die MBS in sy vertaalde en vereenvoudigde vorm nie eers aan een van die belangrikste voorwaardes vir 'n suksesvolle meetinstrument, naamlik 'n redelike mate van betroubaarheid beantwoord nie.

'n Verdere verskynsel wat die ondersoeker getref het, is die feit dat die uiteindelijke telling wat die jeugoortreder se vlak van morele beoordeling aandui in 'n groot mate afhanklik is van die tipe en aard van die morele dilemmas wat ingesluit is by die toets. Dieselfde geld dus ook vir die verdeelde-helfte betroubaarheidskorrelasie. Dit is gevolglik moontlik om die betroubaarheid van die toets te verhoog deur die dilemmas so te kies dat hulle gelyksoortig is. Hierdeur word die "geldigheid" van die toets egter geraak. Die resultaat hiervan sou wees dat 'n groot aantal meetinstrumente ontwikkel moet word om al die moontlike areas van morele oordele te dek, of 'n meetinstrument waarin bewustelik 'n verskeidenheid van onderafdelings of subtake ingesluit word om elke moontlike area van morele beoordelings te dek. Verskeie navorsers (Aronfreed, 1961; Hatano, 1970; Kohlberg, 1964; Piaget, 1932; Wright, 1971) het reeds aangetoon dat 'n individu se tempo van morele ontwikkeling verskil van area tot area en dat die uiteindelijke vlak wat bereik word ook nie vir alle areas dieselfde is nie. Die aard van die dilemma is dus ook 'n belangrike faktor. (Hatano, 1970; MacRae, 1954; McKechnie, 1971).

Dit is verder opvallend dat die totale tellings van die response op die MBS 'n baie definitiewe voorkeur toon vir die bewerings wat verteenwoordigend is van stadium 5 en 6. $\chi^2 = 44,7536 > p(.01)$; g.v. = 5 .

Ander navorsers se bevindinge toon aan dat jeugoortreders se vlak van ontwikkeling normaalweg in die omgewing van stadium 3 lê. (Fodor 1972a; Ruma & Mosher, 1967). Soos reeds genoem, mag hierdie bevinding 'n funksie wees van die aard van die dilemmas wat in die MBS ingesluit is.

Wanneer die individuele dilemmas onder die vergrootglas gebring word, is dit opvallend dat slegs dilemma 3 en 5 se frekwensie-verdelings toevallige verdelings vorm. Alhoewel beide dilemmas dus op 'n behoorlike wyse onderskei tussen die subjekte, is dit tog duidelik dat die modale stadium van die spesifieke monster proefpersone se keuses op hierdie twee dilemmas in beide gevalle op stadium 4 val. Hierdie bevinding is meer in ooreenstemming met die bevindinge van ander navorsers. (Kohlberg, 1969).

Die res van die dilemmas toon almal 'n beduidende voorkeur vir spesifieke lewerings. Daar is waarskynlik allerlei faktore wat hier 'n rol speel maar die ondersoeker wil dit waag om by drie van die dilemmas redes te soek vir die spesifieke frekwensie-verdeling van keuses.

Die response op dilemma 1 is kenmerkend van die siening van die kleurling jeugoortreder van die verhouding tussen hom en sy ouers. Dit is hoofsaaklik 'n outoritêre gesagsverhouding waarin die hoogste vorm van moraliteit algehele gehoorsaamheid is en pogings om die ouer te behaag. Die bewoording van die stellings (5 en 6) het verder 'n moraliserende toon en die moontlikheid bestaan dat die subjekte dit mag assosieer met die ondersoeker (as lid van die personeel) se mening.

Dilemma 2 bevat geen moraliserende stellings nie maar lyk of die primêre motiverings tot die spesifieke frekwensie-verdeling van keuses te doen het met die verbreking van vertroue onder gelykes (stellings 6 & 2) en 'n moontlike anti-sosiale bevestiging van sy eie onafhanklikheid en selfwaarde.

By dilemma 6 is dit opvallend dat ongeveer 46% van die totale aantal keuses op stelling 2 (stadium 2) geval het. Die motief hieragter is waarskynlik sosiaal-polities van aard en het te doen met die menswaardigheid van alle mense.

In die algemeen kan gesê word dat die moeilikheidswaarde van sommige van die stellings te hoog is in verhouding met ander en dat die keuses daardeur beïnvloed word. Sommige stellings is onnodig lank en uitgebreid met die gevolg dat 'n enkele stelling verskillende sinsnedes van verskillende moeilikheidsgrade het. Die rede vir die uitgebreidheid van die stellings

Dit mag egter wees dat die faktor van kronologiese ouderdom oor die ouderdomspan wat in die huidige studie betrek is, nie meer 'n merkbare invloed uitoefen nie en dat die toepaslike ontwikkeling teen 15 jaar oud feitlik

voltooid is.

Daar bestaan verder te min sekerheid of die keuse van 'n subjek wel sy weloorwoë mening is of slegs die mees voor die hand liggende keuse. In hierdie opsig kan gemeld word dat die toets wat deur Rest (1974) ontwikkel is, voorsiening maak vir kontrole-items wat die konsekwentheid meet waarmee die subjek sy keuses maak.

Die ondersoeker is van mening dat die tyd ryp is dat nuwe metodes gevind word om morele beredenering te meet. Al die bekende meetinstrumente is soortgelyk in die opsig dat almal morele dilemmas volgens die model van Kohlberg bevat. Die meeste dilemmas is selfs identies aan die wat Kohlberg ontwikkel het. Die enigste wyse waarop die meetinstrumente verskil, is die vorm waarin die response van die toetsling verwag word. Die ondersoeker wil egter geensins 'n veelheid van meetinstrumente bepleit wat sal veroorsaak dat bevindinge slegs waar sal wees van 'n spesifieke meetinstrument met min of geen veralgemeenbaarheid nie. Die mees belowende meetinstrument wat met vrug vir die Suid-Afrikaanse opset aangepas kan word, is na sy mening dié van Rest (1974).

Die huidige studie is aanvanklik aangepak met die oog daarop om vas te stel of die beduidende verband tussen die vermoë tot rol-inlewing en morele beredenering ook waar is vir die kleurling jeugoortreder.

Die ondersoeker het geen bewys gevind van so 'n verband tussen die MBS en die RIL1 of die RIL2 nie. Hierdie bevinding mag 'n funksie wees van die relatief hoë ouderdom van die proefpersone. Selman (1969) stel dit duidelik dat die vlak van rol-inlewing 'n noodsaaklike, maar nie 'n genoegsame voorwaarde vir morele ontwikkeling is nie. Dit mag dus wees dat die jeugoortreder wel oor die nodige vaardighede beskik maar dat sy morele ontwikkeling deur ander faktore gestrem is.

'n Ander moontlike verklaring vir hierdie onverwagse bevinding is dat daar net soos by die MBS ook metodologiese probleme met die twee meetinstrumente ondervind is wat gebruik is om die vlak van rol-inlewing te meet. 'n Mens sou verwag dat laasgenoemde twee meetinstrumente beduidend met mekaar sou korreleer indien hulle hoegenaamd as geldige meetinstrumente van dieselfde vaardigheid beskou moet word. Die huidige studie kon egter geen beduidende resultaat in die opsig aantoon nie. Die ondersoeker meen dat die rede vir hierdie resultaat in die feit lê dat RIL2 in werklikheid 'n projeksie-tegniek is en dus 'n totaal andersoortige taak as die van RIL1. RIL1 verg geen fantasierespons nie maar slegs 'n beskrywing van 'n objektiewe

reeks prente wat 'n duidelike storie suggereer.

3.2. Metings van die vaardigheid van rol-inlewing.

3.2.1. Rol-inlewing Taak 1.

Die RIL1 het ook nie 'n beduidend verband met skoolstanderd getoon nie. Alhoewel die taak 'n redelike mate van taalvermoë of woordvlotheid vereis en mens 'n beduidende verband met skolastiese opleiding sou verwag, beskik die meeste subjekte skynbaar egter reeds oor die vermoë om die taak uit te voer.

Die RIL1 het ook nie 'n beduidende verband met kronologiese ouderdom opgelewer nie. 'n Moontlike verklaring hiervoor is dat Flavell et al (1969) die vaardigheid wat hierdie instrument meet as voltooid beskou teen die ouderdom van 10 jaar. Statistiese ontleding van die huidige studie se resultate toon wel aan dat die verdeling van proefpersone wat wel die hoogste vlak van ontwikkeling bereik het teenoor die wat dit nog nie bereik het nie, nie beduidend afwyk van 'n eweredige verdeling nie, maar diegene wat nie die hoogste vlak van ontwikkeling bereik het nie, se ontwikkeling eindig moontlik daar.

Net soos by die MBS is hier weereens gevind dat die metings van verbale intelligensie 'n beduidende verband toon met die tellings op die RIL1. Geen persoon wat oor 'n hoë verbale intelligensie beskik, het 'n lae-telling op die RIL1 behaal nie. Die ondersoeker wil die verklaring van hierdie verband ook soek in die feit dat hierdie meting indirek te make het met die abstrakte denkvermoë van die proefpersoon, wat 'n voorvereiste is vir toereikende rol-inlewing.

3.2.2. Rol-inlewing Taak 2.

Die korrelasies tussen die RIL2 en kronologiese ouderdom, skoolstanderd en verbale intelligensie was onbeduidend. Hierdie bevindinge was eintlik heeltemal teen die verwagting in. Feffer(1959) het gevind dat die hoeveelheid woorde wat in die stories gebruik is, beduidend korreleer met die resultate op die R.T.T. Feffer en Gourevitch (1960) maak weer melding van 'n beduidende verband met kronologiese ouderdom. Alhoewel woordvlotheid ongetwyfeld 'n belangrike rol hier moet speel, was die toepaslike korrelasie met die huidige skoolstanderd onbeduidend. Alle proefpersone het hierdie taak met 'n redelike mate van gemak voltooi. Dit wil egter voorkom asof 'n groter verskeidenheid van prente beter resultate sou opgelewer het. Sodoende kon vasgestel word of die verkreeë telling spesifiek ten opsigte van die betrokke prent is of veralgemeen kan word na ander

situasies. Eienskappe van die prent soos die situasie en karakters kan moontlik die tipe of kwaliteit van die respons beïnvloed. Hostorf en Bender (1952) is in elk geval van mening dat, sonder enige korreksie vir projeksie, die meting van empatie nie sin uitmaak nie. Dieselfde geld dus ook vir rol-inlewing aangesien daar weinig verskil tussen die genoemde twee vaardighede is.

3.3. Algemene opmerkings.

Die taak van die RIL1 is identies aan die oorspronklike toets en so eenvoudig dat betroubaarheidsberekenings nie as nodig geag is nie, veral omdat die proefpersone moeilik verkrygbaar was vir 'n hertoets weens eks-terne faktore soos vakansieverlof en die ontslag van 'n groot aantal van die proefpersone.

Die taak in RIL2, wat hoofsaaklik 'n projeksietaak is, is eintlik ook so eenvoudig dat 'n herhaling van die toetssessie binne 'n relatief kort tydspanne nie die betroubaarheid van die meetinstrument gaan meet nie maar wel die geheue van die subjekte. Indien die tydperk tussen toepassings verleng word, bestaan die moontlikheid dat 'n groot aantal van die proefpersone weens die reeds genoemde faktore asook drossery nie beskikbaar is vir 'n hertoets nie.

Daar was geen ekwivalente vorms van die twee meetinstrumente beskikbaar nie om as alternatiewe metode van betroubaarheidsberekening te dien nie en die meetinstrument was nie self verdeelbaar sodat verdeelde-helfte betroubaarheidskorrelasies uitgewerk kon word nie.

Oor die algemeen toon hierdie resultate aan dat elkeen van die meetinstrumente wat in hierdie studie gebruik is, nie voor 'n deeglike studie met Suid-Afrikaanse proefpersone sonder meer, in 'n vertaalde vorm, gebruik behoort te word nie. RIL1 kan natuurlik nie veel gewysig word nie maar die instruksies mag dalk die knelpunt wees. Die ondersoeker is van mening dat die teenwoordigheid van 'n medewerker wat opdaag nadat die eerste gedeelte van die taak afgehandel is, as voorbeeld kan dien om die instruksies vir die tweede deel van die taak te vergemaklik.

By beide van hierdie meetinstrumente wat veronderstel is om die vlak van rol-inlewing te meet, is die verkreeë telling 'n subjektiewe beoordeling deur die toetsafnemer. Hierdie subjektiwiteit behoort ook so ver as moontlik uitgeskakel te word.

Wat die MBS betref behoort die variasie van Kohlberg se meetinstrument wat deur Rest (1974) ontwikkel is, met groter vrag gebruik te word. Die aantal dilemmas wat in die huidige studie gebruik is, behoort ook uitgebrei te word nadat die betekenis en konnotasie wat aan elke konfliktsituasie in die Suid-Afrikaanse opset geheg word eers deeglik ondersoek is.

4. Samevatting.

Die hipotese dat die vlak van morele beredenering 'n beduidende korrelasie met die vermoë tot rol-inlewing sou oplewer, moes verwerp word. Daar is egter verskeie metodologiese probleme met die betroubaarheid en geldigheid van die meetinstrumente.

'n Onderzoek van die verdeelde-helfte betroubaarheidskorrelasie van die MBS toon aan dat die twee helftes van die meetinstrument nie eens beduidend met mekaar korreleer nie. Verdere statistiese ontledings van die response op die 9 dilemmas toon aan dat die response spesifiek is ten opsigte van die betrokke dilemmas en dat daar geen sprake van 'n globale telling vir die meetinstrument kan wees nie.

Die twee metings van die vermoë tot rol-inlewing korreleer ook nie met mekaar nie en 'n vraagteken word agter die geldigheid van hierdie instrumente geplaas.

Die feit dat die MBS-tellings en RILL-tellings beduidend met verbale intelligensie korreleer toon aan dat daar tog 'n verband tussen beide van die metings en die abstrakte denkprosesse is. 'n Alternatiewe verklaring is dat 'n hoë telling op beide van die genoemde meetinstrumente afhanklik is van 'n goeie begrip van die aard van die taak en die instruksies.

Die ondersoeker is van mening dat die resultate aantoon dat hierdie studie in 'n groot mate ontydig is. Ontydig in dié sin dat dit skynbaar nodig is om elkeen van die meetinstrumente eers afsonderlik in die Suid-Afrikaanse opset te revalueer voordat studies met die oog op interkorrelasies aangepak kan word.

Die teleurstellende resultate behoort geensins 'n voornemende ondersoeker af te skrik van hierdie terrein van ondersoek nie aangesien daar nog betreklik min in Suid-Afrika op hierdie terrein gedoen is. Die huidige studie kan dus bloot beskou word as 'n verkenning van die terrein.

Verdere navorsing rakende die kognitiewe aspekte van morele gedrag is uiters

noodsaaklik veral weens die praktiese moontlikhede wat hierdie verkreeë kennis mag inhou vir kliniese werk, onder jeugoortreders en volwasse misdadigers met die oog op rehabilitasie.

B Y L A A G A

STATISTIESE BEWERKINGS1. Die Morele Beoordelingskaal:1.1. Verdeelde helfte betroubaarheidsberekening:

Ho : Daar is geen verband tussen die twee helftes van die toets nie.

X	x	x^2	Y	y	y^2	X+Y	d	d^2
24	7,04	49,56	20	1,04	1,08	44	8,08	65,29
20	3,04	9,24	22	3,04	9,24	42	6,08	36,97
21	4,04	16,32	15	-3,96	15,68	36	0,08	0,0064
19	2,04	4,16	21	2,04	4,16	40	4,08	16,65
20	3,04	9,24	17	-1,96	3,84	37	1,08	1,17
14	-2,96	8,76	25	6,04	36,48	39	3,08	9,49
19	2,04	4,16	20	1,04	1,08	39	3,08	9,49
21	4,04	16,32	19	0,04	0,0016	40	4,08	16,65
18	1,04	1,08	19	0,04	0,0016	37	1,08	1,17
18	1,04	1,08	22	3,04	9,24	40	3,08	9,49
22	5,04	25,40	23	4,04	16,32	45	9,08	82,45
18	1,04	1,08	21	2,04	4,16	39	3,08	9,49
16	-0,96	0,92	22	3,04	9,24	38	2,08	4,33
23	6,04	36,48	19	0,04	0,0016	42	6,08	36,97
17	0,04	0,0016	20	1,04	1,08	37	1,08	1,17
22	5,04	25,40	22	3,04	9,24	44	8,08	65,29
20	3,04	9,24	25	6,04	36,48	45	9,08	82,45
15	-1,96	3,84	23	4,04	16,32	38	2,08	4,33
23	6,04	36,48	19	0,04	0,0016	42	6,08	36,97
19	2,04	4,16	21	2,04	4,16	40	4,08	16,65
15	-1,96	3,84	19	0,04	0,0016	34	-1,91	3,65
18	1,04	1,08	17	-1,96	3,84	35	-0,91	0,83
16	-0,96	0,92	14	-4,96	24,60	30	-5,91	34,93
13	-3,96	15,68	16	-2,96	8,76	29	-6,91	47,75
16	-0,96	0,92	19	0,04	0,0016	35	-0,91	0,83
11	-5,96	35,52	14	-4,96	24,60	25	-10,91	119,03
14	-2,96	8,76	20	1,04	1,08	34	-1,91	3,65
17	0,04	0,0016	16	-2,96	8,76	33	-2,91	8,47
18	1,04	1,08	17	-1,96	3,84	35	-0,91	0,83
12	-4,96	24,60	23	4,04	16,32	35	-0,91	0,83

15	-1,96	3,84	18	-0,96	0,92	33	-2,91	8,47
10	-6,96	48,44	20	1,04	1,08	30	-5,91	34,93
14	-2,96	8,76	16	-2,96	8,76	30	-5,91	34,93
20	3,04	9,24	15	-3,96	15,68	35	-0,91	0,83
13	-3,96	15,68	19	0,04	0,0016	32	-3,91	15,29
11	-5,96	35,52	19	0,04	0,0016	30	-5,91	34,93
15	-1,96	3,84	12	-6,96	48,44	27	-8,91	79,39
16	-0,96	0,92	15	-3,96	15,68	31	-4,91	24,11
12	-4,96	24,60	18	-0,96	0,92	30	-5,91	34,93
18	1,04	1,08	16	-2,96	8,76	34	-1,91	3,65
12	-4,96	24,60	14	-4,96	24,60	26	-9,91	98,21
14	-2,96	8,76	21	2,04	4,16	35	-0,91	0,83
19	2,04	4,16	17	-1,96	3,84	36	0,08	0,0064
14	-2,96	8,76	22	3,04	9,24	36	0,08	0,0064
16	-0,96	0,92	20	1,04	1,08	36	0,08	0,0064
22	3,04	9,24	20	1,04	1,08	42	6,08	36,97
<hr/>								
$\sum X = 780$		$\sum Y = 872$	$\sum (X+Y) = 1652$					
$\bar{X} = 16.96$		$\bar{Y} = 18.96$	$\overline{X+Y} = 35.91$					

$$r_{ix} = 2 \left[1 - \frac{(sx^2 + sy^2)}{s^2_{(x+y)}} \right]$$

$$\begin{aligned} s_x^2 &= \frac{\sum x^2}{N-1} \\ &= \frac{563,68}{45} \\ &= 12,53 \end{aligned}$$

$$\begin{aligned} s_y^2 &= \frac{\sum y^2}{N-1} \\ &= \frac{413,85}{45} \\ &= 9,1967 \end{aligned}$$

$$\begin{aligned} s_{(x+y)}^2 &= \frac{\sum d^2}{N-1} \\ &= \frac{1134,7656}{45} \\ &= 25,22 \end{aligned}$$

$$\begin{aligned} r_{ix} &= 2 \left[1 - \frac{(12,53 + 9,2)}{25,22} \right] \\ &= 2 (1 - 0,86) \\ &= 0,28 \end{aligned}$$

Volgens tabel v(a) moet vir $N = 47$, $r_k > 0,288$ om beduidend te wees op die 5% - peil en $r_k > 0,243$ om beduidend te wees op 10% - peil.

$$r_k < p(05) = 0,288$$

Ho word aanvaar.

1.2. Kolmogorov-Smirnov ontleding van die response op elke dilemma:

Dilemma 1:

Ho: Daar is geen beduidende voorkeur in die keuses nie.

Stadium	1	2	3	4	5	6
f(eks.)	19	0	20	2	4	1
f(teo.)	7,66	7,66	7,66	7,66	7,66	7,66
Kumulatiewe p	<u>19</u>	<u>19</u>	<u>39</u>	<u>41</u>	<u>45</u>	<u>46</u>
	46	46	46	46	46	46
p^1	<u>7,66</u>	<u>15,32</u>	<u>22,98</u>	<u>30,64</u>	<u>38,40</u>	<u>46</u>
	46	46	46	46	46	46
Verskil(D)	<u>11,34</u>	<u>3,68</u>	<u>16,02</u>	<u>10,36</u>	<u>6,70</u>	
	46	46	46	46	46	

$$\text{Maksimum } D = \frac{16,02}{46} = 0,3482$$

$$N = 46 : \text{Beduidendheidspeil vir } D(05): p = \frac{1,36}{\sqrt{N}} = 0,2005$$

$$p(01) = \frac{1,63}{\sqrt{N}} = 0,2404$$

$D \geq p(01)$ daarom word Ho verwerp.

Dilemma 2:

Ho: Geen beduidende voorkeur in die keuses nie.

Stadium	1	2	3	4	5	6
f(eks.)	2	6	8	5	14	11
f(teo.)	7,66	7,66	7,66	7,66	7,66	7,66
Kum. p	<u>2</u>	<u>8</u>	<u>16</u>	<u>21</u>	<u>35</u>	<u>46</u>
	46	46	46	46	46	46
p^1	<u>7,66</u>	<u>15,32</u>	<u>22,98</u>	<u>30,64</u>	<u>38,30</u>	<u>46</u>
	46	46	46	46	46	46
Verskille	<u>5,66</u>	<u>7,32</u>	<u>6,98</u>	<u>9,64</u>	<u>3,30</u>	
(D)	46	46	46	46	46	

$$\text{Maksimum } D = \frac{9,64}{46}$$

$$= 0,2096$$

$$D \geq p(,05)$$

Ho word op die 5% - peil verwerp.

Dilemma 3:

Ho: Geen beduidende voorkeur in die keuses.

Stadium	1	2	3	4	5	6
f(eks.)	2	6	8	14	6	10
f(teo.)	7,66	7,66	7,66	7,66	7,66	7,66
Kum. p	<u>2</u>	<u>8</u>	<u>16</u>	<u>30</u>	<u>36</u>	<u>46</u>
	46	46	46	46	46	46
p^1	<u>7,66</u>	<u>15,32</u>	<u>22,98</u>	<u>30,64</u>	<u>38,30</u>	<u>46</u>
	46	46	46	46	46	46
D	<u>5,66</u>	<u>7,32</u>	<u>6,98</u>	<u>64</u>	<u>2,30</u>	
	46	46	46	46	46	

$$\text{Maksimum } D = \frac{7,32}{46}$$

$$= 0,1591$$

$$D < p(,05)$$

Ho bevestig.

Dilemma 4:

Ho : Geen beduidende voorkeur in die keuses.

Stadium	1	2	3	4	5	6
f(eks.)	15	2	2	8	1	18
f(teo.)	7,66	7,66	7,66	7,66	7,66	7,66
Kum p	<u>15</u>	<u>17</u>	<u>19</u>	<u>27</u>	<u>28</u>	<u>46</u>
	46	46	46	46	46	46
p^1	<u>7,66</u>	<u>15,32</u>	<u>22,98</u>	<u>30,64</u>	<u>38,30</u>	<u>46</u>
	46	46	46	46	46	46
D	<u>7,34</u>	<u>1,68</u>	<u>3,98</u>	<u>3,64</u>	<u>10,30</u>	
	46	46	46	46	46	

$$\text{Maksimum } D = \frac{10,30}{46} = 0,2239$$

$$D > p(,05)$$

Ho word dus op 5% - peil van sekerheid verwerp.

Dilemma 5:

Ho : Geen voorkeur in die keuses.

Stadium	1	2	3	4	5	6
f(eks)	1	10	7	12	7	9
f(teo)	7,66	7,66	7,66	7,66	7,66	7,66
Kum p	<u>1</u>	<u>11</u>	<u>18</u>	<u>30</u>	<u>37</u>	<u>46</u>
	46	46	46	46	46	46
p^1	<u>7,66</u>	<u>15,32</u>	<u>22,98</u>	<u>30,64</u>	<u>38,30</u>	<u>46</u>
	46	46	46	46	46	46
D	<u>6,66</u>	<u>4,32</u>	<u>4,98</u>	<u>64</u>	<u>1,30</u>	
	46	46	46	46	46	

Maksimum D = 0,1448 < p(,05)

Ho word aanvaar.

Dilemma 6:

Ho : Geen beduidende voorkeur in die keuses.

Stadium	1	2	3	4	5	6
f(eks)	7	9	2	1	6	21
f(teo)	7,66	7,66	7,66	7,66	7,66	7,66
Kum p	<u>7</u>	<u>16</u>	<u>18</u>	<u>19</u>	<u>25</u>	<u>46</u>
	46	46	46	46	46	46
p^1	<u>7,66</u>	<u>15,32</u>	<u>22,98</u>	<u>30,64</u>	<u>38,30</u>	<u>46</u>
	46	46	46	46	46	46
D	<u>66</u>	<u>68</u>	<u>4,98</u>	<u>11,64</u>	<u>13,30</u>	
	46	46	46	46	46	

Maks. D = $\frac{13,30}{46} = 0,2891$

46

D > p(,01)

Ho word dus verwerp.

Dilemma 7:

Ho : Geen beduidende voorkeur in die keuses:

Stadium	1	2	3	4	5	6
f(eks)	2	0	2	6	25	11
f(teo)	7,66	7,66	7,66	7,66	7,66	7,66
Kum p	<u>2</u>	<u>2</u>	<u>4</u>	<u>10</u>	<u>35</u>	<u>46</u>
	46	46	46	46	46	46
p^1	<u>7,66</u>	<u>15,32</u>	<u>22,98</u>	<u>30,64</u>	<u>38,30</u>	<u>46</u>
	46	46	46	46	46	46
D	<u>5,66</u>	<u>13,32</u>	<u>18,98</u>	<u>20,64</u>	<u>3,30</u>	
	46	46	46	46	46	

$$\text{Maks. } D = \frac{20,64}{46} = 0,4487$$

$$D > p(,01)$$

Ho word dus verwerp.

Dilemma 8:

Ho : Geen beduidende voorkeur in die keuses.

Stadium	1	2	3	4	5	6
f(eks)	0	2	22	9	8	5
f(teo)	7,66	7,66	7,66	7,66	7,66	7,66
Kum p	0	<u>2</u>	<u>24</u>	<u>33</u>	<u>41</u>	<u>46</u>
		46	46	46	46	46
p^1	<u>7,66</u>	<u>15,32</u>	<u>22,98</u>	<u>30,64</u>	<u>38,30</u>	<u>46</u>
	46	46	46	46	46	46
D	<u>7,66</u>	<u>13,32</u>	<u>1,02</u>	<u>2,36</u>	<u>2,70</u>	
	46	46	46	46	46	

$$\text{Maks. } D = \frac{20,64}{46} = 0,4487$$

$$D > p(,01)$$

Ho word dus verwerp.

Dilemma 9:

Ho : Geen beduidende voorkeur in die keuses.

Stadium	1	2	3	4	5	6
f(eks)	0	2	22	9	8	5
f(teo)	7,66	7,66	7,66	7,66	7,66	7,66
Kum p	0	<u>2</u>	<u>24</u>	<u>33</u>	<u>41</u>	<u>46</u>
		46	46	46	46	46
p ¹	<u>7,66</u>	<u>15,32</u>	<u>22,98</u>	<u>30,64</u>	<u>38,30</u>	46
	46	46	46	46	46	
D	<u>7,66</u>	<u>13,32</u>	<u>1,02</u>	<u>2,36</u>	<u>2,70</u>	
	46	46	46	46	46	

$$\text{Maks. } D = \frac{13,32}{46} = 0,2896$$

$$D > p(,01)$$

Ho word dus verwerp.

Totaal.

Ho : Geen beduidende voorkeur in keuses nie.

A Kolmogorov - Smirnov:

Stadium	1	2	3	4	5	6
f(eks)	48	36	73	64	95	98
f(teo)	69	69	69	69	69	69
Kum p	<u>48</u>	<u>84</u>	<u>157</u>	<u>221</u>	<u>316</u>	<u>414</u>
	414	414	414	414	414	414
p ¹	<u>69</u>	<u>138</u>	<u>207</u>	<u>276</u>	<u>345</u>	<u>414</u>
	414	414	414	414	414	414
D	<u>21</u>	<u>54</u>	<u>50</u>	<u>55</u>	<u>29</u>	
	414	414	414	414	414	

$$\text{Maks. } D = \frac{55}{414} = 0,1329$$

$$D < p(,05)$$

Ho word dus aanvaar.

B Chi-kwadraat:

$$\text{Chi}^2 = \sum_{i=1}^k \frac{(f_i - f_i')^2}{f_i'}$$

Stadium	f	f ¹	f - f ¹	(f - f ¹) ²	$\frac{(f - f^1)^2}{f^1}$
1	48	69	-21	441	6,3913
2	36	69	-33	1089	15,7826
3	73	69	4	16	,2319
4	64	69	- 5	25	,3623
5	95	69	26	676	9,7971
6	98	69	29	841	12,1884

$$\chi^2 = 44,7536$$

$$\chi^2 > p(,01) = 15,0863 \text{ (g.v.} = 6 - 1 = 5)$$

Ho word dus verwerp.

1.3. MBS en Skoolstanderds 4,5 & 6.

Ho : Daar is geen verband tussen MBS - tellings en skoolstanderd.

$$\chi^2 = \sum_{i=1}^k \frac{(f_i - f_i^1)^2}{f_i^1}$$

Standerd	MBS - tellings		Totaal
	Laag	Hoog	
4	11	5	16
5	6	6	12
6	5	10	15
Totaal	22	21	N=43

In St. 4 sou mens $\frac{22}{43} \times \frac{16}{1} = 8,19$ lae tellings verwag
 " $\frac{21}{43} \times \frac{16}{1} = 7,81$ hoë tellings verwag

In St. 5 sou mens $\frac{22}{43} \times \frac{12}{1} = 6,14$ Lae tellings verwag
 " $\frac{21}{43} \times \frac{12}{1} = 5,86$ hoë tellings verwag

In St. 6 sou mens $\frac{22}{43} \times \frac{15}{1} = 7,67$ lae tellings verwag.
 " $\frac{21}{43} \times \frac{15}{1} = 7,33$ hoë tellings verwag.

Standerd	f	f ¹	f - f ¹	(f - f ¹) ²	$\frac{(f - f^1)^2}{f^1}$
St. 4:Laag	11	8,19	2,81	7,9	,96
Hoog	5	7,81	-2,81	7,9	1,01
St. 5:Laag	6	6,14	-,14	,02	,003
Hoog	6	5,86	,14	,02	,003
St. 6:Laag	5	7,67	-2,67	7,13	,930
Hoog	10	7,33	2,67	7,13	,973

$$\chi^2 = 3,879$$

Vir g.v. $(3-1)(2-1) = 2$ is $p(,05) = 5,9915$ en

$$p(,01) = 9,2103$$

$$\chi^2 < p(,05)$$

Ho word dus aanvaar.

1.3.1. MBS en skoolstanders 4 & 6.

$$1. \chi^2 = \frac{N \left(\frac{AD - BC}{A+B+C+D} - \frac{N}{2} \right)^2}{(A+B)(C+D)(A+C)(B+D)}$$

Standerd	MBS - tellings		
	Laag	Hoog	
4	A 11	B 5	A+B 16
6	C 5	D 10	C+D 15
	A+C 16	B+D 15	N 31

$$\chi^2 = \frac{31 \left(\frac{110 - 25}{2} - \frac{31}{2} \right)^2}{16 \times 15 \times 16 \times 15}$$

$$= 2,5996$$

$$\chi^2 < p(,05) \quad [g.v = 1 : p(,05) = 3,841]$$

Ho word dus aanvaar.

2. G -toets:

$$ft = \frac{\text{Die kleinste van } (A+B) \text{ of } (C+D) \times (A+C) \text{ of } (B+D)}{N}$$

$$= 7,26$$

AD groter as BC

$$2 \left(A - \frac{1}{2} \right) \ln \left(A - \frac{1}{2} \right) = 49,3789$$

$$2(A+B) \ln (A+B) = 88,7228$$

$$2 \left(B + \frac{1}{2} \right) \ln \left(B + \frac{1}{2} \right) = 18,7522$$

$$2(C+D) \ln (C+D) = 81,2415$$

$$2 \left(C + \frac{1}{2} \right) \ln \left(C + \frac{1}{2} \right) = 18,7522$$

$$2(A+C) \ln (A+C) = 88,7228$$

$$2 \left(D - \frac{1}{2} \right) \ln \left(D - \frac{1}{2} \right) = 42,7745$$

$$2(B+D) \ln (B+D) = 81,2415$$

$$2 N \ln N = 212,9072$$

$$\text{Totaal (Y)} = 339,929$$

$$\text{Totaal : (X)} = 342,565$$

$$G - \text{waarde} = (X - Y) = 2,636$$

$$G < p(,05) \quad \text{Ho word dus aanvaar.}$$

1.3.2. MBS en Standerds 4 & 5.

A	A	A+B
11	5	16
C	D	C+D
6	6	12
A+C	B+D	N
17	11	28

$$ft = \frac{\text{kleinste van } (A+B) \text{ of } (C+D) \times (A+C) \text{ of } (B+D)}{N}$$

$$= 4,7$$

$$1. \chi^2 = \frac{N(AD/BC) - \frac{N}{2}}{(A+B)(C+D)(A+C)(B+D)}$$

$$= \frac{28(66-30/-14)^2}{16 \times 12 \times 17 \times 11}$$

$$= 0,3775$$

$\chi^2 < p(,05)$ en H_0 word aanvaar.

2. G - toets:

$$AD = 66$$

$$BC = 30$$

AD groter as BC

$$2(A - \frac{1}{2}) \ln(A - \frac{1}{2}) = 49,3789$$

$$2(B + \frac{1}{2}) \ln(B + \frac{1}{2}) = 18,7522$$

$$2(C + \frac{1}{2}) \ln(C + \frac{1}{2}) = 24,3334$$

$$2(D - \frac{1}{2}) \ln(D - \frac{1}{2}) = 18,7522$$

$$2N \ln N = 186,6035$$

$$\text{Totaal (X)} = 297,8202$$

$$2(A+B) \ln(A+B) = 88,7228$$

$$2(C+D) \ln(C+D) = 59,6378$$

$$2(A+C) \ln(A+C) = 96,3293$$

$$2(B+D) \ln(B+D) = 52,7537$$

$$\text{Totaal (Y)} = 297,4436$$

$$G - \text{waarde} = (X - Y) = 0,3766$$

$G < p(,05)$ en H_0 word aanvaar.

1.4. MBS en kronologiese ouderdom.

H_0 : Daar is nie 'n beduidende verband tussen MBS-tellings en ouderdom nie.

A	B	A+B
11	9	20
C	D	C+D
11	12	23
A+C	B+D	N
22	21	43

$$ft = \frac{(A+B)(B+D)}{N} = 9,77$$

$$\begin{aligned} \text{Chi}^2 &= N \left(\frac{AD-BC}{N} - \frac{N}{2} \right)^2 \\ &= \frac{(A+C)(B+D)(A+B)(C+D)}{22 \times 21 \times 23 \times 20} \\ &= 0,0268 \end{aligned}$$

$\text{Chi}^2 < p(,05)$ en H_0 word aanvaar.

1.5. MBS en verbale intelligensie:

H_0 : Daar is geen verband tussen MBS-tellings en verbale intelligensie nie.

A	B	A+B
7	6	13
C	D	C+D
0	6	6
A+C	B+D	N
7	12	19

$$ft = \frac{(A+C)(C+D)}{N} = 2,2105$$

$$AD = 42$$

$$BC = 0$$

1. G-toets:

AD groter as BC

$$2(A - \frac{1}{2}) \ln(A - \frac{1}{2}) = 24,3334$$

$$2(B + \frac{1}{2}) \ln(B + \frac{1}{2}) = 24,3334$$

$$2(C + \frac{1}{2}) \ln(C + \frac{1}{2}) = 0,6931$$

$$2(D - \frac{1}{2}) \ln(D - \frac{1}{2}) = 18,7522$$

$$2N \ln N = 111,8887$$

$$\text{Totaal (X)} = 178,6146$$

$$2(A+B) \ln(A+B) = 66,6887$$

$$2(C+D) \ln(C+D) = 21,5011$$

$$2(A+C) \ln(A+C) = 27,2427$$

$$2(B+D) \ln(B+D) = 59,6378$$

$$\text{Totaal (Y)} = 175,0703$$

$$G\text{-waarde} = (X - Y) = 3,5443$$

$G < p(,05)$ en H_0 word aanvaar.

$$2. p = \frac{(A+B)!(C+D)!(A+C)!(B+D)!}{N! A! B! C! D!}$$

$$p = \frac{13!6!7!12!}{19!7!6!0!6!}$$

$$= 0,0341$$

$$= 0,05 \text{ en } H_0 \text{ word dus verwerp.}$$

1.6. MBS en RIL.

H_0 : Daar is geen verband tussen MBS - tellibgs en skoolstanderd.

Standerd 4:

A	B	A+B
2	7	9
C	D	C+D
2	3	5
A+C	B+D	N
4	10	14

$$p = \frac{(A+B)!(C+D)!(A+C)!(B+D)!}{N! A! B! C! D!}$$

$$= \frac{9!5!10!4!}{14!2!7!2!3!}$$

$$= 0,3596$$

Berekenings word gestaak en H_0 aanvaar.

Standerd 5:

A	B	A+B
4	2	6
C	D	C+D
4	2	6
A+C	B+D	N
8	4	12

$$p = \frac{6!6!8!4!}{12! 4!4!2!2!}$$

$$= 0,4545$$

Die berekening word gestaak en H_0 aanvaar.

Standard 6.

A	B	A+B
1	4	5
C	D	C+D
4	6	10
A+C	B+D	N
5	10	15

$$p = \frac{10!10!5!5!}{15! 6! 4! 4! 1!} = 0,3497$$

Die berekeninge word gestaak en H_0 aanvaar.

Totale Monster:

A	B	A+B
7	13	20
C	D	C+D
10	11	21
A+C	B+D	N
17	24	41

$$ft = \frac{(A+B)(A+C)}{N} = 8,2927$$

$$AD = 77$$

$$BC = 130$$

$$1. \text{ Chi}^2 = \frac{N \left(\frac{AD}{N} - \frac{BC}{N} - \frac{N}{2} \right)^2}{\frac{(A+B)(C+D)(A+C)(B+D)}{20 \times 21 \times 17 \times 24}}$$

$$= \frac{41(53 - 20,5)^2}{20 \times 21 \times 17 \times 24}$$

$$\text{Chi}^2 < p(,05) \text{ en } H_0 \text{ word aanvaar.}$$

2. G - toets:

BC groter as AD

$$2(A+\frac{1}{2}) \ln (A+\frac{1}{2}) = 30,2235$$

$$2(B-\frac{1}{2}) \ln (B-\frac{1}{2}) = 63,1432$$

$$2(C-\frac{1}{2}) \ln (C-\frac{1}{2}) = 42,7745$$

$$2(D+\frac{1}{2}) \ln (D+\frac{1}{2}) = 56,1740$$

$$2 N \ln N = 304,5129$$

$$\text{Totaal: (X)} = 496,8281$$

$$2(A+B) \ln (A+B) = 119,8293$$

$$2(C+D) \ln (C+D) = 127,8699$$

$$2(A+C) \ln (A+C) = 96,3293$$

$$2(B+D) \ln (B+D) = 152,5466$$

$$\text{Totaal: (Y)} = 496,5751$$

G - waarde (X - Y) = 0,2530

$G < p(,05)$ en H_0 word aanvaar.

1.7. MBS en RIL2.

H_0 : Daar is geen beduidende verband tussen MBS-tellings en RIL2-tellings nie.

A	B	A+B
10	12	22
C	D	C+D
8	12	20
A+C	B+D	N
18	24	42

$$\begin{aligned}
 \chi^2 &= \frac{N(AD - BC)^2}{(A+B)(C+D)(A+C)(B+D)} \\
 &= \frac{42(10 \cdot 12 - 8 \cdot 12)^2}{22 \cdot 20 \cdot 18 \cdot 24} \\
 &= 0,0020
 \end{aligned}$$

$\chi^2 < p(,05)$ en H_0 word aanvaar.

2. Rol-inlewing Taak 1:

2.1. RIL₁ en skoolstander:

H_0 : Daar is geen beduidende verband tussen RIL₁ - tellings en skoolstander nie.

	Laag	Hoog	Totaal
St.4	4	12	16
5	8	6	14
6	6	10	16
Totaal	18	28	46

$$\chi^2 = \sum_{i=1}^k \frac{(f_i - f_i^1)^2}{f_i^1}$$

In st. 4 sou mens $\frac{18}{46} \times \frac{16}{1} = 6,26$ lae tellings verwag.

" $\frac{28}{46} \times \frac{16}{1} = 9,74$ hoë tellings verwag.

In St. 5 sou mens $\frac{18}{46} \times \frac{14}{1} = 5,48$ lae tellings verwag.

In St. 5 sou mens $\frac{28}{46} \times \frac{14}{1} = 8,52$ hoë tellings verwag.

In St. 6 sou mens $\frac{18}{46} \times \frac{16}{1} = 6,26$ lae tellings verwag

" $\frac{28}{46} \times \frac{16}{1} = 9,74$ hoë tellings verwag.

Standard	f	f ¹	f-f ¹	(f-f ¹) ²	$\frac{(f-f^1)^2}{f^1}$
St. 4:Laag	4	6,26	-2,26	5,11	,816
Hoog	12	9,74	2,26	5,11	,525
St. 5:Laag	8	5,48	2,52	6,35	1,159
Hoog	6	8,52	-2,52	6,35	,745
St. 6:Laag	6	6,26	-0,26	0,068	,011
Hoog	10	9,74	0,26	0,068	,007

$$\text{Chi}^2 = 3,263$$

$$\text{Vir g.v. } (k-1)(r-1) = 2 : p(,05) = 5,9915$$

$$p(,01) = 9,2103$$

$$\text{Chi}^2 < p(,05) \text{ daarom word } H_0 \text{ aanvaar.}$$

2.2 RIL₁ en kronologiese ouderdom.

A	B	A+B
9	11	20
C	D	C+D
9	16	25
A+C	B+D	N
18	27	45

Ho : Daar is geen beduidende verband tussen RIL₁-tellings en kronologiese ouderdom nie.

$$\begin{aligned} \text{Chi}^2 &= \frac{N(AD - BC / - \frac{N}{2})^2}{(A+B)(C+D)(A+C)(B+D)} \\ &= \frac{45(506,25)}{20 \times 25 \times 18 \times 27} \\ &= 0,0937 \end{aligned}$$

$$\text{Vir g.v. } = 1: p(,05) = 3,841$$

$$p(,01) = 6,635$$

$$\text{Chi}^2 < p(,05) \text{ en } H_0 \text{ word aanvaar.}$$

2.3. RIL₁ en Verbale Intelligensie.

Ho : Daar is geen beduidende verband tussen RIL₁-tellings en verbale intelligensie nie.

A	B	A+B
4	7	11
C	D	C+D
0	9	9
A+C	B+D	N
4	16	20

$$p = \frac{(A+B)!(C+D)!(A+C)!(B+D)!}{N! A! B! C! D!}$$

$$= \frac{11! 9! 4! 16!}{20! 4! 7! 9!}$$

$$= 0,0068$$

Ho kan dus verwerp word op die 1%-peil van sekerheid.

2.4. Teoretiese verspreiding van RIL₁-tellings:

Ho : Daar is geen beduidende verdeling van die RIL₁-tellings vir hierdie groep nie.

1. Binomiale verspreiding

Q 18	P 28
------	------

$$N=46$$

$$Ho : F=Q=\frac{1}{2}$$

$$x=18 (x < \mu_x)$$

$$\therefore 18,5$$

$$\mu_x = NP$$

$$= 23$$

$$S = \sqrt{NPQ}$$

$$= \sqrt{11,5}$$

$$= 3,39$$

z tussen μ en empiriese resultaat

$$= \frac{18,5 - 23}{3,39}$$

$$= \frac{-4,5}{3,39}$$

$$= -1,327$$

p = 0,4066 en Ho word dus aanvaar.

2. Chi-kwadraat:

f	f ¹	f-f ¹	(f-f ¹) ²	$\frac{(f-f^1)^2}{f}$
18	23	5	25	1,087
28	23	5	25	1,087

$$\text{Chi}^2 = 2,174$$

$$\text{Chi}^2 < p(,05) = 3,841 \text{ (g.v=1)}$$

Ho word dus aanvaar.

3. Rol-inlewing Taak 2.

3.1. RIL2 en skoolstander:

Ho : Daar is geen beduidende verband tussen RIL2-tellings en skoolstander nie.

	Laag	Hoog	Totaal
St. 4	12	7	19
St. 5	4	10	14
St. 6	5	10	15
Totaal	21	27	48

In St. 4 sou mens $\frac{21}{48} \times \frac{19}{1} = 8,31$ lae tellings verwag

" $\frac{27}{48} \times \frac{19}{1} = 10,69$ hoë tellings verwag

In St. 5 sou mens $\frac{21}{48} \times \frac{14}{1} = 6,125$ lae tellings verwag

" $\frac{27}{48} \times \frac{14}{1} = 7,875$ hoë tellings verwag

In St. 6 sou mens $\frac{21}{48} \times \frac{15}{1} = 6,56$ lae tellings verwag

$\frac{27}{48} \times \frac{15}{1} = 8,44$ hoë tellings verwag

	f	f ¹	f - f ¹	(f - f ¹) ²	$\frac{(f - f^1)^2}{f^1}$
St. 4Laag	12	8,31	3,69	13,6161	1,6385
Hoog	7	10,69	-3,69	13,6161	1,2737
St. 5Laag	4	6,125	-2,125	4,5156	,7372
Hoog	10	7,875	2,125	4,5156	,5734
St. 6Laag	5	6,56	-1,56	2,4336	,3710
Hoog	10	8,44	1,56	2,4336	,2883

$$\text{Chi}^2 = 4,8821$$

$$\text{Vir g.v.} = (K-r)(r-1) = 2 : p(,05) = 5,9915$$

$$\text{Chi}^2 < p(,05) \text{ en } H_0 \text{ word aanvaar.}$$

3.2. RIL2 en standerd 4 & 5:

Ho : Daar is geen beduidende verband tussen RIL2-tellings en standerds 4 & 5 nie.

A	B	A+B
12	7	19
C	D	C+D
4	10	14
A+C	B+D	N
16	17	33

$$ft = \frac{(C+D)(A+C)}{N} = 6,7879$$

$$\begin{aligned}
 1. \text{ Chi}^2 &= \frac{N(AD - BC - \frac{N}{2})^2}{(A+B)(B+C)(A+C)(B+D)} \\
 &= \frac{33(120 - 28 - \frac{33}{2})^2}{19 \cdot 16 \cdot 17 \cdot 14} \\
 &= 2,5999
 \end{aligned}$$

$$\text{Vir g.v.} = 1 : p(,05) = 3,8415$$

$$\text{Chi}^2 < p(,05) \text{ en } H_0 \text{ word aanvaar.}$$

2. G - toets:

AD groter as BC

$$2(A - \frac{1}{2}) \ln(A - \frac{1}{2}) = 56,1740$$

$$2(B + \frac{1}{2}) \ln(B + \frac{1}{2}) = 30,2235$$

$$2(C + \frac{1}{2}) \ln(C + \frac{1}{2}) = 13,5367$$

$$2(D - \frac{1}{2}) \ln(D - \frac{1}{2}) = 42,7745$$

$$2 N \ln N = 230,7695$$

$$2(A+B) \ln(A+B) = 111,8887$$

$$2(C+D) \ln(C+D) = 73,8936$$

$$2(A+C) \ln(A+C) = 88,7228$$

$$2(B+D) \ln(B+D) = 96,3293$$

$$\text{Totaal (Y)} = 370,8344$$

$$\text{Totaal (X)} = 373,4782$$

$$G\text{-waarde} = X - Y = 2,6438$$

$G < p(,05)$ en H_0 word aanvaar.

3.3 RIL2 en kronologiese ouderdom:

H_0 : Daar is geen beduidende verband tussen RIL2-tellings en kronologiese ouderdom nie.

A	B	A+B
12	11	23
C	D	C+D
9	16	25
A+C	B+D	N
21	27	48

$$ft = \text{die kleinste van } \frac{(A+B) \text{ of } (C+D) \times (A+C) \text{ of } (B+D)}{N}$$

$$\begin{aligned} &= 10,063 \\ \text{Chi}^2 &= \frac{N \left(\frac{AD}{(A+B)(C+D)} - \frac{BC}{(A+C)(B+D)} \right)^2}{\frac{(A+B)(C+D)(A+C)(B+D)}{21 \cdot 27 \cdot 23 \cdot 25}} \\ &= \frac{48 \left(\frac{192}{192} - \frac{99}{24} \right)^2}{21 \cdot 27 \cdot 23 \cdot 25} \\ &= 0,7010 \end{aligned}$$

$$\text{Vir g.v.} = (K - 1)(r - 1) = 1 : p(,05) = 3,841$$

$\text{Chi}^2 < p(,05)$ en H_0 word aanvaar.

3.4. RIL2 en verbale intelligensie.

H_0 : Daar is geen verband tussen RIL2 - tellings en verbale intelligensie nie.

A	B	A+B
5	6	11
C	D	C+D
2	7	9
A+C	B+D	N
7	13	19

$$\begin{aligned} p &= \frac{(A+B)! (C+D)! (A+C)! (B+D)!}{N! A! B! C! D!} \\ &= \frac{11! 9! 13! 7!}{20! 7! 6! 5! 2!} \\ &= \frac{693}{3230} = 0,2146 \end{aligned}$$

H_0 word dus aanvaar.

4. RIL1 en RIL2 .

Ho : Daar is geen beduidende verband tussen die RIL1 - tellings en RIL2 - tellings nie.

A	B	A+B
7	11	18
C	D	C+D
11	16	27
A+C	B+D	N
18	27	45

$$\begin{aligned}
 \chi^2 &= \frac{N(AD - BC)^2}{(A+B)(C+D)(A+C)(B+D)} \\
 &= \frac{45(7 \cdot 16 - 11 \cdot 11)^2}{18 \cdot 27 \cdot 18 \cdot 27} \\
 &= \frac{8201,25}{236196} \\
 &= 0,0347
 \end{aligned}$$

Vir g.v. = 1 : $p(,05) = 3,841$

$\chi^2 < p(,05)$ en Ho word dus aanvaar.

NAAM: ..... ST .....

HUISTAAL .....

Op die volgende paar bladsye is daar 'n klomp stories waarin daar elke keer 'n probleem is wat jy moet oplos. Na elke storie is daar ses antwoorde waaruit jy die antwoord moet kies wat jy dink die beste antwoord is.

Kies eers die beste antwoord uit nr. 1 tot 3; trek 'n kringetjie om die een wat jy gekies het; kies weer die beste antwoord uit nr. 4 tot 6 en merk dit met 'n kringetjie. As jy dit klaar gedoen het, moet jy besluit watter een van die twee antwoorde met die kringetjies om die beste antwoord is.

Onthou: Dit het niks met skoolwerk te doen nie en daar is nie regte of verkeerde antwoorde nie.

Voorbeeld:

- 1.
- 2.
- 3.
- 4.
- 5.
- 6.

Keuse: 5

1. Jy is 12 jaar oud en wou baie graag gaan kamp saam met jou maats en jou pa het gesê dat jy maar kan gaan as jy self geld daarvoor spaar. Jy het toe hard gewerk in ander mense se tuine en koerante verkoop en eindelik het jy genoeg geld gespaar om te kon gaan kamp en selfs nog 'n bietjie vir sakgeld te hê. Net voordat jy sou gaan verander jou pa toe van besluit. Hy en sy vriende het besluit om by 'n ver plek te gaan visvang maar hy het te min geld gehad om te gaan. Toe vra hy jou geld waarvoor jy gewerk en gespaar het. Jy wil nie graag agterbly as jou maats gaan kamp nie en dink toe daaraan om te weier om die geld aan jou pa te gee.

Maak dit saak dat dit jou pa is wat die geld van jou vra? Waarom?

1. Ja, omdat 'n seun en sy pa meer vir mekaar se gevoelens omgee, sal ek graag wil doen wat hy van my verwag.
2. Ja, want my pa kan vir ^{my} iets goeds doen in ruil vir die gunsies of hy kan my straf.
3. Ja, want dit is my plig om te doen wat my pa sê sodat ek hom kan terugbetaal vir wat hy vir my in die verlede gedoen het.
4. Ek het self besluit dat dit vir my belangrik is om my pa lief te hê en daarom sê my gewete dat ek so moet maak.
5. Ek behoort dankbaar te wees vir wat my pa vir my in die verlede gedoen het en daarom moet ek nie selfsugtig wees nie.
6. Ja, ek moet doen wat my pa vra en die geld aan hom gee want 'n mens moet gehoorsaam wees aan jou pa.

Keuse:

2. Jy wil baie graag gaan kamp maar jy is te bang om te weier om jou pa die geld te gee. Jy gee hom toe R5,00 en vertel aan hom dat dit al is wat jy gespaar het. Die orige R15 gebruik jy toe om vir die kamp te betaal en vertel toe dat jou maats solank vir jou geld geleen het en dat jy hulle later kan terugbetaal. Jy gaan toe kamp maar jou pa moet toe by die huis bly omdat hy nog nie genoeg geld gehad het nie. Jy het voordat jy weg is aan jou broertjie vertel hoe jy vir jou pa gejoj het en hy wonder nou of hy dit aan jou pa moet vertel.

Waarom behoort jou broertjie nie die storie aan jou pa te vertel nie?

1. Want eendag sal hy my dalk nodig hê om hom te help.
2. Want hy weet dat ek nie meer in sy vriendskap belang sal stel as ek hom nie kan vertrou nie.
3. Hy het nie nodig om dit te vertel nie want ek het die reg om dit te vertel aan wie ek wil en ek kan self besluit of ek my pa gaan vertel.
4. Hy het die reg om stil te bly. As my pa hom nie uitvra nie doen hy mos nie iets verkeerds nie.
5. Hy sal 'n kans vat as hy nie sy woord hou nie want hy is jonger as ek en ek is groter en sterker as hy.
6. Ek het dit aan hom vertel omdat ek gedink het ek kan hom vertrou en op hom staatmaak. As hy dit oorvertel sal ek begin wonder of ek hom kan vertrou.

Keuse:

3. Jou ma lê op sterwe aan 'n ernstige siekte en daar is net een soort medisyne wat haar gesond kan maak. 'n Apteker in die dorp het die medisyne kort tevore uitgevind. Dit is baie duur om die medisyne te maak maar die apteker vra sommer R500 vir 'n klein bietjie medisyne. Jy gaan na almal wat jy ken en probeer om geld te leen maar jy kry net R250 bymekaar. Jy gaan toe na die apteker en vra hom om dit goedkoper aan jou te verkoop of om jou toe te laat om later die ander deel te betaal. Hy wou toe niks weet nie en ³⁶dat hy die medisyne uitgevind het en van plan is om baie geld daarmee te maak. Jou geduld raak toe op en jy breek in dy die man se apteek om die medisyne vir jou ma te steel.

Waarom behoort jy nie die medisyne te steel nie?

1. Ek het nie mooi besef dat ek verkeerd doen nie, maar as hulle my vang sal ek altyd skuldig voel omdat ek oneerlik was en die wet oortree het.
2. Ek sal miskien nie eers 'n lang tronkstraf kry nie maar my ma sal dalk sterf voordat ek uitkom en dan het ek niks daardeur gewen nie.
3. Hulle sal my vang en tronk toe stuur. As ek dalk wegkom, sal my gewete my pla omdat die polisie my enige oomblik kan vang.
4. Alle mense sal dink ek is 'n skelm en ek sal sleg voel omdat ek myself en my familie in die skande gestee het.
5. Ander mense sal my miskien nie blameer nie maar ek sal skuldig voel omdat my eie gewete my sal pla want ek het my eie reëls van eerlikheid oortree.
6. Ander mense sal my nie meer respekteer nie en ek sal nie meer respek vir myself hê as my gevoelens my so deurmekaar maak dat ek nie aan die dag van môre dink nie.

Keuse:

4. Die medisyne het toe in elk geval nie gehelp nie en daar was niks anders wat jou ma gesond sou maak nie. Jy het geweet dat sy nie langer as ses maande sou lewe nie. Sy het vreeslik pyn en sy is so swak dat net 'n oordosis pynpille haar gouer sal laat doodgaan. Sy raak koorsig en deurmekaar van die pyn maar sodra sy weer helder dink, vra sy jou om haar genoeg pille te gee sodat sy vroeër kan sterf. Sy sê dat sy nie meer die pyn kan verdra nie en in elk geval oor 'n paar maande gaan sterf.

Wat gaan jy besluit om te doen as jy die wet in gedagte hou?

1. Die wet behoort nie te tel nie want ek sal haar net uit jammerte die medisyne gee en dan is dit nie moord nie.
2. Niemand het die reg om iemand se lewe te neem nie en dis onwettig om die genadedood te gebruik maar ek dink die wet behoort verander te word.
3. Ek sal nie die genadedood wettig wil maak nie want 'n mens se lewe is nog net soveel werd, al het hy baie pyn. 'n Mens is meer as net vleis en bloed.
4. Dit sal nie so erg wees om haar dood te maak nie want sy sal in elk geval doodgaan. Om seker te maak dat die polisie my nie vang nie kan sy 'n brief skryf waarin sy my vra om haar te laat sterf.
5. Ek dink nie die wet is so belangrik hier nie want ek dink nie dis moord as sy self vra of haar toestemming gee om dood gemaak te word nie.
6. Dis teen die wet om mense te martel en te laat ly. As ek nie vir haar die pille gee wat sy vra nie oortree ek hierdie wet.

Keuse:

5. In die dorp waar jy gebly het was daar 'n arm man wat nie werk kon kry nie. Hy steel toe kos en medisyne vir homself en sy familie. Hy word toe gevang en tronk toe gestuur vir 6 jaar. Na 'n jaar loop hy toe weg en gaan bly op 'n ver plek onder 'n valse naam. Die man het hard gewerk en gespaar en stadig 'n groot fabriek opgebou. Hy het sy werksmense die meeste geld van almal betaal en sy wins gebruik om 'n hospitaal te bou vir mense wat nie dinge soos medisyne en dokters kon bekostig nie. Na 'n paar jaar beland jy toe ook in dieselfde tronk waar die man woon en jy herken hom dadelik as die man wat uit die tronk ontsnap het.

Hoe sal jy voel oor die straf wat hy nou verdien?

1. Dit sal baie verkeerd wees om iemand te straf wat dink dat hy 'n goeie ding doen. Hy het klaar gewys dat hy nou die regte pad loop en behoort nie gestraf te word nie.
2. Hy het die wet oortree en toe tronkstraf gekry daarom moet hy die res van sy tyd klaar maak.
3. Sy bedoeling was goed toe hy die wet oortree het. 'n Kort tydjie in die tronk sal genoeg wees om hom te wys dat hy nie behoort te steel nie.
4. Dis altyd verkeerd om die wet te oortree al is die bedoeling ook hoe goed. Ek voel jammer vir die man wat hy besteel het en dink hy moet gestraf word.
5. Hy het vergoed vir dit wat hy verkeerd gedoen het en daarom is dit nie nodig om hom te straf nie.
6. 'n Mens behoort nie gestraf te word vir iets wat alle ander mense ook sou gedoen het as hulle in jou plek was nie.

Keuse:

6. Sê nou maar jy is die eienaar van 'n losieshuis wat kamers aan mense verhuur. Uit die huur maak jy net genoeg geld om kop bo water te hou. Al die mense wat kamers by jou huur, ken jy baie goed. Hulle sê egter dat hulle gaan trek as jy ooit 'n kamer aan 'n Chinees verhuur. As dit gebeur sal jy baie minder geld ontvang as die bietjie wat jy nou verdien. Aan die ander kant weet jy ook dat jy in die moeilikheid kan beland as jy weier om 'n kamer aan 'n Chinees te verhuur want die wet sê dat jy nie mag weier nie.

'n Jong Chinees het 'n kort rukkie te vore 'n werk in die dorp gekry. Hy het orals gesoek vir 'n kamer en hy kom toe by jou losieshuis uit. Hy sien toe die advertensiebord wat sê dat jy kamers verhuur. Toe hy egter een wil huur vertel jy aan hom dat jy ongelukkig 'n uur gelede die kamer verhuur het en dat daar niks kamers oor is nie. Die waarheid is dat jy nog twee leë kamers oor het.

Behoort jy die reg te hê om te besluit wie in jou losieshuis mag bly? Hoekom?

1. Ja want ek werk hard vir die bietjie geld wat ek verdien en ek het die reg om hierdie geld te neem. Niemand kan verwag dat ek 'n kans moet vat en my besigheid ter wille van hom verloor nie.
2. Ja, maar ek glo dat alle mense op dieselfde manier behandel moet word daarom sal my gewete my pla as ek hom nie 'n kamer gee nie.
3. Ek kan maak met my besigheid soos ek wil en dit het niks met ander mense te doen nie.
4. Ek dink dat my huurders behoort te verstaan dat ek altyd graag 'n vol hotel wil hê. Dit sal onmoontlik wees as die Chinees daar intrek.
5. Ja, maar ek moet onthou dat alle mense sekere regte het en as ek my nie daaraan steur nie dan beteken my reg om met my besigheid te maak wat ek wil, ook niks nie.
6. Ja want dis my losieshuis en die mense wat daar woon moet maak soos ek sê.

7. Jy en jou meisie is baie lief vir mekaar en julle was baie bly om mekaar weer te sien gedurende die skoolvakansie. Een aand kon julle juis net nie keer nie en later het julle seksuele omgang. n Paar weke daarna vind jy toe uit dat jou meisie verwag.

Hoe sal jy voel oor n operasie om die kind te laat uithaal?

1. Om die ongebore baba uit te haal, is nie moord nie want dit het nog nie eintlik gelewe nie. Die lewe beteken nog niks vir die baba nie en dit kan dit net vir my later probleme gee.
2. Omdat die baba nog nie gebore is nie, ken niemand dit nog nie en daarom sal niemand hartseer voel as dit uitgehaal word nie.
3. Om te lewe is n reg wat alle mense het. Al gee die baba ook later vir my probleme het dit nog altyd die reg om te lewe.
4. Mens moet dink aan wat in die toekoms met hierdie baba gaan gebeur. Dit gaan baie moeilik vir hierdie kind wees om n sukses van sy lewe te maak.
5. As ek die baba laat uithaal sal ek miskien as straf in n ernstige ongeluk beland.
6. Ek dink nie dat ek of iemand anders die reg het om te besluit of die baba mag lewe nie. Die lewe is heilig en mense het nie die reg om so iets te besluit nie.

Keuse:

8. Jy is in groot moeilikheid en jy moet vinnig padgee uit die dorp maar jy het geld nodig. Niemand wat jy ken kan vir jou die geld leen nie maar daar is 'n ou man, 'n pensioenaris, wat altyd maar die mense help as hulle geld nodig het. As jy vir die ou man vertel dat jy siek is en R500 nodig het vir 'n operasie sal hy dit vir jou gee. Jy is nie regtig siek nie en is glad nie van plan om die geld weer terug te betaal nie. Alhoewel hy jou nie goed ken nie sal hy vir jou die geld leen.

Is dit belangrik dat jy die waarheid moet vertel aan die ou man?

1. Die ou man gee geld aan mense wat hy nie ken nie en dit behoort nie vir hom saak te maak wat jy met die geld maak nie. Dis heeltemal 'n ander saak as jy die geld by iemand leen wat jou ken en jou vertrou.
2. Dis belangrik dat ek altyd die waarheid moet vertel want as mense gelukkig wil saamleef moet hulle mekaar kan vertrou. Omdat ek verwag dat ander mense my nie moet belieg nie kan hulle dieselfde van my verwag.
3. Dit maak nie saak of ek die waarheid vertel nie want ek het die geld nodig. Ek moet die ou maar een of ander storie vertel om die geld in die hande te kry.
4. Of ek die waarheid gaan praat behoort nie af te hang van die penarie waarin ek is nie. As ek respek het vir ander mense en hul gevoelens sal ek altyd die waarheid vertel.
5. As die ou man gewillig is om die geld vir my te gee, dan verdien hy dat ek vir hom die waarheid moet vertel.
6. Die ou man is 'n belangrike man met baie geld en daarom is die dinge wat hy sê belangrik. maar ek het niks geld nie en daarom maak dit nie saak wat ek sê nie.

Keuse:

9. Dit is oorlog en jy het 'n bomskuiling in die agterplaas gebou om in weg te kruip as die vyand begin atoombomme gooi. Daar is net genoeg lug in die bomskuiling om vir jou en jou familie vir 5 dae te hou. As jy voor 5 dae uitkom sal jy en jou familie sterf van die afvalstof van die atoombom. Jou bure het nie 'n bomskuiling gebou nie en nou wil hulle in joune kom wegkruip. Jy weet dat die lug nie vir 5 dae sal hou as hulle ook inkom nie en dan sal almal sterf, daarom weier jy om hulle te laat inkom.

Nou probeer jou bure die deur afbreek om in te kom. Jy vat jou geweer en sê hulle moet loop anders skiet jy. Hulle wil egter nie loop nie. Jy sal hulle moet skiet of laat inkom in die bomskuiling.

Waarom behoort jy te skiet?

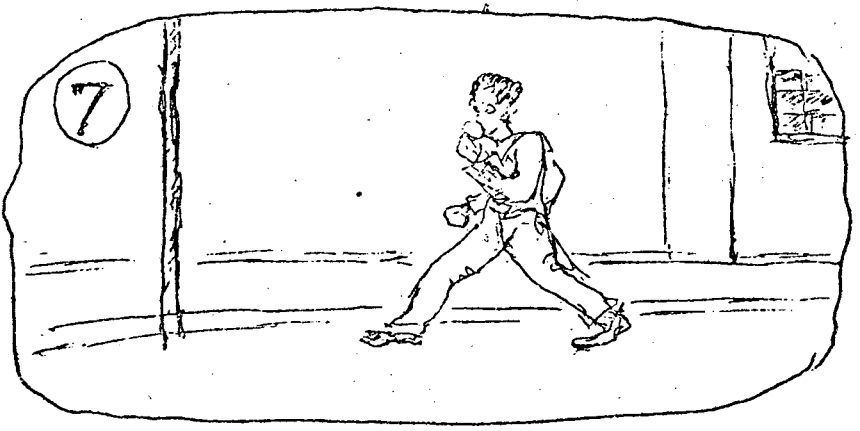
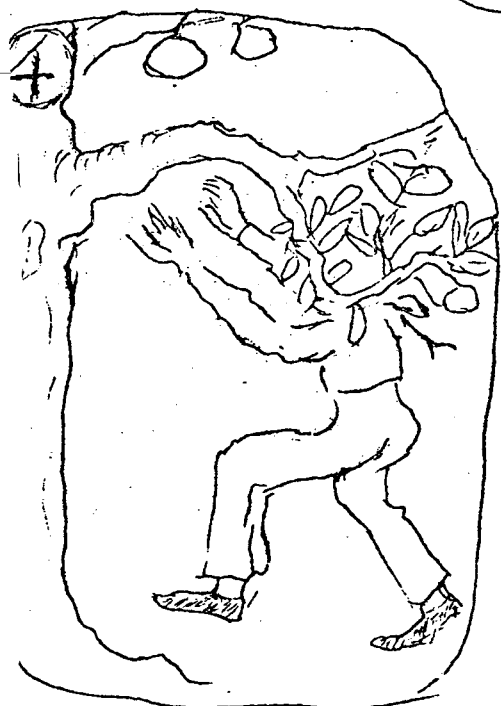
1. Ek het die mag in my hande en ek moenie toelaat dat hulle oorvat nie.
2. Alle mense verwag sekere dinge van mekaar en die belangrikste ding hier is dat my familie van my verwag dat ek eerste aan hulle sal dink.
3. Ek kan niks daardeur wen om hulle te laat inkom nie maar ek kan baie verloor as ek hulle laat inkom. Ek het niks met hulle te doen nie.
4. My familie vertrou op my as vader en ek is meer aan hulle verskuldig wat op my vertrou daarom moet ek my familie beskerm.
5. My familie is vir my die belangrikste en omdat ek hulle liefhet is dit my plig om hulle te beskerm.
6. Ek het die reg om die bomskuiling te gebruik soos ek goed dink. My gesin moet kan sien dat hulle vir my respek kan hê en op my kan staatmaak.

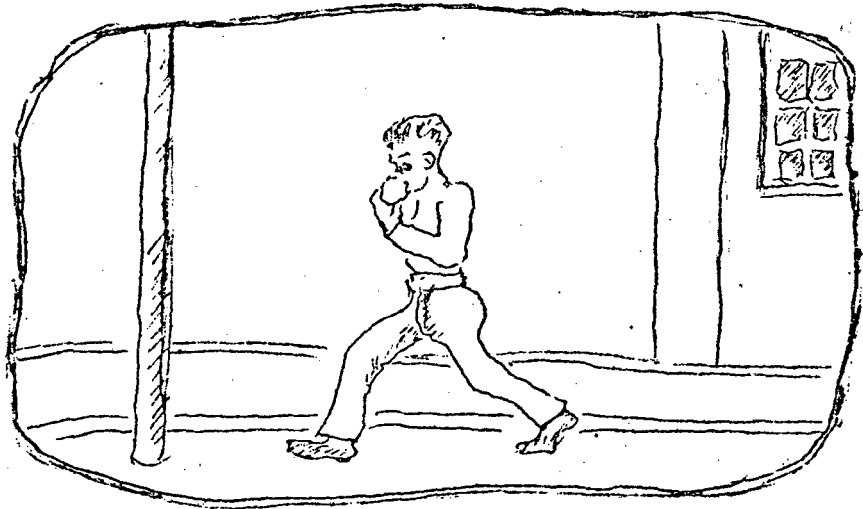
Keuse:

Nasiensleutel vir die Morele Beoordelingskaal.

<u>Situasie</u>	<u>Stadiumtoekenning van bewerkings</u>					
	<u>1</u>	<u>2</u>	<u>3</u>	<u>4</u>	<u>5</u>	<u>6</u>
1	5	2	4	6	3	1
2	2	3	6	4	1	5
3	4	2	1	3	6	5
4	3	4	6	2	5	1
5	6	1	3	4	2	5
6	4	6	2	3	5	1
7	2	3	5	6	1	4
8	3	5	2	6	4	1
9	1	5	2	6	3	4

BYLAAG D

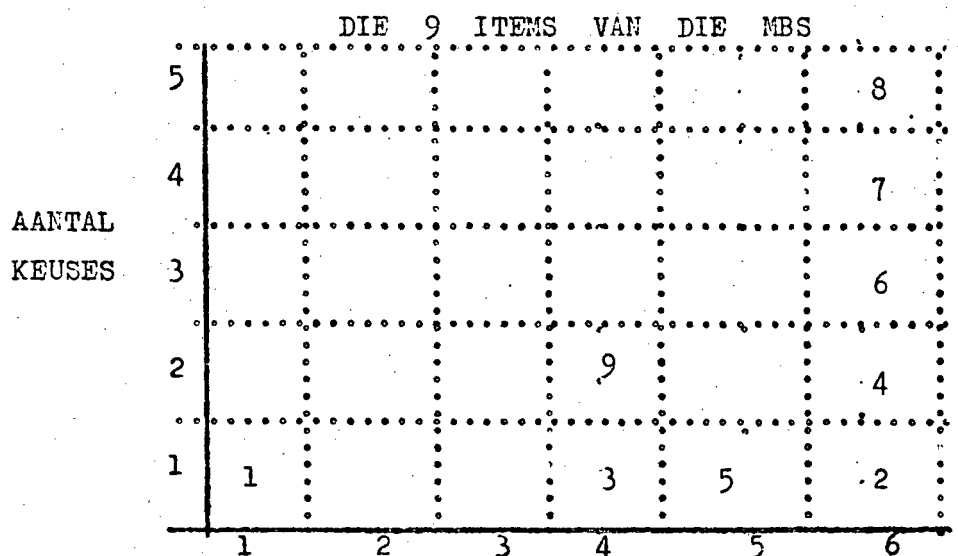
SURJEK ...1.....

IDENTITEIT ..13436 H.J.... ST ...5....

KO ....17..... NB GROEPSTOETS

PR (VERBAAL) .....

HISTOGRAM VAN DIE VERSPREIDING OOR DIE 6 STADIA VAN DIE KEUSES OP

STADIUMS

TELLING: 44..

ROL - INLEWING TAAK I:

4 PRENT STORIE:

Kom by appelboom - klim in en begin eet.

NAVRAAG: Want die hond het hom gejaag.

TOEKENNING:

1	2	3
---	---	---

ROL - INLEWING TAAK II:

AKTEUR	BESKRYWING VAN AKTEURS-		
	OORSPRONKLIK	DEUR MAN	DEUR VROU
MAN	Die man weier die vrou se soen.	Sy wil my soen maar ek draai my kop weg.	Hy het my nie meer lief nie.
VROU	Vrou wil man soen - voel daar is nie liefde tussen hulle.	Sy gaan so te kere dit lyk asof ons rusie maak.	Ek gaan so te kere omdat ek hom lief het.

TOEKENNING: Interne staat X Perspektief verwisseling = 6

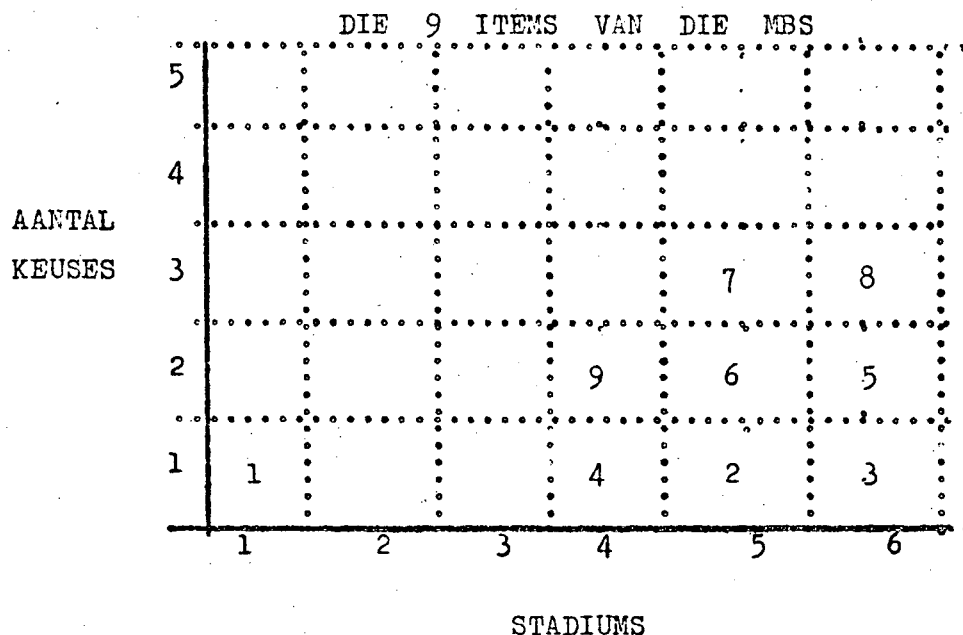
SURJEK ....2.....

IDENTITEIT ...13026...T.C.... ST ....6...

KO ..19:1..... NB GROEPSTOETS

PR (VERBAAL) ...64...

HISTOGRAM VAN DIE VERSPREIDING OOR DIE 6 STADIA VAN DIE KEUSES OP

TELLING: .42.

ROL - INLEWING TAAK I:

4 PRENT STORIE: Seun hardloop na boom - sien hond weghardloop en hard-loop self in die straat af.

NAVRAAG: In die boom geklim omdat hy gedink het die hond wil hom byt.

TOEKENNING:

1	2	3
---	---	---

ROL - INLEWING TAAK II:

AKTEUR	BESKRYWING VAN AKTEURS-		
	OORSPRONKLIK	DEUR MAN	DEUR VROU
MAN	Man is op pad uit - voel dat hulle nie vir mekaar bedoel is nie.	Wil haar nie weer sien nie.	Hy wil niks met my te doen hê nie.
VROU	Voel dat hulle nie vir mekaar bedoel is nie.		Ek het hom lief.

TOEKENNING: Interne staat X Perspektief verwissel = 6.

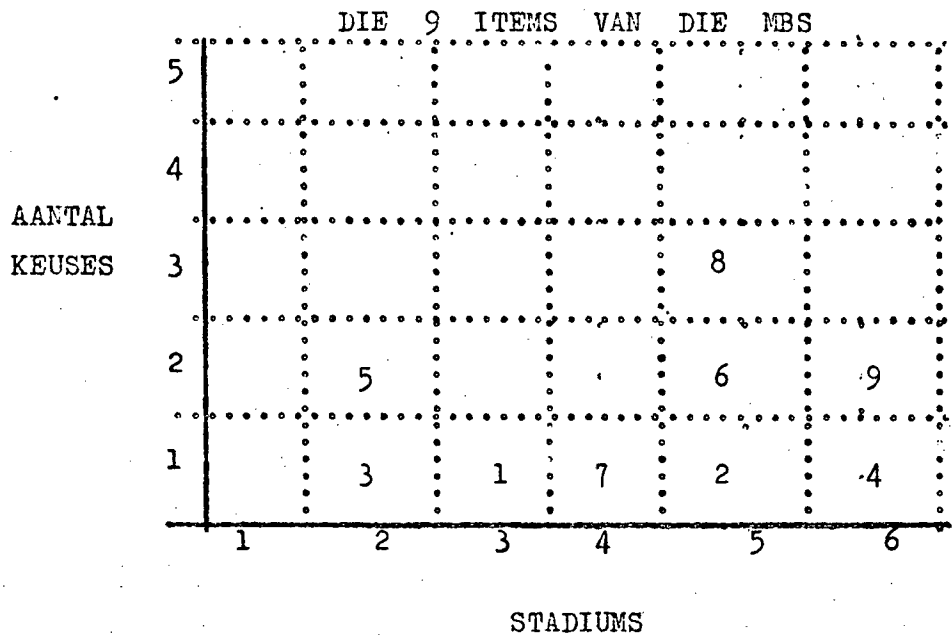
SURJEK ...3.....

IDENTITEIT ...13152...M.C... ST ...6...

KO ...16...4... NB GROEPSTOETS

PR (VERBAAL) ..99,4..

HISTOGRAM VAN DIE VERSPREIDING OOR DIE 6 STADIA VAN DIE KEUSES OP

TELLING: 38..

ROL - INLEWING TAAK I:

4 PRENT STORIE: Klim in boom om appels te eet en hond loop onder verby.

NAVRAAG: In die boom geklim omdat die boom vol appels was.

TOEKENNING:

1	2	X
---	---	---

ROL - INLEWING TAAK II:

AKTEUR	BESKRYWING VAN AKTEURS-		
	OORSFRONKLIK	DEUR MAN	DEUR VROU
MAN	Man en vrou maak rusie - nie tevrede met mekaar nie.		Hy wil nie luister nie - wil net weggaan en my alleen los. Het my nie lief.
VROU	"	Sy wil net rusie maak - sy loop rond agter my rug.	Ek voel teleurgesteld en ongelukkig.

TOEKENNING: Interne staat X Perspektief verwisseling = 6

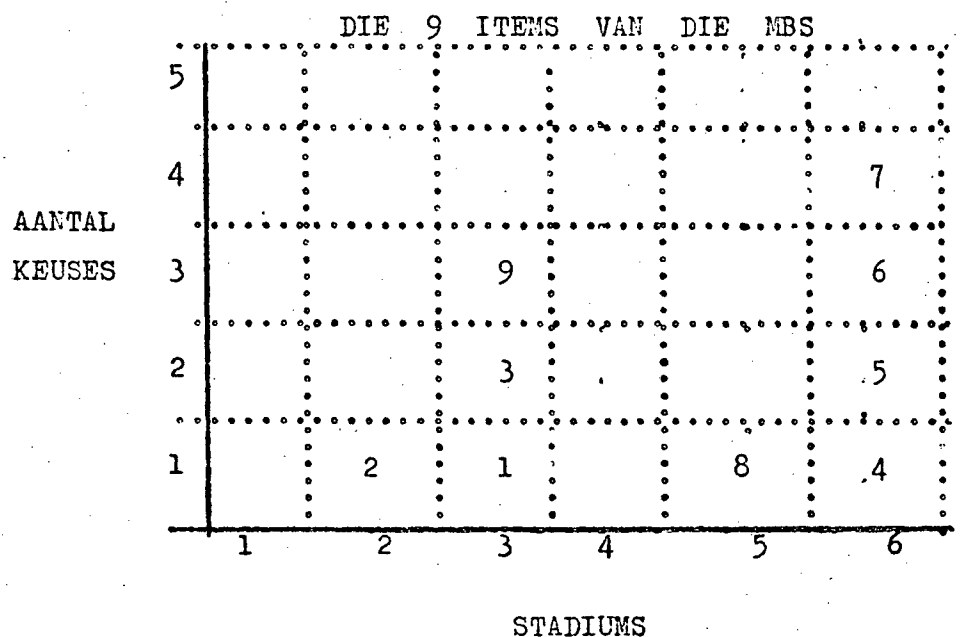
SURJEK ...4.....

IDENTITEIT .....12915...O.R.... ST ...6....

KO .....18-10... NB GROEPSTOETS

PR (VERBAAL) .....

HISTOGRAM VAN DIE VERSPREIDING OOR DIE 6 STADIA VAN DIE KEUSES OP

TELLING: 40...

ROL - INLEWING TAAK I:

4 PRENT STORIE: Hond jaag seun in boom

NAVRAAG: Om te vlug vir hond.

TOEKENNING:

x1	2	3
----	---	---

ROL - INLEWING TAAK II:

AKTEUR	BESKRYWING VAN AKTEURS		
	OORSPRONKLIK	DEUR MAN	DEUR VROU
MAN	Man en vrou verlief op mekaar en lyk hartseer	Ek voel of ek iets verkeerds teenoor my vrou gedoen het.	Daar is iets verkeerd met my man want hy staan en treur.
VROU	"		

TOEKENNING: Interne staat X Perspektief verwisseling = 6

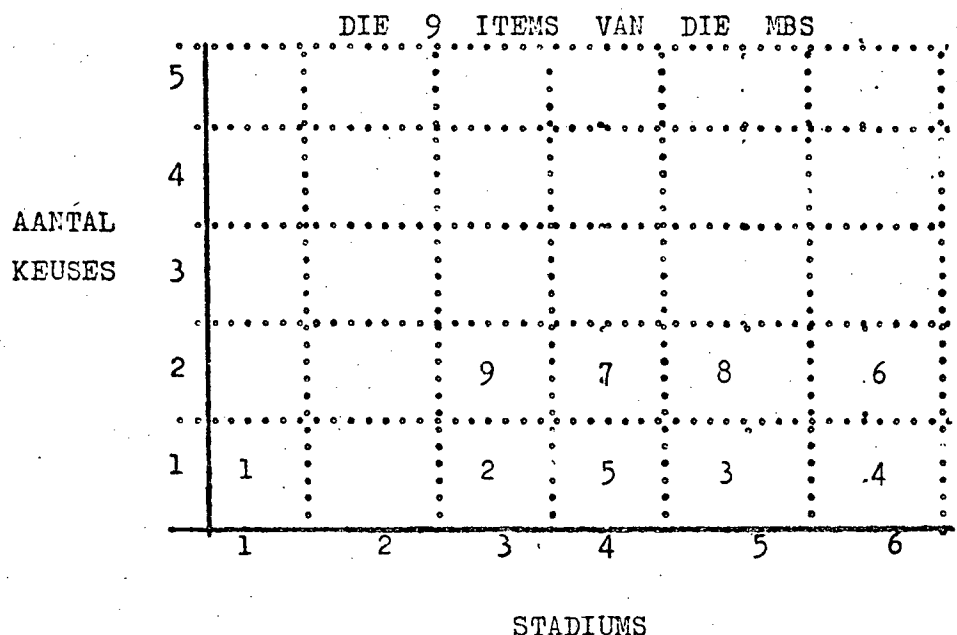
SURJEK ....5.....

IDENTITEIT ..13197.J.P..... ST ..A....

KO ...17...-2... NB GROEPSTOETS

PR (VERBAAL) .....

HISTOGRAM VAN DIE VERSPREIDING OOR DIE 6 STADIA VAN DIE KEUSES OP

TELLING: 37..

ROL - INLEWING TAAK I:

4 PRENT STORIE: Seun hardloop na boom en hond hardloop onder rond.

NAVRAAG: Die hond het hom gejaag.

TOEKENNING:

1	2	3
---	---	---

ROL - INLEWING TAAK II:

AKTEUR	BESKRYWING VAN AKTEURS-		
	OORSPRONKLIK	DEUR MAN	DEUR VROU
MAN	Verliefdes-kwaad vir mekaar. Wil mekaar afsê. Man onversetlik	Voel moet vrou los	
VROU	Pleit dat verhouding tog moet voortduur.	Doen verkeerde dinge. Man sleg behandel.	Voel sleg oor ontrouheid teenoor man.

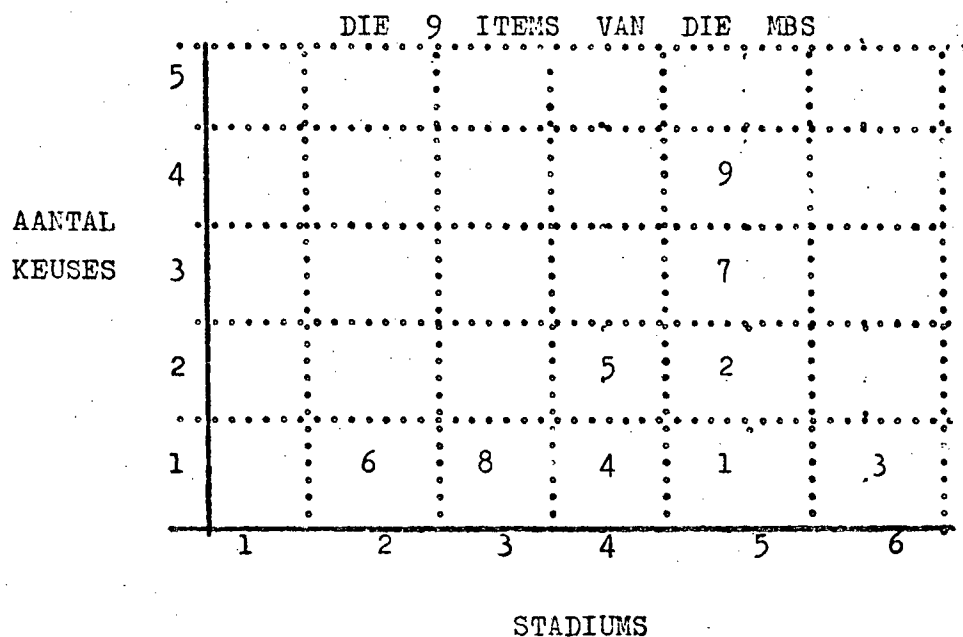
TOEKENNING: Interne staat X Konsekwente uitbreiding = 4

SUBJEK .....⁶.....

IDENTITEIT .....13267 J.W. .... ST .....4...

KO .....¹⁸..... NB GROEPSTOETSPR (VERBAAL) .....^{99,1}...

HISTOGRAM VAN DIE VERSPREIDING OOR DIE 6 STADIA VAN DIE KEUSES OP

TELLING: .....³⁹.....ROL - INLEWING TAAK I:

4 PRENT STORIE: Hardloop na boom om vrugte te eet.

NAVRAAG: In boom geklim om vrugte by te kom.

TOEKENNING:

1	2	3
---	---	---

ROL - INLEWING TAAK II:

AKTEUR	BESKRYWING VAN AKTEURS		
	OORSPRONKLIK	DEUR MAN	DEUR VROU
MAN	Man wil loop en nie luister wat vrou sê nie. Voel ongelukkig	Man agterdogtig dat vrou swak tipe is met 'n geslagsiekte	Man wil nie want hy is skaam. Hy wil weg stap.
VROU	Vrou hou hom teë - wil iets sê. Voel ongelukkig	Vrou wil hê man moet gemeenskap met haar hê.	Geslagsdrang sterk. Voel ongelukkig oor man se afsydigheid.

TOEKENNING: Interne staat X Konsekwente uitbreiding = 4

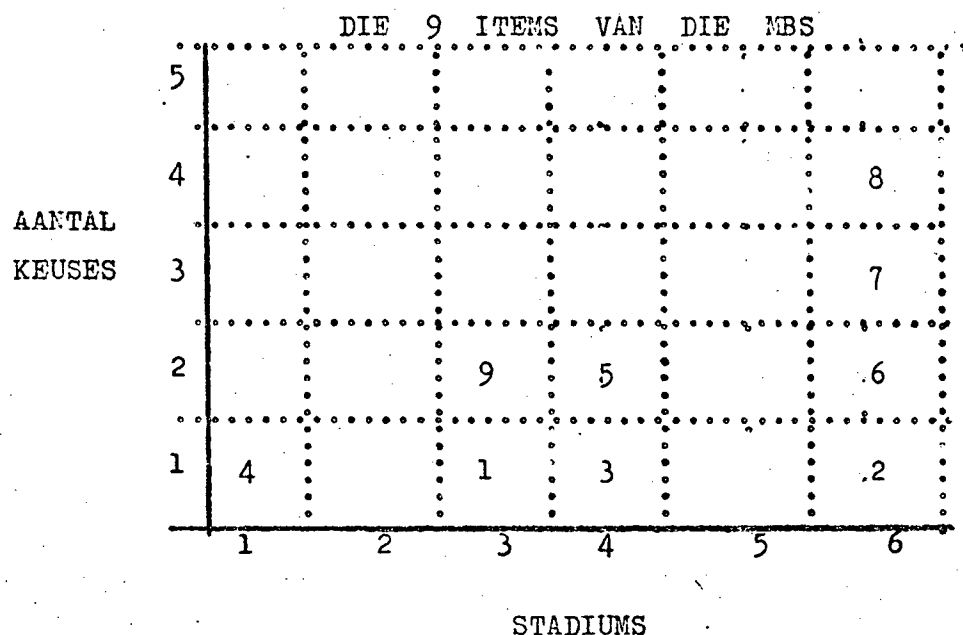
SURJEK ...7.....

IDENTITEIT ..13396.G.M..... ST ....5..

KO .17.-.8..... NB GROEPSTOETS

PR (VERBAAL) .....

HISTOGRAM VAN DIE VERSPREIDING OOR DIE 6 STADIA VAN DIE KEUSES OP

TELLING: .39.

ROL - INLEWING TAAK I:

4 PRENT STORIE: Klim in boom en eet appels onbewus van hond.

NAVRAAG: Het die hond gewaar en in boom geklim.

TOEKENNING:

1	X	3
---	---	---

ROL - INLEWING TAAK II:

AKTEUR	BESKRYWING VAN AKTEURS		
	OORSPRONKLIK	DEUR MAN	DEUR VROU
MAN	Insident het hul ontstel. Man kon nie glo dat dit moontlik is nie. Wil loop	Voel oorstuurd. Voel nie lus vir die lewe.	
VROU	Ontsteld, hartseer en bedroef. Probeer man moed inpraat. Hou man teë as hy wil loop.	Moet man onderdanig wees as hoof van huis	Moet man opreg behandel. Voel spyt oor agterlosige optrede

TOEKENNING: Interne staat X Konsekwente uitbreiding = 4

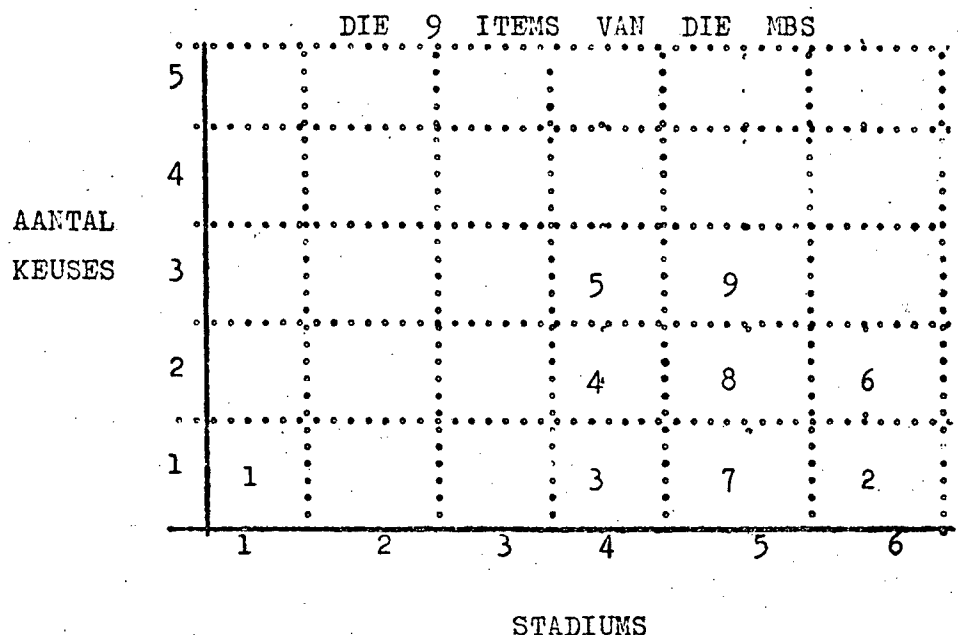
SURJEK ....8.....

IDENTITEIT ...13274 H.v.R... ST ...5....

KO ...18...5... NB GROEPSTOETS

PR (VERBAAL) .....

HISTOGRAM VAN DIE VERSPREIDING OOR DIE 6 STADIA VAN DIE KEUSES OP

TELLING: 40..

ROL - INLEWING TAAK I:

4 PRENT STORIE: Skrik vir hond en klim in boom

NAVRAAG: Band vir hond

TOEKENNING:

X1	2	3
----	---	---

ROL - INLEWING TAAK II:

AKTEUR	BESKRYWING VAN AKTEURS		
	OORSPRONKLIK	DEUR MAN	DEUR VROU
MAN	Wil baklei. Hou aan met baklei. Voel bedruk.	Wil baklei maar word gekeer	
VROU	Pleit by man. Wil nie hê hy moet seerkry nie. Wedersydse gevoel is sterk.	Wil nie hê ek moet seerkry nie - is lief vir my	Moet na hom omsien en beskerm. Kan nie sonder hom klaar kom nie.

TOEKENNING: Interne staat X Konsekwente uitbreiding = 4

SURJEK ....9.....

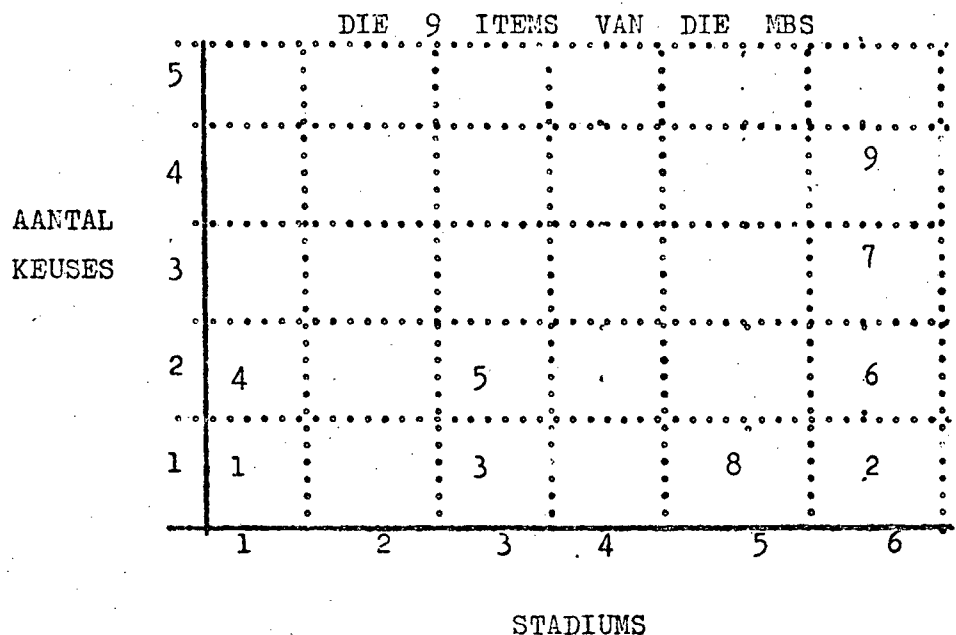
IDENTITEIT ...13335.....

ST ...5....

KO 15 - 2 NB GROEPSTOETS

PR (VERBAAL) .....

HISTOGRAM VAN DIE VERSPREIDING OOR DIE 6 STADIA VAN DIE KEUSES OP

TELLING: .37..

ROL - INLEWING TAAK I:

4 PRENT STORIE: Het na boom gehardloop en hond het onder verby gestap.

NAVRAAG: Iemand het hom gejaag.

TOEKENNING:

1	2	3
---	---	---

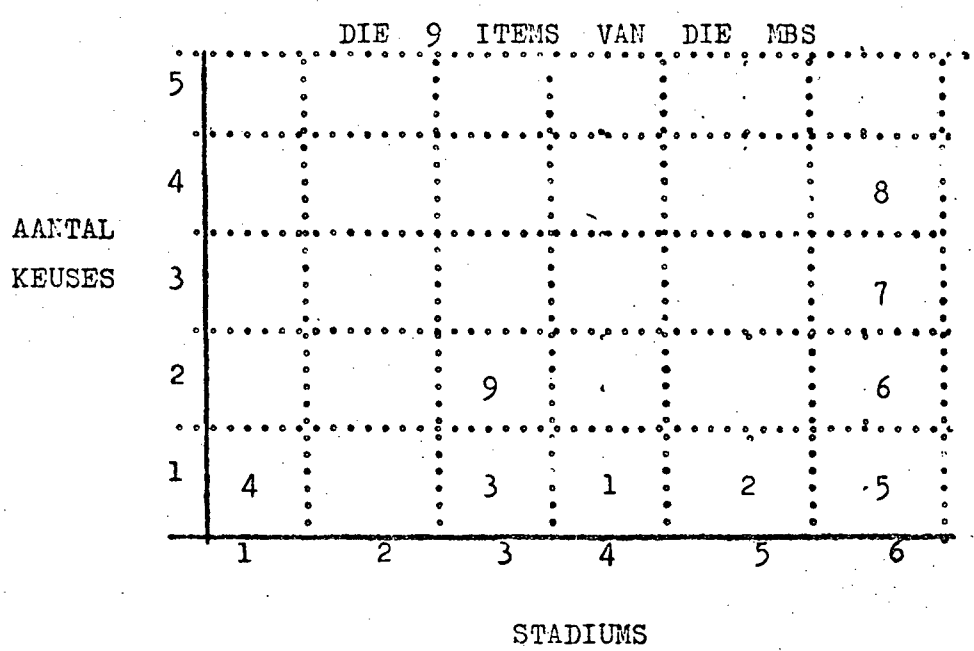
ROL - INLEWING TAAK II:

AKTEUR	BESKRYWING VAN AKTEURS		
	OORSFRONKLIK	DEUR MAN	DEUR VROU
MAN	Man wil verwagterende vrou verlaat. Wonder wat van kind sal word as die opgroei.	Los my ek sal nou terugkeer - loop net gou na vriend	
VROU	Hou man teë - weet hy wil haar verlaat. On- gelukkig. Bekommerd oor kind.		Ek gaan dit nie toe- laat - weet jy wil my verlaat. Jy hoef nie weer terug te kom nie.

TOEKENNING: Interne staat X Konsekwente uitbreiding 4

SURJEK ...10..... IDENTITEIT ...13328.G.N.... ST ...6...
KO ..... NB GROEPSTOETS
PR (VERBAAL) 49

HISTOGRAM VAN DIE VERSPREIDING OOR DIE 6 STADIA VAN DIE KEUSES OP

TELLING: 40...
ROL - INLEWING TAAK I:
4 PRENT STORIE: Klim in boom en eet appels

NAVRAAG: Om appels te eet

TOEKENNING:

1	2	3
---	---	---

ROL - INLEWING TAAK II:

BESKRYWING VAN AKTEURS-			
AKTEUR	OORSPRONKLIK	DEUR MAN	DEUR VROU
MAN	Man agter bakleiery aan. Goeie naam. Voel sleg oor uittarting.	Los my ek wil hul- le n les leer.	
VROU	Vrou probeer keer.		Pleit dat hy hulle uitlos

TOEKENNING: Interne staat X Konsekwente uitbreiding = 4

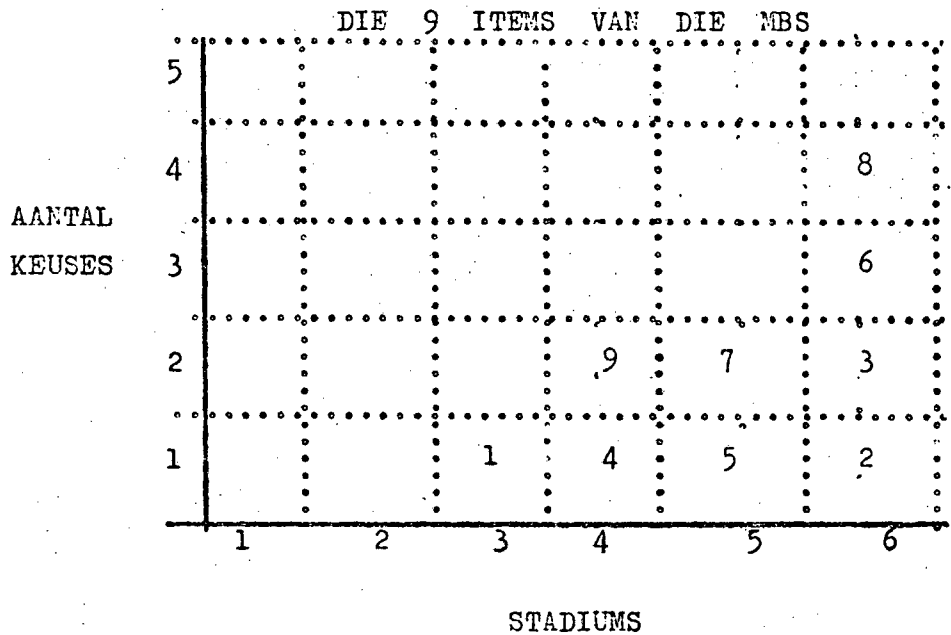
SUBJEK ...11.....

IDENTITEIT ..12947..S.A.... ST ...6...

KO ..18...1... NB GROEPSTOETS

PR (VERBAAL) 98,8

HISTOGRAM VAN DIE VERSPREIDING OOR DIE 6 STADIA VAN DIE KEUSES OP

TELLING: 45.

ROL - INLEWING TAAK I:

4 PRENT STORIE: Klim in boom en eet appels

NAVRAAG: Om appels te eet.

TOEKENNING:

1	2	X3
---	---	----

ROL - INLEWING TAAK II:

AKTEUR	BESKRYWING VAN AKTEURS		
	OORSPRONKLIK	DEUR MAN	DEUR VROU
MAN	Daar word baklei. Voel onrustig. Dink hulle moet ook deelneem	Wil nie verloor nie. Moet wys nie n lafaard.	
VROU	"		Moet kêrel keer. Hulle sal hom seer maak of selfs dood maak.

TOEKENNING: Interne staat X Konsekwente uitbreiding = 4

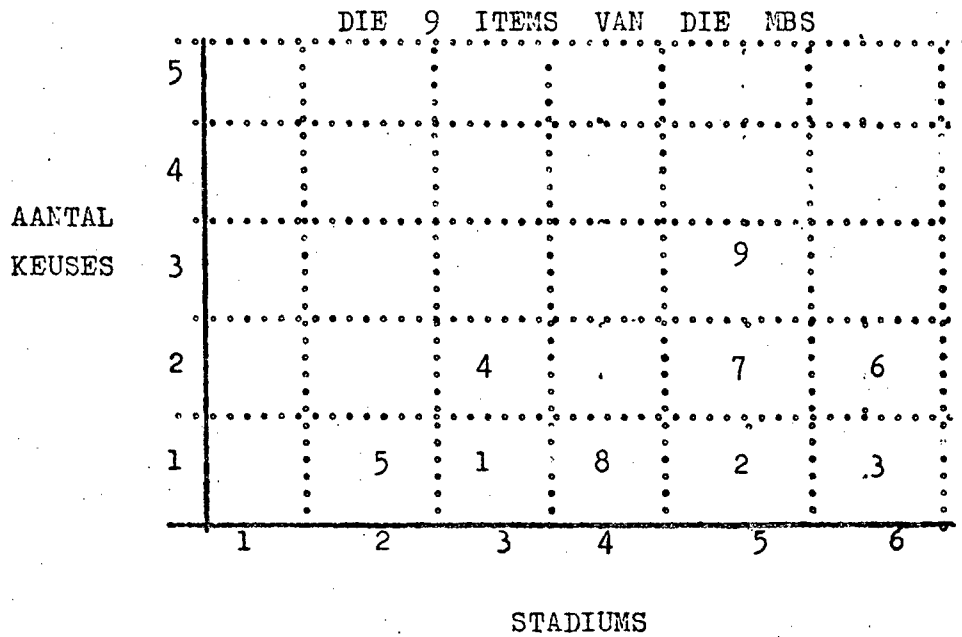
SURJEK .....12.....

IDENTITEIT .....13265 C.W..... ST ....6....

KO .....18-8..... NB GROEPSTOETS

PR (VERBAAL) ..99,6..

HISTOGRAM VAN DIE VERSPREIDING OOR DIE 6 STADIA VAN DIE KEUSES OP

TELLING: ..39..

ROL - INLEWING TAAK I:

4 PRENT STORIE: Klim in boom en eet vrugte

NAVRAAG: Om vrugte by te kom

TOEKENNING:

1	2	3
---	---	---

ROL - INLEWING TAAK II:

AKTEUR	BESKRYWING VAN AKTEURS		
	OORSPRONKLIK	DEUR MAN	DEUR VROU
MAN	Vrou kalmeer man. Dink aan ramp wat hulle getref het en hulle voel bitter ongelukkig.	Ek voel ek is jou nie werd nie.	
VROU			Jy moenie so praat nie. Jy is my man en ek het jou lief.

TOEKENNING: Interne staat X Konsekwente uitbreiding = 4

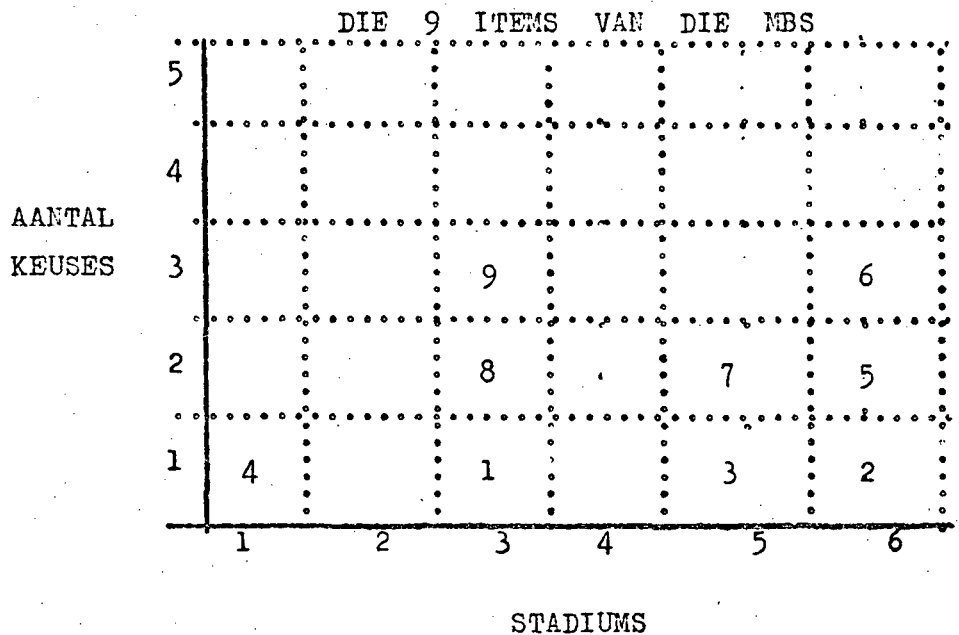
SURJEK ...13.....

IDENTITEIT ...13425 G.J..... ST ...5....

KO 17-4..... NB GROEPSTOETS

PR (VERBAAL) .....

HISTOGRAM VAN DIE VERSPREIDING OOR DIE 6 STADIA VAN DIE KEUSES OP

TELLING: .38.

ROL - INLEWING TAAK I:

4 PRENT STORIE: Klim in boom om appels te eet

NAVRAAG: Om appels te eet

TOEKENNING:

1	2	3
---	---	---

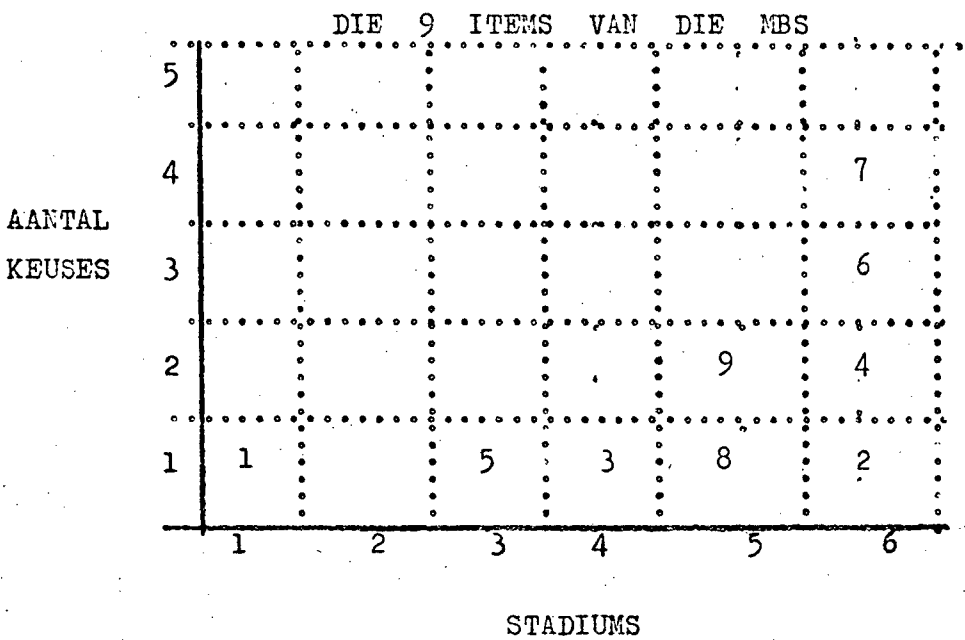
ROL - INLEWING TAAK II:

AKTEUR	BESKRYWING VAN AKTEURS-		
	OORSPRONKLIK	DEUR MAN	DEUR VROU
MAN	Kyk weg	Ek is dol verlief op haar. Sy sorg baie goed vir my	
VROU	Voel man het haar nie meer lief nie omdat hy haar ignoreer		Lief vir man. Hy is eerlik en ordentlik Laat my nooit in die steek

TOEKENNING: Karakterisering X Eenvoudige herfokus = 3

SURJEK ...14..... IDENTITEIT ....13456 R.S.... ST ...4...
KO ..16-8..... NB GROEPSTOETS
PR (VERBAAL) .....

HISTOGRAM VAN DIE VERSPREIDING OOR DIE 6 STADIA VAN DIE KEUSES OP

TELLING: .42
ROL - INLEWING TAAK I:
4 PRENT STORIE: Klim in boom en eet vrugte

NAVRAAG: Het n gevaarlike hond sien aankom

TOEKENNING:

1	X2	3
---	----	---

ROL - INLEWING TAAK II:

BESKRYWING VAN AKTEURS			
AKTEUR	OORSPRONKLIK	DEUR MAN	DEUR VROU
MAN	Verliefdes maak rusie. Dink nie vir mekaar bedoel nie en hulle voel niks vir mekaar nie.	Voel ongelukkig en hartseer. Het lief-ling verloor.	
VROU			Sal weggaan en hy sal verleë wees en weer probeer aanlê

TOEKENNING: Interne staat X Eenvoudige herfokus = 2

SURJEK ..15.....

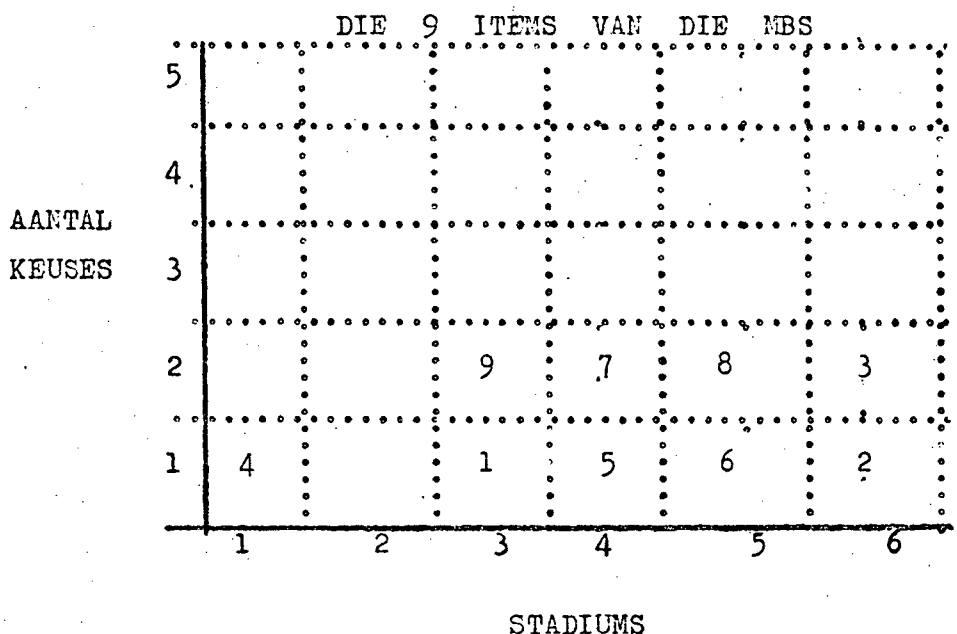
IDENTITEIT .12883.N.M.....

ST ..4....

KO .18-10..... NB GROEPSTOETS

PR (VERBAAL) .....

HISTOGRAM VAN DIE VERSPREIDING OOR DIE 6 STADIA VAN DIE KEUSES OP

TELLING: 37....

ROL - INLEWING TAAK I:

4 PRENT STORIE: Klim in boom en eet appels

NAVRAAG: Om appels te eet

TOEKENNING:

1	2	X3
---	---	----

ROL - INLEWING TAAK II:

BESKRYWING VAN AKTEURS-			
AKTEUR	OORSPRONKLIK	DEUR MAN	DEUR VROU
MAN	Verlief op mekaar. Wens hulle was getroud sodat hulle nie hoef weg te kruip nie en seksuele vryheid geniet	Sien uit na ge- meenskap	
VROU			Voel nie lus vir dans maar hy dwing haar, daarom sien hulle mekaar net af en toe

TOEKENNING: Interne staat X Envoudige herfokus = 2

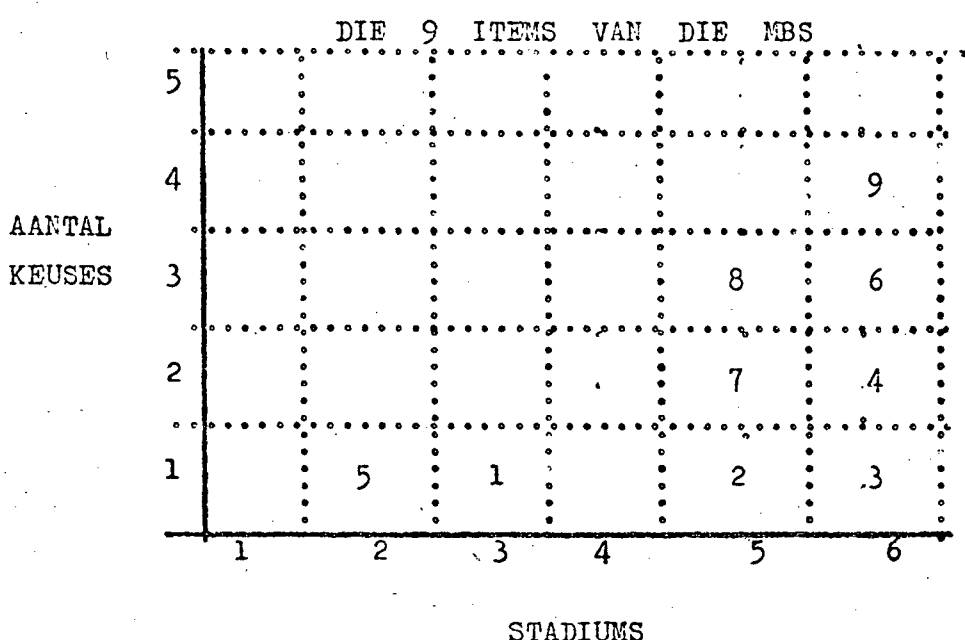
SUBJEK ....16.....

IDENTITEIT .....13169..G.J.: ST ...4...

KO .18-8..... NB GROEPSTOETS

PR (VERBAAL) .....

HISTOGRAM VAN DIE VERSPREIDING OOR DIE 6 STADIA VAN DIE KEUSES OP

TELLING: .44.

ROL - INLEWING TAAK I:

4 PRENT STORIE: Seun sluip na boom, steel appels en kat hardloop ver-wilderd weg.

NAVRAAG: In boom om appels te steel.

TOEKENNING:

1	2	3
---	---	---

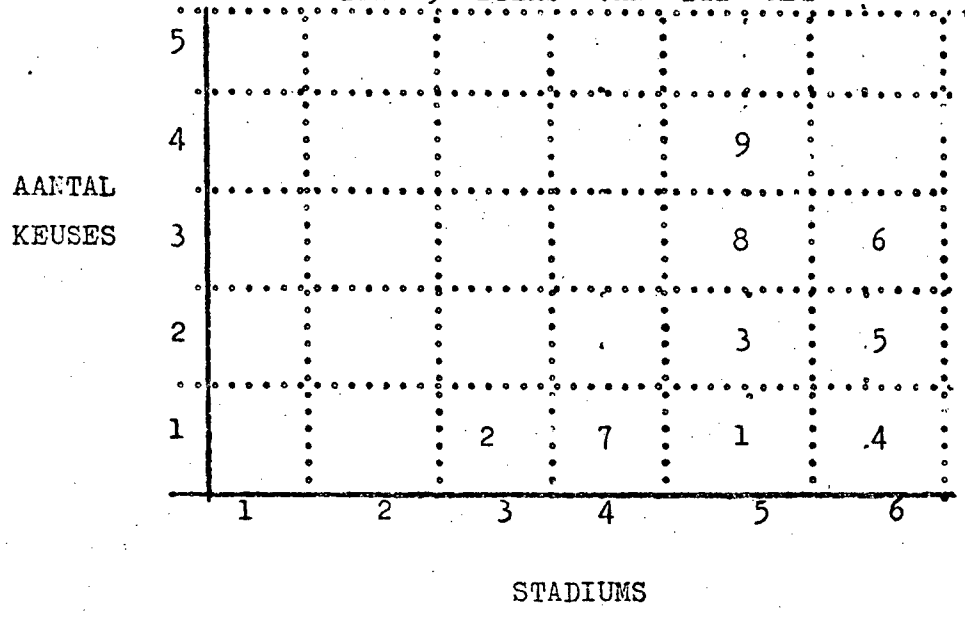
ROL - INLEWING TAAK II:

BESKRYWING VAN AKTEURS-			
AKTEUR	OORSPRONKLIK	DEUR MAN	DEUR VROU
MAN	Sien hoe man byna dood geslaan word. Wil help - voel medelye.	Voel teneergedruk omdat ek nie man kan help	
VROU			Kan nie sulke wrede dinge weerstaan soos die mans nie.

TOEKENNING: Interne staat X Eenvoudige herfokus = 2

SURJEK ....17.... IDENTITEIT ...12793...D.C.... ST ...5...
KO .....18..... NB GROEPSTOETS
PR (VERBAAL) ...62.....

HISTOGRAM VAN DIE VERSPREIDING OOR DIE 6 STADIA VAN DIE KEUSES OP
DIE 9 ITEMS VAN DIE MBS

TELLING: .45.

ROL - INLEWING TAAK I:

4 PRENT STORIE: Klim in boom om vrugte te eet.

NAVRAAG: Om vrugte te eet.

TOEKENNING:

1	2	3
---	---	---

ROL - INLEWING TAAK II:

BESKRYWING VAN AKTEURS-			
AKTEUR	OORSPRONKLIK	DEUR MAN	DEUR VROU
MAN	Wil moeilikheid maak.	Ek wil hom gaan slaan.	
VROU	Wil keer - voel te-leurgesteld in man.		Ek wil nie moeilikheid hê nie.

TOEKENNING: Interne staat X Herfokus = 2

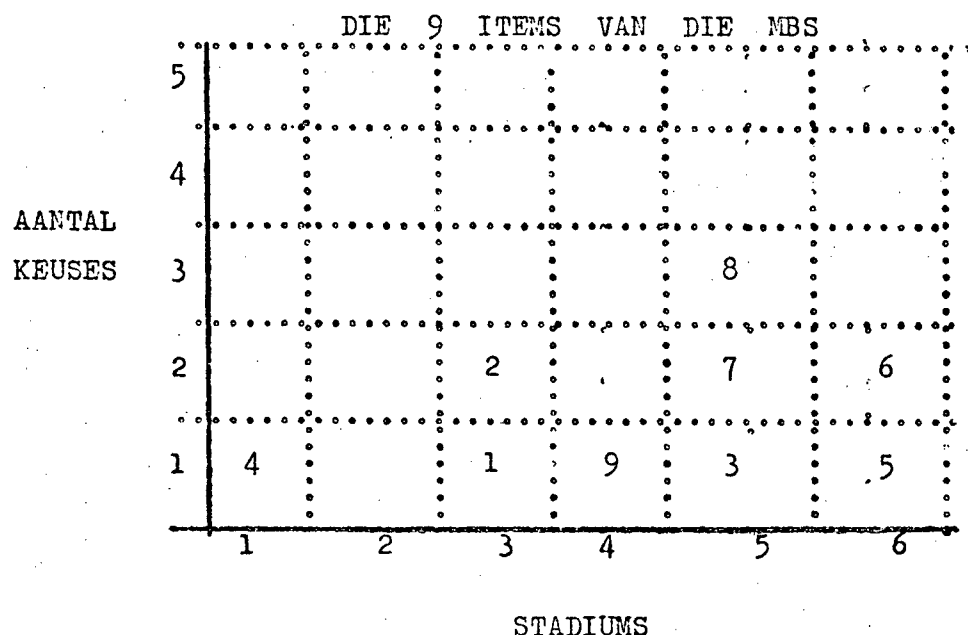
SURJEK ...18.....

IDENTITEIT ..13405..A.C..... ST ...6....

KO ..16-7..... NB GROEPSTOETS

PR (VERBAAL) .....

HISTOGRAM VAN DIE VERSPREIDING OOR DIE 6 STADIA VAN DIE KEUSES OP

TELLING: 38..

ROL - INLEWING TAAK I:

4 PRENT STORIE: Na die boom gestap en appels geëet.

NAVRAAG: Omdat die hond hom wou gebyt het.

TOEKENNING:

1	X	3
---	---	---

ROL - INLEWING TAAK II:

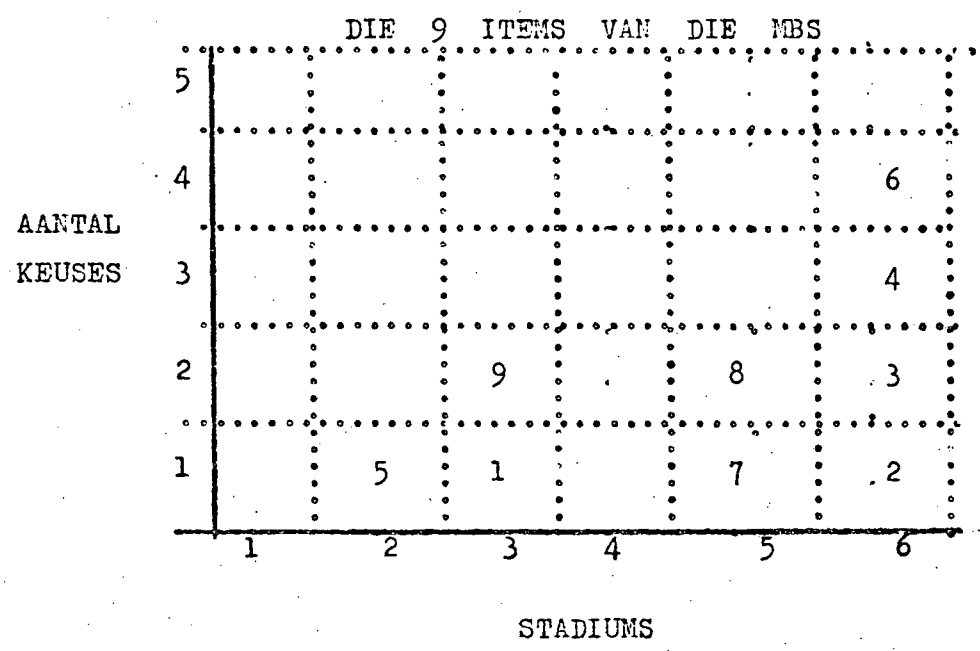
AKTEUR	BESKRYWING VAN AKTEURS-		
	OORSFRONKLIK	DEUR MAN	DEUR VROU
MAN	Hy is op pad werk toe Groet vrou. Ongelukkig omdat hy haar alleen tuis laat.	Ek voel gelukkig en het my vrou lief. Ek moet net gou my hare laat sny.	
VROU	Ongelukkig heeldag alleen tuis bly.		Ons is gelukkig getroud en ek sal my man deur dik en dun Bystaan. Ek wil haar-kapper toe gaan.

TOEKENNING: Interne staat X Herfokus = 2

SUBJEK ...19..... IDENTITEIT ...12904 J.Z..... ST ...6....
KO ...19-4..... NB GROEPSTOETS
PR (VERBAAL) ...92,5...

HISTOGRAM VAN DIE VERSPREIDING OOR DIE 6 STADIA VAN DIE KEUSES OP

TELLING: 42..

ROL - INLEWING TAAK I:

4 PRENT STORIE: Het in die boom geklim om die vrugte by te kom.

NAVRAAG: Omdat hy nie die vrugte kan bykom nie.

TOEKENNING:

1	2	X3
---	---	----

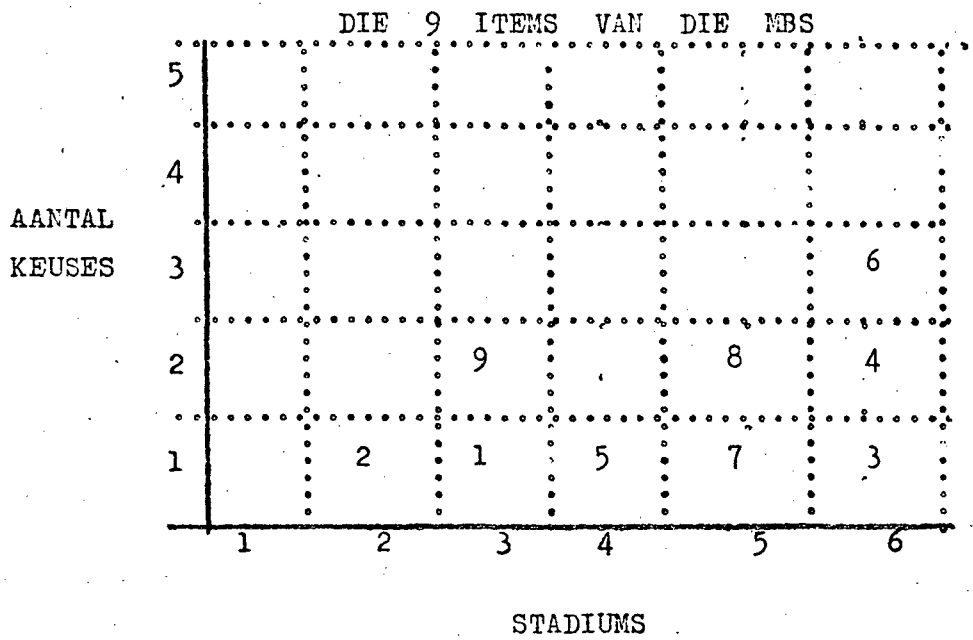
ROL - INLEWING TAAK II:

AKTEUR	BESKRYWING VAN AKTEURS		
	OORSFRONKLIK	DEUR MAN	DEUR VROU
MAN	Treur oor kind op sterf bed. Voel teleurgesteld en bedink plan om genesing teweeg te bring	Ek treur oor my kind. Moet hom gesond kry.	
VROU			Ek treur oor my kind. Moet plan maak om hom gesond te kry.

TOEKENNING: Interne staat X Herfokus = 2

SURJEK ...20..... IDENTITEIT 12685 K.M. .... ST ...6.....
KO ...20..... NB GROEPSTOETS
PR (VERBAAL) ...74.3.

HISTOGRAM VAN DIE VERSPREIDING OOR DIE 6 STADIA VAN DIE KEUSES OP

TELLING: 40

ROL - INLEWING TAAK I:

4 PRENT STORIE: Man skrik en hardloop na die boom. Eet vrugte terwyl 'n wolf onder rond loop

NAVRAAG: Omdat hy lus was vir die vrugte.

TOEKENNING:

1	2	3
---	---	---

ROL - INLEWING TAAK II:

BESKRYWING VAN AKTEURS-			
AKTEUR	OORSPRONKLIK	DEUR MAN	DEUR VROU
MAN	Hou mekaar vas. Is lief vir mekaar. Wil gaan was en kerk toe gaan	Ek wil gaan skeer en was vir kerk	
VROU	"		Ek wil gaan was, hare doen en aantrek vir kerk.

TOEKENNING: Ruimtelike handeling X herfokus = 1

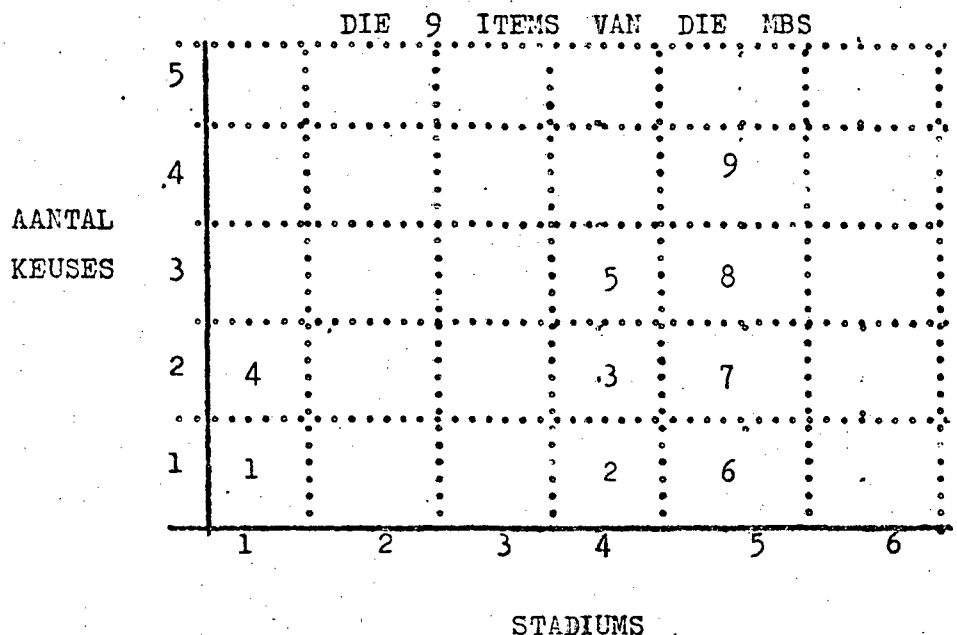
SURJEK ...21.....

IDENTITEIT ...13315...D.B... ST ..5....

KO ...18-11... NB GROEPSTOETS

PR (VERBAAL) ..47....

HISTOGRAM VAN DIE VERSPREIDING OOR DIE 6 STADIA VAN DIE KEUSES OP

TELLING: 34..

ROL - INLEWING TAAK I:

4 PRENT STORIE: Honger - klim in die boom en eet hom dik.

NAVRAAG: Omdat daar n groot hond was.

TOEKENNING:

1	2	3
---	---	---

ROL - INLEWING TAAK II:

AKTEUR	BESKRYWING VAN AKTEURS-		
	OORSFRONKLIK	DEUR MAN	DEUR VROU
MAN	Het gestry. Man is hardkoppig en wil vrou verlaat. Baie kwaad.	Ek is moeg vir jou. Die huis is altyd vuil. Wat maak jy heeldag.	
VROU	Hartseer en kwaad. Hou man teë. Sal nie weer so n man kry nie.		Ek was in dorp en daarna by ma. Ek het nie meer tyd vir n klein kind soos jy nie. Wat jou goed en loop

TOEKENNING: Interne staat X Perspektief verwisseling = 6

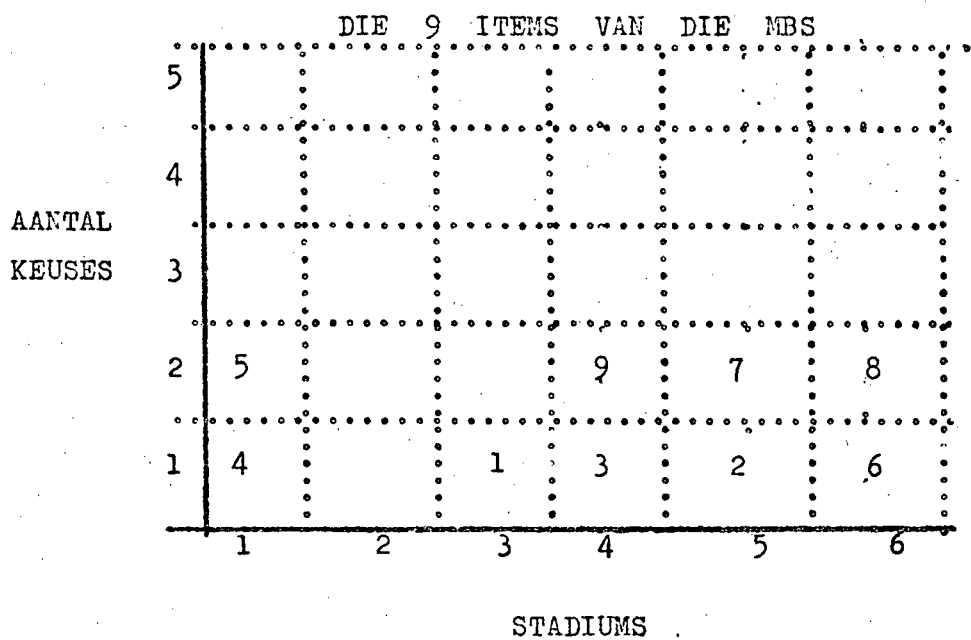
SURJEK ...22.....

IDENTITEIT ..13454.J.S..... ST ...5...

KO 19-10..... NB GROEPSTOETS

PR (VERBAAL) .....

HISTOGRAM VAN DIE VERSPREIDING OOR DIE 6 STADIA VAN DIE KEUSES OP

TELLING: 35

ROL - INLEWING TAAK I:

4 PRENT STORIE: In die boom geklim om appels te steel

NAVRAAG: Om appels te steel.

TOEKENNING:

1	2	X ³
---	---	----------------

ROL - INLEWING TAAK II:

BESKRYWING VAN AKTEURS			
AKTEUR	OORSPRONKLIK	DEUR MAN	DEUR VROU
MAN	Man bedruk vanaf werk. Baas wil hom 3 maande oorsee stuur. Hy weet hy is jaloers en vertrou sy vrou nie.	Ek wil nie van my vrou weggaan nie want ek is baie jaloers.	
VROU	Sien hy is nie opgeruimd en vrolik soos altyd nie. Raai aan om te gaan.		Ek is lief vir hom en my gevoel sal nie verander nie. Ek weet nie hoekom hy my verdink nie.

TOEKENNING: Karakterisering X Konsekwente uitbreiding = 6

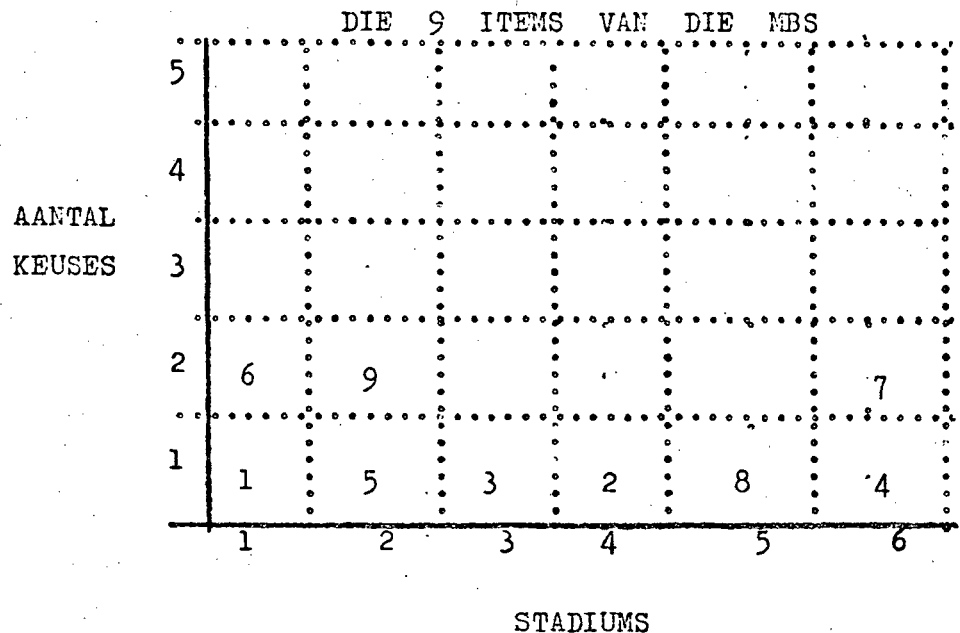
SURJEK .....23.....

IDENTITEIT .....12753 A.D..... ST ...6....

KO .....18..... NB GROEPSTOETS

PR (VERBAAL) .....

HISTOGRAM VAN DIE VERSPREIDING OOR DIE 6 STADIA VAN DIE KEUSES OP

TELLING: 30...

ROL - INLEWING TAAK I:

4 PRENT STORIE: Klim in boom en eet vrugte

NAVRAAG: Om appels te pluk

TOEKENNING:

1	2	X
---	---	---

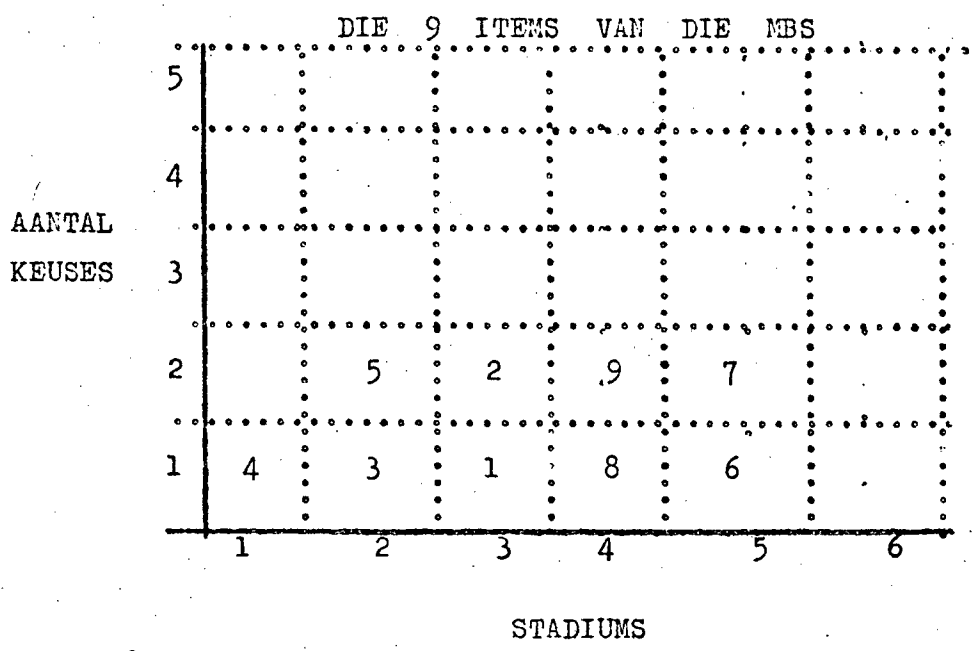
ROL - INLEWING TAAK II:

AKTEUR	BESKRYWING VAN AKTEURS-		
	OORSPRONKLIK	DEUR MAN	DEUR VROU
MAN	Wil niks hoor nie en voel hartseer.	Het stry gekry en wil wapen kom soek	Maak net soos jy wil.
VROU	Vrou verduidelik en troos	Vrou bly aan keer	Ek moet altyd net reg staan om te doen wat jy sê.

TOEKENNING: Interne staat X Perspektief verwisseling = 6

SURJEK .....24..... IDENTITEIT .....13309 D.S..... ST .....6.....
KO .....17-6..... NB GROEPSTOETS
PR (VERBAAL) .....

HISTOGRAM VAN DIE VERSPREIDING OOR DIE 6 STADIA VAN DIE KEUSES OP

TELLING: .....29.....

ROL - INLEWING TAAK I:

4 PRENT STORIE: Klim in boom en eet van heerlike vrugte

NAVRAAG: Was bang vir die hond.

TOEKENNING:

1	x2	3
---	----	---

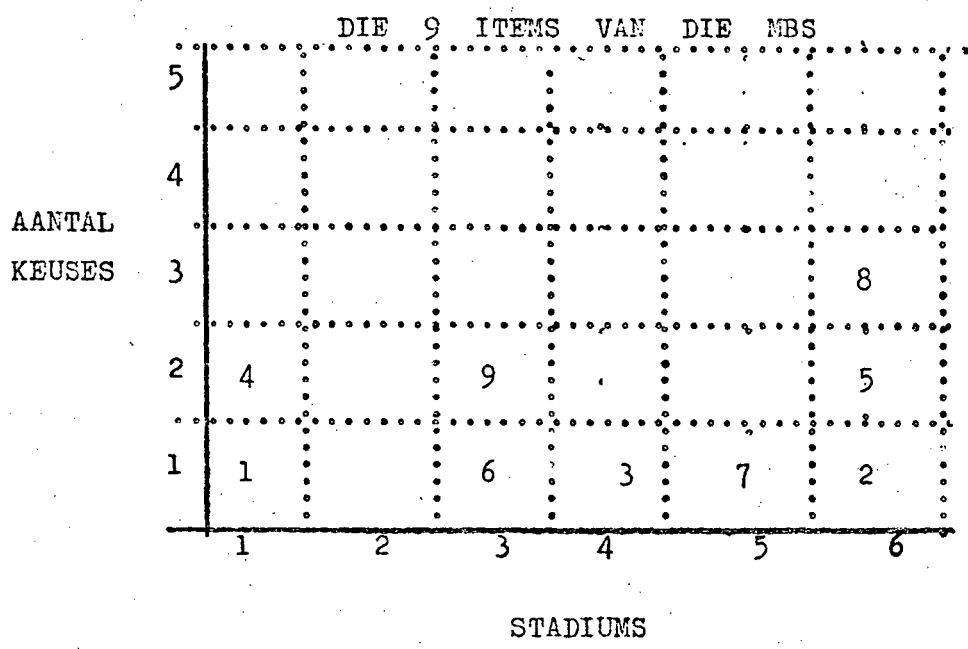
ROL - INLEWING TAAK II:

BESKRYWING VAN AKTEURS-			
AKTEUR	OORSFRONKLIK	DEUR MAN	DEUR VROU
MAN	Rusië tussen hulle. Beide dink hulle is reg. Voel eensaam.	Ek is die baas en jy moet onderdanig wees.	
VROU	"		Ek moet sorg vir jou klere ens. nou kom jy en raas op my kop

TOEKENNING: Interne staat X Perspektief verwisseling = 6

SUBJEK ..25..... IDENTITEIT ..13269 J.F..... ST ...4....
KO .....18-11.... NB GROEPSTOETS
PR (VERBAAL) .....

HISTOGRAM VAN DIE VERSPREIDING OOR DIE 6 STADIA VAN DIE KEUSES OP

TELLING: 35..

ROL - INLEWING TAAK I:

4 PRENT STORIE: Klim in boom om appels te steel. Sien hond en sluip weg.

NAVRAAG: Om die heerlike appels te steel.

TOEKENNING:

1	2	3
---	---	---

ROL - INLEWING TAAK II:

BESKRYWING VAN AKTEURS..			
AKTEUR	OORSPRONKLIK	DEUR MAN	DEUR VROU ..
MAN	Sit in kamer. Dink aan hulle liefde. Voel gelukkig.	Wil jy hê ek moet met jou trou.	
VROU	"		Ja ek wil hê jy moet met my trou.

TOEKENNING: Interne staat X Konsekwente uitbreiding. = 4

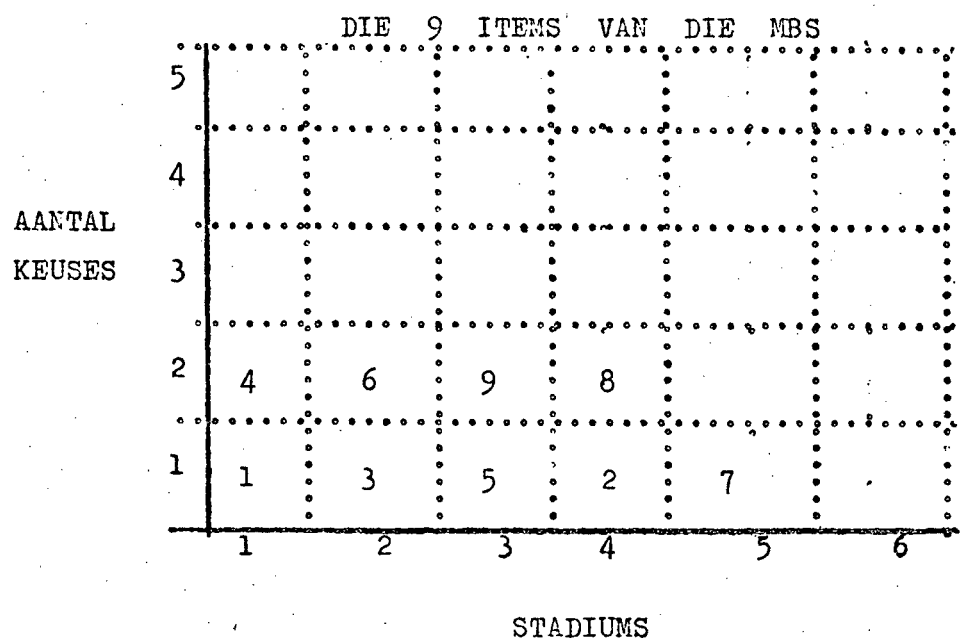
SURJEK ...26.....

IDENTITEIT ..13133.P.G..... ST ...4...

KO .18-3..... NB GROEPSTOETS

PR (VERBAAL) ...69...

HISTOGRAM VAN DIE VERSPREIDING OOR DIE 6 STADJA VAN DIE KEUSES OP

TELLING: 25..

ROL - INLEWING TAAK I:

4 PRENT STORIE: Klim in boom en eet appels.

NAVRAAG: Die hond het hom gejaag.

TOEKENNING:

1	2	3
---	---	---

ROL - INLEWING TAAK II:

AKTEUR	BESKRYWING VAN AKTEURS-		
	OORSPRONKLIK	DEUR MAN	DEUR VROU
MAN	Kwaad vir vrou. Huis is vuil en kos onklaar. Moet haar liefs los.	Ek sal haar nie geld gee nie.	
VROU	Beide voel onrustig omdat hulle nie met mekaar praat nie	Sy sal sien waar kry sy geld vir haar en kinders.	Gaan klere en kinders vat en na ma gaan en hom aankla vir onderhoud.

TOEKENNING: Interne staat X Konsekwente uitbreiding = 4

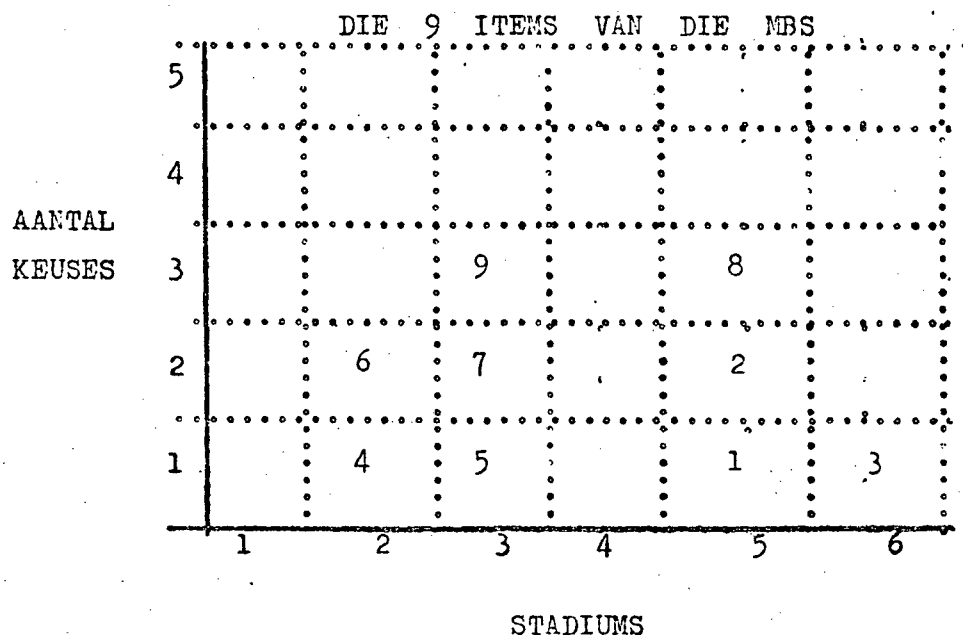
SURJEK ....27....

IDENTITEIT ...12617.J.J.... ST ...4....

KO ...18-11... NB GROEPSTOETS

PR (VERBAAL) ..96,5..

HISTOGRAM VAN DIE VERSPREIDING OOR DIE 6 STADIA VAN DIE KEUSES OP

TELLING: 34

ROL - INLEWING TAAK I:

4 PRENT STORIE: Het appels gaan pluk

NAVRAAG:

TOEKENNING:

1	2	X
---	---	---

ROL - INLEWING TAAK II:

AKTEUR	BESKRYWING VAN AKTEURS-		
	OORSPRONKLIK	DEUR MAN	DEUR VROU
MAN	Het stry gekry. Gesels nie met mekaar. Kwaad Sal moonlik nie eens by haar wil slaap nie.	Ek gaan haar nie weer baie geld gee nie.	
VROU	Soebat hom om weer met haar te praat.		Ek wonder waar jy kos gaan kry as jy so maak.

TOEKENNING: Interne staat X Konsekwente uitbreiding = 4

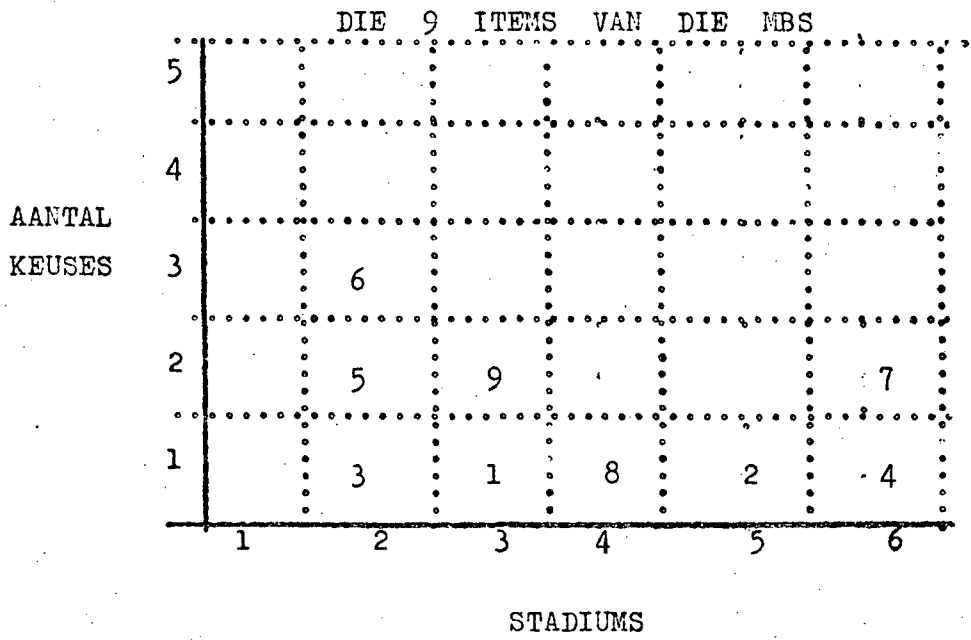
SURJEK ..28.....

IDENTITEIT 13192.A.W..... ST ...4...

KO 16-6..... NB GROEPSTOETS

PR (VERBAAL) ...97,8.

HISTOGRAM VAN DIE VERSPREIDING OOR DIE 6 STADJA VAN DIE KEUSES OP

TELLING: .33.

ROL - INLEWING TAAK I:

4 PRENT STORIE: In boom geklim en geëet.

NAVRAAG: Was lus vir n appel.

TOEKENNING:

1	2	3
---	---	---

ROL - INLEWING TAAK II:

BESKRYWING VAN AKTEURS			
AKTEUR	OORSPRONKLIK	DEUR MAN	DEUR VROU
MAN	In mekaar se arms.. Dink iemand hou hul dop en gaan hul betrap.	Ek is moeg en ek wil slaap.	
VROU	"		Jy kan nie slaap nie want jy moet nog eet en saam met my in die bed lê.

TOEKENNING: Interne staat X Konsekwente uitbreiding. = 4

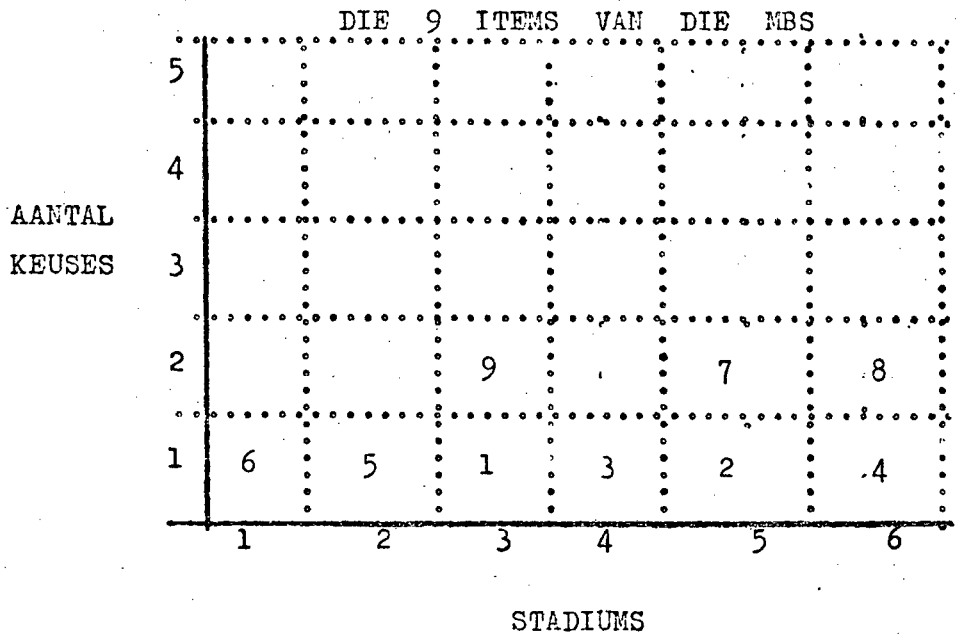
SURJEK ....29.....

IDENTITEIT ...13251.H.T.... ST ...5....

KO ...19..... NB GROEPSTOETS

PR (VERBAAL) .81.....

HISTOGRAM VAN DIE VERSPREIDING OOR DIE 6 STADIA VAN DIE KEUSES OP

TELLING: .35.

ROL - INLEWING TAAK I:

4 PRENT STORIE: Gaan jag. Sien hond aankom en hardloop na boom.

NAVRAAG: Was baie bang vir die hond.

TOEKENNING:

X	2	3
---	---	---

ROL - INLEWING TAAK II:

AKTEUR	BESKRYWING VAN AKTEURS		
	OORSPRONKLIK	DEUR MAN	DEUR VROU
MAN	Verliefdes. Man wil loop Het rusie gamaak. Wil nie meer na haar luister of by haar wees nie.	Ek sal haar ver- gewe want ek wil haar nie verloor nie.	
VROU	Hou hom teë. Wil hom nie verloor nie. Dink hy moet haar vergewe anders.		Ek sal bly wees as hy my vergewe want dan kan ons weer ge- lukkig wees.

TOEKENNING: Interne staat X Konsekwente uitbreiding = 4

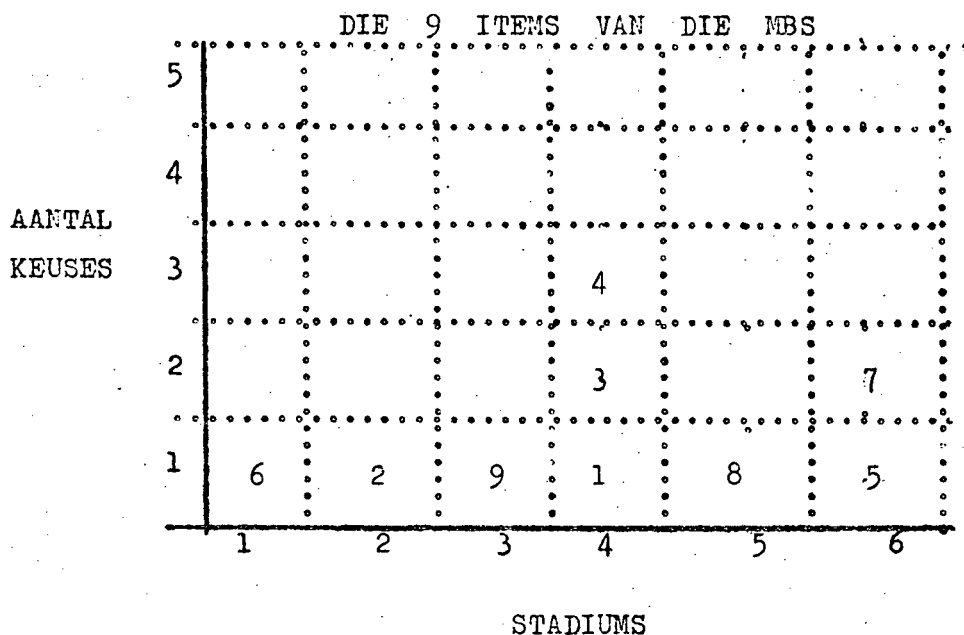
SURJEK ...30.....

IDENTITEIT ...13388 D.M.... ST ....5..

KO ...18-4.... NB GROEPSTOETS

PR (VERBAAL) .....

HISTOGRAM VAN DIE VERSPREIDING OOR DIE 6 STADIA VAN DIE KEUSES OP

TELLING: ..35

ROL - INLEWING TAAK I:

4 PRENT STORIE: Klim in boom en eet vrugte

NAVRAAG: Wou vrugte hê

TOEKENNING:

1	2	3
---	---	---

ROL - INLEWING TAAK II:

AKTEUR	BESKRYWING VAN AKTEURS-		
	OORSPRONKLIK	DEUR MAN	DEUR VROU
MAN	Daar is moeilikheid en hulle dink iemand gaan seer kry. Hulle voel bedroef en bedruk.	Ek gaan baklei want ek is baie kwaad.	
VROU	"		Ek keer hom want ek wil nie moeilikheid hê nie.

TOEKENNING: Interne staat X Konsekwente uitbreiding = 4

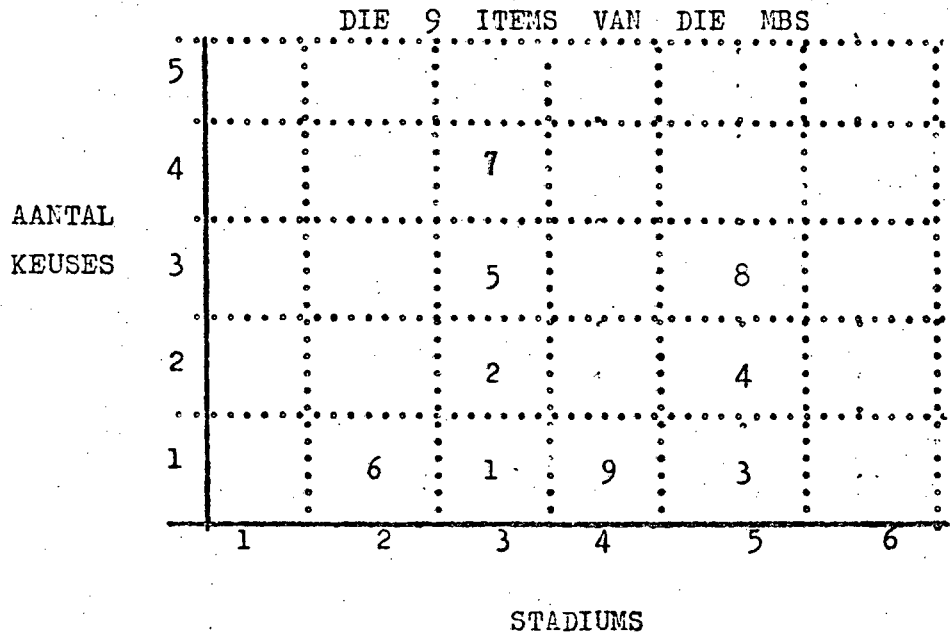
SURJEK ...31.....

IDENTITEIT ..13322 J.D..... ST ..6....

KO .17-1Q..... NB GROEPSTOETS

PR (VERBAAL) ..24,5..

HISTOGRAM VAN DIE VERSPREIDING OOR DIE 6 STADIA VAN DIE KEUSES OP

TELLING: 33..

ROL - INLEWING TAAK I:

4 PRENT STORIE: Klim in boom en eet vrugte

NAVRAAG: Het onthou van die appelboom

TOEKENNING:

1	2	3
---	---	---

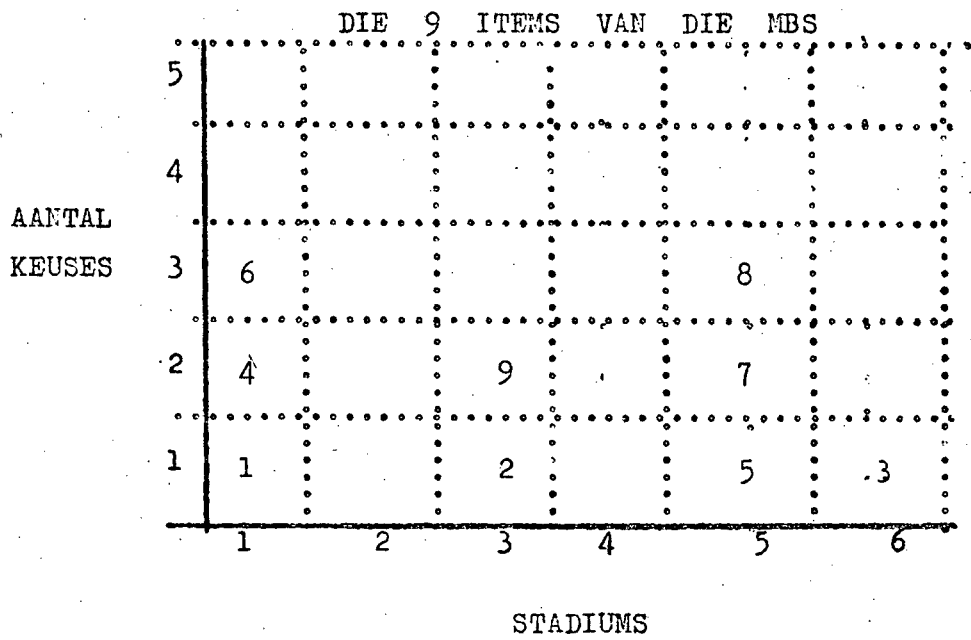
ROL - INLEWING TAAK II:

AKTEUR	BESKRYWING VAN AKTEURS		
	OORSPRONKLIK	DEUR MAN	DEUR VROU
MAN	Man en vrou dink oor hul lewe. Voel nie lekker nie. Is kwaad vir vrou.	Nie baie lief vir vrou. Moeg vir die lewe. Kwaad vir haar.	Hy wil nie verstaan nie en daarom is hy so traag.
VROU	Probeer man troos.		Voel snaaks. Probeer man troos.

TOEKENNING: Interne staat X Konsekwente uitbreiding = 4

SURJEK ...32..... IDENTITEIT ...13004 A.W..... ST ...6...
KO ...19-6..... NB GROEPSTOETS
PR (VERBAAL) ..67.8..

HISTOGRAM VAN DIE VERSPREIDING OOR DIE 6 STADIA VAN DIE KEUSES OP

TELLING: .30.
ROL - INLEWING TAAK I:
4 PRENT STORIE: Klim in boom en eet vrugte

NAVRAAG: Om vrugte te pluk.

TOEKENNING:

1	2	3
---	---	---

ROL - INLEWING TAAK II:

AKTEUR	BESKRYWING VAN AKTEURS		
	OORSPRONKLIK	DEUR MAN	DEUR VROU
MAN	Voel ontsteld oor dit wat vrou vra. Dink aan hul verhouding. Voel sleg.	Ek wil nie na jou luister nie.	
VROU	"		Ek vra 'n guns maar hy wil nie luister nie.

TOEKENNING: Interne staat X Konsekwente uitbreiding = 4

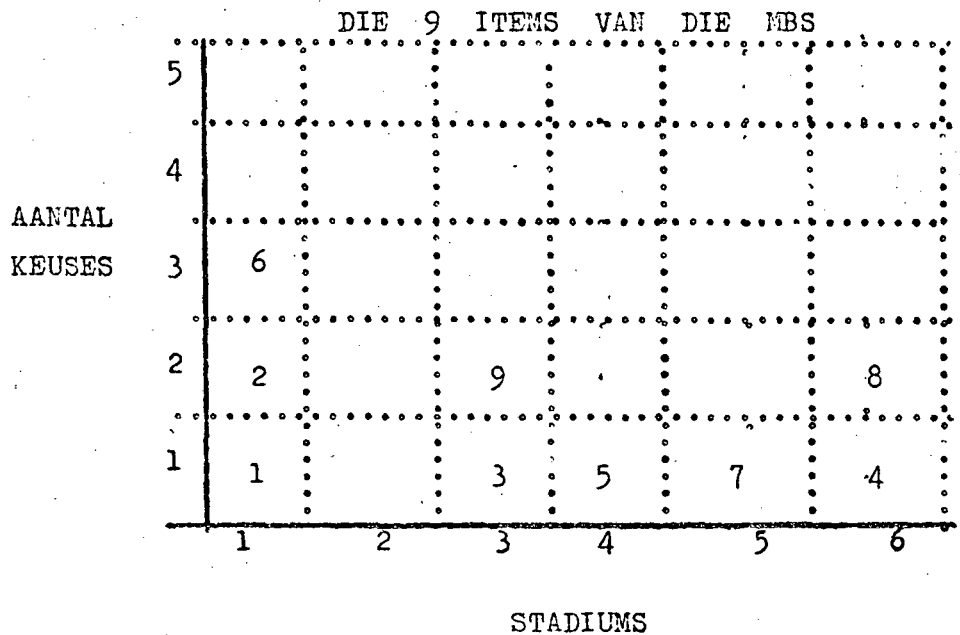
SURJEK 33

IDENTITEIT ..... 13358 D.v.d.L ST 4

KO ...18+7.... NB GROEPSTOETS

PR (VERBAAL) .....

HISTOGRAM VAN DIE VERSPREIDING OOR DIE 6 STADIA VAN DIE KEUSES OP

TELLING: .3Q.

ROL - INLEWING TAAK I:

4 PRENT STORIE: In boom geklim en eet vrugte.

NAVRAAG: Het geweet die boom dra vrugte

TOEKENNING:

1	2	3
---	---	---

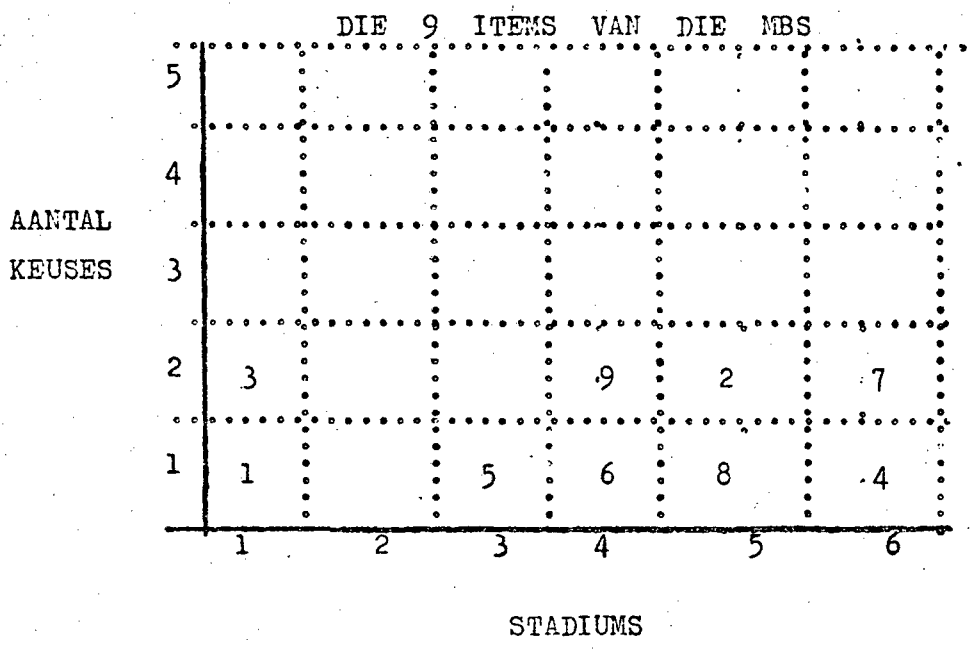
ROL - INLEWING TAAK II:

AKTEUR	BESKRYWING VAN AKTEURS-		
	OORSPRONKLIK	DEUR MAN	DEUR VROU
MAN	Het mekaar lief. Dink oor die verlede. Voel hartseer oor toekoms.	As my vrou my iets wil vertel is dit nie nodig dat sy bang hoef te wees nie.	
VROU	"		As ek met my man praat moet hy nie sy rug op my draai en wegloop nie.

TOEKENNING: Interne staat X Herfokus = 2

SURJEK ..34..... IDENTITEIT ....13493 M.I.... ST ...4....
KO ....16-6.... NB GROEPSTOETS
PR (VERBAAL) .....

HISTOGRAM VAN DIE VERSPREIDING OOR DIE 6 STADIA VAN DIE KEUSES OP

TELLING: 35..

ROL - INLEWING TAAK I:

4 PRENT STORIE: Seun kyk of niemand aankom nie en steel toe lemoene in boom.

NAVRAAG: Wou die lekker vrugte pluk.

TOEKENNING:

1	2	X3
---	---	----

ROL - INLEWING TAAK II:

AKTEUR	BESKRYWING VAN AKTEURS-		
	OORSPRONKLIK	DEUR MAN	DEUR VROU
MAN	Beide dink aan n toekoms vol liefde. Dink daaraan om te trou.	Sal baie gelukkig wees en lief wees vir vrou.	
VROU	"		Sal liefde betoon en sy geld opeet en dan wegloop.

TOEKENNING: Interne staat X Herfokus = 2

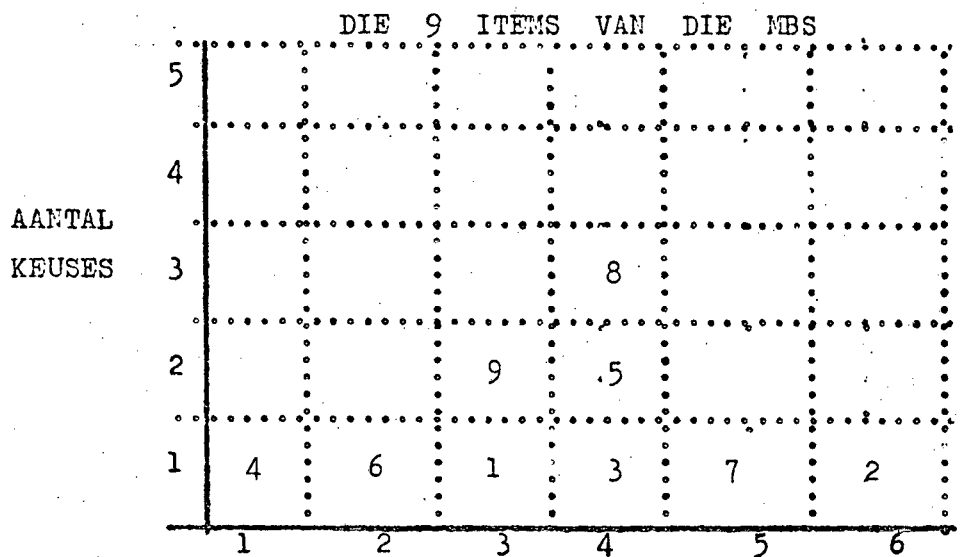
SURJEK ...35.....

IDENTITEIT ...13407 L.T..... ST ....4..

KO ...20-3..... NB GROEPSTOETS

PR (VERBAAL) .....

HISTOGRAM VAN DIE VERSPREIDING OOR DIE 6 STADIA VAN DIE KEUSES OP

STADIUMS

TELLING: 32..

ROL - INLEWING TAAK I:

4 PRENT STORIE: Klim in die boom en eet appels. Sien n hond.

NAVRAAG: Hond het hom gejaag.

TOEKENNING:

1	2	3
---	---	---

ROL - INLEWING TAAK II:

AKTEUR	BESKRYWING VAN AKTEURS-		
	OORSPRONKLIK	DEUR MAN	DEUR VROU
MAN	Bang, skaam en lief vir mekaar. Dink iemand hou hul dop.	Ek voel ongelukkig en hartseer want ek gaan my vrou verloor.	
VROU	"		Ek is lief vir my man maar hy gee my nie kop nie.

TOEKENNING: Interne staat X Herfokus = 2

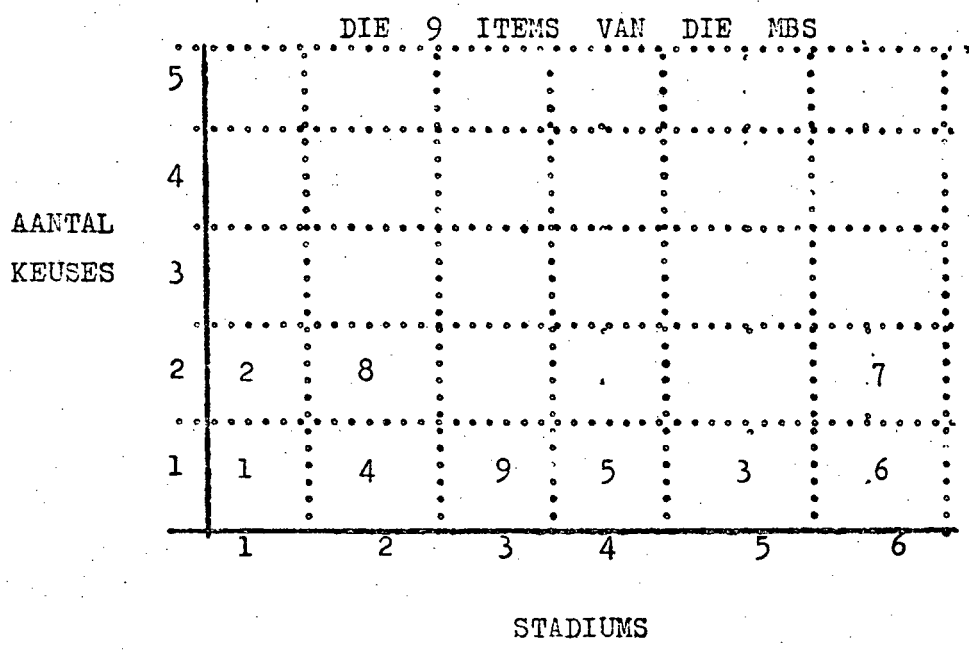
SURJEK ...36.....

IDENTITEIT .13053.J.P..... ST ..4....

KO .17-11..... NB GROEPSTOETS

PR (VERBAAL) .17,1....

HISTOGRAM VAN DIE VERSPREIDING OOR DIE 6 STADIA VAN DIE KEUSES OP

TELLING: .30.

ROL - INLEWING TAAK I:

4 PRENT STORIE: Kom by boom en eet appels.

NAVRAAG:

TOEKENNING:

1	2	3
---	---	---

ROL - INLEWING TAAK II:

BESKRYWING VAN AKTEURS			
AKTEUR	OORSPRONKLIK	DEUR MAN	DEUR VROU
MAN	Sien nie haar liefde raak nie. Voel aange-trokke tot haar.	Ek liefkoos haar.	
VROU	Wil hom omhels en hom soen. Voel lief vir hom.		Die emosie laat my dink aan haar toe ek haar in sy arms ge-sien het.

TOEKENNING: Interne staat X herfokus = 2

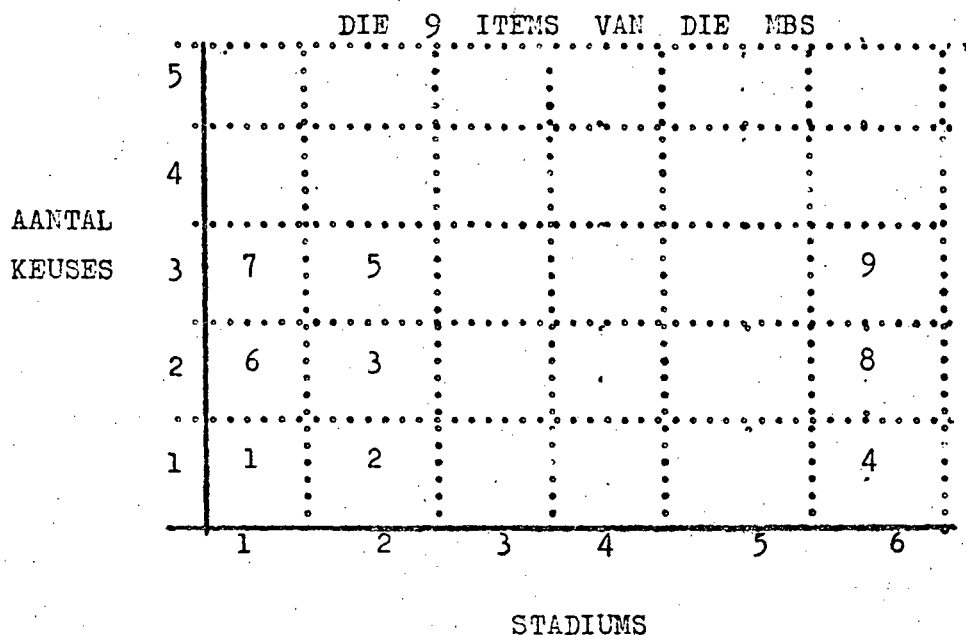
SURJEK ...37.....

IDENTITEIT ...13102 J.v.G... ST .4....

KO ...17-10... NB GROEPSTOETS

PR (VERBAAL) .75,2..

HISTOGRAM VAN DIE VERSPREIDING OOR DIE 6 STADIA VAN DIE KEUSES OP

TELLING: 27..

ROL - INLEWING TAAK I:

4 PRENT STORIE: Klim in die boom en eet pere.

NAVRAAG: Om pere te eet.

TOEKENNING:

1	2	x3
---	---	----

ROL - INLEWING TAAK II:

AKTEUR	BESKRYWING VAN AKTEURS-		
	OORSPRONKLIK	DEUR MAN	DEUR VROU
MAN	Het rusie gehad. Wil niks hoor nie, ruk los. Ongelukkig.	Ek verstaan vrouens nie. Eers skel hulle en dan pleit hulle om vergifnis.	
VROU	Ongelukkig. Pleit by man.		Voel jaloers op man daarom terg ek hom tot hy kwaad is, dan troos ek hom.

TOEKENNING: Interne staat X herfokus = 2

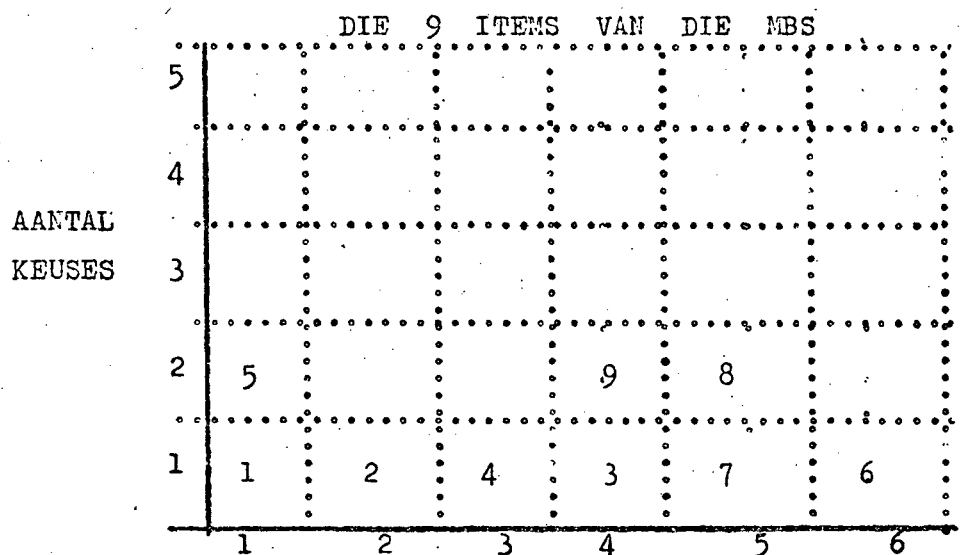
SURJEK ...38.....

IDENTITEIT ...12841 S.P.... ST ..A....

KO ..17-8..... NB GROEPSTOETS

PR (VERBAAL) .....

HISTOGRAM VAN DIE VERSPREIDING OOR DIE 6 STADIA VAN DIE KEUSES OP

STADIUMS

TELLING: 31..

ROL - INLEWING TAAK I:

4 PRENT STORIE: Geen

NAVRAAG:

TOEKENNING:

1	2	3
---	---	---

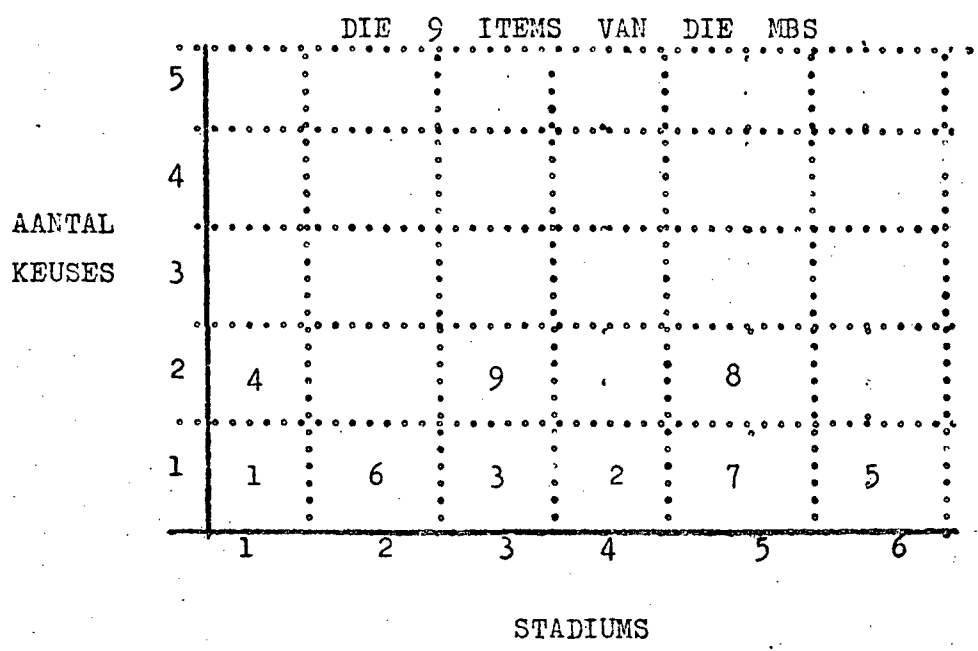
ROL - INLEWING TAAK II:

AKTEUR	BESKRYWING VAN AKTEURS-		
	OORSPRONKLIK	DEUR MAN	DEUR VROU
MAN	Lief vir mekaar. Wil bymekaar bly en nie meer wegkruip nie.	Ek voel nie vanaand gesond nie maar ek het haar lief.	
VROU	Klou aan man vas. Voel ongelukkig as hulle mekaar moet verlaat.		Ek het my man lief maar hy steur hom nie aan my nie.

TOEKENNING: Interne staat X herfokus = 2

SUBJEK ...39..... IDENTITEIT ...13437 M.D.... ST ...5....
KO ...17-1..... NB GROEPSTOETS
PR (VERBAAL) .....

HISTOGRAM VAN DIE VERSPREIDING OOR DIE 6 STADIA VAN DIE KEUSES OP

TELLING: 30.
ROL - INLEWING TAAK I:
4 PRENT STORIE: Klim in die boom en eet appels. Raak bang vir 'n hond.

NAVRAAG: Om appels te eet.

TOEKENNING:

1	2	3
---	---	---

ROL - INLEWING TAAK II:

BESKRYWING VAN AKTEURS			
AKTEUR	OORSPRONKLIK	DEUR MAN	DEUR VROU
MAN	Man kwaad en baklei. Dink 'n vrou is 'n las.	Moet lief s luister na wat die vrou sê.	
VROU	Probeer haar bes om hom te keer.		Moet hom uitlos want hy wil nie leer nie. Moet hom verlaat.

TOEKENNING: Interne staat X herfokus = 2

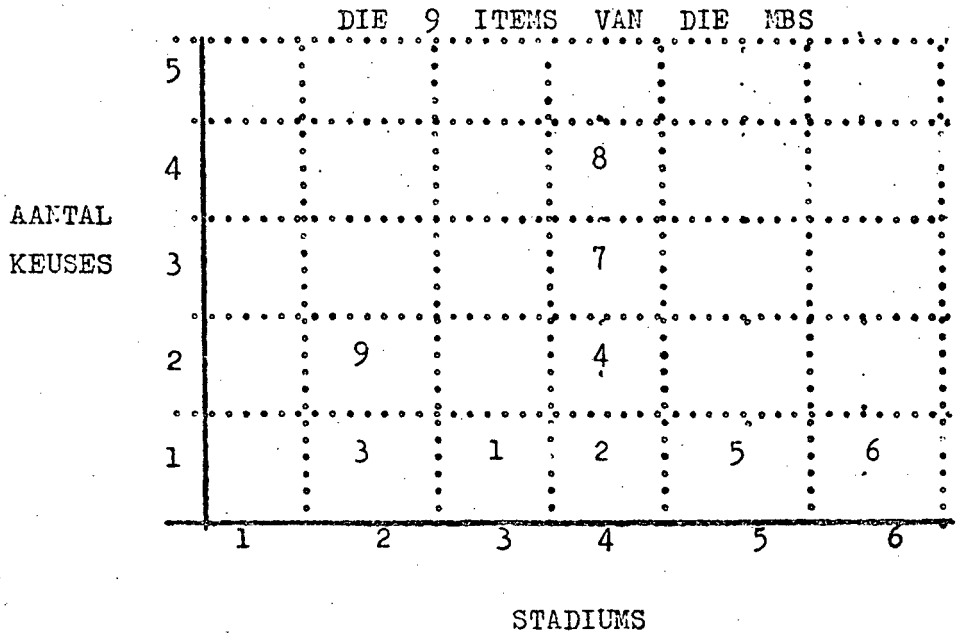
SURJEK ..40.....

IDENTITEIT ..13442..... ST ..5....

KO ...17-5.... NB GROEPSTOETS

PR (VERBAAL) .....

HISTOGRAM VAN DIE VERSPREIDING OOR DIE 6 STADIA VAN DIE KEUSES OP

TELLING: .34.

ROL - INLEWING TAAK I:

4 PRENT STORIE: Lok bure se hond weg en steel appels.

NAVRAAG: Om appels te eet en weg te kruip vir die hond.

TOEKENNING:

1	2	3
---	---	---

ROL - INLEWING TAAK II:

AKTEUR	BESKRYWING VAN AKTEURS		
	OORSPRONKLIK	DEUR MAN	DEUR VROU
MAN	Maak rusie alhoewel hulle mekaar bemin.	Ek voel skuldig oor my sieklike vrou by die huis.	
VROU	Dring haar op aan man.		Dring my op aan die man. Ek is 'n weduwee en ek het hom innig lief.

TOEKENNING: Interne staat X herfokus = 2

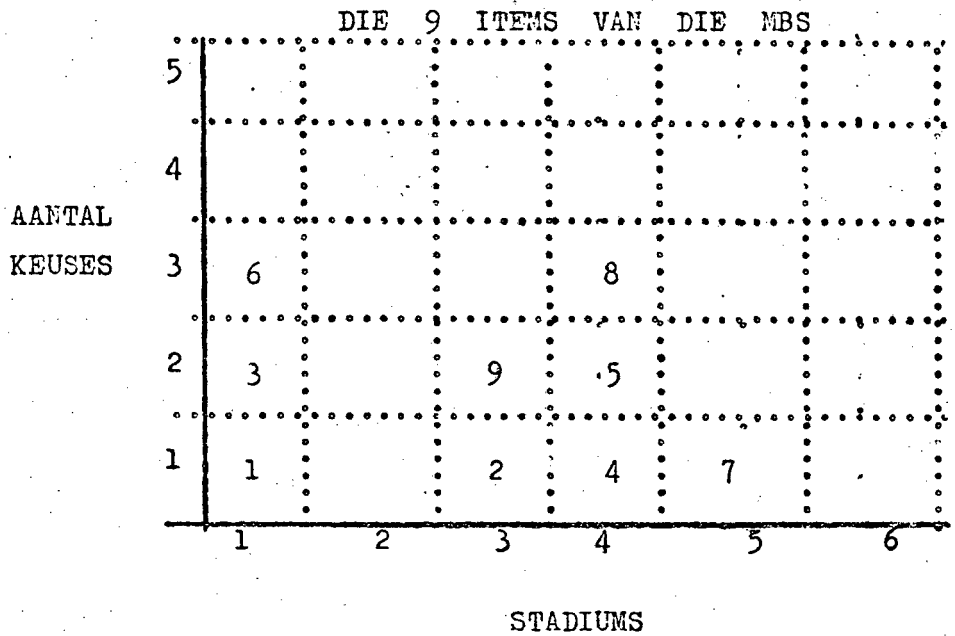
SURJEK ..41.....

IDENTITEIT ...13164 S.W.... ST ..6.....

KO ..17-10.... NB GROEPSTOETS

PR (VERBAAL) ...31....

HISTOGRAM VAN DIE VERSPREIDING OOR DIE 6 STADIA VAN DIE KEUSES OP

TELLING: .26.

ROL - INLEWING TAAK I:

4 PRENT STORIE: Klim in boom en pluk appel

NAVRAAG: Om appel te pluk.

TOEKENNING:

1	2	3
---	---	---

ROL - INLEWING TAAK II:

AKTEUR	BESKRYWING VAN AKTEURS-		
	OORSPRONKLIK	DEUR MAN	DEUR VROU
MAN	Gebelg oor wat gebeur het. Hartseer. Dink aan toekoms.	Voel meeste hartseer want hy moet sien dat alles weer reg kom.	
VROU	"		Voel eensaam en dink aan toekoms.

TOEKENNING: Interne staat X herfokus = 2

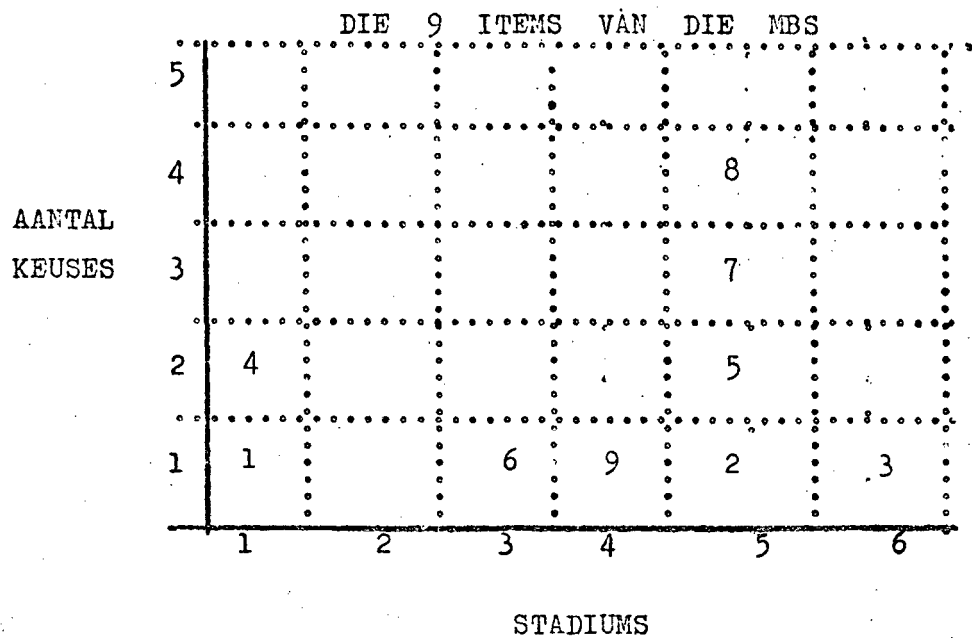
SURJEK ...42.....

IDENTITEIT ..1273% .D.I..... ST ...4....

KO ...17-11... NB GROEPSTOETS

PR (VERBAAL) ..81....

HISTOGRAM VAN DIE VERSPREIDING OOR DIE 6 STADIA VAN DIE KEUSES OP

TELLING: 35

ROL - INLEWING TAAK I:

4 PRENT STORIE: Geen

NAVRAAG:

TOEKENNING:

1	2	3
---	---	---

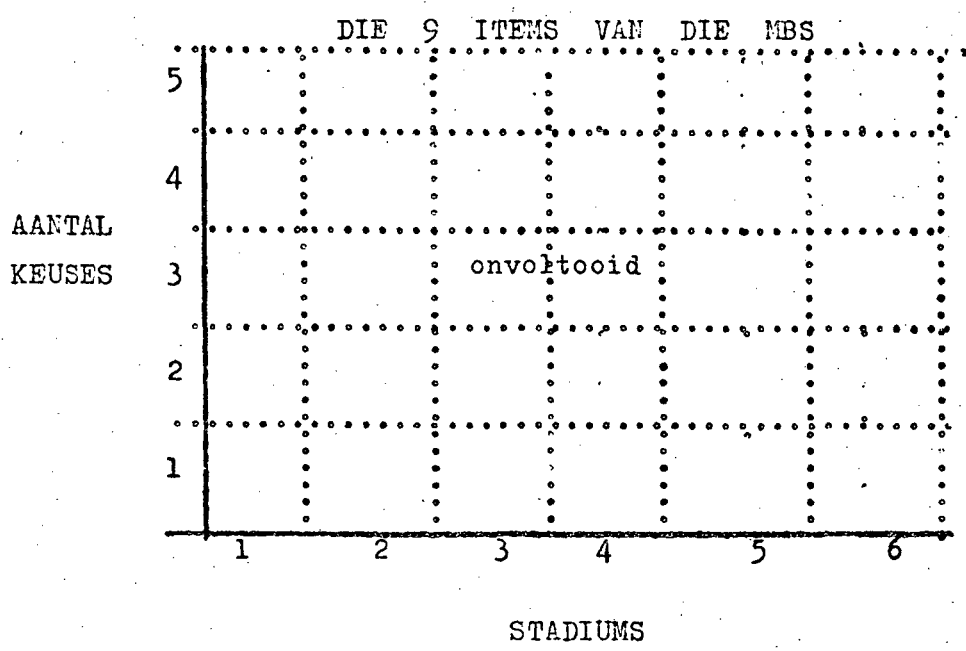
ROL - INLEWING TAAK II:

AKTEUR	BESKRYWING VAN AKTEURS-		
	OORSFRONKLIK	DEUR MAN	DEUR VROU
MAN	Wil baklei.	Ek gaan baklei soos 'n man want ek maak nie rusie soos 'n vrou nie.	
VROU	Keer hom. "Saghartig." Nie nodig om in die straat te baklei nie.		Jy kan maar los, dis nie nodig om in die straat te baklei nie.

TOEKENNING: Ruimtelike X herfokus = 1

SURJEK ..43..... IDENTITEIT ...13395.4.J.... ST ...4...
 KO ..17..... NB GROEPSTOETS
 PR (VERBAAL) .....

HISTOGRAM VAN DIE VERSPREIDING OOR DIE 6 STADIA VAN DIE KEUSES OP

TELLING: .....
ROL - INLEWING TAAK I:
 4 PRENT STORIE: Klim in die boom en eet appels.

NAVRAAG: Was lus vir n appels

TOEKENNING:

1	2	3
---	---	---

ROL - INLEWING TAAK II:

BESKRYWING VAN AKTEURS-			
AKTEUR	OORSPRONKLIK	DEUR MAN	DEUR VROU
MAN	Dink hulle het mekaar opreg lief. Of is dit jammerte.	Ons is verlief op mekaar. As sy haar liefde bewys, sal ek myne bewys.	
VROU	Dink hulle sal gelukkig getroud wees. Onseker van man se liefde.		Ek weet hy is verlief op my maar ek twyfel aan my eie gevoelens.

TOEKENNING: Interne staat X Eenvoudige herfokus = 2

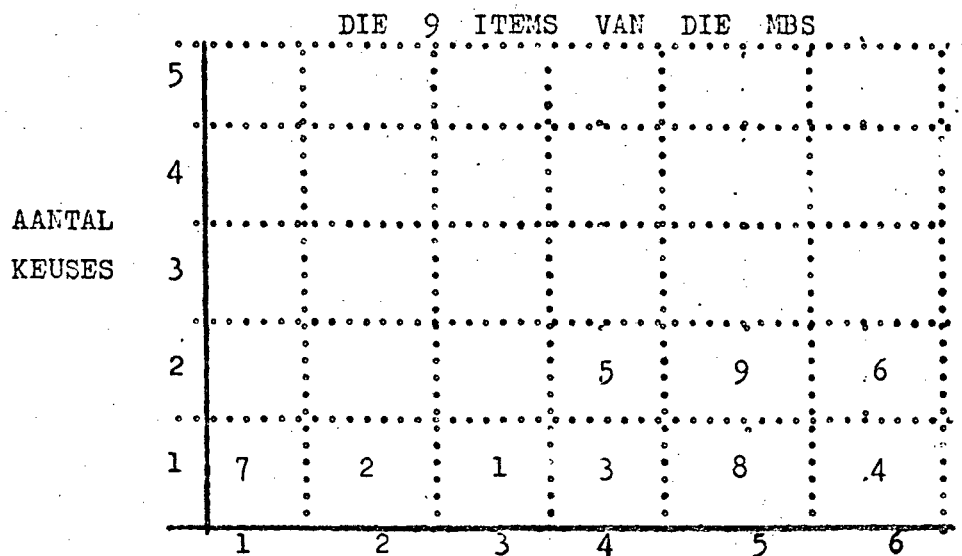
SURJEK ...44.....

IDENTITEIT ...13200.S.P..... ST ...4....

KO ...18-2..... NB GROEPSTOETS

PR (VERBAAL) ...95,8..

HISTOGRAM VAN DIE VERSPREIDING OOR DIE 6 STADIA VAN DIE KEUSES OP

STADIUMS

TELLING: ...36.

ROL - INLEWING TAAK I:

4 PRENT STORIE: Geen

NAVRAAG:

TOEKENNING:

1	2	3
---	---	---

ROL - INLEWING TAAK II:

AKTEUR	BESKRYWING VAN AKTEURS-		
	OORSPRONKLIK	DEUR MAN	DEUR VROU
MAN	Man wil loop, Het skynbaan rusie gehad. Voel ongelukkig.	Ek voel gelukkig want ek het n meisie raakgeloop.	
VROU	Hou man vas. Voel ongelukkig.		Ek moet wasgoed gaan was maar ek voel te dik.

TOEKENNING:

Ruimtelike X Eenvoudige herfokus = 1

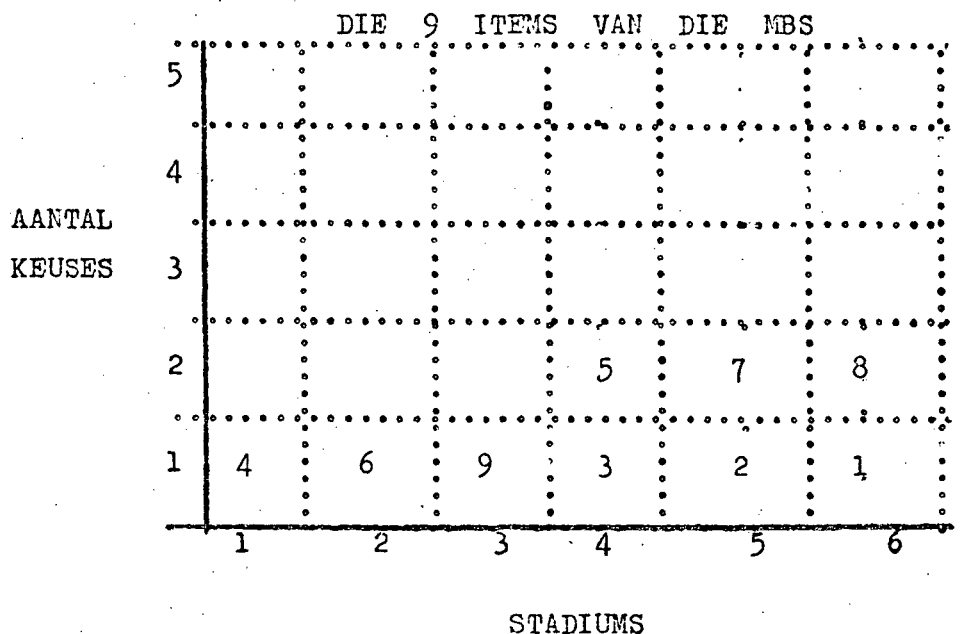
SUBJEK ...45.....

IDENTITEIT .....12918 J.I..... ST ...4.....

KO .....20-2..... NB GROEPSTOETS

PR (VERBAAL) .98,3...

HISTOGRAM VAN DIE VERSPREIDING OOR DIE 6 STADIA VAN DIE KEUSES OP

TELLING: .36

ROL - INLEWING TAAK I:

4 PRENT STORIE: Hardloop na boom en pluk appels.

NAVRAAG: Omdat dit n appelboom was.

TOEKENNING:

1	2	3
---	---	---

ROL - INLEWING TAAK II:

BESKRYWING VAN AKTEURS-			
AKTEUR	OORSPRONKLIK	DEUR MAN	DEUR VROU
MAN	Hulle het rusie gehad. Beide dink wat volgende gaan gebeur.....	Ek voel teleurge-steld.	
VROU	Hou die man vas.		Ek voel skuldig teen-oor my man.

TOEKENNING: Interne staat X Korsekwente uitbreiding = 4

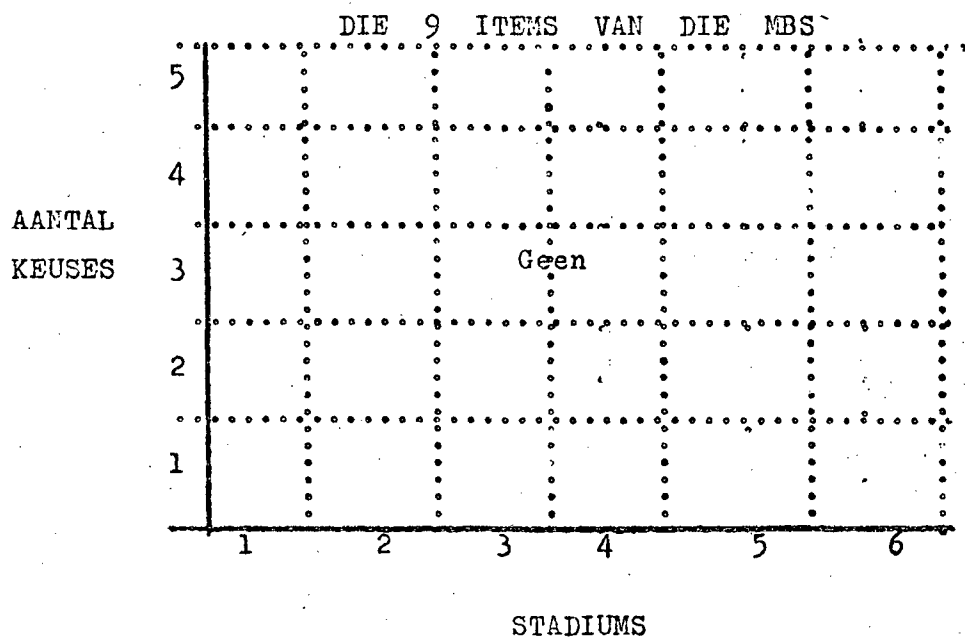
SURJEK ...46.....

IDENTITEIT ...13448..... ST ...5...

KO ...17-6..... NB GROEPSTOETS

PR (VERBAAL) .....

HISTOGRAM VAN DIE VERSPREIDING OOR DIE 6 STADIA VAN DIE KEUSES OP

TELLING: Geen .....

ROL - INLEWING TAAK I:

4 PRENT STORIE: Klim in boom en pluk appels.

NAVRAAG: Om vrugte te pluk.

TOEKENNING:

1	2	3
---	---	---

ROL - INLEWING TAAK II:

BESKRYWING VAN AKTEURS			
AKTEUR	OORSPRONKLIK	DEUR MAN	DEUR VROU
MAN	Verlaat die vrou. Kyk weg sodat sy nie sy droefheid sien nie. Maak of hy haar nie hoor nie.	Hou hom sterk eg-ter baie hartseer. Bang hy sien haar nie weer nie.	Wil nie bly nie en in vrou se oë haar tranes sien nie.
VROU	Probeer hom terughou. Het hom baie lief.		Probeer hom terug hou. Het hom lief. Miskien het noodlot beslis dat hulle mekaar nie weer sal sien nie.

TOEKENNING: Interne staat X Konsekwente herfokus = 4

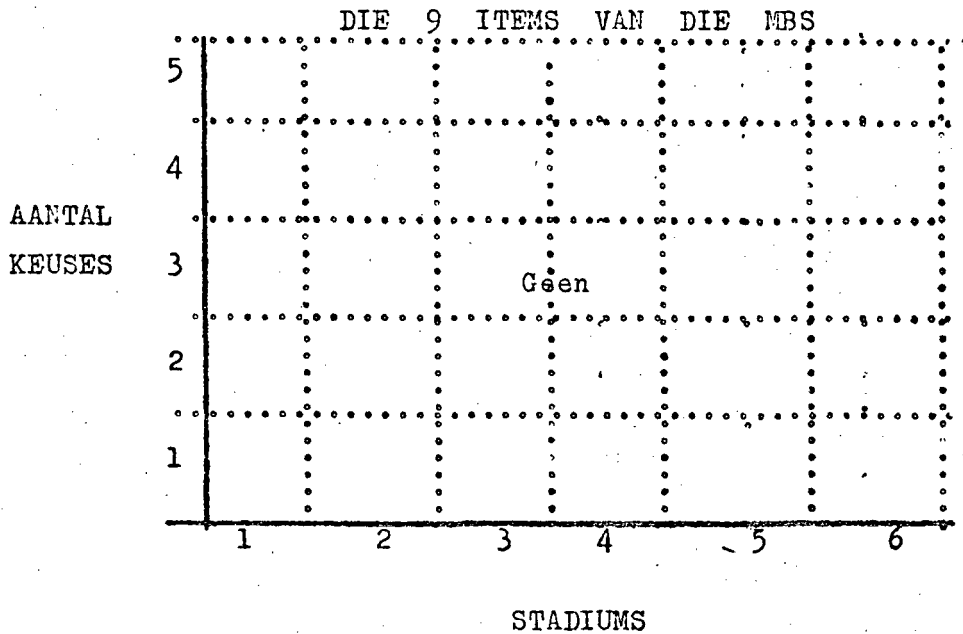
SURJEK ...47.....

IDENTITEIT ...13550 A.G. ST ...5...

KO ...17-2... NB GROEPSTOETS

PR (VERBAAL) .....

HISTOGRAM VAN DIE VERSPREIDING OOR DIE 6 STADIA VAN DIE KEUSES OP

TELLING: ...Geen

ROL - INLEWING TAAK I:

4 PRENT STORIE: Klim in boom en eet appels.

NAVRAAG: Boom was vol ryp appels.

TOEKENNING:

1	2	3
---	---	---

ROL - INLEWING TAAK II:

BESKRYWING VAN AKTEURS			
AKTEUR	OORSPRONKLIK	DEUR MAN	DEUR VROU
MAN	Vrou pas oorlede. Het haar nie lief gehad nie. Voel skuldig oor verhouding met meisie. Dink aan vrou en voel skuldig.	Voel skuldig oor verhouding. Voel dis nie reg nie. Het meisie lief maar vrou se dood	Hoe kan jy skuldig voel. Wil my nie meer hê nie. Gaan dink weer oor die saak.
VROU	Hou man teë. Voel niks verkeerd met verhouding.	maak 'n verdere verhouding onmoontlik.	Ek kan nie sonder jou lewe nie. Niks verkeerd met ons verhouding nie.

TOEKENNING: Interne staat X Perspektiefverwisseling = 6

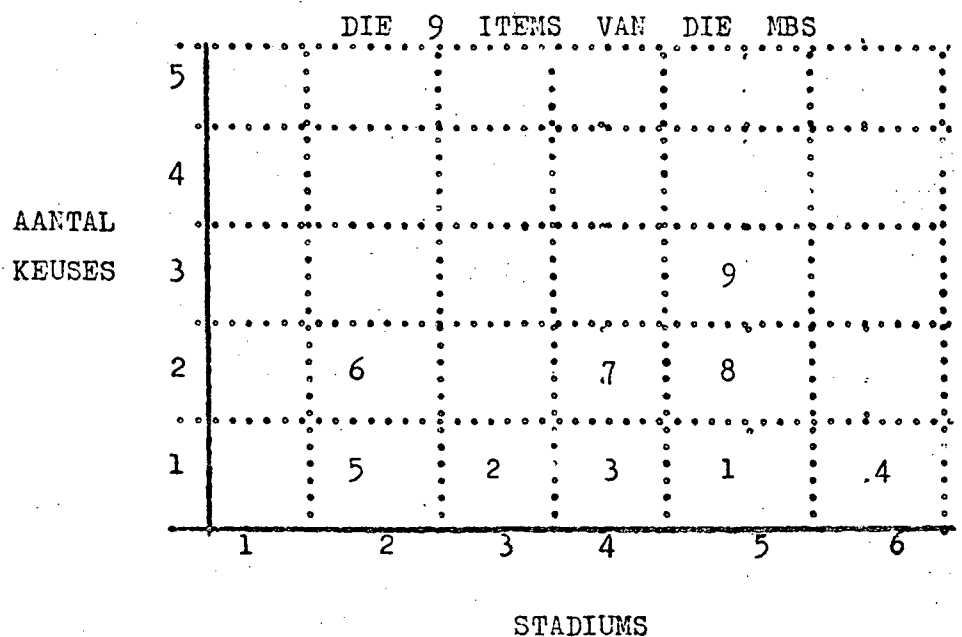
SURJEK .....48.....

IDENTITEIT .....13348 J.B..... ST .....6.....

KO .....19..... NB GROEPSTOETS

PR (VERBAAL) .....

HISTOGRAM VAN DIE VERSPREIDING OOR DIE 6 STADIA VAN DIE KEUSES OP

TELLING: 36...

ROL - INLEWING TAAK I:

4 PRENT STORIE: Man klim in die boom en eet appels. Hond dwaal onder rond.

NAVRAAG: Hy het vir die hond geskrik.

TOEKENNING:

1	2	3
---	---	---

ROL - INLEWING TAAK II:

AKTEUR	BESKRYWING VAN AKTEURS-		
	OORSPRONKLIK	DEUR MAN	DEUR VROU
MAN	Het haar nie lief nie. Wil pad gee. Dink dis beter om weg te gaan.	Het haar nie lief nie. Kom nie goed klaar nie.	
VROU	Hulle dink dis beter om mekaar te los.		Ek het hom baie lief. Wil hom nie verloor nie. Is desperaat om hom terug te kry.

TOEKENNING: Interne staat X Eenvoudige herfokus = 2

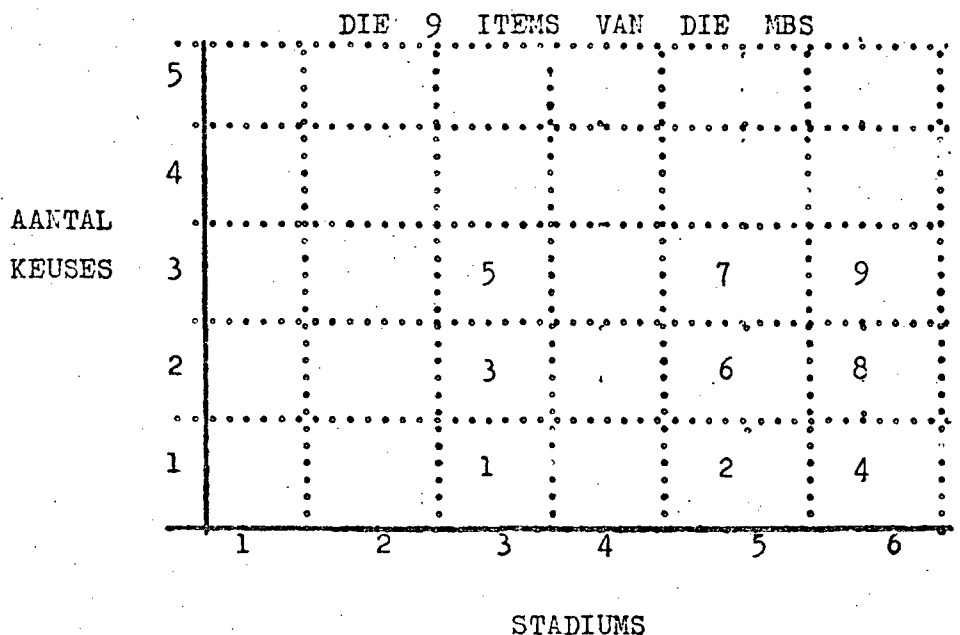
SURJEK ...49.....

IDENTITEIT ...12938 P.G..... ST ...6.....

KO ...20-11... NB GROEPSTOETS

PR (VERBAAL) ..25,3..

HISTOGRAM VAN DIE VERSPREIDING OOR DIE 6 STADIA VAN DIE KEUSES OP

TELLING: ...42..

ROL - INLEWING TAAK I:

4 PRENT STORIE: Klim in boom en eet appels.

NAVRAAG: Wou van die appels pluk.

TOEKENNING:

1	2	3
---	---	---

ROL - INLEWING TAAK II:

AKTEUR	BESKRYWING VAN AKTEURS-		
	OORSFRONKLIK	DEUR MAN	DEUR VROU
MAN	Geen		
VROU			

TOEKENNING: Geen

VERWYSINGS

- Ainsworth, M.D. & Klopfer, B. Quantitative analysis. Evaluation of intellectual level, control, creative potential, and the introverted - extraverted relationship. In B. Klopfer, M.D. Ainsworth, W.G. Klopfer & R.R. Holt (Eds), *Developments in the Rorschach technique*. Yonkers : World Book, 1954.
- Allinsmith, W. The learning of moral standards. In D.R. Miller & G.E. Swanson (Eds), *Inner conflict and defense*. New York : Holt, 1960.
- Ambron, S.R. & Irwin, D.M. Role-taking and moral judgment in five- and seven-year-olds. *Developmental Psychology*, 1975, Vol.11, no.1, 102.
- Anastasi, A. *Psychological testing*. (derde uitgawe). Collier-Macmillan Limited, London, 1968.
- Armsby, Richard E. A reexamination of the development of moral judgment in children. *Child Development*, 1971 (Oct). Vol 42 (4), 1241-1248.
- Aronfreed, J. The nature, variety, and social patterning of moral responses to transgression. *J. abnorm. soc. Psychol.*, 1961, 63., 223-240.
- Aronfreed, J. The effects of experimental socialization paradigm upon two moral responses to transgression. *J. Abnorm. Soc. Psychol.* 1963, 66, No 5, 437-448.
- Baldwin, J.M. *Social & ethical interpretations in mental development*. New York. Macmillan, 1906.
- Bandura, A & McDonald, F.J. Influence of social reinforcement and the behaviour of models in shaping children's moral judgments. *J. Abnorm. Soc. Psychol.*, 1963, 67, 274-281.
- Barkley, K.L. Development of the moral judgment of college students. *Character & Pers.*, 1942, 10, 199-212.
- Becker, W.C. Consequences of different kinds of parental discipline. In Hoffman, M.L. & Hoffman, Louis. W. *Review of Child Development Research: I*. Russel Sage Foundation, 1964.
- Betke, M.A. *Defective moral reasoning in delinquency - a Psychological study*. Washington : The Catholic University of America Press, 1944.
- Birnbaum, Morton, P. Anxiety and moral judgment in early adolescence. *Journal of Genetic Psychology*, 1972 (Mar), Vol. 120 (1), 13-26.
- Birnbaum, Michael, H. Morality judgments : tests of an averaging model. *Journal of Experimental Psychology*, 1972 (Apr) Vol. 93 (1), 35-42.
- Boehm, L & Nass, M.L. Social class differences in conscience development. *Child Development*, 1962, 33, 565-575.
- Borgman, Robert, D. (North Carolina State U.) Maternal influences upon development of moral reasoning in retarded children. *Dissertation Abstracts International*, 1972 (Sep), Vol 33 (3-B), 1280-1281.

- Borke, H. Interpersonal perception of young children. *Developmental Psychology*, 1971, 5, 263-269.
- Borke, Helene. Chandler and Greenspan's "Ersatz egocentrism": a rejoinder. *Developmental Psychology*, 1972 (Sep), Vol.7 (2), 107-109.
- Breznitz, Shlomo, & Kugelmass, Sol. Intentionality in moral judgment: developmental stages. *Child Development*, 1967, 38(2), 469-479.
- Breznitz, Shlomo, & Kugelmass, Sol. The moral judgment of positive acts. *Journal of Social Psychology*, 1968. 76(2), 253-258.
- Bull, Norman J. *Moral judgment from childhood to adolescence*, London, 1969, Routledge & Kegan Paul.
- Burt, C. *The young delinquent*. London: University of London Press, Ltd, 1944.
- Cameron, N & Magaret, A. *Behavior pathology*. Boston, Houghton Mifflin, 1951.
- Chandler & Greenspan. Ersatz Egocentrism: A reply to H. Borke. *Developmental Psychology*, 1972. Vol.7, No. 2, 104-106.
- Coffman, Routh, N. Role-taking defects as correlates of criminality and mental illness in offender populations D A I. 1970 (Aug) Vol 31 (2-B) 910-911.
- Cooley, C.H. *Human nature and the social order*. New York, Charles Scribner's sons, 1902.
- Cooley, C.H. The roots of social knowledge. *American Journal of Sociology*, 1926, 32, 59-79.
- Coutu, Walter. Role-playing vs role-taking: an appeal for clarification. *Amer. sociol. Rev.*, 1951, 16, 180-187.
- Cowan, P.A., Langer, J., Heavenrich, J, & Nathanson, M. Social learning and Piaget's cognitive theory of moral development. *Journal of Personality and Social Psychology*. 1969, 11, 261-274.
- Dekema, H.J. *Schuldbeleving by Jongens*. Assen, Van Gorcum, 1963.
- Dymond, Rosalind, F., Hughes, Anne, S, & Raabe, Virginia, L. Measureable changes in empathy with age. *J. consult Psychology*, 1952, 16, 202-206.
- Dorwart, W, Ezerman, R., Lewis, M & Rosenham, D. The effect of brief deprivation on social and nonsocial reinforcement. *Journal of Personality and Social Psychology*, 1965, 2, 111-115.
- Elkind, D. Piaget's conceptions of right and left: Piaget replication study IV. *Journal of Genetic Psychology*, 1961, 99, 269-276.
- Elkind, D. Children's conceptualizations of brother and sister: Piaget replication study V. *Journal of Genetic Psychology*, 1962, 100, 129-136.
- Faris, R.E.L. *Social Psychology*. New York, Ronald, 1952.

- Feffer, Melvin, H. The cognitive implications of role taking behavior. J. Pers., 1959 (Jun).
- Feffer, Melvin H. & Gourevitch, Vivian. Cognitive aspects of role-taking in children. J. Pers., 1960, 28, 383-396.
- Flavell, J.H., Botkin, P.J., Fry, C.L., Wright, J.L., & Jarvis, P.E. The development of role-taking and communication skills in children. New York, Wiley, 1968.
- Fodor, E.M. Moral judgment in Negro and white adolescents. Journal of Social Psychology, 1969, 79(2) 289-291.
- Fodor, Eugene, M. Resistance to social influence among adolescents as a function of level of moral development. Journal of Social Psychology, 1971 (Oct), Vol. 85(1), 121-126.
- Fodor, Eugene, M. Delinquency and susceptibility to social influence among adolescents as a function of level of moral development. Journal of Social Psychology, 1972 (Apr), Vol. 86(2), 257-260.
- Fodor, Eugene, M. (Clarkson Coll. of Technology) Resistance to temptation, moral development and perceptions of parental behavior among adolescent boys. Journal of Social Psychology, 1972(Oct), Vol.88(1), 155-156.
- Gergen, K. (red). Social Psychology - explorations in understanding. California; CRM Books, 1974.
- Giraldo, Macario (Catholic U. of America). Moral development and its relation to role take ability and interpersonal behavior. Dissertation Abstracts International, 1972 (Sep), Vol.33(3-B), 1285.
- Glueck, S en Glueck, E. One thousand juvenile delinquents. Cambridge: Harvard University Press, 1934.
- Glueck, S en Glueck, E. Unravelling juvenile delinquency. New York; Commonwealth Fund, 1950.
- Gollin, E.S. Forming impressions of personality. Journal of Personality, 1954, 23, 65-76.
- Gollin, E.S. Organizational characteristics of social judgment: a developmental investigation. Journal of Personality, 1958, 26, 139-154.
- Gourevitch, Vivian, & Feffer, Melvin, H. A study of motivational development. J. Genet. Psychol. 1962, 100(2), 361-375.
- Grinder, R.E. New techniques for research in children's temptation behavior. Child Development, 1961, 32, 679-683.
- Grinder, R.E. Parental childrearing practices, conscience, and resistance to temptation of sixth-grade children. Child Development, 1962, 33, 803-820.
- Grinder, Robert, E. Relations between behavioral and cognitive dimensions of conscience in middle childhood. Child Development, 1964, 35(3), 881-891.

- Grusec, J & Mischel, W. Model's characteristics as determinants of social learning. *J. Pers. Psychol.*, 1966, 4, 211-215.
- Gutkin, Daniel C. The effects of systematic story changes on intentionality in children's moral judgments. *Child Development*, 1972 (Mar), Vol. 43(1), 187-195.
- Haan, N; Smith, M., & Block, J. Moral reasoning of young adults : Political-social behavior, family background, and personality correlates. *Journal of Personality and Social Psychology*, 1968, 10, 183-201.
- Hardeman, Mildred. Children's moral reasoning. *Journal of Genetic Psychology*, 1972(Mar). Vol. 120(1), 49-59.
- Harower, M.R. Social status and the moral development of the child. *Brit. J. Educ. Psychol.*, 1934, 4, 75-95.
- Hart, H.C. Piaget test of immanent justice responses compared for several patient-nonpatient populations. *J. genet. Psychol.*, 1962, 101(2), 333-341.
- Hatano, Giyoo. Subjective and objective cues in moral judgment. *Japanese Psychological Research*, 1970(Sep), Vol. 12(3), 96-106.
- Havenga, C.F.B. Die sedelike oordeel van die agt-tot twaalfjarige kind. U. v Pretoria, 1958.
- Healy, W & Bronner, A. New light on delinquency and its treatment. New Haven : Yale University Press, 1936.
- Hebble, Peter W. The development of elementary school children's judgment of intent. *Child Development*, 1971 (Oct), Vol. 42(4), 1203-1215.
- Hemming, James. Symposium : The development of children's moral values. 1. Some aspects of moral development in a changing society. *Brit. J. educ. Psychol.*, 1957, 27, 77-88.
- Hickey, Joseph E. The effects of guided moral discussion upon youthful offender's level of moral judgment. *Dissertation Abstracts International*, 1972(Oct), Vol.33(4-A), 1551.
- Hoffman, M.L. and Saltztein, H.D. Parent discipline and the child's moral development. *J. Pers. Soc. Psychol.*, 1967, 5, 45-57.
- Hoffman, Martin, L. Conscience, personality, and socialization techniques. *Human Development*, 1970, Vol. 13(2), 90-126.
- Hoffman, Martin, L. Identification and conscience development. *Child Development*, 1971(Oct), Vol. 42(4), 1071-1082.
- Hogan, R. A dimension of moral judgment. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 1970, 35, 205-212.
- Holstein, C.B. The relation of children's moral judgment level to that of their parents and to communication patterns in the family. In R.C. Smart & M.S. Smart (eds), *Readings in Child development and relationships*. New York., Macmillan, 1972.

- Horstorf, A.H. & Bender, I.E. A caution respecting the measurement of empathic ability. *J. Abnorm. soc. Psychology*. 1952, 47, 574-576.
- Ichleiser, Gustav. Social perception and moral judgment. *Philosophy & Phenomenological Research*, 1966, 26(4), 546-560.
- Jenkins, E.R. The sense of guilt in its relation to treatment work with offenders. *Mental Hygiene* XXVI, 568-582, 1942.
- Jensen, Larry & Hughston, Karen. The effect of training children to make moral judgments that are independent of sanctions. *Development Psychology*, 1971 (Sep) Vol.5 (2). 367.
- Keasey, Charles, B. Social participation as a factor in the moral development of preadolescents. *Developmental Psychology*, 1971 (Sep), Vol. 5(2), 216-220.
- Kerchoff, Alan C. Early antecedents of role-taking and role-playing ability. *Merril-Palmer Quarterly*, 1969, 15(3), 229-247.
- King, Michael. The development of some intention concepts in young children. *Child Development*, 1971 (Oct), Vol.42(4), 1145-1152.
- Kohlberg, L. The development of modes of moral thinking and choice in the years 10 to 16. Unpublished Doctoral dissertation, University of Chicago, Chicago, Illinois, 1958.
- Kohlberg, L. Development of Moral Character and moral ideology. In Hoffman, M.L. & Hoffman, Lois, W. Review of child development research : I. Russel Sage Found., 1964.
- Kohlberg, Lawrence. The child as a moral philosopher. *Psychology Today*, 1968 (Sep) Vol 2(4), 25-30.
- Kohlberg, L. Stage and sequence: the cognitive - developmental approach to socialization, in Goslin, D.A. (red), *Handbook of Socialization Theory and Research*, Chichago., Rand McNally, 1969.
- Kohlberg, L & Kramer, R. Continuities and discontinuities in childhood and adult moral development *Human Development*, 1969, 12, 93-120.
- Krahn, John, H. A comparison of Kohlberg's and Piaget's type I morality. *Religious Education*, 1971 (Sep), Vol.66(5), 373-375.
- Kugelmass, Sol, & Breznitz, S. The development of intentionality in moral judgment in city and kibbutz adolescents. *Journal of Genetic Psychology*, 1967, 111(1), 103-111.
- Kurtines, W & Greif, E.B. The development of moral thought: Review and evaluation of Kohlberg's approach. *Psychological Bulletin*, 1974(Aug), 81(8), 453-470.
- Kurz, Ronald B, & Capone, Thomas A. Cognitive level, role-taking ability and the Rorschach human movement response. *Perceptual & Motor Skills*, 1967, 24(2), 657-658.
- Lee, Lee, C. The concomitant development of cognitive and moral modes of thought: A test of selected deductions from Piaget's theory. *Genetic Psychology Monographs*, 1971(Feb) Vol.83(1), 93-146-195.

- Lefurgy, W. G. & Waloshin, G.W. Immediate and long-term effects of experimentally induced social influence in the modification of adolescents' moral judgments. *Journal of Personality and Social Psychology*, 1969, 12, 104-110.
- Lickona, Thomas. Piaget misunderstood: A critique of the criticisms of his theory of moral development. *Merrill-Palmer Quarterly*, 1969 (Oct) Vol. 15(4) 337-350.
- Lincoln, E.A. & Shields, F.J. An age scale for the measurement of moral judgments. *J. Educ. Res.*, 1931, 23, 193-197.
- Lindesmith, A.R. & Strauss, A. *Social Psychology*. New York: Holt, Rinehart & Winston, 1956.
- MacKinnon, D.W. Violation of prohibitions. In H.A. Murray (ed), *Explorations in personality: A clinical and experimental study of fifty men of college age*. New York: Oxford Univers. Press, 1938.
- MacRae, D., Jr. A test of Piaget's theories of moral development. *J. Abnorm. Soc. Psychol.*, 1954, 49, 14-18.
- Magowan, S.A. & Lee, Terrence. Some sources of error in the use of the projective method for the measurement of moral judgment. *British Journal of Psychology*, 1970(Nov), Vol. 61(4), 535-543.
- Malcolm, Daniel, B. The relative efficacy of adult and peer models on children's moral judgments. *Dissertation Abstracts International*, 1971(Jul) Vol 32(1-A) 246-247.
- Maitland, K.A., & Goldman, J.R. Moral judgment as a function of peer group interaction. *Journal of Personality and Social Psychology*, 1974, 30(5), 699-704.
- McCord, J., McCord, W., & Howard, A. Family interaction as antecedent to the direction of male aggressiveness. *J. Abnorm. Soc. Psychol.*, 1963, 66, 239-242.
- McKechnie, R.J. Between Piaget's stages: A study in moral development. *British Journal of Educational Psychology*, 1971(Jun) Vol. 41 (2), 213-217.
- McKinney, John P. The development of values: Prescriptive or proscriptive? *Human Development*, 1971, Vol. 14(1), 71-80.
- Mead, G.H. *Mind, self and society*. Chicago: University of Chicago Press, 1934.
- Merchant, Rebecca L. Effects of participation in rule-formation of the moral judgment of children. *D A I* 1969, 30 (5-B) 2406-2407.
- Milgram, Norman A. Cognitive and emphatic factors in role-taking by schizophrenic and brain damaged patients. *J. Abnorm. soc. Psychol.*, 1960(Mar), 60, 219-224.
- Milgram, S. Behavioral study of obedience. *Journal of Abnormal and Social Psychology*, 1963, 67, 371-378.

- Mischel, W, & Gilligan, C. Delay of gratification, motivation for the prohibited gratification and responses to temptation. In Parke, R.D. (red). Readings in Social Development. New York: Holt, Rinehart and Winston, Inc. 1969.
- Mowrer, O.H. Learning theory and the symbolic processes. New York: McGraw-Hill , 1956.
- Nash, J. Developmental Psychology: A Psychological approach. New York: Prentice-Hall Inc. 1970.
- Nass, Martin, L. The superego and moral development in the theories of Freud and Piaget. Psychoanalytic Study of the child, 1966, 21, 51-68.
- Neale, John, M. Egocentrism in institutionalized and non-institutionalized children. Child Development, 1966, 37(1), 97-101.
- Nevius, John, R. The relationship of child-rearing practices to the acquisition of moral judgments in ten-year-old boys. Dissertation Abstracts International, 1972(Oct), Vol.33(4-A), 1524.
- Peck, R.F. & Havinghurst, R.J. The psychology of character development. John Wiley & Sons, New York, 1960.
- Piaget, J. The moral judgment of the child. Kegan Paul, French, Trubner & Co. Ltd. Broadway House, Carter Lane, E.C. 1932.
- Piaget, J., & Inhelder, B. The child's conception of space. London: Routledge and Kegan Paul, 1956.
- Rest, J., Turiel, E, & Kohlberg, L. Level of moral development as a determinant of preference and comprehension of moral judgments made by others. Journal of Personality, 1969, 37, 225-252.
- Rest, J.R. The hierarchical nature of moral judgment: A study of patterns of comprehension and preference of moral stages. Journal of Personality, 1973, 41, 86-109.
- Rest, J. Manual for the defining issues test. An objective test of moral judgment development. University of Minnesota, 1974.
- Rest, J.R. Longitudinal study of the defining issues test of moral judgment: A strategy for analyzing developmental change. Developmental Psychology, 1975, Vol.11, No.6, 738-748.
- Rest, J.R. Recent research on an objective test of moral judgment: How the important issues of a moral dilemma are defined. In DePalma D.J. & Foley, J.M. Moral Development. Current Theory and Research. New Jersey. Lawrence Erlbaum Associates, 1975.
- Rest, J., Cooper, D., Coder, R., Masanz, J & Anderson, D. Judging the important issues in moral dilemmas. An objective measure of development. Developmental Psychology, 1974, Vol.10, No. 4, 491-501.
- Rosenkoetter, Lawrence I. Resistance to temptation: Inhibitory and disinhibitory effects of models. Developmental Psychology, 1973(Jan), Vol.8(1), 80-84.

- Ruma, Eleanor H., & Mosher, Donald, L. Relationship between moral judgment and guilt in delinquent boys. *Journal of Abnormal Psychology*, 1967, 72(2) 122-127.
- Saadatmand, Bijan (Brigham Young U.) Cross-cultural investigation of the influences of parents, culture, and age on the moral reasoning of children. *Dissertation Abstracts International*, 1972(Dec), Vol.33(6-B), 2796.
- Saltzstein, Herbert, D., Diamond Rhea M., & Belenky, M. Moral judgment level and conformity behavior. *Developmental Psychology*, 1972 (Nov), Vol.7(3), 327-336.
- Sarbin, T.R. & Allen, V.L. Role theory. In G. Lindzey & E. Aronson (Red). *Handbook of Social Psychology*. Vol. 1. Reading, Massachusetts: Addison-Wesley, 1964, 488-567.
- Sarbin, Th.R & Farberow, N.L. Contributions to role-taking theory. A clinical study of self and role. *Journ. Abnorm. Soc. Psychol.*, 1952, 47, 117-125.
- Schwartz, S.H., Feldman, K.A., Brown, M.E. & Heingartner, A. Some personality correlates of conduct in two situations of moral conflict. *Journal of Personality*, 1969, 37, 41-57.
- Scott, J.F. *Internalization of Norms. A sociological theory of moral commitment*. New York. Prentice-Hall, Inc., 1971.
- Sears, R.R., Maccoby, Eleanor, E., & Levin, H. *Patterns of child rearing*. Evanston, Ill., Row, Peterson, 1957.
- Selman, Robert, L. Role-taking ability and the development of moral judgment. *D A I* 1969, 30(5-A), 2154.
- Selman, Robert, L. The relation of role-taking to the development of moral judgment in children. *Child Development*, 1971(Mar), Vol 42(i), 79-91.
- Selman, Robert, L. Taking another's perspective. Role-taking development in early childhood. *Child Development*, 1971(Dec), Vol42(6), 1721-1734.
- Selman, R.L. & Byrne, D.F. A structural-developmental analysis of levels of role-taking in middle childhood. *Child Development*, 1974, 45, 803-806.
- Selman, R & Damon, W. The necessity (but insufficiency) of social perspective taking for conceptions of justice at three early levels. In DePalma, D.J. & Foley, J.M. *Moral Development Current Theory and Research*. New Jersey, Lawrence Erlbaum Associates, 1975.
- Shibutani, T. *Society and personality*. Englewood Cliffs: Prentice-Hall, 1964.
- Stephenson, G.M. *The development of conscience*. London. Routledge & Kegan Paul, 1966.
- Stark, Stanley. Role-taking, emphatic imagination, and Rorschach human movement responses. A review of two literatures. *Perceptual & Motor Skills*, 1966, 23(1), 243-256.

- Strong, William J. A comparative study of moral judgments of mentally retarded subjects in institutional and community settings. Dissertation Abstracts, 1969, 29(11-A), 3783-3784.
- Stuart, Richard B. Decentration in the development of children's concepts of moral and causal judgment. Journal of Genetic Psychology, 1967, 111(1), 59-68.
- Trasler, G. The explanation of criminality. London: Routledge & Kegan Paul, 1962.
- Turiel, E. An Experimental test of the sequentiality of developmental stages in the child's moral judgments. J. Pers. Soc. Psychol. 1966, 3, 611-618.
- Turiel, Elliot & Rothman, Golda, R. (Harvard U). The influence of reasoning on behavioral choices at different stages of moral development. Child Development, 1972(Sept), Vol. 43(3), 741-756.
- Tyler, E.L. Tests and measurements. Prentice-Hall Inc., Englewood Cliffs, New Jersey, 1963.
- Ugurel-Semin, Refia. Moral behavior and moral judgment of children. J. Abnorm Soc. Psychol., 1952, 47, 463-474.
- Van Lennep, D.J. & Houwink, R.H. Projection tests and overt behavior. Acta Psychol., 1953, 9, 240-253.
- Walters, R.H., Parke, D.R. & Cane, V.A. Timing of punishment and the observation of consequences to others as determinants of response inhibition. J Exp. Child Psychol, 1965, 2, 10-30.
- Willemsse, W.A. The road to the reformatory. Pretoria: J.L. van Schaik, Ltd, 1938.
- Wright, D. The Psychology of moral behavior. Penguin Books Ltd. Harmondsworth, 1971.